

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT
SÜRECİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: KÖŞE
YAZILARINDA DEMOKRASİ SÖYLEMİ**

Abdulkadir GÖLCÜ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞEKER

Konya-2014

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	ABDULKADİR GÖLCÜ	
	Numarası	104122001001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GAZETECİLİK	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tezin Adı	DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT SÜRECİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: KÖŞE YAZILARINDA DEMOKRASİ SÖYLEMİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Abdulkadir GÖLCÜ

Abdulkadir Gölcü

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	ABDULKADİR GÖLCÜ
	Numarası	104122001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GAZETECİLİK/ GAZETECİLİK
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. MUSTAFA ŞEKER
Tezin Adı	28 ŞUBAT SÜRECİNE DEMOKRASİ PENCERESİNDEN BAKMAK: KÖŞE YAZILARINDA DEMOKRASİ SÖYLEMİ	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK başlıklı bu çalışma 30/06/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı	Adı Soyadı	İmza
1 Prof. Dr.	Mustafa ŞEKER (Danışman)	
2 Doç. Dr.	Şükrü BALCI	
3 Doç. Dr.	Ömer BAKAN	
4 Doç. Dr.	Tülay ŞEKER	
5 Doç. Dr.	Enderhan KARAKOÇ	

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	ABDULKADİR GÖLCÜ	
	Numarası	104122001001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GAZETECİLİK	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA ŞEKER	
	Tezin Adı	DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT SÜRECİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: KÖŞE YAZILARINDA DEMOKRASİ SÖYLEMİ	

ÖZET

Demokratik düşüncenin gelişmesinde ve toplum tarafından benimsenerek siyasal ve sosyal alanlarda uygulamaya konmasında basın kuşkusuz hayati öneme sahip tarihsel bir misyonu yerine getirmiştir. Bugün modern demokrasilerde ise basın demokratik değer yargılarının toplum tarafından içselleştirilmesini sağlamaktadır. Bu sayede basın demokratik değer yargılarının tümünü içeren demokrasi kültürünü de toplumsal bilinçte yaygınlaştırmaktadır. Basın tarafından yaygınlaştırılan demokratik kültür; toplumun demokrasinin erdemlerini içselleştirmesini sağlayarak, demokratik rejimlerin geleceğini de garantiye almaktadır. Bu çalışma kapsamında Türk demokrasi tarihine “postmodern darbe” olarak geçen 28 Şubat sürecinde dönemin önemli gazetelerinde köşe yazarlığı yapan duayen gazetecilerin kaleme aldıkları köşe yazılarındaki demokrasi söylemleri ele alınmıştır. Sekiz ulusal gazetede 48 farklı gazeteci tarafından kaleme alınmış olan 90 köşe yazısında üretilmiş olan demokrasi söylemleri Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu söylemlerin demokrasi kültürü ekseninde değerlendirilmesi sonrasında, Türk basınının duayen gazetecilerinin çoğunun ürettiği oldukları sorunlu demokrasi söylemlerinin demokrasi kültürüne katkı yapmadığı görülmüştür. Demokratik kültürü pekiştirerek, demokratik siyaseti güvence altına alması beklenen basın ve gazeteciler; ürettiği oldukları demokrasi söylemleri üzerinden kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı düşüncelerin toplumsal bilinçte meşrulaşmasına neden olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi Kültürü, Söylem, Köşe Yazısı, Postmodern Darbe.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	ABDULKADİR GÖLCÜ	
	Numarası	104122001001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GAZETECİLİK	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA ŞEKER	
	Tezin İngilizce Adı	RETHINKING OF 28 FEBRUARY PROCESS IN THE CONTEXT OF DEMOCRACY CULTURE: DEMEOCRACY DISCOURSE IN COLUMNS	

ABSTRACT

Press has realized a vital and historical mission for the development of democratic thinking, implementing it in political and social field by societies' embracing. Today press in modern democracies supplies societies with internalizing democratic values. Because of this, press generalizes all democratic values including democratic culture in social conscious. Democratic culture generalized by press supplies society with internalizing goodness of democracy and this ensures the futures of democratic systems. In the content of this study, democracy discourses in columns written by well-known journalists working for important newspapers in 28 February process which was noted in Turkish democracy history as "postmodern coup". In this context, 90 columns published in 8 national newspapers by 48 different well-known journalists were analyzed according to Critical Discourse Analyze Method. After evaluation of these discourses in the context of democracy discourse, it was seen that almost all democracy discourses produced by well-known Turkish journalists did not make contribution to democratic culture. Although press and journalists are wanted to ensure democratic politics by reinforcing democratic culture, democracy discourses produced by these journalists caused to legitimization of discriminative and disjunctive teachings in social conscious.

Keywords: Democratic Culture, Discourse, Column, Postmodern Coup

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	III
ÖZET	İV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜNÜN GELİŞMESİNE ETKİ EDEN UNSURLAR

1.1. KAVRAM OLARAK DEMOKRASİ.....	5
1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi	8
1.1.2. Demokrasiyi Tanımlamanın Zorluğu.....	11
1.1.3. Modern Demokrasi ve Tanımı	12
1.2. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ	16
1.2.1. Demokrasi Kültürü Nedir?.....	177
1.2.1.1. Demokratik Gereklilikler	22
1.2.1.2. Sivil Toplum, Demokrasi ve Demokrasi Kültürü	28
1.2.1.3. Din, Demokrasi ve Demokrasi Kültürü	34
1.2.1.4. Ekonomik Düzen ve Demokrasi Kültürü.....	39
1.2.1.5. Medya ve Demokrasi Kültürü.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	49
2.2. TÜRKİYE'DE BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	54
2.2.1. Türk Basınında Demokratik Mücadelenin Tarihi	54
2.2.2. Basınla İlgili İlk Düzenlemeler ve Yasaklamalar	58
2.2.3. İstibdat Döneminde (1878-1908) Basın.....	61
2.2.4. II. Meşrutiyet Dönemi ve Sonrasında Basın (1908-1922).....	65
2.2.5. Tek Parti Döneminde Basın (1923-1946).....	69
2.2.6. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Basın	75
2.2.7. Demokrat Parti ve Basın	79

2.2.8. 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Basını	84
2.2.9. 12 Mart'tan 12 Eylül'e Türk Basını	89
2.2.10. 12 Eylül ve Türk Basını	95
2.2.11. Gündümlü Demokrasi ve Sivil Siyasete Geri Dönüş.....	101
2.2.12. 1990'lı Yıllar, Demokrasi ve Basın	106
2.2.13. 28 Şubat'a Giden Süreçte Refah Partisi ve Basın.....	109
2.2.14. 28 Şubat Öncesi Türkiye'de Demokrasi Kültürü	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNDE YAYINLANAN KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ

3. 1. YÖNTEM.....	124
3.2. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE KALEME ALINAN KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ	132
3.2.1. Cumhuriyet Gazetesi.....	132
3.2.2. Sabah Gazetesi	143
3.2.3. Hürriyet Gazetesi	152
3.2.4. Zaman Gazetesi.....	159
3.2.5. Milliyet Gazetesi	166
3.2.6. Akşam Gazetesi	175
3.2.7. Radikal Gazetesi	181
3.2.8. Yeni Şafak Gazetesi.....	187
SONUÇ VE ÖNERİLER	196
KAYNAKÇA.....	202
ÖZGEÇMİŞ	225

ÖNSÖZ

Türk basınının duayen kalemlerinin üretmiş oldukları demokrasi söylemlerini demokrasi kültürü bağlamında ele alan bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı'nda doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Demokratik kültürün toplumsal bilinçte üretilmesinin demokrasinin geleceğine yapacağı etkiye küçük de olsa bir kazanım sağlaması umuduyla oluşturulan bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok değerli insanın katkısı olmuştur.

Öncelikle akademik kariyerime başladığım ilk günden bugüne hep iyiliğini ve desteğini gördüğüm, anlayışı ve dostça yaklaşımlarıyla bir ömür minnet duyacağım Kıymetli Danışmanım Prof. Dr. Mustafa Şeker'e ve eşi Tülay Şeker'e çok teşekkür ediyorum... Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bir deniz feneri gibi yol gösterici önerilerini ve insani desteklerini bir an olsun esirgemeyen Doç. Dr. Şükrü Balcı'ya ve tez izleme komitesindeki katkılarından dolayı Doç. Dr. Ömer Bakan'a da şükranlarımı sunmak istiyorum... Yine teşekkür kelimesinin az kaldığı isimlerden Doç. Dr. Enderhan Karakoç ve Dr. Enes Bal da bu çalışmanın sonuçlanmasında büyük desteği ve emeği olanlar arasında. Her ikisine de yürekten bir teşekkür etmek istiyorum. Arş. Gör. Emre Osman Olkun ve Serhan Vekiloğlu'na da dostça yaklaşımları ve katkıları nedeniyle şükranlarımı sunuyorum. Akademik dünyadan burada isimleri anılmayan ama iyi dilekleri ve destekleriyle her an yanımda duran birçok isimsiz kahraman da teşekkürü hak edenler arasında...

Teşekkür kelimesi anlamsız kalsa da; duaları ve karşılıksız sevgileriyle beni ben eden, yetiştiren anne ve babama ne kadar teşekkür etsem az... Ve sevgili eşim Ayşe Gölcü'ye hayatıma girdiği günden bu zamana hep sevgisi ve hoşgörüsüyle zorlukları aşmamda destek olduğu için sonsuz teşekkür ediyorum... Bu süreçte kendisine zaman ayıramasam da yüzünden hiç eksik etmediği gülüşü ile bana desteğini hep hissettiren biricik oğlum İbrahim Erdem'e de sonsuz teşekkürler...

GİRİŞ

Toplumsal bilinçte demokrasinin bir kültür olarak var edilebilmesinin ön koşulu olarak bağımsız ve özgür bir medya ortamının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu sayede demokrasi kültürü toplumsal bilinçte yeniden üretilebilmekte ve demokratik süreçler daha sağlıklı bir işleyiş ortamına kavuşabilmektedir. Bu bağlamda medya demokratik kültürü toplumsal bilinçte yeniden üreterek demokratik siyasetin geleceğini de garanti altına almakta ve sivil siyasetin daha sağlam temeller üzerinde yükselmesine katkı yapmaktadır.

Sorun

Bu çalışmanın temel sorunu demokratik sistemlerde basın ve gazetecinin siyaset mekanizmasının işleyişine yönelik olumlu bir katkısı olan demokrasi kültürünü güçlendirme ve bu kültürü toplumsal bilinçte yeniden üretebilme konusunda 28 Şubat Post-Modern Darbesi sonrasında sergilemiş olduğu çelişkili tutum ve davranışları ortaya koymasındadır. Demokrasi kültürünü benimseyerek demokrasi karşıtı eylemlere karşı tavır alması gereken basın örgütlenmelerinin ve gazetecilerin, özellikle 28 Şubat Post-Modern Darbesi'nin engellenmesine yönelik çekimser duruşları ve hatta bu süreçte yapmış olduğu yayınlarla darbe sürecini desteklemeleri; bu sorunsalın temelini oluşturmaktadır. Ayrıca bu sorunsal ekseninde basın; demokratik sistemin değerlerini güçlendirecek demokratik kültürü üretmek yerine, demokratik sistemin işleyişini engellemek için siyasal sisteme yönelik olarak yapılan askeri müdahaleyi meşrulaştırma çabasına girilerek antidemokratik bir tutum içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyişi için gereken demokrasi kültürü, dönemin basınında ve özellikle dönemin duayen gazetecilerinin köşe yazılarında kendisine yer bulamamış, antidemokratik tutum ve tanımlamalar ise demokrasi söylemi kullanılarak meşrulaştırılmıştır.

Amaç

Tanımlanan bu sorun çerçevesinde çalışmanın amacı, 28 Şubat sürecinde Türk basınının duayen kalemlerinin demokrasi kültürünü güçlendirmek için bir tutum içerisinde olup olmadıklarını ve kaleme aldıkları köşe yazılarında demokrasinin

sağlıklı işleyişi için gereken hoşgörü, empati, farklılıklara saygı gibi demokrasinin kültürel boyutlarını da içine alan söylemler geliştirip geliştiremediklerini ortaya koymak olmuştur. Bu süreçte resmi ideolojinin sözcülüğünü üstlenerek antidemokratik tutumları demokrasi söylemeleriyle süsleyen köşe yazarlarının, esasında bir kültürel süreç olan demokratik siyasetin özünden habersiz olduklarını da ortaya koymak amaçlanmıştır.

Önem

28 Şubat süreci ile ilgili bu güne kadar yapılmış olan akademik çalışmaların büyük çoğunluğu temelde iki temel varsayımdan yola çıkılarak kaleme alınmıştır. Bu varsayımlardan ilki ordunun siyaset kurumuna yapmış olduğu müdahaleyi rejim savunuculuğu temelinden okuyarak, demokratik-laik sistemin yok olmasını ve Türkiye'nin bir din devletine dönüşmesini engellemek adına yapılan demokratik tepki olarak değerlendirmektedir. İkinci varsayım üzerinden yapılan çalışmalar ise bu müdahalenin tamamen antidemokratik bir mantıkla farklı söylemlerin siyaset arenasından sürgün edilmesini amaçlayan Postmodern bir darbe olduğunu dile getirmişlerdir. Oysa bu çalışma bu iki varsayımın da sorunun tespiti ve 28 Şubat sürecinde yaşananların açıklanması için yeterli olmadığını dile getirmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmanın önemi; 28 Şubat sürecinde yaşananların ana nedeni olarak toplumsal bilinçte ve siyasal süreçlerde demokrasi kültürünün yoksunluğunun var olması ve bu süreçte hem siyaset kurumu hem de toplum üzerinde son derece etkili olan basın ve köşe yazarlarının demokratik kültürden yoksun yaklaşımlar benimsemelerini ortaya koyması olmuştur. Ayrıca ordunun siyaset kurumu üzerinde kurmak istediği vesayet rejimine karşın, basının büyük çoğunluğunun demokratik sistemin işleyişinden yana tavır almayarak antidemokratik süreçleri desteklemesi, Türk basının demokrasi kültüründen yoksunluğunu ortaya koyarak çalışmayı daha da önemli kılmaktadır.

Varsayımlar

Bu çalışmanın tamamlanmasında şu temel varsayımlardan hareket edilmiştir:

- Demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gereken demokratik kültürün benimsenmesinde ve yaygınlaştırılmasında basın önemli bir aktördür.
- Demokrasi kültürünün gelişmediği toplumsal yapılarda basın örgütlenmeleri, antidemokratik eylem ve uygulamalara karşı tepkisiz kalmakta ya da bu uygulamaları desteklemektedir.
- Demokratik sürecin işleyişinde demokrasi kültürünü benimsemiş bir basın örgütlenmesi, aynı zamanda demokratik sistem içinde bir güven mekanizması olarak çalışır.
- Basın demokrasi kültürünü toplumsal bilinçte yeniden üreterek demokratik siyasetin güvenli ve istikrarlı bir şekilde işlemesine katkı sağlamaktadır.
- Demokrasi kültürünü benimsemeyen basının ve gazetecilerin; kamuoyuna demokratik siyaset vurgusu yaparken, antidemokratik tutumlar içerisinde olması inandırıcı değildir.
- Basının ve gazetecilerin antidemokratik tutumları demokrasinin kültürel boyutlarının görmezden gelinerek; şekli olarak demokrasi savunuculuğuna dönüşmekte, demokratik kültürün toplumsal bilinçte kalıcı ve sağlıklı bir şekilde yer etmesine engel olmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma temelde basının 28 Şubat sürecinde takınmış olduğu tutumu demokrasi kültürü bağlamında köşe yazıları üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle köşe yazılarının ele alınmasının temel nedeni ise dönemin siyasi atmosferinde köşe yazarlarının ve kaleme aldıkları yazıların ülke gündeminin şekillenmesinde çok etkili olmasıdır. Ayrıca ordunun da bu kişilerin toplum üzerinde sahip olduğu gücün bilincinde olarak Genelkurmay Başkanlığı'nda düzenlemiş olduğu brifinglerle bu güçten yararlanmak istemesi, dönemin duayen gazetecileri tarafından yazılan köşe yazılarını daha da önemli kılmıştır. Yine bu yazıları kaleme alan usta gazetecilerin dönemin siyasi ve bürokratik odakları ile güçlü ilişkiler içerisinde olması köşe yazılarını 28 Şubat sürecinde daha da önemli kılmaktadır. Çünkü çalışmanın teorik dayanağını oluşturan demokrasi kültürünü ve bu kültürün

basının önemli kalemlerinin yazılarına yansımaları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar köşe yazıları yazarının bir konu hakkındaki özgün görüşlerini içeriyor olsa da, bu yazıları kaleme alan kişilerin usta gazeteciler olması ve kamuoyunda usta gazetecilerin doğal olarak demokratik sistemin sigortası olarak kabul edilmesi; bu çalışmanın analiz kısmının neden köşe yazılarıyla sınırlandırılmış olduğunun açıklamasıdır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde demokrasiye yönelik kavramsal tartışmalar yapıldıktan sonra, demokrasi kültürü ve demokrasi kültürünün toplumsal yapıda sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için gereken ön koşullar tartışmaya açılmıştır. Daha sonra bu tezin temel odak noktası ve bu ön koşullardan birisi olan demokrasi kültürü/medya ilişkisi teorik bağlamda ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü ise, Türk basın tarihinin başlangıcından 28 Şubat 1997 tarihine kadar geçen sürede basın ve demokrasi ilişkisinin demokrasi kültürü üzerinden tartışılmasını içermektedir. Bu bölümde özellikle demokratik siyaset süreçlerinin askıya alınmış olduğu darbe dönemleri daha detaylıca incelenmiş ve Türk basınının darbe dönemlerinde sergilemiş olduğu tutumlar ele alınmıştır. Son olarak çalışmanın uygulama kısmı olan üçüncü bölümünde ise çalışmanın temel sorunsalıyla doğrudan ilgili olan demokrasi, demokratik siyaset, demokrasi kültürü, rejim tartışmaları vb. gibi konuları kapsamına alan köşe yazılarının analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında yöntem olarak literatür taraması ve eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmış ve eleştirel söylem analizi ile ilgili teorik bilgi üçüncü bölümünde köşe yazılarının analizleri öncesinde detaylıca verilmiştir. Bu bağlamda çalışma; 28 Şubat sürecinde farklı siyasi görüşleri yayın politikası olarak benimsemiş ulusal gazeteler arasından seçilen sekiz gazetede profesyonel anlamda gazetecilik yapan ve köşe yazısı kaleme alan yazarların yazılarından yargısal olarak seçilenlerin analizi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın zamansal sınırlılığı ise 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasete müdahalesinin köşe yazılarındaki demokrasi söylemine ve demokratik kültüre etkisini ortaya koyabilmek için 1 Mart 1997- 31 Mart 1997 tarih aralığı olarak belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜNÜN GELİŞMESİNE ETKİ EDEN UNSURLAR

1.1. KAVRAM OLARAK DEMOKRASİ

Demokrasi günümüz dünyasının modern siyaset teorisinde mutlaka erişilmesi gereken, en gözde ve en popüler kavramlardan birisi olarak ele alınmaktadır. Demokrasi kavramının ilk çağda ve Antik Yunan döneminde ortaya çıkması ve Atina şehir devletlerinde kısmen ya da görece bir şekilde uygulamaya geçirilmesinden sonra, ortaçağ boyunca siyasal arenada etkisini yitirdiği görülmüştür. Demokrasinin yeniden çekici ve yaygın bir siyasal ideal haline gelmesi için yeniçağ ve aydınlanma dönemi düşüncesinin sonuç vermeye başlamasını beklemek gerekmiştir (Erdoğan, 1997: 174). Özellikle günümüz dünyasında bütün siyasal aktörlerin ve siyasal mekanizmaların ısrarla üzerinde durmuş oldukları demokrasi kavramı; basit bir etimolojik tanımlama ile ele alınamayacak kadar geniş bir bağlama sahiptir. Örneğin, tek başına demokrasi sözcüğü belirgin bir sosyo-politik ya da sosyo-ekonomik reçete önermemekte, ahlaki değer yargıları dayatmamaktadır. Bir diğer ifadeyle toplumların yönetimiyle, üretimiyle, üretimin paylaşımıyla ve bunların birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgili belirli düzenlemeler dile getirmemektedir. Demokrasinin ima ettiği tek şey, her ne şekilde düzenlenmiş olursa olsun, tüm bunların zaman içinde ve toplumun zaman içinde ve belirlenen arzuları paralelinde değişebileceğidir (Akyol ve Alatl, 1997: 17-18).

Bu nedenle 21. yüzyılın siyasal, toplumsal ve hatta bireysel dünyasında en çok tartışılan ve ele alınan kavramlardan biri olan demokrasi kavramını, derinlemesine ve çok yönlü bir analize tabi tutmak en doğru yöntem olarak kabul edilmektedir. Ancak üzerinde bu kadar çok durulmasına rağmen demokrasinin ne olduğu, asgari hangi koşulları içerdiği vb. konularda ortak bir uzlaşma zemini bulunmamaktadır (Yılmaz, 2000: 15). Bu bağlamda ortak bir demokrasi tanımlamasının yapılması da çok zor

gözükmektedir. Bu zorluğun temel sebebi ise kişinin beğenmiş olduğu yönetim sistemlerine demokrasi sıfatı ekleme istekliliğidir. Dolayısıyla rejimlerin yapısal analizlerini yapmak yerine; iyiyi temsil ettiği düşünülen “demokrasi” sıfatını rejimlerin başına eklemek daha kolay gözükmektedir.

Ayrıca kavram olarak demokrasinin tanımlanamamasının bir başka nedeni de; terimin anlamının tarihsel olarak değişikliğe uğramış olmasından kaynaklanmaktadır. 18. Yüzyılın sonlarına kadar demokrasi terimi doğrudan katılımı ifade eden bir yönetim biçimini temsil etmektedir. Oysa bugün hem dolaylı hem de dolaysız demokrasi tipleri aynı kavramın çatısı altında yer almaktadırlar (Erdoğan, 1997:175). Bu nedenle, kavramın hem tarihsel süreçte yüklenmiş olduğu anlam hem de bugün farklı toplumsal pratiklerin etkisi nedeniyle farklı uygulama biçimlerine izin veriyor olması; demokrasinin kavramsal düzeyde çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Fakat bu kavramsal tartışmaları bir kenara bırakarak, genel bir çerçevede demokrasi kavramına yaklaşmak da, kavramın günümüz koşullarında tanımlanma gerekliliği akılda tutulması gereken bir zorunluluktur. Dolayısıyla, Touraine (1997: 22) güçlü bir demokrasi tanımlamasının yapılabilmesi için özgürlükçü ya da özgür düşünceyi esas alan bir tanımlamanın yapılmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Her ne kadar bu çıkış herhangi bir demokrasi tanımlaması iddiasında bulunmuyor olsa da, modern dünya koşullarında demokrasinin tanımlaması yapılırken hangi sınırlara dikkat edilmesi gerektiği ve hangi öncelikler ekseninde kavramın tanımlanması gerektiğinin altını çizmektedir.

Modern siyaset teorisi çatısı altında, çok yönlü bir bakış açısı ile farklı disiplinlerden yola çıkılarak kavram olarak demokrasinin birçok farklı tanımlaması yapılmıştır. Fakat bir klasik haline gelen, demokrasi kavramının etimolojik kökeni üzerinden yapılan ve bugün yaygın olarak kullanılan birkaç tanım; kavramın siyaset bilimi ve sosyal bilimler sözlüklerindeki tanımlaması olarak literatürdeki yerini almıştır. Bu tanımlardan en çok kullanılanı; sonu “*krasi*” ile biten diğer kelimeler-otokrazi, aristokrasi, bürokrasi v.s- gibi demokrasi de Yunanca iktidar veya yönetme anlamına gelen “*kratos*” kelimesinden türemiştir (Heywood, 2007: 52). Bu tanımlama yönetsel bir bakış açısının sonucu olarak yapılmış ve etimolojik olarak

da yönetme erkini temsil eden bir kelime kökenini referans almıştır. Bir başka tanımlama da ise köken olarak siyasal yönetim düşüncesini temsil eden ve Yunanca kökeni *demos* (halk) ve *kratos* (yönetim) kelimelerinin birleşmesinden oluşan belirli bir siyasi yönetim biçimini adlandırmak için kullanılması ön plana çıkarılmıştır (Yayla, 2005: 60).

Demokrasi kelimesi etimolojik köken itibariyle “*demos*” yani halk tarafından yönetimi ifade etmektedir. Burada “*demos*” kavram olarak halk yığınlarını temsil etmesi için kullanılan bir kelime olarak kabul edilmiş ve kavramın teorik zeminini oluşturmuştur. Benzer bir tanımlamayı Holden (2007:6) de yapmış ve demokrasi kavramının Yunanca halk anlamına gelen “*demos*” ve erk anlamına gelen “*kratein*” kelimelerinin birleşiminden ortaya çıktığını dile getirmiştir. Ayrıca Holden demokrasinin ilk kez M.Ö. 5. Yüzyılda Yunan tarihçisi Herodot tarafından kullanılmış olduğunu da belirtmiştir.

Sartori (1996: 8) bu etimolojik çözümlemede önemli bir konunun atlandığını dile getirmektedir. Ona göre demokrasi saydam bir sözcüktür, yani, sözcüğün anlamı, dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabilmektedir. Bu yüzden, demokrasiyi sözcük anlamına göre tanımlamak çok kolaydır. Nitekim sözcük anlamına göre demokrasi “halk iktidarı” ya da “iktidarın halka ait olması” anlamına gelmektedir. Ama elde edilen bu tanımlama, terimin Yunancadaki anlamının sözcüğü sözcüğüne çevrilmesinden başka bir şey değildir. Ayrıca bu tanımlama günümüz dünyasının siyasal koşullarındaki karışık siyasal süreçleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü modern dünyada demokrasi terimi siyasal bağlamda “bir şeyi temsil etme” fikrini yansıtmakta ve doğasında da temsili barındırmaktadır.

Meier’a göre (1972) ise kavram, “*demos*”- Yunanca’da halk, halk kitlesi veya yurttaşlık anlamında bir kelime- ile “egemen olmak” veya “iktidar kullanmak” gibi anlamlara gelen “*kratein*” kelimelerinden oluşmaktadır. Bu bakımdan demokrasi, kısa ve özlü olarak halkın (*demos*) –doğrudan veya dolaylı- egemenliği veya iktidar kullanımı, halk egemenliği veya çoğunluğun egemenliği olarak tanımlanabilir (Aktaran: Schmidt, 2002: 14). Kavramın sosyal bilimler sözlüğündeki tanımı ise demokrasiyi toplumsal bağlayıcılığı olan kararların, o kararlara uyması beklenen ya

da zorlanan kişilerin iradesini yansıtacak biçimde oluşturulduğu yönetim tarzı olarak aktarmaktadır (Demir ve Acar, 2005: 88).

1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi

Kavramsal olarak demokrasinin farklı siyasal yapılanmalar ve düşünce yapıları bazında çok farklı anlamlarda ve boyutlarda ele alınmakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kavramın ilk ortaya çıkış koşulları düşünülerek, o dönemde Aristoteles (2001: 63) tarafından yapılan tanımlamasına göre; demokrasi yurttaşların devlet görevlerini kura ile aralarında bölüştürdükleri bir yönetim biçimidir ve nihai amacı özgürlüktür. Fakat Atina Site Devleti'nin dönemsel koşulları düşünüldüğünde bu demokrasi tanımının daha aristokratik bir damardan beslendiği açıktır, çünkü Atina'da sınıfsal bir yapılanmanın varlığı ve kişilerin yasama ve yargılama yetkisini kazandıktan sonra yurttaş sayılmaya başlanmaları gerçeği akıldan çıkarılmamalıdır (Göze, 1995: 41). Duverger de Aristoteles'in bu tanımının bazı yapısal sorunları bünyesinde barındırmakta olduğunu dile getirmektedir. Aristoteles'e göre Atina'daki devlet görevlerinden en önemlisinin devlet tarafından saptanmamış olduğu aşikârdır. Bu görev gerçekte dönemin Agora'larını yöneten ve kararlarını zorla kabul ettiren hizip önderinin yüklendiği görevdir. Aristoteles buna Halkın Başbakanı (Prostates) adını verir ve esasında bu kişi yönetilenlerden ayrılarak yönetici sıfatı taşımaktadır (Duverger, 1986: 8).

Ortaçağda demokrasi düşüncesi uzun süreliğine sekteye uğramış ve karanlık bir evre yaşamaya mahkûm olmuştur. Özellikle bu çağa özgü kişi ve grupların iktidarına dayalı oligarşik devlet uygulamaları, demokrasinin gelişmesinin önündeki en büyük engellerdir. Fakat bu sürecin devamında ortaya çıkan ve bir anlamda düşünsel bir hareketle ortaçağın da sonunu hazırlayan Aydınlanma Düşüncesi demokrasinin düşünsel temellerini geliştiren önemli bir aşamadır. Denilebilir ki anayasal demokrasinin düşünsel temelleri 18. yüzyıl "Avrupa Aydınlanma Felsefesi" içerisinde atılmıştır. Belirgin olarak İngiliz siyaset filozofu John Locke ve Fransız siyaset filozofu ve hukukçusu Montesquieu bu konuda katkısı çok güçlü olan aydınlardır (Doğan, 2007:153). "Hükümet Üzerine İki Deneme" isimli çalışmasında Locke; egemenliğin monarkta değil halkta olduğunu iddia etti ve doğal haklar,

özellikle de hayat, hürriyet ve mülkiyet hakları için güvence sağlayacak sınırlı bir hükümet sisteminin savunuculuğunu yapmıştır. Montesquieu ise eseri “Kanunların Ruhı”nda bireysel özgürlüğü en iyi şekilde koruyabilecek yapısal koşulları açığa çıkarmaya yönelik olarak; yasama, yürütme ve yargı kurumları arasında kuvvetler ayrılığı şeklinde bir kontrol ve denge sistemi önermiştir (Heywood, 2006: 37).

Montesquieu'nün tam olarak demokratik bir sistem yerine anayasal monarşiyi savunmuş olduğu yönünde eleştiriler de yapılmıştır. Bu nedenle onun demokrasi tartışmalarına katkısı doğrudan değil dolaylı bir şekilde olmuştur. Ona göre demokrasi daha küçük devletlerde başarılı olmaktadır. Bu önermeyle, Montesquieu teori ve pratik olarak halk meclisi egemenliğinin bir şehir devletinde veya ona benzer küçük topluluklarda olabileceğini savunan geleneksel demokrasi anlayışına uymaktadır (Schmidt, 2002: 49-54).

Rousseau ünlü eseri Toplum Sözleşmesi'nde, yöneten ve yönetilen arasında doğal durumun sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan güvenlik sorununu çözmek için bir sözleşmenin yapıldığından bahsetmektedir. Bu sözleşme somut koşullar ekseninde gelişirse de, Rousseau'ya göre sözleşme demokrasi kavramının başlangıcı olarak kabul edilmelidir. Toplum sözleşmesi sayesinde demokrasi, yöneten ve yönetilen ilişkisindeki yerini almıştır. Rousseau bu konuda “üyesinden her birinin canını, malını kuvvet ile koruyan öyle bir topluluk şekli bulunmalı ki, bu sayede her fert herkesle birleştiği halde yine kendisine itaat etsin, eskisi kadar da hür kalsın” demektedir (Rousseau, 1992: 18).

Bu tanımlama günümüz modern demokrasilerinin kökenini oluşturmaktadır. Fakat bu noktada Rousseau insan hayatında doğal durumun sona ermesiyle insanın özünün kötü yönlü olarak bozulduğunu da dile getirmiş ve özündeki iyiliği kaybeden bu insan tipolojisinin demokrasi düşünü gerçekleştiremeyeceğini de dile getirmiştir. Bu konuda Toplum Sözleşmesi'nde Rousseau (1992: 94) “Tanrılardan mürekkep bir millet olsaydı kendisini demokrasi ile idare ederdi. Bu kadar mükemmel bir idare insanların harcı değildir” diyerek, demokrasinin özünde kötü olan insan tarafından gerçekleştirilmesinin imkânsızlığından bahsetmektedir.

Rousseau'nun toplum sözleşmesi ile tasarladığı düzen, her şeyden önce, toplumu oluşturan her bireyin egemenliğin bir hissesine sahip olduğu ilkesine dayanır. Bu anlamda toplumdaki egemen güç, toplumu oluşturan bireylerin toplamıdır. Kararlar bireylerin yurttaş olarak katılımları sonucunda alınır ve her birey kendi iradesini açıklar. Sonuçta iradelerin toplamıyla genel iradeye varılır (Köker, 1992: 68). Fakat bu noktada bir de genel iradenin üzerinde egemenlik kurmuş olduğu azınlık iradesi vardır. Bu noktada Rousseau'da azınlık iradesinin çoğunluk iradesi karşısındaki durumu sorunlu bir yapı arz etmektedir. Buna göre bir kararda çoğunluk iradesinin dışında kalmış olan iradeler çoğunluğun iradesine tabi kılınacaktır (Köker, 1992: 69).

Demokrasi tartışmalarına Amerika'da Demokrasi isimli çalışmasıyla farklı bir boyut kazandıran Tocqueville'de kavramı toplumsal ve bireysel yaşamdaki boyutlarıyla ele almıştır. Özellikle Amerikan Anayasal Devleti'nin kuruluşunu ve işleyişini gözleme fırsatı bulması, onun bu konuda daha kapsamlı bir demokrasi tanımlaması yapmasına olanak sağlamıştır. Tocqueville'ye göre demokrasi sadece toplumsal yaşamın değil, bireysel ve düşünsel yaşamın da şekillenmesinde önemli bir belirleyendir. Tocqueville (1994: 138) demokratik devletin ve kurumların insan zekâsının olağan gelişimini engellemese bile, bir noktaya doğru yönelteceğini, eşitliğin bireye her konuda kendi karar verme isteğini aşılacağını ve bireyin somut gerçeklere saygılı olurken, gelenekleri ve bilimselliği de akıldan çıkarmayacağını dile getirmiştir. Dahl (1993: 26) ise demokrasinin tarihsel koşullarda bugüne kadar üç büyük dönüşüm süreci yaşadığını dile getirmiştir. Bu süreçlerin ilki Antik Yunan'da tecrübe edilmiş olan demokrasidir ve şehir devletlerinin demokrasiye geçişini temsil eder. Burada yurttaş olma hakkına sahip olanlar şehir meclisine katılma hakkına sahiptir. Bu bağlamda Antik Yunan'da tecrübe edilen demokrasinin kuşatıcı olmaktan çok ayrıştırıcı bir vatandaş tipolojisi içerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci dönem ulus devletlerin siyasal sahne alışı ve modalarının geçişi dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde şehir devletleri son bulmuş ve demokrasi ulus devletle bütünleşmiştir. Dolayısıyla şehir devletlerindeki doğrudan katılım, yerini bütün ulusun temsil edildiği ulusal meclislere yani temsil mekanizmalarına bırakmıştır. Son dönemde yani günümüzde ise ulus-devletin köhne bir yapıya

dönmesi, demokrasinin de ulus ötesi bir sistem olarak ilerlik kazanmasına neden olmuştur. Özellikle uluslar arası kurumlar ve bu kurumların demokrasi açısından uyguladıkları yaptırımlar ulus devletin demokratik sistem üzerindeki kontrol ve etki mekanizmalarını giderek zayıflatmıştır.

1.1.2. Demokrasiyi Tanımlamanın Zorluğu

Demokrasinin fikri anlamda konsensüse dayanılarak yapılmış bir tanımlamasının olmaması, bu süreçte var olan bazı zorlukların var olmasındandır. Bu zorluklardan en önemlisi, herkesin demokrasinin iyi bir şey olduğunu düşünmesidir. Bu ortak düşünceden dolayı, insanlar bir sisteme sırf onu onayladıkları için “demokratik” deme eğilimindedirler. Böyle yapınca da, bireylerin demokrasi hakkındaki görüşleri ve tercihleri; demokrasinin kendisi hakkındaki gerçek bilgiyi gölgede bırakmaktadır. Bunun yanı sıra, demokrasinin son derece yaygın olarak başvurulan bir terim olması, onu anlamsızlaşacak ölçüde belirsiz hale getirmektedir. Bu koşullar altında bugün sosyo-politik alandaki hemen hemen her örgütlenme biçimine “demokrasi” veya “demokratik” denmektedir (Erdoğan, 2001: 194).

Türköne modern siyasal düşüncede demokrasi kavramının tek bir çerçeveye içerisinde tanımlanamayacağını dile getirmekte ve bunu da iki nedenle açıklamaktadır. Türköne’ye (2003: 188) göre modern çağda demokrasiyi tanımlamak zordur ve kavramın üzerinde hala sürmekte olan karmaşadan yakınılmaktadır. Bu zorluğun ve karmaşanın ilk sebebi, demokrasinin saygın bir kavram olmasından kaynaklanır. Bu kavramın arkasına sığınarak, zayıf argümanlarla bile haksızlığınızı ispatlamaya girişebilirsiniz. Nitekim demokrasiyle yakından uzaktan bir ilgisi olmayan yönetimler bile “demokrat” olduklarını ispatlamak için, akla zarar bir çaba sarf etmektedirler. İkinci sebep, kavramın tek başına kullanıldığı zaman pek fazla bir şey ifade etmemesidir. Kavram açık bir anlamda kullanıldığı zaman mutlaka önüne bir sıfat almak zorundadır.

Neredeyse her siyasal sistemin ve yönetim biçiminin demokrasi veya demokratik olarak adlandırılması ya da bu sistemlerin kendilerini demokratik rejimler olarak tanımlamaları; birbirinden farklı birçok demokrasi tanımının ortaya

çıkmasına neden olmuştur. Bu durumun nedeni ise demokrasinin kesin tanımının yapılamamış, ana hatlarının belirlenememiş ve kavram üzerinde hiç durulmamış olmasından değil; aksine demokrasi üzerinde çok fazla durulmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bu süreçte kavram üzerinde görelilik ortaya çıkmış, görelilik de belirsizliği beraberinde getirmiştir (Erdemli, 2000: 68).

Lipson'a göre (1984: 4) bu göreliliği anlamak için demokratik sistemlerin farklılıkları, çözümlenecek temel olgulardan birisidir. Hükümet yapısının çerçevesi, parti sisteminin işleyişi, yürürlükteki ideallere verilen farklı anlam ve öncelikler, yurttaşlarla yöneticileri arasındaki ilişkiler, siyasal düzen ile iç içe geçen düzenin niteliği- bütün bu temel konularda demokrasiler birbirlerinden belirgin bir biçimde farklıdır. Bazıları başkanlık, bazıları kuvvetler eşitliği, bazıları da kabine sistemine sahiptir. Parti sistemleri en az ikiden başlayarak, altı ya da daha fazlasını kapsayabilmektedir. Seçim sistemleri, nispi temsil ve tercihli oydan dar bölge salt çoğunluk sistemine kadar farklılaşabilmektedir. Sonuç olarak 2500 yıllık geçmişini olan ve yüz yıllar boyunca değişik manalarda kullanılan bir kavram üzerinde ortak bir tanıma ulaşılamamasını son derece doğal karşılamak gerekmektedir. Çünkü demokrasinin zaman, zemin ve kültür açısından ne kadar geniş kapsamlı olduğu dikkate alınır, hiçbir demokrasinin bir diğeriyle aynı olmayacağı gerçeği kolaylıkla görülecektir.

1.1.3. Modern Demokrasi ve Tanımı

Modern demokrasiye yönelik yaklaşımlar 20. Yüzyılın ortalarında doğmuştur. Bu yaklaşımlar, demokrasi teorisini modern demokrasinin siyasal realitelerine uyarlamak ve geleneksel demokrasinin dünya genelinde kaybetmiş olduğu itibarını geri kazandırmak suretiyle demokrasi teorisini kurtarmak için çağdaş siyasal analistler tarafından geliştirilmiştir (Holden, 2007: 120- 121). Bu süreçle birlikte farklı disiplinlerde demokrasiyi tanımlamak için kullanılan “popüler”, “güdümlü”, “burjuva” ve “şekli” gibi şüpheli sıfatlar artık sessizce terk edilmektedir. Aynı zamanda, hükümetlerin prestijli bir unvan olan “demokratik” unvanını hak etmek

için kabullenmek zorunda oldukları asgari şartlar üzerinde de dikkate değer bir konsensüs ortaya çıkmıştır. Bunların da ötesinde, günümüzde pek çok uluslararası kuruluş bu standartlara ne kadar uyulduğunu izlemektedir; hatta bazı ülkeler dış politikalarını şekillendirirken bu standartları hesaba katmaktadır (Schmitter ve Karl, 1995: 67).

Gelinen noktada modern siyaset teorisi demokrasinin tanımlamasını; çağın gerekliliklerini ve siyasal sistemlerin ortaya çıkarmış olduğu De facto durumları hesaba katarak yapmak zorundadır. Bütün bu değişkenleri ve durumları göz önüne alarak demokrasiyi ele alan Bettham (2006:1) şunları söylemektedir:

“Özellikle son yarım yüz yılda yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşüm süreçleri düşünüldüğünde; halk idaresi, halkın temsilcilerinin idaresi, halkın partisinin idaresi, çoğunluk idaresi, proletarya diktatörlüğü, maksimum siyasal katılma, seçkinlerin halkoyu için yarışması, çok partililik, siyasal ve toplumsal çoğulculuk, eşit vatandaşlık hakları, medeni ve siyasi özgürlükler, özgür toplum, sivil toplum, serbest piyasa ekonomisi, tarihin sonu, güzel olan her şey... şeklindeki açıklamalar demokrasi kavramına atfedilen anlamların sadece bir bölümünü oluşturmaktadır”.

Bugün demokrasi, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi olarak da tanımlanmaktadır (Kışlalı, 2000: 238). Raymond Aron’a (1976: 376) göre demokrasi; bütün hakları ve güçleri halkın kullandığı bir yönetim sistemidir. Yeterli her yurttaş oy verme ve halkın çıkarlarına hizmet edecek bir hükümet kurma hakkına sahiptir ve herkesin medeni, siyasi ve ekonomik özgürlüğü güvenlik altında bulunmaktadır. Demokrasi, temelinde eşitlik ilkesinin ve bireysel özgürlüklerin güvence altına alındığı, siyasal örgütlenme ve katılımın esas olduğu bir yönetim biçimidir. Demokrasiyi tanımlı gereği halk yönetimi olarak değerlendiren Heller (1993: 147); demokrasinin yasaları yaratmanın, uygulamanın ve yargılamanın, yurttaşların hak ve görevi olduğu bir devlet türü olduğunu ve yurttaşların kendi oluşturdukları yasalara itaat etme görevlerinin bu tanımın ayrılmaz bir parçası olduğunu söyler.

Barry'ye (2004: 319) göre modern siyasal düşüncede demokrasi kavramı bugün oldukça duygusal bir anlam kazanmıştır. Günümüzde, ciddi farklılıklar gösteren siyasal sistemler hemen her zaman demokratik olarak nitelenmekte ve terim şaşırtıcı şekilde farklı bağlamlarda kullanılmaktadır. Barry bu sözle modern siyasal sistemlerde ortaya çıkan birçok farklı demokrasi tanımlamasının yanında, farklı demokrasi türlerinin de varlığını göstermeyi amaçlamıştır. Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln'un çok ünlü olmuş "demokrasi halkın, halk için, halk tarafından yönetimidir" tanımına göre bir ülkede demokrasi olabilmesi için halkın aynı zamanda yönetilen ve yöneten olması veya en azından yönetilenlerin büyük bölümünün iktidarın kullanımına katılması gerekmektedir (Çam,1995: 387). Kapani'ye (2000: 137) göre modern anlamda demokrasi bütün ergin vatandaşların hür ve eşit iradeleriyle toplum yönetimine katılmaları demektir. Modern siyaset teorisinde katılımı temel olarak yapılan tanımlamalardan bir başkasında ise; demokrasi, halkın tamamının pozitif ya da negatif olarak genel siyasetle ilgili konularda temel belirleyici kararları aldığı ve almaya yetkili olduğu bir sistem olarak ele alınmıştır (Holden, 2007: 6-7). Göze'ye (1995: 203) göre demokraside yasayı yapan da uygulayan da egemen toplumun çoğunluğudur. Yasayı yapanın, yasayı en iyi uygulayacak ve yorumlayacak kişi olduğu ve demokrasinin de en iyi yönetim olduğu düşünülmelidir.

Robert Dahl'a (2001: 39-40) göre demokrasi egemen bir halkın sadece kendi kendini yönetme hakkını kazanmakla kalmayıp, bunu gerçekleştirebilmek için gerekli olan tüm kaynaklara sahip olması ile ortaya çıkacak olan yönetim biçimidir. Schumpeter'e (1971: 168) göre ise demokrasi halkın kendi iradesini gerçekleştirmek için, toplanacak kişileri seçme yoluyla, sonuçlar üzerinde son sözü söyleyerek müşterek iyiliğe yol açan politik kararlara varması için gerekli organizasyon tekniğidir. Demokrasiyi siyasal yönetime katılımı oranlı bir şekilde ele alan Touraine 'ye (1997: 25) göre ise demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir. Yine Touraine'ye (1997: 29) göre; demokrasiyi yurttaşlar istemelidir, yöneticiler dayatmamalıdır. Yani demokrasi ancak bir özgürleşme isteğinin ardından geliyorsa sağlamdır. Unutulmamalıdır ki, bu özgürleşme isteği en kişisel deneyime

bağlı grup ve baskı biçimlerine karşı cephe aldığından, aynı anda hem daha uzakta hem de daha yakında kendisine sürekli yeni sınırlar çizdiği ölçüde vardır.

Bugün demokrasi kavramının etimolojik kökeni üzerinden tanımlama tartışmaları yapmak, demokrasinin önüne belirli sıfatlar koymak yerine, modern siyaset bilimi bağlamında ortak bir fikir üzerinde uzlaşmak demokrasinin tanımlanmasında kullanılan geçerli bir yöntem olmuştur. Modernite ile birlikte demokrasi, Platon ve Aristo'da olduğu gibi, negatif bir yönetim biçimi olarak tanımlanmamış devletin tek rasyonel biçimi haline gelmiştir (Küçük, 1994: 19). Dolayısıyla modern siyasi demokrasi; yönetenlerin, devlet işlerindeki hareketlerinden dolayı vatandaşlar tarafından sorumlu tutuldukları ve seçimle gelmiş temsilcilerinin aralarındaki rekabet ve işbirliği vasıtasıyla, dolaylı olarak hareket ettikleri bir yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Schumpeter, 1971: 259). Bu tanımlama demokrasinin bir yönetim sistemi olarak sınırlılıkları ve işleyiş mantığı üzerine odaklanarak yapılmıştır.

Bütün bu durum değerlendirmeleri sonrasında Schmitter ve Karl'a (1995: 68) göre modern siyasi demokrasi, yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yoluyla, dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir. Bu tanımlamada “denetim” ya da “denetlenebilme” düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Bugün demokrasilerin şeffaflık düzeylerinin yüksek ya da düşük olarak sınıflandırılabilmesinde de denetim düşüncesinin önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda konuya yaklaşan Beetham ve Boyle (2005: 1-2) şunları dile getirmektedir:

“Kolektif karar alma süreci üzerinde halk denetimi ve bu denetimin tatbikinde hakların eşitliği yönündeki birbirini tamamlayan iki ilkeyi gerektirir. Demokrasiyi bu şekilde tanımlamak baştan iki şeyi açık bir hale getirir. Birincisi, genellikle o şekilde düşünme eğiliminde olsak da, demokrasinin yalnız devletin ve hükümetin faaliyet alanına ait olmadığıdır. İkincisi demokratik ilkeler, her türlü organizasyonun kolektif karar alma sürecinde geçerlidir”.

Modern siyaset teorisi üzerinden genel bir çerçeve çizecek olursak bugün demokrasi; özgür özerk ve eşit bireylerden oluşan, bilgilendirilmiş özgür halkın, hukukun egemenliği altında, sivil toplumun özgürlükçülüğüne, çoğulculuğa ve katılımcılığa yaslanan normlarına göre, özgür halk tarafından özgür halk için yönetilmesidir (Selçuk, 1999: 23). Bu genel çerçeveye ek olarak demokrasi, çoğulcu bir karakterle işlerliğini sürdürebilmek için öncelikli olarak üzerinde ortak bir mutabakata varılmış normlar ve değerlerce çerçevelenen bir toplumsal düzen fikrinin yerleşikliğine ve ortak bir gelecek tasavvur edebilme kabiliyetine ihtiyaç duyar. Bu nedenle, demokratik sistem dâhilinde düşünüldüğünde – istikrarsızlığa ve sürekli çözümsüzlüğe sebebiyet vermediği ölçüde- varlığı kaçınılmaz olan siyasi parçalılık içinde siyasi partilerin yerlerini ve temel sorunlara dair tutumlarını net biçimde tayin etmiş olmaları gerekir (Köker, 1995: 32). Özetle; demokraside, müzakere, tartışma ve uzlaşma esas ise de burada amaç oybirliği sağlamak değil bir şeye ulaşmaktır. Bu nedenle demokrasilerde kişiler düşüncelerini, diğerleriyle uyduğu sürece değil, farklı olduğunda da ifade etme hakkına sahiptirler (Yılmaz, 2000: 25).

Sonuç olarak demokrasiyi tanımlamak; Touraine'nin (1998: 23) belirtmiş olduğu gibi ancak bir özgürleştirme isteğinin ardından geliyorsa sağlamdır. Unutulmamalıdır ki; bu özgürleştirme isteği en kişisel deneyime bağlı yetke ve baskı biçimlerine karşı cephe aldığından aynı anda hem daha uzakta hem de daha yakında kendisine sürekli yeni sınırlar çizdiği ölçüde vardır.

1.2. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ

Her toplum ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözmek, ideallerini gerçekleştirmek, güç ve iktidar sahibi olmak için fikirler üretir, çözümler geliştirir ve değer yargıları üreterek kendi özgün kültürünü oluşturur. Bu özgünlük durumu sayesinde kültürler arasında belirgin farklar birçok bağlamda ortaya çıkmaktadır. Özellikle siyasal süreçler düşünüldüğünde, bu süreçlerin toplumdan topluma işleyiş farklılıkları da toplumların kültürel farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla her kültürün ait olduğu toplumda yönetimin nasıl sağlanacağına ilişkin siyasi bir

boyutu olmak zorundadır (Muller ve Selingson, 1994: 636). Özellikle son yıllarda kültürün siyasi boyutunu anlatmak için sıkça kullanılan ve akademik sınırlılıkları aşarak büyük bir popülerite kazanan kavramlardan birisi kuşkusuz “demokrasi kültürü”dür.

1.2.1. Demokrasi Kültürü Nedir?

Demokrasi kültürü ne demokratik sistemin belirleyicisidir ne de onun bir ürünüdür. Esasında bu iki sürecin birleşimiyle oluşan yepyeni bir süreçtir. Başka bir ifadeyle, toplumsal ve siyasal kültürün bazı unsurları bir ülkede siyasal demokrasinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunabilecek nitelik sergileyebilir ya da engel teşkil edebilirler. Yani her toplum kültürel mirasında demokratik değerlere uyumlu ya da uyumsuz değer yargıları barındırmaktadır. Buna karşılık zamanla tecrübe edilen demokrasiyle yönetilme deneyimi, siyasal kültürde demokrasiyle uyumlu bir anlayış, tutum ve değerlerin gelişmesini ya da yaygınlaşmasını etkileyebilir (Turan, 1999: 142–143).

Bugün “Demokrasi Kültürü” kavramı genellikle demokratik bir toplumda yaşayabilmek için gerekli olan “bilgi”, “beceri” ve “değer”leri ifade etmek için kullanılmaktadır (Lipset, 1959: 73). Bu üç ana başlığın her biri demokratik kültür için çok farklı önemlilikleri ifade etmektedir. Bu bağlamda demokratik bir toplumda demokrasinin “bilgi boyutu” o toplumun anayasası, devlet ve hükümet sistemi, partileri, parlamentosu, seçim sistemleri ve benzeri konulardaki bilgileri içerir (Özcan, 2002: 52). Demokrasi kültürünün “beceri” boyutu vatandaşların demokratik toplumsal hayata aktif ve anlamlı şekilde katılabilmesi için şart olan becerileri içermektedir. Zaten demokratik bir rejim vatandaşların kendilerini temsil edecek, haklarını koruyacak, inanç ve değerleri doğrultusunda hareket edecek temsilcileri seçmeyi bildiği varsayımı üzerine hareket etmektedir. Demokrasi kültürünün “değer” boyutu çok farklı tonlardaki renkleri bünyesinde barındıran bir süreçtir. Bu süreçte demokratik rejimle ilgili bilgi ve becerilerimizi nasıl kullanacağımızı belirleyen temel değerlerden bazıları ise; siyasi eşitlik, fikir, din ve basın hürriyetine inanç, farklılıklara saygı, siyasi ve toplumsal hayata gönüllü katılım, siyasi ahlak, sorumluluk ve dürüstlüktür. Dolayısıyla bu değerlerin yaşatıldığı bir toplumsal

yapıda demokratik süreçlerin aksamasının ve yozlaşmasının önüne kolaylıkla geçilebilmektedir. Çağdaş demokrasinin kısa tarihçesi göstermektedir ki; siyasi ahlak, dürüstlük ve sorumluluk istikrarlı bir demokratik sistemin temel şartlarıdır. Çünkü demokrasi diğer rejimlere kıyasla istismara en açık yönetim sistemidir (Özcan, 2002: 53).

Demokrasinin bir toplumsal yapıda gelişmesi ve kapsayıcı bir yönetim sistemi olarak işleyebilmesi için en önemli gereksinimi şüphesiz demokrasi kültürüdür (Yılmaz, 2000: 158). Birçok siyaset bilimci de üst düzey ve sağlıklı bir demokrasi için demokrasi kültürünü ön koşul olarak kabul etmektedir (Hadenius ve Teorell, 2005: 89). Lipset (1960: 27) çağdaş demokrasilerin ilk sistematik araştırmasını yaparak bir anlamda demokrasi kültürünün demokratik gelişimdeki önemini “demokrasinin hoşgörü, ılımlılık, siyasal bilgi, ilgi, etkin katılım duygusu gibi tutumların mevcut olduğu toplumlarda bulunduğu” sözüyle kanıtlamıştır. Demokratik siyasal kültürün yukarıda söylenenlerle yakından ilgili diğer unsurları; muhalefet ve ayrılığa karşı hoşgörülü olmayı, akranları olan siyasal aktörlere güvenmeyi, işbirliğini, uzlaşma ve ödün vermede istekli olmayı ve böylece belirli yumuşaklık, ılımlılık, incelik ve kişinin partizanlığını frenleyebilmesini içerir (Diamond, 1995: 136). Öyle ki salt bir yönetim biçimi olmayan demokrasi; temelinde insan onuru, yaratıcılık, farklılık, özerkliğe ve özgürlüğe saygıyı temel alan kültür paradigmasını zorunlu kılmaktadır (Büyükdüvenci, 1999: 196). Özetle belirtmek gerekirse, toplumsal ve kültürel olgular demokrasinin istikrarı ve gelişimi için gereklidir (Kalaycıoğlu, 1995: 44).

Bugün modern siyaset teorisinde demokrasi sadece siyasal yönetimlere ve yasalara dayanan bir kurallar bütünü olarak değerlendirilmekten çok uzaktır. Artık demokrasi siyasal bir kültüre dayanmakta ve bu kültürün yaşatılmasına bağlı olarak varlığını devam ettirebilmektedir. Dolayısıyla bir toplumda evrensel ölçütlere uygun, ileri bir demokratik sistemin işleyişi için sadece rejim sistemleri, siyasi partiler ve parlamento yeterli değildir; bunlardan daha da önemlisi o toplumda demokrasi kültürünün oluşması gerekmektedir (Tuna, 2000: 208).

Kısacası demokratikleşme için modern demokrasinin gereklilikleri olarak demokrasi teorisyenleri (Dahl, 1993; Schmitter ve Karl, 1995; Sartori, 1996; Tourine, 1998; Beetham ve Boyle, 2005) tarafından sıralanan bir dizi koşulun toplumsal yapıda var olması yeterli değildir. Demokrasiyi destekleyen bu gereklilikler, koşullar ve siyasal ortamın yanında demokratik bir kültüre de ihtiyaç duyulmaktadır (Yılmaz, 2000: 162). Toplumbilimsel anlamda da demokrasinin bir kültür olarak algılandığı sistemlerde (Fuat, 2000: 56- 57), demokrasi yaşamı bütün yönleriyle kavramakta, insanların bütün gereksinimlerini karşılamakta ve ancak o zaman ideal bir yönetim şekline dönüşebilmektedir. Bu yüzden gündelik hayatın her anında hissedilen ve tecrübe edilen bir kültüre dönüşmesi istenen demokraside; en küçük birimlerin ve katmanların bile seslerinin yönetime yansıtılması gerekmektedir (Selçuk, 2010: 360).

Kalaycıoğlu'na (1995: 50–52) göre demokrasinin gelişebileceği ortamın özel bir siyasal kültüre ihtiyacı olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda bir toplumun kültüründeki siyasal hoşgörü, başkalarına itimat, siyasal kurumlara duyulan güven, etkinlik duygusu, siyasal ilgi, bilgi ve katılma eğilimleri demokrasinin oluşmasına ve pekişmesine katkıda bulunan özelliklerin başında gelmektedir. Bu gereklilikleri kategorize ederek sınıflandıran Erkan'a (1995: 7–10) göre ise demokratik bir toplumda temel kültürel değerler dört ana yönetime sahip olmak mecburiyetindedir. Bunlar toplumsal alanda bireyler ve gruplar arası ilişkileri düzenleyen sosyal uzlaşma, kültürel alandaki etkileşimi düzenleyen hoşgörü, siyasal alandaki iktidar ilişkilerini düzenleyen demokrasi ve ekonomik ilişkiler alanını düzenleyen rasyonelliktir. Demokratik kültürün temelinde ise; hoşgörü, uzlaşmacı eğilimler, güven, başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı, vatandaşlık bilinci ve siyasete etkin katılma gibi unsurlar yer almaktadır. Bir başka deyişle demokrasi kültürü ile özgür ve aktif bireyi ortaya koyan kültürden ve çoğunluğun azınlığa yaşam alanı açtığı ve hoşgörü ile uzlaşımın haki değerler olduğu bir kültürden söz edilmektedir. Bu unsurlar demokrasinin ilkelerinin toplum tarafından bir yaşam biçimi olarak benimsendiği zaman demokrasi kültürünün inşası için gerekenlerin büyük bir kısmı yapılmış olacaktır (Karahan, 2000: 272).

Bütün bu demokratik alışkanlıkların geliştirilebilmesi için Almond ve Verba'nın da işaret etmiş oldukları gibi, eğitim yoluyla bireyde bulunan demokratik "eğilimler" çoğaltılmak zorundadır. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişme de, vatandaşların gelirini, eğitimini ve yaşam beklentilerini arttırdığı ölçüde demokratik değerleri ve uygulamaları çoğaltabilir. Bu neden insana yapılan yatırımın demokrasinin korunması açısından bu denli önemli olduğunu göstermektedir (Diamond, 1995: 136).

Burada işaret edilen nokta, toplumların demokratik sistemi bir kültür olarak gündelik hayatın her anında yeniden üretebilme kapasitelerine sahip olup olmadığını aklı getirmektedir. Çünkü demokrasinin kültürünün oluşması için birçok farklı değişkenin bir arada olması zorunlu kılınmıştır. Bu koşullar ekseninde düşünüldüğünde demokrasi geniş halk kitlelerinin gözünde cazip olmasına rağmen, özellikle eğitilmiş bir nüfusa, önemli bir orta sınıfa ve demokratik bir kültürel birikime sahip olmayan yoksul ülkelerde sürdürülmesi kolay bir yönetim şekli değildir. Zaten birçok demokrasi teorisyenine göre de demokrasi sosyo-ekonomik modernizasyonu destekleyen, orta sınıfın kendi haklarını profesyonel sivil oluşumlarla korumasını sağlayan ve toplumsal yapıda yeni oluşum ve hareketlere yabancı kalmayan bir kültürün desteğine ihtiyaç duymaktadır (Safty, 2003:106).

Son yüz yılda yaşanan olaylar, demokrasinin ancak zengin batı ülkelerinde sürdürülebileceği görüşünü yıkmıştır ama demokrasinin bütün dünyada kısa zamanda kurulabileceğini bekleyen yersiz bir iyimserliğe de vücut vermemelidir (Plattner, 1995: 61). Özellikle petrol zengini körfez ülkelerinde demokratik yönetimlerin bulunmaması ve toplumsal tabanda da demokrasi beklentisinin zayıf bir düzeyde olması; demokratik sistem ve zenginlik arasında kurulmuş olan doğru orantılı denklemin kısmen de olsa sorgulanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte demokrasinin; demokrasiye yatkın bir siyasal kültürün-halkın tutumlarının ve beklentilerinin hâkim olduğu ülkelerde daha kolay bir şekilde kurumsallaşacağı düşüncesi siyaset teorisyenleri tarafında da makul kabul edilmiştir (Beetham, 2006: 121). Batı ülkelerinde demokrasinin gelişmesi, bir taraftan bireye dayalı bir düşüncenin oluşması ve devletin bireyin rızasına dayandırılması ile merkezi devletin

kurulması yönünde gelişirken, diğer taraftan merkezi alanın sınırlandırılması yönünde gelişmiş; toplumsal güçlerin varlığı ve bunun kurumsal düzenlemelerde ve siyasi yapı içinde yer almasıyla mümkün olabilmiştir (Yılmaz, 2003: 327).

Bugün demokrasinin nazik bir rejim olduğu kabul edilmekte ve bu rejimin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için o toplumun kültürel düzeyde gelişmiş olması gerektiği belirtilmektedir. Yani bir ülkede istikrarlı bir demokrasinin gerçekleşme ihtimali; eğer vatandaşlar ve liderler demokratik düşünceyi, değerleri ve uygulamaları desteklediği takdirde artacaktır. Bu süreçteki en güvenilir destek ise bu inançlar ve eğilimler bir ülkenin kültürüne yerleşmiş olursa ve çoğunluğu bir nesilden diğerine aktarılırsa var olacaktır. Başka bir deyişle ülkede demokratik siyasi kültür mevcutsa olacaktır. Dahl (2001: 159) ise bu süreçte şunları söylemektedir:

“Demokratik bir siyasi kültür ise; demokrasinin ve siyasi eşitliğin istenir hedefler olduğuna, askeri güçler ve polisin kontrolünün tamamen seçilmiş liderlerin elinde olmasına, temel demokratik değerlerin sürdürülmesinin ve vatandaşlar arasındaki siyasi farklılıkların ve anlaşmazlıkların hoşgörüyü karşılanıp korunması gerektiğine inanan vatandaşların varlığına dayanmaktadır”.

Ayrıca demokrasi kültürünün toplumsal bilinçte sağlıklı ve çok yönlü bir şekilde kurabilmesi için hem siyasal hem de yapısal olarak bazı gerekliliklere ya da koşullara ihtiyaç duyduğu da unutulmamalıdır. Çünkü demokratik düşünce/kültür hem bireyin belirlenmiş bir hedefe göre gelişme sürecini, hem de toplumun tarihsel/ekonomik/kültürel evrimini düzenleme arzusu içinde olmak gibi bir hususiyete sahiptir. Dolayısıyla demokrasi kültürü tecrübesini ne sadece bir yönetim biçimine ne de özgürlük sağlayıcı bir araca indirgemek mümkün gözükmemektedir. Bu durum bilim, din, birey, toplum ve tarihe ilişkin kavrayış biçimleriyle de doğrudan ilişki içerisinde (Arslan, 1997: 173–174).

Bugün gelinen noktada demokrasi kültürünün temel gereksinimleri birkaç başlık altında sınıflandırılmaktadır. Daha önce ele alınan Erkan'ın (1995:7–10) sınıflandırmasına ek olarak Congleton (2003: 46) demokrasi kültürünün gelişmesini kültürel ve ekonomik gereksinimler şeklinde iki ana başlık altında toplamayı tercih etmiştir. Konuya daha detaylı bir bakış açısıyla yaklaşan Hadenius ve Teorell (2005:

90–91) ise genel bir çerçevesini çizdikleri demokrasi kültürünün oluşması için gerekli olan toplumsal ortamı; *Demokrasi Kültürünün Önkoşulları* adı altında beş ana başlıkta ele almışlardır. Bu başlıklar sırasıyla, *Demokratik Gereklilikler, Sivil Toplum, Din, Ekonomik Düzen, Medya*. Bu tezin temel teorik zemini oluşturan demokrasi kültürü düşüncesi bu başlıklar altında daha detaylı bir şekilde ele alınarak incelenecektir.

1.2.1.1. Demokratik Gereklilikler

Demokrasiyi soyut tanımlama sınırları içerisine hapsetmek yerine, toplumsal hayata daha fazla dâhil etme ve onun bir kültürel süreç olarak yaşanması gerekliliğini benimsenmiş olan demokrasi teorisyenleri; bu süreçte belirli kurumsal gereksinimlerin oluşturulması ve yaşatılması üzerinde ısrarla durmuşlardır. Bu bağlamda demokrasi iyi işleyen ve iyi yapılandırılmış bazı gereklilikler üzerine inşa edilmiş çok yönlü ve kapsayıcı bir süreç olarak kabul edilmiştir. Bireysel ve toplumsal hayatın her aşamasında demokrasi mekanizmasının ve demokratik süreçlerin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için de bu yapının bazı kuralları ve standartları bulunmakta ve bu koşullar topluma bazı haklar ve sorumluluklar da yüklemektedir (Bassiouni, 1998: 4).

Beetham'a (1998: 21- 22) göre demokrasi sağlıklı bir işleyişe sahip olabilmek için bir dizi gereklilik ve uygulamaya ihtiyaç duymakta ve bu gerekliliklerin uygulanması sonrasında toplumsal hayatın her aşamasında eksiksiz bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunun sonucunda bugün elimizde temsil mekanizmalarından, siyasi partilere, seçimlerden, katılım araçlarına, sosyal ritüellerden gündelik hayatın gereksinimlerine kadar birçok farklı süreç ve yöntem, demokrasinin gereksinimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gereklilikler yerine getirildiği takdirde ideal demokrasi düzeyine ulaşılacağı kabul edilmekte ve ancak böyle bir ortamda demokrasinin kültürel bir sürece dönüşebileceği dile getirilmektedir. Fakat demokrasi kültürü için şart koşulan bu gerekliliklerin farklı etkenler dolayısıyla bölgelere ya da toplumlara göre farklılıklar göstermekte olduğu da gözlemlenen bir başka süreçtir.

Demokrasi kültürünün inşa edileceği tam demokratik bir toplumu niteleyen temel gerekliliklerin başında düşünce özgürlüğü gelmektedir. Düşünce özgürlüğü toplumun ilerlemesi ve her insanın bireysel gelişmesinin vazgeçilmez koşuludur. Düşünce özgürlüğü, özel hayata saygı, din ve vicdan özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü gibi özgürlüklerin de temelidir (Balkın, 2004: 3–4). Bu nedenle demokratik toplum düzeninin olmazsa olmaz şartı olarak kabul edilmektedir. Demokratik toplumun gerekliliklerinden biri de çoğulculuk ilkesidir. Demokratik toplumda çoğulculuk ilkesi kurumsal planda önemli olduğu gibi ideolojik planda da önem taşımaktadır. Kurumsal çoğulculuk, demokratik bir devlet yapısında yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrılığını ifade eder. Son olarak demokratik bir toplumun temel gereksinimi olan hoşgörü ve açık fikirlilik ilkesi dile getirilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de bu ilkenin demokratik bir toplumun temel gerekliliği olduğu yönünde görüş belirtmiştir (Eren, 2004: 175-182).

Yukarıda sıralanan gereklilikler genel bir çerçeve çizmiş olsa da konunun daha kapsamlıca ele alınmış olduğu demokratik değer yargılarının oluştuğu değerler evreni içerisinde yer alan halk egemenliği, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar da demokrasinin temel gereklilikleri olarak kabul edilmektedir. Bu kavramlar, katılım olgusuyla da doğrudan bir ilişki içerisine girmektedirler. Bu aşamada demokrasinin olmazsa olmaz koşulu ya da gerekliliği olan beş ana başlıktan söz edilebilir. Bu gereklilikler sırayla; Özgürlük, Eşitlik, Halk Egemenliği, Çatışma ve Uzlaşma ve son olarak Ussallık'tır (Çukurçayır, 2006: 30-32). Şaylan'a (1998: 77–79) göre bu gereksinimler demokratik düşüncenin tarihsel kökenlerinde yaşamış olduğu bunalımlar sonrasında ortaya çıkan ve toplumsal bilinçte demokratik yaşam algısının nasıl olması gerektiğini de belirleyen ve etkileyen süreçlerdir. Bu bağlamda özellikle 1990'lı yıllardan sonra tek kutuplu dünya yapısının ortaya çıkması ve demokrasinin bir dalga gibi üçüncü dünya ülkelerine yayılma serüveni; bu gerekliliklerin üretmiş olduğu demokrasi düşüncesinin evrenselleşmesine de zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda bu gereksimler ve gereklilikler, demokrasi dalgasının etkinliğini kalıcı kılmakta ve demokrasinin bu ülkelerde kurumsallaşarak kültürel bir sürece dönüşmesini hızlandırmaktadır (Beetham, 2006: 101- 102).

Konuya bir başka noktadan bakan Kongar (1997: 18- 19) demokrasinin gereklilik koşulu olarak çoğunluk yönetiminden bahsetmektedir. Fakat birçok ülkede çoğunluğun diktatörlüğe dönüşmüş olduğu göz önüne alındığında, Kongar bu gerekliliği yetersiz görmüş ve demokrasinin yeterlilik koşulu olarak insanların temel hak ve özgürlüklerini gereklilik olarak dile getirmiştir. Gagnon ve Tully'e (2001: 9) göre ise bir rejimin demokrasi olabilmesi için iki temel gerekliliğe ihtiyaç vardır. Bu gerekliliklerin ikisi de özgürlük düşüncesine dayanmaktadır. Birinci gereklilik bu demokratik toplum ister çok uluslu olsun isterse tek ulusun hâkimiyetine dayansın; yaşayan bireylerin tümünün özgür olması gerekliliği iken, ikinci gereklilik toplumun kendisinin de özgür olması gerekliliğidir.

Tourine (1998: 88) ise demokrasinin gereksinimlerini üç ana başlık altında toplar ve bunları şöyle sıralar: İlk grup mutlak iktidarın gücünü sınırlandıracak ve gerektiğinde onu kontrol altına alacak mekanizmalardan oluşan gereksinimler grubudur. İkinci grup toplumun ve bireyin çıkarlarının farkında olan bu çıkarları kamusallaştırma yetisine sahip olan sosyal aktörlerden oluşan gereksinimler grubudur. Ve son grup sosyal ve ekonomik olarak çıkarlarının farkında olan vatandaş kimliğini üreten gereksinimler grubudur. Beetham ve Boyle (2005: 30-31) bu konuyu daha sistemli bir bakış açısıyla ele almış ve demokrasinin gereklerini bir şema çizerek anlatmayı tercih etmişlerdir.

Şekil 1. Demokrasi Piramidi

Bu şekil modern demokrasilerde işleyen bir demokratik rejimin sağlanabilmesi için dört temel gerekliliğe ihtiyaç vardır. Bu unsurlardan ilki özgür ve adil seçimlerdir. Rekabete dayalı özgür seçimler kamu görevlilerinin halk denetimine tabi ve sorumlu olmasını sağlayan temel araçlardır. İkinci gereklilik açık ve sorumlu hükümet mekanizmasının çalışmasıdır. Demokrasilerde hükümetin halka karşı sorumluluğu, bir taraftan bütün kamu görevlilerinin hukuka riayet etmeleri hususunda mahkemelere karşı duyduğu yasal bir sorumluluktur. Diğer taraftan ise hükümetin politikalarına meşruiyet kazandırmak için parlamentoya ve halka karşı duyduğu siyasi bir sorumluluktur. Üçüncü gereklilik ise sivil ve siyasi haklardır. Bu haklar insanların sivil toplum içinde örgütlenmek ve hükümet üstünde etki sağlamak gibi siyasi faaliyetleri için gerekli olan ifade, örgütlenme ve gösteri yapma gibi özgürlükleri kapsamına almaktadır. Demokrasi için son gereklilik ise demokratik ve sivil toplum başlığıdır. Sivil toplum fikri demokrasinin devletten bağımsız olarak örgütlenen her türlü toplumsal kuruma ihtiyaç duyduğunu gösterir. Bu sayede devletin iktidar alanı sınırlandırılabilir ve kamuoyunun görüşleri yukardan dikte etmek yerine aşağıdan üzerinde tartışılarak oluşturulabilir ve toplum keyfi yönetime karşı çıkma hususunda öz güven kazanabilir.

Demokrasinin gereklilikleri modern hayatın gelişim sürecini çok hızlı yaşaması sonrasında, kurumsallaştırılarak ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle bireysel yaşam ve toplumsal yaşam arasındaki ayrımın hızlı bir şekilde ortadan kalması ve bireyin devlet mekanizmasıyla sıkı ilişkiler geliştirmiş olması; demokrasinin de hem devlet hem de birey bağlamında kurumsal bir kimlik kazanmasına neden olmuştur. Bu konuda örnek olarak modern demokrasilerin kıta Avrupa'sında etkin ve başarılı bir biçimde sosyal ve sivil hayatı yönetmiş olması, demokratik kurumsallaşmanın bir sonucu olarak gösterilebilir. Bu kurumsallaşma beraberinde demokrasinin temel gereksinimleri olarak evrensel ölçütlerin oluşmasına neden olmuştur. Sonuç olarak ileri bir demokrasi için oluşturulan ölçütleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür (Erdoğan, 2001: 241-242):

- a. Özgür ve Düzenli Seçimler
- b. Siyasi Çoğunluk ve Yarışma
- c. Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları
- d. Sivil ve Siyasi Özgürlükler
- e. İktisadi Özgürlükler ve Piyasa Ekonomisi
- f. Seçilmişlerin Atanmışlara Üstünlüğü

Modern demokrasinin gerekliliklerini çok yönlü bir şekilde ele alan ve bu gereklilikleri siyasal ve sosyal yaşamda uygulanabilir kılmayı amaçlayan özgün bir yorum yapmak ise son dönem demokrasi teorisyenlerine bırakılmış bir iş olarak gözükmektedir. Özellikle bu teorisyenlerden Dahl'a (1993: 296–297) göre demokratik bir sistemin sağlıklı bir biçimde işlemesi, yedi ayrı koşulun düzenli bir şekilde işlediği bir koşul altında sağlanabilir. Bu koşulların hiçbirisi tek başına sağlıklı bir demokrasi tanımlaması ve işlerliği kazandırmaz, ancak demokrasinin kalıcılığı ve sağlıklı işleyişi için bu koşulların varlığı gereklidir. Hatta bu koşullar demokrasinin mevcudiyeti için gerekli olan asgari şartlardır. Bu koşullar sırasıyla;

- Yönetimin izlenecek politikayla ilgili olarak aldığı kararlar, anayasal olarak seçilmiş görevlilere bırakılmıştır.
- Seçilmiş görevliler, görece sık aralıklarla yapılan, adil ve özgür, zor kullanmanın son derece sınırlı olduğu seçimlerle belirlenmekte ve barışçı bir biçimde görevlerinden uzaklaştırılmaktadır.
- Pratikte, bütün yetişkinler bu seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler.
- Yetişkinlerin çoğu, ayrıca, bu seçimlerde adayların yarıştığı kamusal mevkiler için yarışma hakkına da sahiptirler.
- Yurttaşlar, etkin bir biçimde güvence altına alınmış ifade özgürlüğüne, özellikle de, görevlilerin yönetim işlerinin yürütülmesinin, yürürlükteki

siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemin ve egemen ideolojinin eleştirisi de dâhil olmak üzere siyasal ifade özgürlüğüne sahiptirler.

- Yine yurttaşlar, devlet veya başka herhangi bir grup tarafından tekelleştirilmemiş alternatif enformasyon kaynaklarına ulaşma imkânına sahiptirler. Bunlardan da öte alternatif haber kaynakları mevcut olmalı ve bunlar kanunlar tarafından korunmalıdır.
- Nihayet yurttaşların siyasal partiler ve çıkar grupları gibi siyasal kuruluşlar da dâhil olmak üzere, seçimlerde rekabete girmek ve diğer barışçı araçları kullanmak suretiyle yönetimin kararlarını etkilemeye çalışan özerk kuruluşlar oluşturma ve bunlara katılma hakları da vardır. Bu haklar etkin bir biçimde güvence altına alınmışlardır.

Birçok teorisyene göre bu yedi şart usuli demokrasinin temelini oluşturur görünmektedir, ama gelişen dünyada bu şartlara iki temel şartı daha eklemek bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Bu şartlardan ikincisi yukarda anılan yedi tanesinin üstü kapalı bir şekilde ön şartı olarak adlandırılabilir, ilki ise birinci hususun daha rafine hale getirilmiş şekli olarak düşünülebilir (Schmitter ve Karl, 1995: 73).

- Halk tarafından seçilmiş organlar, anayasal yetkilerinin seçilmemiş organların ezici (fili bile olsa) muhalefetine tabi olmadan kullanabilmelidirler. Eğer ordu mensupları, yerleşik memurlar ya da devlet yöneticileri seçilmiş sivillerin özgürce hareket edebilme kapasitelerini sınırlarsa ya da halkın temsilcileri tarafından alınan kararları veto ederse demokrasi tehlikeye girer. Bu şerh konmadan, ordunun üzerinde sivil otoritenin etkinlik sağlayamadığı günümüz Orta Amerika'sında geçerli olan militarize siyasetler pek çok bilim adamı tarafından Amerikan siyaset yapıcılarının yaptığı gibi demokratik olarak nitelendirilebilir. Bu şerh bizi, daha önce "electoralism" olarak

adlandırdığımız ve diğer politik gerçekleri göz ardı ederek seçim olgusu üzerinde yoğunlaşma eğiliminden korumaktadır.

- Devlet kendi kendini yönetmelidir. Devlet diğer üstün siyasi sistemler tarafından getirilen baskılardan bağımsız olarak hareket edebilmelidir. Dahl ve diğer çağdaş demokratik teorisyenler milli devletlerin şekli bağımsızlıklarına atıfta bulduklarından büyük bir ihtimalle bu şartların var olduğunu farz ederler. Bununla birlikte, blokların, ittifakların etki alanlarının genişlemesi ve “neocolonial” düzenlemelerin çeşitlenmesi sonucu özerklik sorunu en önemli sorun haline gelmiştir. Eğer seçilmiş organlar kendi ülkesel alanları dışındaki makamların icazeti olmadan bağlayıcı karar alamıyorlarsa acaba bu sistem gerçekten demokratik sayılabilir mi? Dışarıdakiler demokratik bir yapıya sahip olsa ve içerdekiler bağlayıcı düzenlemeleri değiştirmekte veya ortadan kaldırmakta nispeten özgür bırakılsa bile bu ciddi bir durumdur, ama sözü edilen şartların hiçbiri gerçekleşmezse işte o zaman durum kritik bir hal alır.

Yukarıda sayılanlardan her biri demokrasinin temel unsuru olarak adlandırılmış olsa da bunları ya, şu ya da bu demokrasi tipinin belirleyicisi ya da muayyen rejimlerin icraatlarını değerlendirmek ve politik kültürel atmosferin oluşması için gerekli yararlı standartlar olarak kabul etmek yerinde olur (Smutter ve Karl, 1995: 76). Bu temel şartlar bir siyasal sistemin tam demokrasi olarak tanımlanabilmesi için kullanılması gereken evrensel ölçütler olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda demokrasi kültürü de bu gerekliliklerin bir sonucu olarak toplumsal bilinçte ve devlet organının siyasal işleyişinde oluşabilmektedir (Dahl, 2001: 38–39).

1.2.1.2. Sivil Toplum, Demokrasi ve Demokrasi Kültürü

Siyaset sosyolojisinin dikkati çeken birçok düşünce okuluna göre, istikrarlı bir yönetim sistemi için güçlü ve birbirine bağlı bir sivil toplum gereklidir. Bu açıdan sivil toplum sadece devlet tarafından sağlanan yasal ve politik yapıya değil, aynı

zamanda siyasal yönelime, tutum ve politik davranışlara ve yurttaşların amaçlarına da dayanmaktadır (Sanlı, 2005: 157). Mardin (2007: 89) Batı toplumlarında yaşanan sanayi devriminin bastırıcı gücü karşısında, bu gücü kontrol altına almayı amaçlayan özerk sivil toplumun da aynı dönemde oluştuğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla sivil toplumun düşünsel gelişimini 17. ve 18. yüzyıldan sonra başlatmış olduğu dile getirilebilir. Küçükömer'e (2010:160) göre ise sivil toplum toplumda var olan insanların ihtiyaçlarının belirlenmesine ve karşılanmasına ilişkin ilişkilerle oluşmuştur.

İki bloklu dünyanın sona ermesiyle Doğu Avrupa ülkelerinin yaşamış oldukları siyasal rejim değişiklikleri ve demokratikleşme sürecinin başlangıcı; sivil toplumun merkeze konulduğu bir döneme denk gelmiştir. Bu dönemi ele alan Keane (2004: 10) şunları söylemektedir:

“Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Yugoslavya gibi ülkelerdeki tek parti sistemleri içinde ve özellikle bunların politik muhalifleri arasında sivil toplum ve devlet konusuyla ilgili olarak büyüyen entelektüel ve pratik ilgi; bu sistemleri yukarıdan aşağıya modernleştirmeyi amaçlayan komünist reform girişimlerinin açık bir şekilde başarısızlığa uğramasına neden olmuş ve bu süreç sivil toplumun demokratik siyasal hayatta güçlenmesiyle sonuçlanmıştır”.

Zaten bu süreç Huntington'un (1995: 35- 36) “üçüncü dalga” teziyle birlikte Avrupa'da 1989 yılından sonra yaşanan ve demokratik muhalefetlerin güçlenmesini sağlayan olaylarla ivme kazanmış ve uluslararası kuruluşların da destekleriyle birlikte sivil toplum moda halinde Avrupa'dan dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Sivil toplum kavram olarak, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan otorite alanı dışında, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen ve kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Sivil toplum aslında devlet eksenli “ideolojik” toplumun karşıtıdır. Bu nedenle sivil toplum bireylerin herhangi bir zorlamayla maruz kalmaksızın kendi rızalarıyla kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade etmektedir (Çaha, 2004: 192). Aynı zamanda sivil toplum; gönüllü, kendi kendini

oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmadır (Sarıbay, 1998: 90). En geniş anlamıyla da, toplumun devlet kurumları dışında kendi kendini yönlendirmesini içermekte ve demokratik bir anlam taşımaktadır. Kavram daha da ötede; birey-devlet ve toplum-devlet arasındaki ilişkiyi ve bireyin mi yoksa devletin mi önde olduğunu ilgilendirmektedir (Yılmaz, 2003: 324).

Sartori'ye göre sivil toplum kavramı demokrasi ile birlikte düşünülmesi gereken bir kavramdır. Sartori, demokrasiyi sosyolojik temelleriyle ele almanın anlamlı olduğunu savunmaktadır. Onun için demokrasi sadece bir dizi hukuki ve organizasyonel düzenlemeler bütününden ibaret değildir. Dahası, demokrasiyi belirli bir fikir akımıyla özdeşleştirmek de mümkün değildir. Bu haliyle demokrasi; siyasi bir gerçeği ifade etmekten daha ziyade sonuçta siyasi düzeye yansıyan ve siyasi düzeyde tecrübe edilecek bir toplumsal ideali oluşturur (Vergin, 2000:242).

Demokrasinin ve demokrasi kültürünün gelişim göstereceği sosyal ortam esasında iktidarın gücünün sınırlandırıldığı ve bu sınırlılığın tehdit edildiği durumlarda iktidara karşı durabilecek iktidar dışı grupların varlığı ile şekillenmektedir. Burada iktidar dışı gruplardan kasıt, sivil ve bağımsız toplumsal dinamiklerdir. Yani sivil toplumdur. Dolayısıyla demokratik gelişim ve demokrasi kültürünün gelişimi sivil toplum kavramıyla paralel bir denkleme oturmaktadır. Zaten Batı toplumlarında demokrasi ve demokrasi kültürünün gelişimi için sivil toplum temel bir şart olarak dile getirilmiştir (Moore, 2012: 46). Özellikle karmaşık farklılıkları içinde barındıran, heterojen bir sivil toplumun varlığı, demokrasinin temel bir koşulu olarak sunulmaktadır (Ozan, 2012: 102). Cohen ve Arato'ya (1992: 19) göre demokratik siyasal kültürü canlı tutan ve onun gelişmesine katkı sağlayan şey; sivil toplumun özerkliğini, daha da demokratikleşmesini sağlayan, ampirik veriler ve normatif temeller sunan yeni toplumsal hareketleridir. Bu faktörlerin etkisiyle eski politika tarzının üretmiş olduğu ve demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak baş tacı edilen siyasal partiler gibi mekanizmaların değiştiğine tanık olunmuş ve siyaset sosyologları sivil toplumun içerisinde meydana gelen yeni toplumsal hareketleri analizlerinin kapsamına almaya başlamışlardır (Vergin, 2008:161) .

Bir toplumsal yapıda sivil toplumun ortaya çıkabilmesi için, öncelikli olarak o toplumun tarihsel, ekonomik, toplumsal ve zihinsel olarak belirli bir gelişmişlik düzeyine sahip olması gerekmektedir. Sivil toplumun öngördüğü devlet, sınırlı erke sahip bir devlettir. Bu haliyle devlet, sivil toplumun plüralizmini ve özgürlüklerini koruyan yasaların uygulanmasında etkin olmanın ötesinde, kendisi de yasalarla bağlıdır. Bu yolla sivil toplum, devlet gücünü sınırlamak yanında, hukuk devleti temeline dayanan devlet otoritesine de meşruiyet kazandırır (Diamond, 1994: 15).

Toplum bilincinde sivil toplumun gelişmesinin üç önemli ön koşulu bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Farklılaşma, Örgütlenme ve Otonomleşmedir. Sivil toplumun gelişebilmesi için her tür toplumsal farklılaşmaya müsaade edilmelidir. Bu bağlamda etnik, kültürel, dinsel, ideolojik, cinsiyet vb. gibi sosyolojik kategoriler bazında toplumun farklılaşması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, her türlü farklı oluşumların siyasal katılım ve politika yapmasını sağlayıcı nitelikte örgütlenmesi gerekir. Son olarak sivil toplumun gelişmesi için sosyal grup, kimlik veya kategorilerin devlet karşısında otonom bir statüye sahip olmaları gerekir (Çaha, 1997: 257). Sivil toplumsal yapı yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin yasal güvencesi gibi kurumsallaşmış bir temele oturur. Bu hem devlet iktidarını sınırlandırıcı hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır (Sarıbay, 1998: 90). Bu sayede sivil toplum çoğulcu demokratik bir toplumsal ve siyasal sistemin oluşmasını sağlarken, yönetenlerin de siyasal meşruiyet kazanmalarına imkân tanımaktadır.

Konuyu kitle iletişim araçları üzerinden ele alan Barber (1996: 149) şunları dile getirmektedir:

“Sivil toplumda ayrıca hükümetlerin eylemlerini kamu için görünür kılan, bu eylemlerden haberdar olmayı sağlayan kurumlara da gerek duyulmaktadır. Geleneksel sivil oluşumlardan olan sivil örgütlenmeler, sendikalar ve çıkar grupları bu görevi yerine getirmekte tam anlamıyla başarılı değillerdir. Bu görevi geniş anlamıyla medya yerine getirmektedir. Özellikle ticari hırslarını kamu faydasından üstün tutmayan özgür bir medya yapılanması, sivil toplumun bir parçası sayılır ve sivil toplumun devletten bağımsızlığının güvencesini oluşturur”.

İnsanların bir sivil toplum yapısı içerisinde farklı sosyal gruplarla temas içerisinde olması, bireye farklılıkları tanıma ve bu bağlamda daha kapsayıcı ahlaki değer yargıları geliştirebilme fırsatı sunmaktadır. Bu haliyle sivil toplum, her bireyin benimsemesi gereken ahlaki değer yargılarının gelişmesine ve bu yargıların evrensel düzlemde bilinir kılınmasına neden olmaktadır. İşte tam da bu noktada sivil toplumun bireysel hayata yapmış olduğu bu katkı, toplumun kültürel olarak da demokrasinin gerekliliklerini ve demokratik tavırları benimsemesine yol açar. Bir başka deyişle sivil toplum, eşit bireyler arasındaki etkileşimi kamu yararına uygun hale getirmek için gerekli vatandaşlık ve demokratik erdemlerin kazanıldığı bir alandır. Bireyler, böylece, örgütlenme özgürlüğü, konuşma ve vicdan özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve mülkiyet hakkını da güvence altına alan haklar paketinin de sağlanmasıyla, bir vatandaş olarak bekledikleri saygınlığa kavuşurlar. Bu haklarla, bireyler yalnızca yönetimin siyasi kararlarını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda, makul sınırlar içinde kendi kurallarını belirledikleri yaşamsal hedeflere yönelme olanağına da kavuşurlar (DeLue, 2008: 15).

Giddens (2002: 116) da bu görüşe paralel olarak demokrasinin sadece bir dizi kurumsallıkları ve yurttaşların yönetim sürecine katılımını barındırmakta sınırlandırılmayacağını, yurttaşların politik konular üzerinde çok yönlü tartışmalar yaparak sürece dair görüşlerini belirgin kılabilirdikleri sivil bir toplumsal yapıya sahip olması gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda bir rejimden öte bir yaşam biçimi, bir kültür olduğu iddiası reddedilemeyen demokrasinin, etkin bir sivil toplumdan beklediği en büyük faydanın da bu olduğu unutulmamalıdır. Çünkü demokratik eğilimleri olan insanlar arasında sivil toplum ve demokrasi düşüncesi konusunda konsensüsün var olduğu reddedilemeyecek bir gerçektir. Sivil toplumun küresel düzlemde geliştirilmesi de, demokratikleşme ve demokrasinin başarısına olumlu katkılar sağlayacaktır (Tibi, 1998: 31).

Hem demokrasiye geçişi hem de demokrasinin pekişmesiyle gelişmiş bir sivil toplum arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu artık kabul edilmektedir. Her şeyden önce vatandaşlar demokratik yönetim ilkelerini sivil toplum içerisinde öğrenirler. Bu alan, onlar için, örgütlenme, konuşma, din ve vicdan özgürlüğü v.b. ile donatıldıkları

bir alandır. Burada bireyler, yalnızca yönetimin siyasi kararlarını etkilemekle kalmaz, kurallarını kendilerinin belirledikleri yaşamsal hedeflere yönelirler. Kısacası demokrasi kültürü, köklerini sivil toplum içinde bulur ve sağlam kökleri olan bir siyasal kültür demokrasinin pekişmesinde anahtardır (Gönenç, 2001: ii). Ayrıca, sivil toplumun demokratik potansiyelini ortaya koyabilmesi için, siyasal ve kültürel demokrasiye, dolayısıyla demokratik bir devletin varlığını sürdürebilmesi için demokratik sivil toplumun varlığına ihtiyaç vardır (Göle, 2000:428- 429). Bu karşılıklı ihtiyacın kabulü ve gereklerinin yerine getirilmesi, demokratik sürecin başarısını artırır.

Sivil toplumun demokrasiye geçiş ve demokrasi kültürünün pekişmesine bir diğer katkısı ise, onun yurttaşların “ahlaki eğitimi” işlevini üstlenmesinin bir ürünüdür. Çünkü sivil toplum bir sosyal kurumlar grubu olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir sosyal değerler grubudur (Hall, 1995: 4). Demokratik kültürün unsurları olan hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma, karşıt görüşlere saygı gibi değerlerin tüm toplum katmanlarına ve idari mekanizmaya yaygınlaştırılması görevini sivil toplum yerine getirmektedir. Bunun yanında farklı sosyal kimlikler, yalnızca yöneticilerin keyfiliklerini sınırlandırmakla kalmaz aynı zamanda kendine güvenen daha erdemli vatandaşların yetişmesine de katkıda bulunur (Gönenç: 2001: 49).

Demokratik toplumlarda yaşayan insanlar demokrasinin ve demokrasi kültürünün gereği olarak daha aktif, daha katılımcı, daha arayışlı birey olma gibi ekstradan bir donanımına sahip bulunmaktadır. Nitekim Batı demokrasilerinin gelişmesine paralel olarak sivil toplum alanında büyük bir devingenlik ve dinamizm etkili olmuş ve daha aktif toplumsal profiller ortaya çıkmıştır (Çaha: 2004: 119). Yılmaz (2003: 322) ayrıca sivil toplumun ve sivil örgütlenmelerin güçlü olduğu toplumlarda siyasi beceri düzeyinin yüksek olduğunu ve sivil alanın bir okul görevi üstlenerek demokrasiye ve demokrasi kültürüne olumlu katkı sağladığını dile getirmiştir. Ayrıca sivil toplum; tolerans, ılımlılık, uzlaşma ve farklı fikirlere saygı gibi demokrasi kültürünün özünü oluşturan demokratik değerlerin de gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Demokrasi kavramını sivil toplum nosyonuyla birlikte değerlendiren John Keane, demokratik sivil toplumun, bağımsızlığını koruyacak bir devlet iktidarı olmaksızın tek başına varlık gösteremeyeceğini ileri sürer. Keane'ye göre (1994: 48), devlet demokrasiyi hem destekleyen hem de demokratikleşme sürecinde olumsuz etkileri olan bir kurumdur ve demokrasinin gelişmesi için devletin sivil toplumu ne çok fazla ne çok az yönetmesi gerekir. Sivil toplumda demokrasinin yaşaması için demokratik süreçleri destekleyen bir kültürel temele, yurttaşlar tarafından kabul edilmiş, ifade ve basın hürriyetine, din ve mülkiyet haklarının tanınmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Kaynar, 2005: 189). Sonuç olarak sivil toplum için bu şartların ve zeminin oluşturulmadığı durumlarda demokrasinin ve demokrasi kültürünün yerleşmesi mümkün gözükmemektedir (McLaverty, 2002: 312).

1.2.1.3. Din, Demokrasi ve Demokrasi Kültürü

Din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak fonksiyon göstermektedir (Mardin, 2001: 30). Öte yandan din, insanın toplumsal ve grupsal kimliğinin de temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, din bireysel bir tercih, dünyevi ve uhrevi bir huzur vaadi veya metafizik bir tecrübeden ibaret olmayıp; aynı zamanda sosyolojik bir gerçekliktir (Erdoğan, 2000: 289). Dolayısıyla dini inanç ve pratikler kaçınılmaz olarak bireylerin yaşamlarını ve düşüncelerini doğrudan ve güçlü bir şekilde etkilemektedir. Benzer şekilde bu etkileyiş, bireylerin siyasal tercihlerinde ve tutumlarında da gözlemlenmektedir.

Dinin, insanların siyasal inançları içinde böyle merkezi bir yeri olduğu yeni bir bulgu değildir. Gerek Auguste Comte, gerekse Tocqueville bu durumdan çok açık bir şekilde yapmış oldukları çalışmalarda bahsetmişlerdir (Mardin,2001: 30). Aristo'dan esinlenen Bodin de dinin gerçekte toplumun ve devletin temelinde bulunduğunu ve tartışmasız olarak bunların istikrar ve ahengine katkıda bulunduğunu düşünür. Din bu sistemin iyi bir biçimde işlemesini sağlar ve ayrıca devletin kurumsal bütünlüğünü de bir arada tutan şey olmuştur (Barbier, 1999: 59). Bu konuda uzun tartışmalar yapan

Tocqueville'ye göre (1994: 132) din aslında kendi ritüellerine ve dünyayı algılayış biçimlerine çok da ters düşmeyen demokratik eğilimlere saygı göstererek onları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Ayrıca Tocqueville için Amerikan toplumunun demokratik yapısını sağlayan temel unsurlardan birisinin kıta Avrupa'sının aksine din ile özgürlüğü bir araya getirmeyi başarmasıdır. Bu durum püriten bir ahlakın oluşmasını sağlamış ve bu püriten görüşler liberal demokrasinin oluşumunu olumlu yönde etkilenmiştir. Özellikle devletin geri çekildiği alanlarda bireylerin kendi kendilerini kontrol etmeleri din sayesinde gerçekleşir. Dolayısıyla Tocqueville için din bir çeşit toplumsal kontrol aracıdır (Duman, 2003: 526).

Tocqueville bir taraftan dinin toplumsal önemini vurgularken, öte taraftan bu denli önemli ve ebedi bir kurumun zaman ve mekâna bağlı olduğu halde niteliği gereği değişkenlik arz eden görecelik ihtiva eden devletten tümüyle bağımsız kalmasını istiyordu. Tocqueville ancak bu durumda din yeni kurum ve yönetim biçimlerine kendisini adapte edebilir diyordu. Bu önerme yani dinin devletten ayrı tutulması aynı zamanda demokrasinin de bir gereği idi çünkü Tocqueville için devletlerin dininin olması mümkün değildi (Vergin, 1994: 7).

Bugün modern demokratik yönetimlerde kitlelerin politik davranışlarını belirleyen faktörler arasında dinin de etkin bir faktör olduğu kabul edilen bir gerçektir. Çünkü politik yapıya yansıyan olgular arasında dinin de var olduğu ve demokratik sistemin bu yansımaları dikkate almak zorunda olduğu yadsınmamalıdır (Toprak, 2000: 311). Gerçekten de tarihsel olarak bakıldığında dini fikir, pratik ve ritüellerin asırlar boyunca siyasi düşüncüyü ve idealleri, dolayısıyla da siyasi pratikleri etkilediği kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu etki düşünce ötesinde toplumda yapısal olarak da gözlemlenmektedir. Nitekim Batıda din ve kilise ile iktidar arasındaki çatışma ve mücadelenin demokrasinin gelişmesinde ve iktidarın sınırlanmasında önemli katkılar yaptığı görülmektedir (Yılmaz, 2003: 131).

Tarihsel süreçte din ve siyasi düşünce ilişkisini ele alan Vergin (1994: 29), demokrasi din ilişkisine geçişten önce din ve siyasal kültür arasında bazı evrelerin aşıldığını ve bu sayede demokratik birikimin din bağlamında zenginlik kazanmaya başladığı dile getirmektedir. Gerçekten demokrasilerde dinle ilgili en önemli tartışma

noktası dinin toplumsal-siyasal alandaki yerinin ne olacağıyla ilgilidir. Bu anlamda laiklik ve sekülerlik en çok gündeme gelen ve üzerinde tartışılan iki kavram olarak konu hakkındaki tartışmalarda merkezi işgal etmektedir. Laiklik ile genelde din ve devlet işleri ele alınırken, sekülerleşme ile dinin toplumdaki yeri ve dünyevileşme ele alınmaktadır. Dolayısıyla dinin, sosyal ve siyasi pratikleri dolaylı olarak etkilemeye devam ettiği kabul edilmekte; din-devlet ilişkisinde merkezi bir yer tutmaya devam etmektedir (Yılmaz, 2003: 132).

Touraine (1997: 248–249) dinin; modernleşme ve demokratikleşme hareketlerine karşıtmış gibi tanımlanmasının bir hata olduğunu dile getirmektedir. Özellikle modernleşme ve demokratikleşme hareketlerinde dinin birçok olumlu etkisinin olduğu akıldan çıkartılmamalıdır. Gelenekçi olmayan ve daha çok özgürleştirici bir anlayışının; baskıcı iktidarlara karşı mücadele eden gruplara büyük bir kurtarıcı güç verdiği ve motivasyon sağladığı kabul edilmelidir. Touraine (1997: 250) burada şu iki soruyu sormaktan kendini alamaz:

“Dinle demokrasi arasındaki ilişkilerin neden en olumsuz yanını görmeye uğraşıyoruz ki? Budizm, Yahudilik ve özellikle İslam dininin getirdiği kurtarıcı gücü neden görmeye çalışmıyoruz ki?”.

Bu sorulara cevap olarak yine Touraine (1997: 250) Hıristiyanlıkta Katolik Papa ve Krallar arasında başlayan çatışmanın demokrasinin kapılarını açtığını dile getirmektedir. Ayrıca Protestanlığın demokratik bireyciliği desteklediğini ve aynı zamanda toplumdaki dini anlayışı güçlendirdiğini hatırlatmaktadır. Cunningham da (2005: 66) Avrupa’da din ve demokrasi ilişkisinin uzun ve kanlı tarihsel çatışmalardan doğan bir uzlaşma mantığıyla ele alınması gerektiğini dile getirmekte ve bu uzlaşma sonucunda da demokratik bir kültür formunun oluşmaya başladığını öne sürmektedir.

Din-Demokrasi ilişkisi üstüne konuşurken, İslam dünyasında da çoğu kez demokrasinin en yalın anlamı ile dinin son dönemlerde siyasi söylemlere bağlı hatta bağımlı oluşan bir yorumu ön planda tutulmaktadır. Bu durumu değerlendiren Aydın (2000: 41-43) şunları dile getirmektedir:

“Bu ilişki ekseninde dinden yana olduklarına inanarak siyasal söylem geliştirenlerin bir kısmı ile demokrasiden yana olduğunu söyleyenlerin bir kısmı şu yanlış görüşü birlikte telaffuz etmektedirler: ‘İslam ile demokrasi bağdaşmaz çünkü birincide Allah’ın ikincide ise milletin egemenliği esastır’. Oysa teolojik açıdan bakıldığında burada ilahi irade ile insani irade muhalif alanlarmış gibi karşı karşıya getirilmektedir. Hâkimiyetin millette olması savında Allah’a meydan okuma gibi bir düşüncenin olduğu asla düşünülemez çünkü ilahi irade insani iradeyi özünde özgür bırakmıştır.”

Bu bağlamda düşünüldüğünde din ve demokrasi kültürü arasında negatif ilişkiler ağı aramak ya da bu kabulden yola çıkarak bir genelleme yapmak doğru değildir. Çünkü dinlerin esasen dile getirdikleri kurallar ya da hayata yönelik düzenlemeleri ile dinlerin algılanış düzeyleri arasında önemli farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle demokrasinin çok geniş bir tanımlama düzleminde ele alınıyor olması, İslam gibi demokratik değerleri farklı isimler altında bünyesinde bulunduran dinler için demokrasiyi bir süreç olarak algılama gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda demokrasi bir süreçtir ve her din, her kültür ve her insan toplumu ona kendi renginden bir şeyler katar (Bulaç, 2001: 53-54).

Tarihsel koşullar göz önüne alınarak yapılan tartışmalar sonucunda dinin, demokrasi kültürünün oluşuma katkısı; yoğun tartışmaların yapılmasına ve dini gruplar arasında yapılan bu tartışmalar sonucunda uzlaşılara varılması sonucuna dayanmaktadır. Bu tartışmalar çoğu zaman kanlı olaylara sebep olmuş olsa da, genel anlamda farklı dini algıların ve yaklaşımların baskın gruplar tarafından kabullenilmesine neden olmuş ve bu durum da toplumsal bilinçte demokrasi kültürünün gelişebilmesi için gerekli uygun ortamı hazırlamıştır. Modern demokratik rejimlerin uzlaşmadan öte çatışma ve farklılıkların bir arada bulunması savına dayandırılması da, dinlerin demokrasi kültürüne olumlu yönde katkı yapmasına neden olan önemli etkenlerden birisidir (Sarıbay, 2000b: 449-450). Özellikle dinlerin demokrasinin tanımlanmasına yapmış olduğu özgün katkılar, demokrasinin kültürel bir boyut kazanarak dar sınırlardan kurtulmasına da imkân tanımıştır. Ayrıca demokrasi kültürü açısından dinlerin diğer dinlere karşı tanıdığı tolerans ve

beraber yaşayabilme becerisi, demokrasinin çok kültürlülüğü gerekli kılan bir süreç olarak kabul edilmesi zorunluluğunu toplumlara kabul ettirmiştir. Burada Hıristiyanlık için başkası ile birlikte yaşama tecrübesine geç sahip olmuş bir din olarak bakılsa da, Budizm, Konfüçyanizm, Yahudilik ve İslam'ın başka dinlerden olanlarla birlikte yaşama imkânına ve tecrübesine sahip dinler olduklarını söylemek mümkündür (Arslan, 1997: 176).

Türkiye örneğinde düşünüldüğünde İslamiyet demokratik geleneğin oluşmasına olumlu katkılar yapmıştır. Özellikle dindar nüfus yoğunluğu düşünüldüğünde bu toplulukların talepleri demokratik mekanizmalarla siyasal sisteme aktarılmış ve bu sayede geniş kitlelerin demokratik sistemle bütünleşmesine imkân sağlanmıştır. Türkiye'de sağ partiler içinde kendisini temsil ettiren İslami grupların hatta demokratik usuller içinde siyasi mücadeleye giren Milli Selamet Partisi ve Refah Partisi gibi oluşumların temsil ettiği grupların radikal eğilimlerini törpülediği ve kavuştukları kendilerini ifade edebilme imkânları oranında demokratik siyasal sistemle bütünleştikleri görülmektedir (Türköne, 2006: 314).

Sonuç olarak toplumların dini inançlarının ve değerlerinin demokratik değer yargılarının ve demokrasi kültürünün gelişmesine engel olmaktan çok, olumlu katkılar yaptığı genellemesi makul bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Fakat bu bütün dini değer yargılarının bütüncül bir biçimde demokratik değer yargılarını ve demokrasi kültürünü güçlendirdiği anlamına gelmemektedir. Özellikle bir arada yaşama ve ötekinin varlığından rahatsız olmama gibi gündelik pratiklerde farklı dinlere mensup bireyler tarafından benimsenmiş olan pozitif değer yargıları, demokrasinin ihtiyaç duyduğu kültürel ortamın oluşmasına dolaylı yünden katkı yapmaktadır.

1.2.1.4. Ekonomik Düzen ve Demokrasi Kültürü

Aristoteles'den bugüne, insanlık gelişmiş ve zengin toplumlarda yurttaşların siyasal süreçlere daha etkin ve bilinçli bir şekilde katılımının gerçekleştiğine şahit olmuştur. Günümüz dünyasında da siyasal sistemler ve toplumsal yapı arasında kurulan bağlar ile ilgili yapılan en popüler ve kabul görmüş genelleme demokrasi ve ekonomik gelişkinlik düzeyi arasında yapılmış olanıdır (Lipset, 1959: 75). Özellikle ekonomik yapının toplumların zihniyet, kültür ve düşünce yapılarına yapmış olduğu etki Marksizm tarafından hassasiyetle ele alınmıştır. Marksist düşünce yapısı ekonomik ilişkiler ağının, toplumsal pratikleri belirlediği görüşünü dile getirmiş ve bu bağlamda dünyanın ekonomik ilişkiler ekseninde bir çözümlemesini yapmıştır (Castoriadis, 1997: 52). Aynı şekilde ekonomik ilişkiler ve ekonomik düzen birçok disiplin için siyasal süreçleri önemli derecede etkileyen ve belirleyen bir yapı olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda sosyal, ekonomik ve siyasal olgular arasındaki pek az ilişki, ekonomik gelişme düzeyiyle demokratik siyasal hayatın varlığı arasındaki ilişki kadar güçlüdür. Özellikle zenginlik ve demokrasi arasındaki korelasyon, demokrasiye geçişlerin en fazla ekonomik gelişmenin orta düzeylerinde bulunan ülkelerde gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Yoksul ülkelerde demokratikleşme muhtemel gözükmezken, zengin ülkelerde ise zaten gerçekleşmiştir (Huntington, 1995: 48). Downs (1957: 23–24) bağımsız ya da görece serbest ekonomik yapıların oluşmasının toplumları ve bireyleri rasyonelleştirdiğini dile getirmektedir. Bu rasyonellik sayesinde de bireyler demokratik süreçlere daha etkin bir şekilde katılmakta ve bunun sonucunda her vatandaş rasyonel bir şekilde seçim sürecindeki rolünü yerine getirebilmektedir.

Lipset (1959: 76-77) gelir dağılımı ve demokratik katılım arasındaki ilişkiyi incelerken Latin Amerika ülkeleri ve Avrupa ülkeleri arasında yapmış olduğu karşılaştırmalı çalışmasında, daha fazla gelir elde eden Avrupa ülkelerinin demokratik süreçlere katılım düzeyinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, gelir düzeyinin düşük olduğu Latin Amerika ülkelerinde ise demokratik süreçlere katılımın daha düşük olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca yurttaşların demokratik sistemi değerlendirirken ekonomik büyümeyi ve toplumsal barışı sağlama açısından

demokratik sistemi diğ er siyasal sistemlerle karşılaştırmaları; demokratik sistemlerin daha başarılı bir sonuç ortaya koyduğ unu göstermiştir (Helliwell, 1993: 235).

Demokratik sistemler içerisinde yer alan her bir bireyin aynı zamanda bir de ekonomik aktör olduğu gereğ i düşünöldüğ ünde; demokratik sistemlerin ekonomik düzenden ve ekonomik ilişkilerden soyutlanması mümkün gözökmemektedir. Demokratik mücadele tarihinde de demokrasi bilgisizliğ in, bağımlılığ in, geleneğ in ve tanrısal hukukun dayatmalarından; akılcılık, ekonomik kalkınma ve halk egemenliğ i anlayışı sayesinde kurtarılmaya çalışılmıştır (Touraine, 1997: 9). Özellikle 18. ve 19. Yüzyıllarda burjuvazinin mutlakıyet karşıсындаki mücadelesinde ekonomik özgürlüklerle siyasal özgürlüklerin sürecin taşıyıcısı olarak işleyiş göstermesi; bu iki yapı arasındaki doç al ilişkiyi ortaya koymaktadır (Beetham, 2006: 85). Liberal düşünceinin gelişme evresinde de ekonomik ilişkilerin siyasal ilişkilerden daha önce ortaya ıktığ i ve liberalizmin düşünsel ve siyasal zemininin yine ekonomik ilişkiler ağının bir sonucu olarak ortaya ıktığ i modern siyasal düşünürler tarafından da kabul edilen bir gerçektir.

Bugün demokratik sistemler ve yönetimlerin kısa ve uzun vadede başarılı olabilmesi için ekonomik gelişmişlik düzeyinin önemli katkılar yaptığ i reddedilemeyen bir gerçektir. Fakat ekonomik gelişmişliğ in demokratik sistemlere yapmış olduğu bu katkılar kısa ve uzun vadede de başarılı olmuş olan ve iyi işleyen demokratik sistemin analizlerinde gözden kaçırılmakta ya da görmezden gelinmektedir (Congleton, 2003: 46-48). Bu konuda bazı akademisyenlerin çalışmaları ise demokrasi ve onun kültürel pratiklerinin gelişmesinde ekonominin katkısının abartıldığ i kabulüne dayanmaktadır. Bu alışmalar ekonomik gelişkinliğ in demokratik sistem ve onun kültürel yapısına katkısının olacağ inı kabul etmekle birlikte, bu süreçte ekonomik yapının belirleyici bir güç olarak tanımlanmasını abartılı bulmaktadırlar (Hadnius ve Teorrell: 2005: 91-92). Yine de bu tip karşı çıkışlara rağmen ekonomi ve ekonomik düzenin demokratik sistemler için belirleyici bir dinamik olduğu kabul edilen bir gerçektir. Zaten demokratik alan ya da demokratik siyasal sistemler bir yüzyıldır ekonomik etkinliğ in ve çalışma ilişkilerinin alanı olarak kabul edilmektedir. Demokratik yaşamın uzun yıllar siyasal

arenalarda ele alınmış olması, onun bu son yüzyılda ekonomik alanlar içerisinde şekillendirildiği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır (Touraine, 1997: 164-165).

Konuyu daha kapsamlı bir bakış açısıyla ele alan Dahl'a göre (1993: 412) ise ileri demokratik bir ülkede ekonomik düzen sadece mal ve hizmetlerin değil fakat, demokratik değerler de dâhil olmak üzere çok daha geniş bir değerler bütünü'nün üretimi ve bölüşümünü sağlayan bir araç olarak anlaşılmalıdır. Ekonomik düzen sadece tüketicilere değil, ekonomik düzenin katkıda bulunabileceği bütün faaliyet alanlarında yer alan insanlara hizmet etmekle yükümlü bir düzen olarak görüleceği için, demokratik sistemin aktörü olan yurttaş için demokratik değerlerin daha kolay benimsenmesine de katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda demokratlaşmayı kolaylaştıran başlıca unsurlardan biri, bir toplumun zenginlik düzeyidir. Dolayısıyla belli bir ekonomik zenginlik düzeyini tutturarak demokratik rejimlerin meşruiyetleri, sistem dışı marjinal gruplar dışında, sağlamlaşacaktır (Somer, 2004: 8). Bu konuya örnek olarak Dünya Bankası'nın 155 ülkeyi kapsayan ve 1975-2001 yılları arasında ele alan kapsamlı çalışması; ekonomik gelişme ve demokratikleşme arasındaki doğru orantılı ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Hadenius ve Teorrell, 2005: 96). Bassiouni'ye (1998: 6) göre de demokrasiye geçiş için çabalayan Afrika ülkeleri ve diğer ülkelerin hem demokratik normlar hem de ekonomik kalkınma bağlamında desteklenmesinin gerekli olduğu unutulmamalıdır.

Sürece tarihsel açıdan bakıldığında; demokratik inançların ve güçlü bir demokrasi kültürünün gelişmesi, en geniş anlamıyla ekonomik yapıyla ve özellikle piyasa ekonomisiyle yakından ilişkilendirilmiştir (Dahl, 2001: 160). Piyasa ekonomisi ve demokrasi arasındaki ilişki demokratik sistemin dayanaklarından birisidir ve piyasa ekonomisinin varlığı toplumun sivilleşmesine de olumlu yönde katkı sağlar (Erdoğan, 2000: 128). Huntington (1995: 32) da demokratik sistemlere küresel düzlemde geçişlerin yaşandığı "Üçüncü Dalga" sürecinde belirleyici olan başlıca beş aktörden birisi olan; hayat standartlarını yükselten, eğitim düzeyini arttıran ve şehirli orta sınıfı büyük ölçüde genişleten küresel ekonomik büyümeyi işaret etmiştir. Dolayısıyla demokratik gelişme, demokratik kültür gibi,

temelde bütün menfaat sahiplerinin dengeli ve ılımlı davranmalarını ve birbirlerine karşı saygılı olmalarını gerektir.

Sonuç olarak demokrasinin ve onu kültürel yapısının geleceği ekonomik gelişmenin geleceğine bağlıdır. Ekonomik gelişme önündeki engeller, demokrasinin gelişmesinin de önündeki engellerdir (Huntington, 1995: 49). Dolayısıyla demokrasiyi sağlamlaştırmak için istikrarlı bir ekonomik büyümenin de zorunlu olduğu unutulmamalıdır (Akyol ve Işıl, 1997: 22).

1.2.1.5. Medya ve Demokrasi Kültürü

Demokrasinin temel gereksinimlerinin ne olduğu yönünde ele alınan ana konuların başında kuşkusuz özgür düşünce ve bu düşünceyi özgürce dile getirme hürriyeti yer almaktadır. Bu gereksinimler arasında yer alan özgür düşünce ortamının var olma koşulu, yine özünde özgür bir basın varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Demokratik siyasal sistemlerin ortaya çıkışından önce oluşan ve uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan demokrasi teorisinde kabul gören temel düşünce, özgür bir basın olmadan demokrasinin mümkün olamayacağı kuralıdır. 17. yüzyılın başlarında aydınlatma düşünürleri; keyfi kuralların aşırılığına ve zorbalığa karşı kamuyu ve muhalifleri nasıl koruyacakları konusunda uzun tartışmalar yapmışlardır. Fransız düşünür Montesquieu 1700'lü yılların başlarında Fransa Kralı'nın yapmış olduğu temelsiz suçlamalara karşı, insanları korumak için kamusalığın çare olacağını dile getirmiştir. Daha sonraki dönemlerde İngiliz ve Amerikalı düşünürler de Montesquieu'yü olumlayarak; yöneticilere toplumun memnuniyetsizliklerini fark ettirdiği ve hükümetlere hatalarını gözden geçirme imkânı sağladığı için basının demokrasiler için çok önemli olduğunu kabul etmişlerdir (Holmes, 1991: 24). Tokgöz'e (2006: 179) göre de 17. Yüzyılda gazetelerin yayın hayatına başlaması demokrasi adına çok önemli toplumsal bir gelişmedir. Daha sonraki yıllarda basın ve kitle iletişim araçlarının kamusalılığı sağlama yönündeki önemini dile getiren Walter Lipman, basının dünyamızın resmini çizerek onu bize tanımladığını ve kamuoyunun

billurlaşmasında önemli derece katkısının olduğunu dile getirmiştir (Aktaran, Tokgöz, 2008: 257).

Basın özgürlüğünün beşiği olarak görülen Amerika'da anayasa yazımı sürecinde; basın özgürlüğünün bütün toplumsal tabanların ve yönetim gücünü elinde bulunduranların ortak rızasına dayanan bir konsensüsle oluşturulması gerektiği dile getirilmiştir. Bu ön kabul sonrasında Amerikan anayasası First Amendment (İlk Ek) olarak literatüre geçen ve Amerikan kongresinin basın özgürlüğünü engelleyecek bir yasa yapamayacağını açıkça ortaya koyan yasayı kabul etmiştir (Ritchie, 1997: 9). Bu gereklilik bir sistemin demokratik mi anti-demokratik mi olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Nitekim Diamond (1990) bir sistemin demokrasi olarak tanımlanabilmesi için sivil ve siyasal özgürlükleri; siyasal katılım ve rekabet çatısı altında güvence altına almak için ifade özgürlüğünün ve basın özgürlüğünün zorunlu olduğunun gerekliliğini ifade etmektedir (Aktaran; Rozumilowicz, 2002: 10).

Modern çağda ise demokrasinin evrensel düzlemde ideal yönetim biçimi olarak kabul edilişi, medya ve demokrasi arasındaki ilişkiyi zorunlu kılmıştır. Bu noktada demokrasiyi diğer siyasal rejimlerden ayıran ve onu medya ile zorunluluk düzeyinde bir ilişkiye mecbur bırakan meşruiyet ya da egemenlik kaynağı üretebilme gereksinimidir. Her siyasal rejimde yönetenler, yönetilenleri; sahip oldukları yönetme hakkına ikna etmek ve bu sayede meşruluk kazanma durumundadırlar. Örneğin teokratik devletlerde meşruiyetin kaynağı tanrı ve kutsal kitaplar olarak gösterilir. Demokrasilerde ise egemenliğin kaynağı halktır ve yönetenler seçimler aracılığıyla halkın rızasını ve kendi meşruluklarını kazanabilme yarışına girerler (İrvan, 1996: 730). Dolayısıyla her demokratik siyasal sistemin bünyesinde demokratikleşmenin sağlanabilmesi ve demokratik değer yargılarının gelişebilmesi için yönetilenlerin mutlaka özgür bir şekilde iletişim içerisinde olduğu, her bireyin kişisel yargısını ve her türlü düşüncesini sunulabildiği ve her türlü enformasyonun edinilebildiği bir düzleme sahip olması gerekmektedir. Aksi kesinlikle düşünülemez çünkü; demokrasi farklı görüşlerin sesi demektir, bu yüzden tek ses çıkaran bir sistem üzerinde en ileri demokratik denetim modelini uygulasanız bile, bu sistemin

gerçek demokrasi ile hiçbir ortak yanı olmayacaktır (McBride ve vd., 1993: 185). Bu bağlamda medya; demokratik değer yargılarının üretilmesini sağlayan, demokrasiyi amaç olarak kabul eden ve demokrasiyi bir görev bilinciyle destekleyen bir yaklaşımla ele alınmalıdır (Watson, 2003: 29).

Fiss (1998: 92) İfade Özgürlüğünün İronisi isimli kitabında demokrasiye yönelik farklı yaklaşımlara ek olarak, demokrasilerde medyanın ne denli önemli olduğunu dile getirmektedir. Nasıl yaşamak isteğinin halkın kendisi tarafından verilecek bir karara bağlı olduğunu ifade ederken, fakat bu kararı verirken halkın bu konuda tam anlamıyla bilgilendirilmiş olması gerektiğinin de altını çizer. İşte bu noktada medya ve demokrasi arasındaki ilişkiler ağı ortaya çıkmaktadır. İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğü demokratik bir sistemin olmazsa olmaz şartıdır. Demokrasi olmadan bunlar olamaz, bunlar olmadan da demokrasinin varlığından bahsetmek gerçekçi değildir. Nitekim medya; düşüncenin sadece açıklanması yönünde değil, düşüncenin oluşturulması için de önemli bir araçtır. Medya yolu ile düşüncelerin açıklanması, sadece bu düşünceleri başkalarına ulaştırmakla kalmamakta, açıklanan düşüncelerin etkisiyle muhataplarda ve toplumda yeni düşüncelerin üretilmesinde de katkıda bulunmaktadır (Toroslu, 1999: 59).

Gunther ve Mughan'a (2000: 1) göre de medya demokratik sisteminin birleştirici hücresi olarak görev yapar. Medya sayesinde vatandaşlar ve onları temsil eden yöneticiler iletişim kurmakta ve birbirlerini etkileme, bilgilendirme gibi işleri basit ve sağlıklı bir şekilde yerine getirmektedirler. Aynı zamanda medya demokratik sürecin de koruyuculuğunu kamu ve vatandaşlar adına yapmakla yükümlüdür (Watson, 2003: 101). Dahlgren (2001: 64) de toplumların demokrasi kültürünü şekillendirdiği için, medyanın demokratik sistemlerdeki öneminin herkes tarafından kabul edildiğini dile getirmektedir. Ayrıca onun için medya, demokrasinin normatif vizyonunun küresel bir boyut kazanabilmesi için gerekli bir enstrümandır.

Demokrasi tartışmalarının önemli isimlerinden birisi olan David Beetham (2006: 260) bir yönetim modelinin demokrasi olarak tanımlanabilmesi için 30 çok önemli göstergenin olması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu göstergelerin her biri demokrasinin zorunlulukları olarak kabul edilmektedir. Beetham'ın göstergelerinden

birisi ve kendisine göre çok önemlisi, siyasal sistemlerde medyanın demokratik değerleri koruma ve kollama görevini yerine getirip getiremediği konusu üzerinedir. Bu görev özünde ifade hürriyetinin de korunmasını içermektedir çünkü demokrasilerde medya ve basın özgürlüğü ile ifade özgürlüğünü birbirinden ayırarak düşünmek mümkün değildir. Bu bağlamda medyada çoğulculuk hangi ölçütlere göre sağlanmaktadır ve medya siyasal tartışmalarda farklı görüşler için dengeli bir platform olma işlevini ne ölçüde yerine getirmektedir sorusu sorulmakta ve bu soruya verilecek cevap karşılığında demokratik değer yargılarının ve demokrasi kültürünün o toplumsal bilinçte var olup olmadığı ortaya çıkacaktır.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de demokratik bir sistemin varlığı ve işleyişi için ifade ve basın özgürlüğünün ne derece önemli olduğunu almış olduğu kararlar ve sıralamış olduğu genel maddelerle açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle bu maddeler arasında yer alan “ifade özgürlüğünün kamusal alanda kültürel, siyasal ve toplumsal bilginin ve her türden düşüncenin değişimine olanak sağlaması gerekliliği” toplumsal bilinçte demokratik değer yargılarının ve demokrasi kültürünün inşa edilebilmesi ve yaşatılabilmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır (Tılıç, 2001: 111-112). Zaten batılı anayasal demokrasilerde, özgür medya algısının temelinde “bilme hakkı” kavramı yer almaktadır. Bilme hakkı basın özgürlüğünün özünü oluşturan “düşünceyi açıklama ve yayma” hakkının bir adım daha ilerisini ifade etmektedir. Bilme, öğrenme ve aydınlanma hakkını savunanlar, devletin elinde toplanan bilgilerin gerçekte halka ait olduğunu, bu bilgi üzerinde siyasi iktidarın mülkiyet hakkının bulunmadığını ileri sürmektedirler. Devletin elinde biriken bilgilerin halka açıklanmamasının söz ve ifade özgürlüğünün varlığını tartışmalı hale getireceğine, bilgilenme ve öğrenme hakkının ihlal edilmiş olacağına, bundan da demokratik rejimin ve demokratik değer yargılarının zarar göreceğine inanılmaktadır (Şahin, 1988: 22).

Medyanın sağlıklı bir şekilde işleyişini belirleyecek bir demokrasi tanımlamasının yine medya tarafından yapılması gerektiğini dile getiren Tılıç (2001: 114), medyanın demokrasiyi toplumsal ve ekonomik farklılıkları asgariye indiren, kaynakların, servetin ve özel mülkiyetin eşitsiz dağılımının önüne geçmeye çalışan

bir sistem olarak tanımlanmasının gerekli olduğunu dile getirmektedir. Demokrasiyi bu mantıkla algılayan bir medya mekanizması, dolaylı olarak kendi varoluş gerekçesini de otomatik olarak meşrulaştırmış olacaktır. Böylece demokratik bir toplum düzeninin işlerliği, demokrasi kültürünün var edilebilmesi; yetkin ve sorumlulukları konusunda bilinçli medya örgütlenmelerinin ve gazetecilerin varlığına bağlanmıştır. Ancak bu şekilde ayrıntılardan arındırılmış bilgi akışını mümkün kılmak ve yönetenleri kontrol altında tutabilmek görevleri yerine getirilebilir (Schneider ve Raue; 2000: 4).

Bu görevler kapsamında medya; haber aktarımı yapmak için değil, kamu adına hükümetlerin eylemlerini denetlemek, gücün kötüye kullanımına karşı vatandaşları korumak, örtbas edilmeye çalışılan skandalları ortaya çıkarmak gibi kamu yararına hizmet için vardır (Sparks, 1999: 46). Gans (2003: 79) de medyanın ve gazetecinin bu görevini onun demokrasinin ilerlemesi için çalıştığını kanıtlayan muhteşem bir örnek olarak tanımlamaktadır. Bu görevi başarsın ya da başaramasın medya örgütlenmesi ve gazeteci demokrasi mücadelesinin yegâne savunucu olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla demokrasiye geçiş sürecinde medyanın dördüncü güç olarak tanımlanması bir abartı olarak görülmemelidir, zaten demokratikleşme sürecinin temel amacı ve demokrasinin kültürel dayanak noktası siyasal elitleri kamuya hesap verebilen ve güvenilebilen bireylere dönüştürmektir (Volmert, 2006: 4). Bu tanımlama sayesinde hem demokratik sistemin temel dinamikleri belirlenmiştir hem de demokratik bir sistemin kültürel gereksinimlerinin oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında medyanın rolünün ve öneminin ne olduğu kaba taslak da olsa ortaya çıkmıştır.

Konuyu ele alırken düşünülmesi gereken bir başka boyut ise medya ve demokrasi kavramları arasında var olan ilişkinin bağımlılık çerçevesinde düşünülerek ele alındığı zaman ortaya çıkan resmidir. Bu resmin özeti şudur: Demokratik bir toplumun haber ve ifade özgürlüğüne ihtiyacı vardır ve bu ihtiyaç halkın demokratik vatandaş olmak için bilmeleri gereken haber ve bilgileri sağlama konusunda medyaya hayati bir görev vermektedir (Belsey, 1998: 118). Bu bağlamda demokrasilerde medyanın rolünün hayati bir öneme sahip olduğu kabul edilmiş ve

demokratik sistemlerin de medyanın etkili bir şekilde işlerlik göstermesi için bazı düzenlemeler yapması gerektiği kabul edilmiştir. Dolayısıyla liberal demokrasilerin yapısal düzenlemeleri de bu kaynağın fonksiyonel ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi düşüncesini ön plana alarak yapılmıştır. Bu bakış açısıyla demokratik bir toplumda; medya kuruluşlarına yönelik müdahalelerin önlenmesi ve devletin bireyin ifade özgürlüğüne sınır çekmemesi demokratik bir medya ortamının oluşmasında en gerekli düzenlemeleri olarak kabul edilmiştir.

McNair'de (1998: 84) bu görüşü destekler şekilde demokrasilerde devletin medya organları üzerindeki kontrolünün en düşük düzeyde olması gerektiğini ima eder ve bu sistem içinde politik elitlerin eylemlerini eleştiren gazetecilere karşı en üst düzeyde tolerans göstermeleri gerekliliğini dile getirir. Bu tolerans aslında o toplumun demokrasi düzeyini ve demokrasinin siyasal kültüre ne düzeyde etki ettiğinin bir göstergesidir. Çünkü böyle bir medya ortamının sağlanması ile toplumsal bilinçte demokratik değerler ve demokrasi kültürünün üretilmesi sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda demokrasi kültürünün içselleştirilmesi ve demokratik değer yargılarının hayatın her aşamasını kapsamaya da, medya örgütlenmelerine sağlanmış olan demokratik toleranslar sayesinde gerçekleşmektedir.

Bu bağlamda kısıtlamalardan ve sınırlılıklardan bağımsız bir medya yapılanması demokrasinin bir sonucu değil, bir gerekliliğidir ve bu sayede demokrasinin bir kültür olarak toplumsal zihinde benimsenmesi sağlanabilmektedir. Çünkü demokratik rejim kendi misyonunu yerine getirebilmek için tam bağımsız ve özgür bir medya ortamına ihtiyaç duymakta; bu özür medya ortamı da demokrasinin ve onun kültürel dinamiklerinin içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum iki yapı arasındaki hayati önem arz eden yapısal ilişkiler ağını daha iyi anlamaya da olanak sağlamaktadır. Çünkü özgür ve bağımsız bir medya ortamı; demokratik rejimler için anayasal ya da yönetsel kurumların yapacağından daha fazla yapısal katkılar yapma olanağı sağlamaktadır (Baker, 2004: 132-133). Demokrasilerde medyanın rolünü ele alan iletişim çalışmaları da normatif olarak medyanın temel görevini bu şekilde benimsemiş ve bu felsefe üzerine işleyen bir medya

örgütlenmesinin ulaşılması istenilen temel amaç olduğunu deklere etmiştir. Sonuç olarak medyanın temel demokratik rolünün, devleti gözleyen bir kamu gzcüsü olarak hareket etmek olduğunu ileri sürmüş ve bu rolün, önem açısından medyanın tüm diğer işlevlerinden daha önce geldiğini ve basının örgütlenme biçimini belirlediğini dile getirmiştir (Curran, 1997: 142).

Bu durum farklı bir bakış açısında ele alındığında demokrasi; önemli konular hakkında tartışma ortamı oluşturan, farklı fikirlere ulaşma imkânı sağlayan, olayları analiz etmeyi mümkün kılan, farklılıkları temsil edebilen, yönetenleri kontrol ederek kamunun güvenilirliğini kazanan bir medya sistemine ihtiyaç duyar. Kısacası demokratik bir sistemde medya; dayanışmayı ve çeşitliliği desteklemek ve güvenilirliği garanti altına almak ve aynı zamanda demokrasiyi kültürel bir forma dönüştürmek zorundadır (McChesney, 1998: 2). Bu sayede hükümetlerin çirkin işleri örtbas edilemez ve özgür bir medya yapılanması sayesinde hükümetlerin yurttaşlarda ve toplumlarda daha önce açmış olduğu yaralar iyileştirilir ve yeni yaraların açılması da engellenmiş olur (Keane, 1999: 29–30). Sonuç olarak bu tartışmaların hepsinde medyanın modern demokrasilerin oluşumuna zemin hazırlayan bir denetleme mekanizması olarak çalışmaya başladığı ve anayasal rejimlere geçiş sürecinde rejimlerin sürdürülebilirliğini arttıran bir konuma yerleştiğini kabul etmek gerekmektedir. Ayrıca toplumsal bilinçte demokrasinin bir kültür olarak var edilebilmesinin de ön koşulu olarak bağımsız ve özgür bir medya ortamının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu sayede demokrasi kültürü toplumsal bilinçte yeniden üretilebilmekte ve bu sayede demokratik süreçler daha sağlıklı bir işleyiş ortamına kavuşabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİNİN TARİHSEL KÖKENLERİ

2.1. MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Medya'nın kavram olarak basın ve kitle iletişim araçları yerine kullanımı 1920'li yılların başlarına kadar gitmektedir. 1930'lu yıllarla birlikte akademik literatüre de giren medya kavramı, ikinci dünya savaşı sonrasında daha popüler bir kavram olarak bütün disiplinlerde kullanılmaya başlanmıştır. Modern demokrasi ve medya tarihi arasındaki ilişkiyi ele alabilmek ise iki yönlü bir yaklaşımla mümkün olmaktadır ki bunlar; gazeteciliğin tarihi ve basın özgürlüğünün tarihidir (Nerone, 2003: 96-103). Bu iki tarih ele alınmadan medya ve demokrasi ilişkisinin tarihsel bir bağlamda ele almak sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarmaz. Scannell ise (2002: 194) kavramın 1960'lı yıllardan sonra toplumsallaştığını ve bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlandığını dile getirmektedir. Türkiye'de medya kavram olarak 1990'lı yılların başlangıcıyla kullanılmaya başlanmıştır. Kitle iletişim araçlarında yaşanan teknolojik gelişme ve bu gelişmenin beraberinde getirmiş olduğu sayısallaşma süreci, uzun yıllardır kullanılan basın kavramını medya kavramıyla ikama etmeyi tercih etmiştir. Özellikle küreselleşme sürecinin etkisi ve sermayenin basın alanına kayışı; basının yapısal olarak dönüşümüne sebep olmuş ve medya dönemini başlatmıştır (Aksoy, 2009: 588). Dolayısıyla medya ve demokrasi ilişkisinin ele alınacağı bu bölümde, Türkiye'nin basın tarihinin demokrasi ile olan ilişkisi kronoloji bilimi de esas alınarak aktarılmaya çalışılacaktır.

Basının tarihsel gelişimine bakıldığı zaman basının; siyasal mekanizmaları ve siyasetçileri denetleyen ve yasama, yürütme ve yargı güçlerine karşı oluşturulmuş dördüncü bir güç olarak tanımlanması erken dönem basın tarihi için geçerli değildir. Başlangıçta basında geçerli olan ticari ve gündelik kaygıları ön plana alan ve bu kaygılarla hareket eden bir anlayış vardır. Zaten bu dönemin basını da daha çok baskı

teknolojisini kullanarak, kilisenin ihtiyaçlarını karşılayan ve kısmen de ekonomik ve sosyal konulara eğilen bir yapıya sahiptir (Conboy, 2004: 9). Bu nedenle ilk dönem basınını, kamunun çıkarlarını gözeten bir amaçla ilişkilendirmek pek mümkün gözükmemektedir. Fakat zamanla aydınlanma düşüncesinin toplumsal yapıda yaygınlaşmasında basının etkin rol oynamış olması, basının çok yönlü ve toplumsal boyuta ulaştığını kanıtlamış ve bu sürecin sonrasında erken dönem anayasal devletler için yararlı bir yapı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Özellikle 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılın başlarında basının anayasal rejimlerde giderek artan önemi ve etkisi, Mill'in bu konuya eğilmesine neden olmuştur. O basın özgürlüğü ile hükümet güçlerini yönetmek için seçilmiş bireylerin eylemlerinin bilindir kılınacağını dile getirmiştir (Mill, 2001: 79). Bu süreç sonrasında anayasal rejimler için yararlı bir yapı olarak algılanan basın, basın özgürlüğünün kazanılması ile birlikte kamu için de yarar üreten ve kamusal çıkarları gözetebileceğine inanılan bir yapı olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu algının oluşmasında Amerikan Anayasası'na 15 Aralık 1791 yılında yapılan İlk Ek (First Amendment) ve Fransa'da basın özgürlüğünün temelini atan 1789 tarihli İnsan Hakları ve Yurttaşlar Bildirgesi'nin 11. maddesi belirleyici olmuştur (Özgen, 1998: 53-54). Bu maddeye göre düşünce ve inançların serbestçe başkalarına ifade edilmesi temel insani haklarından birini oluşturur. Bu bakımdan her vatandaş serbestçe konuşmak, yazmak ve basmak hakkına sahiptir. Ancak kişi bu özgürlüğü yasaların belirttiği biçimde kötüye kullanırsa, eyleminin sorumluluğunu da üstüne almaktadır (İnuğur, 1993: 90). Fakat basın özgürlüğü mücadelesi ilk olarak ve en canlı biçimiyle İngiltere'de ortaya konmuştur. Bu mücadelede öne çıkan isimlerden Erksine göre, özgür bir basına sahip olmak, bireylerin hükümete karşı kullanabilecekleri bir kozdur. Bu sayede hükümetlerin çirkin işleri örtbas edilemez ve basın özgürlüğü sayesinde hükümetlerin yurttaşlarda ve toplumlarda daha önce açmış olduğu yaralar iyileştirilir ve yeni yaraların açılması da engellenmiş olur (Keane, 1999: 29-30).

Basın özgürlüğü sayesinde hem kamunun faydası gözetilirken, aynı zamanda da bireysel özgürlükler ve daha birçok özgürlüğü de koruma altına almak mümkün olmuştur. İngiltere'den bir örnek olayda Thomas Paine'nin iftiracılık suçlamasına

karşı savunmasını yapan Erskine, bu suçlamanın İngiliz anayasasının basın özgürlüğü ilkesine aykırı olduğunu ileri sürerek, savunmasını iddianın geçersiz olduğu savına dayandırmıştır (Keane, 1999: 28). Bu savunma sayesinde Paine özgürlüğüne kavuşmuş, özgür bir basının ne denli yararlı olduğu kanaati de bir kez daha kamu bilincinde pekiştirilmiş ve toplumsal bilinçte yöneten-yönetilen ilişkisini sorgulayıcı bir dönüşüm sürecinin de fitili ateşlenmiştir. Yine İngiltere’de Avam Kamarası Milletvekili olan polemikçi yazar John Wilkes hükümete karşı çıkan yazıları yayınlamış ve parlamentodaki oturumların halka açıkça duyurulmasını savunmuştur. Bu süreç sonucunda parlamentodaki açık oylamalara ait bilgiler gazetelerde yer almaya başlamıştır (İnuğur, 1993: 76).

Bu konunun bir başka aktörü olan ve Fourth Estate (Dördüncü Güç) tanımlamasını literatüre kazandıran Edmund Burke’dir. Burke’nin tanımlamasında basına dördüncü güç görevinin; Lord, Kilise ve Halk üçlüsünü denetlemek adına verildiği dile getirilmektedir (Schultz, 1998: 132). Burke gözlemleri sonucunda parlamentoda üç ana gücün olduğunu görmüş ve bu üç güce alternatif ve denetleyici dördüncü bir gücün gerekliliğinden bahsetmiştir. Onun için demokrasinin sağlığı dördüncü güç olan basın ve basın özgürlüğüne bağımlıdır (Baker, 2007: 5). Bu tanımlama Mill’in yapmış olduğu ve yapısal olarak içerisinde bazı sorunlar taşıyan tanımlamadan daha kapsamlı bir görünüş arz etmektedir. Özellikle Burke’ye göre basın kamunun denetçisi olarak çalışan bir mekanizma olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda aktaran olma durumundan denetleyen olma konumuna yükselmiştir.

Dördüncü Güç kavramsallaştırması 18. yüzyılda sınırsız güce sahip olan devlet sistemlerini sınırlayan güçler ayrılığı prensibiyle ilişkilidir. Birçok düşünürü göre basının bu görevi, bilgi ve haber vermek görevinden daha da önemlidir, çünkü basın bu sayede vatandaşı devlet müdahalesinden korumaktadır (Volmert, 2006: 4). Basının dördüncü güç olarak nitelenmesinin basına kamuoyunda güçlü bir söylemsel yapı kazandırdığını dile getiren Conboy (2004: 109) bu sayede basının tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidarlara karşı politik bir güce dönüştüğünü dile getirmektedir. Öyle ki basının tarihçesi aynı zamanda demokrasi, insan hakları ve özgürlük mücadelelerinin tarihçesi olmuş ve birbiriyle paralellik göstermiştir (Avşar ve Demir,

2005: 39). Sonuç olarak modern siyasal sistemlerde Edmund Burke'nin Fourth Estate (Dördüncü Güç) dediği, gazetecinin ve basın gücü elinde bulunduranların uygulamalarını, gücün kötüye kullanımını, yöneticilerin topluma karşı sorumluluklarını yerine getirip getiremediklerini denetledikleri sistem modern çağın demokratik rejimleri için bir ön koşul haline almıştır (McNair, 2009: 240). Dolayısıyla bugün üzerinde uzlaşmaya varılan şey, demokratik toplumlarda basının tarihsel olarak böyle bir görevi yerine getirmesi beklentisinin kabul edilmiş olmasıdır.

Tabii ki bu süreç sadece Erskine'nin savunması ile oluşan bir süreç değildir. Bu dönüşümün geçerli bazı sebepleri arasında dönemin İngiltere'sinin siyasal yapısı, siyasal bilinci ve toplumsal dönüşümü sayılabilir. Fakat en önemli gerekçe ise İngiltere'de 1688 yılında kralın yetkilerinin minimize edilmesi ve parlamentonun yönetimi ele alması olmuştur (Göze, 1995: 428-429). Ayrıca bir yıl sonra yeni krala Bill of Rights'ın (Haklar Bildirisi) kabul ettirilmesi, İngiltere'de özgür basının doğmasını sağlamıştır. Yine İngiltere'de 18. yüzyılın ilk yarısında, basın özgürlüğünün bireyin doğal hakkı ile temellendirilmesi, devletin keyfi uygulamalarının sınırlandırılması gereği bir mutabakatta yer almıştır (Köker, 1998: 128). Bu süreç beraberinde basının kamu adına denetçi olarak görev yapmasının da zemini hazırlamıştır çünkü basın bu sayede hem bireyin doğal hakkını savunma görevini yerine getirmekte hem de aynı zamanda toplumun genel çıkarını savunabilmektedir. Talu (1996: 282) içinse basın, demokratik mücadele yoluyla elde edilmek istenen bütün özgürlüklerin kesiştiği merkezi bir noktada yer almaktadır. Bu tanımla özünde; bugün özgürlükçü demokratik bir düzende, devletin kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkisi, yalnızca basının özgürce çalışabilmesi için gerekli hukuki şartları ve ortamı sağlamasıyla belirlenir. Gerekirse basında çok sesliliği korumak için –adil, eşitlikçi olmak ve ideolojik davranmamak şartıyla- ekonomik destekle sağlanabilir (Demir, 2007: 17). Demek ki, demokratik bir toplumda yurttaşların rasyonel kararlar verebilmesi için bilginin taşıyıcısı konumundaki medyanın özgür olması gerekmektedir. Bu özgürlük, dördüncü kuvvet şeklinde açıklayabileceğimiz medyanın denetim işlevi için de gereklidir (İrvan, 1996: 731).

Bugün modern demokratik sistemlerde medyanın çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Tokgöz (2008: 273) medyanın demokratik rolleri bakımından kamusal gözcülük, temsil ve haber verme rollerinin çok önemli olduğunu dile getirmektedir. Liberal düşünce bağlamında medyanın birincil rolünün kamu gözcülüğü olduğunu dile getiren Tokgöz, medyanın temsil etme rolünü ise yasama, yürütme ve yargı yanında dördüncü bir güç olarak nitelemektedir. Haber verme rolüyle de medyanın kişinin kamusal mantıksallığını arttırdığını ve kendi kaderini belirlemeye olanak tanıma işlevini yerine getirmeye çalıştığını söylemektedir. Medya demokratik sürecin vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü halkın vatandaş olarak haklarını kullanabilmesi için gerekli olan enformasyonu sağlamasından ötürü yurttaşlar, medya aracılığıyla olayların yorumlanmasına ve tartışmalara katılabilirler, toplumun gelişimini ve siyasal tercihlerini etkileyen tutumlar edinebilirler ve eylemlerde bulunabilirler. Bu, medyaya ve kamusal tartışmalara erişimi gerektirir. Dahası, bu demokratik sürecin gerçekleşebilmesi için yurttaşların medyada karşılaştıkları haber ve bilginin doğruluğundan emin olması ve medyada her türlü düşüncenin yer alabilmesi gerekir (Demir, 2007: 17). Bu sonuç demokratik sistemlerde basının önemini ve sorumluluklarını anlamak için gayet mantıklıdır.

Bugün siyasal iktidarlar ve basın arasındaki ilişkilerin yansıyış biçimi çoğu zaman sistemin sorunlu mu yoksa sorunsuz mu işlediği yönünde önemli bir gösterge olabilmektedir. Buna göre demokratik bir düzenin gereği olarak siyasal iktidarlar toplumu yönetme işlevini sürdürürken basın vb. kurumlar da bu yönetme işlevinde gözlemci konumunda bulunmalıdırlar ve gerekirse söz konusu yönetim işlevine karşı eleştirel bir tavır da takınabilmelidirler. Aynı şekilde siyasal iktidarlar da basını bu işleyişiyle kabul etmelidirler, ona karşı duyarlı olmalıdırlar; ancak bu duyarlılık hiçbir zaman basın üzerinde baskı uygulamaya ya da onu kendine uydurma sürecine dönüştürülmemelidir (Güngör, 2010: 103).

2.2. TÜRKİYE'DE BASIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

2.2.1. Türk Basınında Demokratik Mücadelenin Tarihi

Türkiye'de basın tarihi incelemeleri genellikle 1831 yılından başlatılarak kaleme alınmıştır (İskit, 1939; Oral, 1967; Topuz, 1973; İnuğur, 1993). Bunun gerekçesi ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde yayınlanmış olan ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi'nin bu tarihte devlet eliyle basılmasıdır. Oysa bu konu hakkında yapılan yakın dönem çalışmalar Osmanlı topraklarında basılan ilk Türkçe gazetenin 1828 tarihinde Mısır'da basılan Vakayi-i Mısriye olduğunu ortaya koymuştur (Topuz, 2003: 13). Vakayi-i Mısriye dönemin valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından çıkarttırılmıştır. Bu gazetenin Türkçe yayınlanmasının temel gerekçesi ise Vali Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'la yetinmeyip İstanbul'a egemen olma hırsıdır. Valinin Bulak'ta kurduğu matbaada 1822-1842 yılları arasında 125 Türkçe yayın ve sadece 12 Arapça yayın yapmış olması da onun İstanbul'da etkin olma çabalarının bir kanıtıdır (Koloğlu, 1983: 70). Oral'a göre (1967: 70) Vakayi-i Mısriye'yi ilk Türkçe gazete olarak kabul etmek doğru değildir. Çünkü bu gazete devlete isyan eden bir vali tarafından siyasi ihtirasları gerçekleştirmek adına çıkartılmıştır. Devletin çıkarttığı gazete değildir.

Dönemin padişahı II: Mahmut'un emriyle çıkartılan Takvim-i Vakayi ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın çıkarttırmış olduğu Vakayi-i Mısriye arasında belirgin bir fark vardır. Takvim-i Vakayi birçok farklı dile çevrilerek dünya kamuoyuna ve azınlıklara da seslenmiş ve geniş bir içerikle okuyucusunun karşısına çıkmıştır (Koloğlu, 1983: 70). Oysa Vakayi-i Mısriye ise sınırlı konularla yayın hayatına devam etmiş ve daha çok Paşa'nın siyasi ihtiraslarına hizmet etmiştir. Gazetenin yöneticiliğini oğlu İbrahim Paşa'ya veren Mehmet Ali Paşa, yine de birçok işle kendisi ilgilenmiştir (Topuz, 2003: 14). Takvim-i Vekayi'yi İslam dünyasında kamuoyu önünde açıktan özeleştiri yapıp yenilgileri tartışan ilk gazete olarak selamlamak gerekir. Yönetimlerin yanılmazlığı ve haklılığı dogmasını dinlemeye ve bunları tartıştırılmamaya alışmış olan doğu toplumları için bu durum kuşkusuz büyük bir atılımdır (Koloğlu, 1983: 70).

Topuz (2003: 15) tarafından devrimci bir padişah olarak nitelenen II. Mahmut ve onun çabasıyla çıkartılan Takvim-i Vekayi, esasında devletin yeniden yapılandırılması için kurulan Islahat Meclisleri'nde devletin görev ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması tartışmaları esnasında ortaya çıkan bir görüş sonucunda yayın hayatına başlayabilmiştir (Çavdar: 2007: 14). Bu sayede öncelikle Osmanlı bürokrasisinin ve sonrasında ise halkın yurt içindeki ve yurt dışındaki olaylara ilişkin haber alması ve bilgi sahibi olması sağlanmış olacaktır. Zaten bu konuyu fermanla da dile getiren padişah II. Mahmut, gazete yayınlamanın düzene karşı hiçbir tehlikesinin olmadığını dile getirmiş ve çıkacak olan gazetenin ülkeye çok fazla katkı yapacağını da vurgulamıştır (Topuz, 2003: 15). Tanzimat Fermanı'nı tam sayfa olarak 1839 yılında yayınlamış olan Takvim-i Vekayi (Oral, 1967: 74), bu bağlamda Türk demokrasi tarihinin ilk pozitif adımlarının kamusallaşmasına ve toplum bilincinde kayıt altına alınmasına da hizmet etmiştir.

Yazıcı ise (1999: 11-12) Osmanlı Basını'nın başlangıcını politik propaganda aracı olarak açıklamayı tercih etmektedir. Özellikle Mora isyanlarında Yunanlılar tarafından çıkartılan yerel gazetelerin bu isyanları Avrupa kamuoyunda haklılaştırması ve büyük destek bulması; buna karşın Osmanlı tarafının kendi görüşlerini kamusalılaştıramaması Padişah II. Mahmut'u bu konuda bir şeyler yapmaya heveslendirmiştir. Zaten padişah fermanında da (Topuz, 2003: 15) “gazete konusunun düzene konması çoktan beri emelimdeydi” ve “ülkeye çok yararı olacağını herkes kabul ediyor” diyerek ve Takvim-i Vekayi'yi birçok dilde yayınlamış olması bu görüşü desteklemektedir. Fakat çıkartılma amacı her ne olursa olsun ve devlet tarafından çıkartılmış da olsa, Takvim-i Vekayi toplumsal yapıda olumlu katkılara da sebep olmuştur. Ayrıca Tanzimat döneminde yayınlanan diğer gazeteler de Fransız devriminin etkisiyle özgür düşünceye ve demokrasi fikrine değer vererek, parlamenter sistemi yazılarında şiddetle savunurlar. Modernleşme çabası çerçevesinde iktidarın tüm olumsuzluklarına karşın Tanzimat ile sağlanan yasal güvenceler, Müslüman gayrimüslim eşitliği ve vatandaşlık esasının ortaya konulması, mahalli meclisler aracılığıyla sınırlı da olsa seçme ve seçilme alışkanlığının geliştirilmesi meşrutiyetin ilanı sonrası sürecin kolay işlemesine katkı yapacaktır (Doğaner, 2012: 115).

Zaten Takvim-i Vekayi'nin yayınlanmasından birkaç yıl sonra Osmanlı topraklarında batılılaşma hareketleri bir hayli gelişmiş ve 1839 yılında Abdülmecid'in padişahlığı sırasında kişilerin hak ve özgürlüklerine ilişkin ilk metni teşkil eden Gülhane Hattı Hümayunu Mustafa Reşit Paşa tarafından ilan edilmiştir. Bu fermana göre padişah din ayrımı gözetmeksizin tüm uyruklarına can, mal ve onur güvencesi sağlayacağına söz vermekte ve tüm uyruklarının hak ve yükümlülüklerinin eşit olduğunu belirtmiştir (İnuğur, 1993: 174). William Churchill'in 1840'da yayınladığı Ceride-i Havadis bir bakıma Tanzimat Fermanı'nın yayın alanına yapmış olduğu dolaylı bir yansıması gibidir. Bu süreç Osmanlı tarihinde yerli unsurlar tarafından çıkartılan ilk özel gazete olarak adlandırılan Tercüman-ı Ahval'in yayın hayatına başlamasını da beraberinde getirmiştir. Tercüman-ı Ahval 21 Ekim 1860'da yayınlanan ilk sayısında; kendilerinden yasalara uyması istenilen halkın da görüşlerini açıklama hakkının varolması gerektiğini dile getirmiştir. Benzer şekilde 1862'de kendi gazetesi Tasvir-i Efkâr'ı yayınlayan Şinasi gazetesinin amacının "halka, halkın yararlarını düşünmeyi ve sorunların üstünde durmayı göstermek" olduğunu dile getirmiştir (Gevgilili, 1983: 204). Tercüman-ı Ahval aynı zamanda devletin yönetim ve eğitim sistemini, Tanzimat'ı eleştirmiş; ticaretin liberalleşmesinin, yerli sanayi üzerindeki olumsuzluklarını vurgulamış ve Avrupa'dan borç alınmasının olası olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiştir (Koloğlu, 2006: 43-45). Tercüman-ı Ahval'in açmış olduğu yolda daha ileri bir adım atan Tasvir-i Efkâr olmuştur. Bu gazetesinin başlangıç yazısında Tanrının verdiği aklı kullanmak gereğini savunan Yeni Osmanlıların fikir babası Şinasi, her şeyden önce dinamik bir kamuoyundan, hükümdar ve hükümetin yanı sıra söz sahibi olacak bir halktan yandırı (Koloğlu, 1983: 77). Bu özellikleri ile gazete Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik sorunlarını uluslar arası ilişkiler bağlamında incelemiş; düşünce özgürlüğünü vurgulayarak siyasi açıdan liberal bir eğilim göstermiş ancak yabancı ülkelere ekonomik bağımlılığa yol açması nedeniyle ekonomik liberalizme karşı durmuştur (Alver, 2011: 274).

Bu dönemde Osmanlı basınında özellikle 1860'lı yıllarda gittikçe canlanan bir kadronun ve yapının oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu durum bir yandan yeni gazetelerin sayısında hızlı bir artışa yol açarken, bir dizi genç yazarın basın alanında

sivrilmesiyle sonuçlanmıştır. Sivil toplum ve anayasal rejime dönük düşünceleri ile Osmanlı yönetiminin tepkilerine neden olan Şinasi Paris'e kaçmak zorunda kalınca, gazetenin yönetimini genç yazar Namık Kemal'e bırakmıştır (Kabacalı, 1999: 26-29). Gazete ve gazetecilikte ilklere imza atan ve daha sonra gelen gazetecilere örnek teşkil eden Şinasi ve onu izleyen Namık Kemal'in bu yeni anlayışın gelişmesinde, gazeteyi gerçek mecrasına oturtmadaki rolleri tartışılmayacak kadar büyüktür (Güz, 1999: 85). Özellikle Yeni Osmanlı hareketinin fikir babası olarak görülen Şinasi ve Namık Kemal'in gazetecilik mesleği üzerinden Tanzimat savunucularıyla girişmiş oldukları fikrîsel mücadele, basının düşünsel ve toplumsal yapıda ilerlemeyi amaçlayan bir araç olarak işlev göstermeye başladığını kanıtlamaktadır. Şinasi'nin çıkarmış olduğu Tasvir-i Efkâr gazetesi ilk siyasi makalelere yer vermiş olması ve özellikle dış politika konularını işlemesi bakımından fikir gazeteciliğinin doğuşu ve gelişiminde önemli bir rol oynamış; siyasal sistemin etki ve yönlendirmesinden gazeteciliği bağımsızlaştırmaya çalışmıştır (Alver, 2011: 274).

Aynı dönemde Ali Suavi de yönetimin tepkisini çeken bir başka genç yazar olarak ortaya çıkmıştır. Ne var ki yaşadıkları döneme göre oldukça ileri anlayışlara sahip bu yazar ve gazeteci kuşakları giderek yurttaşlık haklarına dayalı bir yasal düzenin kurulmasını önermişlerdir. Çözüm yolu olarak da halkın oylarıyla seçilen bir parlamentonun toplumsal yaşamı yönetmesini istemeleri sonrasında, siyasal platformdaki tepkilerde yoğunlaşmaya başlamıştır (Gevgilili, 1983: 204-205). Hanioglu'na göre (2009: 109-110) ilk dönem Osmanlı basını iki grupta ele alınarak değerlendirilmelidir. İlk grup devlet eliyle kurulan gazetelerdir ki bunlar haber iletmenin ötesinde tebaanın dünyaya bakışını, devletin faaliyetlerini algılayışını şekillendirmeye çalışan daha çok siyasal toplumsallaşma görevini yerine getiren yapılardır. İkinci grup ise Şinasi, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi yazarların dile getirdiği sosyal ve siyasal haklar ve ifade hürriyeti gibi temel vatandaşlık haklarını savunan bireysel çabalarla çıkartılan gazetelerdir.

Batıdan esinlenilerek oluşturulan ideallerle Osmanlı siyasal ve toplumsal yapısını ele alan gazetecilerin ve aydınların bu ideallere uygun olmayan pek çok uygulamayı değiştirme istekleri, basının muhalif görüş ve düşüncelerin odağı haline

gelmesine neden olmuştur. Bunun yanında Osmanlı siyasal hayatında örgütlü olarak muhalefet eden ilk yapılanma olan Yeni Osmanlılar “Osmanlılık” fikrini esas alarak anayasal bir yönetim kurmayı, kişi hak ve özgürlüklerinin sağlanmasını amaçlamışlardır (Yerasimos, 1977: 833). Ayrıca bu gazetelerin yayınlarından etkilenen yeni aydın kuşak daha ileri demokratik hak ve özgürlükler isterken, demokratik bir sivil topluma yönelme arzularını da daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Yeni Osmanlıların uğraşları sayesinde Osmanlı kamuoyunda “Parlamento”, “Halka karşı sorumlu yönetim”, “Siyasal özgürlük”, “Salt özgürlük”, “Vatan” ve “Ulus” gibi kavramlar yaygınlaşmış ve tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de demokratik anayasal hareketin düşünsel temelleri Yeni Osmanlılar tarafından atılmış ve onların eylemleri sayesinde o günün koşulları altında toplumun ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ilerlemesi amaçlanmıştır (Çavdar, 1999: 31). Bu bağlamda Osmanlı toplum yapısında demokratik değer yargılarının ve bu yargıları destekleyecek bir basın örgütlenmesinin oluşmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2.2. Basınla İlgili İlk Düzenlemeler ve Yasaklamalar

İlk Osmanlı resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi’nin 1831 yılında çıkışıyla başlayan Osmanlı basın hayatı, basın alanındaki hukuki düzenlemelerden yoksun bir şekilde 1858 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süreç sonucunda basınla ilgili ilk hukuki düzenleme 1858 tarihinde ceza kanuna üç maddelik bir ekleme yapılarak oluşturulan “Matbuat Nizamnamesi” olarak bilinen düzenlemedir. Başlangıçta sadece “basım” alanını kapsayan bu düzenleme, zamanla “basın” alanına da yöneltilerek kapsamı genişletilmiştir (İnuğur, 1993: 200). Zaten bu dönemde ülkede toplamda iki gazete ve bir dergi olmak üzere üç yayın organı varlığını sürdürmektedir. Bu maddelerle basın tarafından iktidara yöneltilen her türlü eleştiriye kısıtlama ve de önlem getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yöndeki önlem ve engellemelerin, ilk gazetenin yayın hayatına girmiş olduğu tarihten hemen 20 yıl sonra gündeme gelmesi de siyasi iktidarların basına karşı ne denli duyarlı olduklarının bir kanıtıdır (Güngör, 2010: 105).

Osmanlı'da gazetecik faaliyetlerini doğrudan düzenleyen ilk yasal nitelikli metin 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'dir (Özgen, 2000: 14). Fazıl Paşa tarafından Fransa'dan ithal edilerek çıkartılan nizamname Avrupa'da hükümetleri sarsan bazı toplumsal tehlikelerin Osmanlı toplumunda da hissedilebileceği endişesi nedeniyle çıkartılmıştır. Esasında bu endişenin yersiz olduğu dönemin gazete baskı sayıları ve yayınlanan gazetelerin toplam adedi düşünüldüğünde anlaşılmaktadır (Topuz, 2003: 44-45). Aslında bu yasa ile düzene sokulmak istenen basın kendisi değildir. Tam aksine iktidarın basını denetimi düzene sokulmak istenmiştir. Zaten yasa ile basın hükümetin bilgisi dışında hiçbir şey yazamayacak ve hiçbir haber veremeyecektir (Güngör, 2010: 105).

I. Meşrutiyet'in ilanı basına geçici bir özgürlük getirmiş ve Osmanlı siyasal ve düşünsel hayatının tekçiliği yerini, tereddütlü fakat hiç de korkak olmayan bir çoğulculuğa bırakmıştır (Gürkan, 1998: 29). Bu süreçte II. Abdülhamid'in tahta çıkması ve 23 Aralık 1876'da anayasal yönetime geçileceğini ilan etmesi, halk temsilcilerinden oluşan bir meclis aracılığıyla yasalara dayalı bir yönetimi gerçekleştirmeyi amaçlaması; kişisel hak ve özgürlükleri güvence altına almıştır. Bu özgürlük ortamı etkisini basın alanında da göstermiştir. Sürgün ya da hapisteki gazeteciler işlerinin başına dönmüş ve basında canlı bir eleştiri ve tartışma ortamı oluşmuştur (Gevgilili, 1983. 207).

Kanun-i Esasî tam tanımlayamadığı hak ve özgürlüklerin yanı sıra basın özgürlüğüne ilişkin hükümler de içermiştir. Özellikle Kanun-i Esas-i'nin 12. maddesinde "Basının yasalar çerçevesinde serbest olduğu" belirtilmiştir. Dolayısıyla I. Meşrutiyet'in ilk yılında sınırlı özgürlük ortamı içinde gazeteciler Tanzimat dönemine göre daha özgürce yazabilmişler ve gazetelerin tirajları yükselmiştir (Alver, 2011: 280-283). Bu bağlamda Osmanlı düşünsel hayatında demokratik düşüncenin yeşermeye başladığı ve bunun sonucu olarak toplumsal yapıdan yükselen muhalif seslerin siyasal iktidar tarafından dikkate alınmak zorunda kaldığı kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Kanun-i Esas-i'nin ilanının ardından basının yasalar çerçevesinde özgür olduğunu belirten yeni bir basın yasası hazırlama çalışmaları

başlamışsa da, Mithat Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasından sonra, yasanın özgürlükçü niteliği de değiştirilmiştir (Gürkan, 1998: 29).

Fakat Babîali bu düzenlemelerin dinamik bir yapı kazanan Osmanlı basınına kontrol altında tutmaya yetmediğini düşünmektedir. 1867 yılında Ali Paşa'nın sadrazamlığı döneminde özellikle Girit konusunda iç kamuoyundaki eleştirileri durdurmak amacıyla "Ali Kararname" adıyla bir kararname yayınlanmıştır. Bu girişimle hükümet "ülkenin genel çıkarları gerektirdiğinde" yürürlükteki basın yasasından bağımsız olarak, idari bir yetkiyle gazeteler hakkında kovuşturma yapma hakkını tanımıştır (Koloğlu, 1983: 81). Bu süreci ele alan Özkorkut (2002: 74) şunları aktarmaktadır:

"Geçici olarak çıkarıldığı ve çıkarılmasını gerektiren nedenler ortadan kalkar kalkmaz yürürlükten kaldırılacağı ifade edilen, fakat 1909 yılına kadar yürürlükte kalan bu kararname ile İstanbul'da değişik dillerde çıkan bazı gazetelerin, ülke çıkarlarına aykırı zararlı düşünceler ve yalan haberler yayımladığı; asayiş ve düzenin sağlanması için Matbuat Nizamnamesi hükümleri dışında hükümetçe cezalandırma işlemine ve önleyici tedbirler alınmasına karar verildiği ilân edildi ve kararnamenin gereği yerine getirilerek birçok gazete kapatıldı".

Ayrıca hükümet basını büsbütün sindirmek için 1877 yılında çıkarmış olduğu sıkıyönetim nizamnamesiyle de gerekli görüldüğünde gazetelerin hükümetçe kapatılabileceğine karar vermiştir (Topuz, 2003: 47).

Tanzimat yıllarının sonlarına doğru İstibdat döneminin yaklaştığının işaretini veren baskılar ve yasak getirici düzenlemeler artmıştır. Yapılan yasal düzenlemeler ve çıkarılan kararnameler, 1864 yılından itibaren basının siyasal iktidar tarafından denetim altına alınmaya çalışıldığını göstermektedir (Alver, 2011: 280). Sonuç olarak 1860-1876 yılları arasındaki 15 yıllık dönemde gazete sayısında yaşanan artış, gazetecilerin düşünce dünyalarındaki gelişim ve gazetecilik alanındaki gelişmeler; basının baskı altına alınması ve sansür edilmesi yolunda girişim ve uygulamalara ağırlık verilmesine neden olmuştur (Kabacalı, 1999: 16). Her ne kadar bu dönemde basın baskı altına alınmış, birçok gazete kapatılmış ve birçok gazeteci fikirlerinden

dolayı sürgüne gönderilmiş olsa da, basını gelişimine asla engel olunamamıştır. Çünkü bir biri ardına çıkan sansür yasaları bu gelişimin bir göstergesidir. Basının var olan siyasal iktidar ve hükümetler için bir tehdit oluşturacak ölçüde güçlenmesi, siyasal sistemin basını yok etmek için onun üzerine gitmesine neden olmuştur (Güngör, 2010: 107).

2.2.3. İstibdat Döneminde (1878-1908) Basın

Meb'usan Meclisi'nin kapatılması ve Kanun-i Esasi'nin uygulanmasına son verilmesi üzerine Sultan II. Abdülhamid'in otuz buçuk yıl süren iktidar dönemi "İstibdat Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde basın üzerindeki siyasal baskılar giderek artmış ve I. Meşrutiyet'in sağlamış olduğu basın özgürlüğü kısıtlanmıştır (Alver, 2011: 282). Osmanlı devletinin savaşlar ve uluslararası kamuoyunda zor durumda olduğu bir dönemin başlangıcı olan bu dönemde, siyasi durum kötüye gitmeye başlamış, ekonomik sıkıntılar hat safhaya çıkmış, kapitülasyonlar kullanılarak devletin iç işlerine müdahaleler başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı yönetimi bir yandan yoğunlaşan bunalım, diğer yandan artan demokratik istemler karşısında yeni yasaklar getirmiş, basın da bundan payını almıştır (Gürkan, 1998: 28).

Padişah II. Abdülhamid böyle bir ortamda iç kamuoyundan kaynaklanan sıkıntıların patlak vermesini engellemek adına basın ve özgür düşünce üzerinde yoğun bir baskı ve takibat sürecini başlatmıştır. Birçok gazete kapatılmış ve birçok gazeteci yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır (Şapolyo, 1971: 160-162). Başlangıçta padişah sansür uygulamak için kanun ve tüzük maddelerine gerek görmemiş, mevcut tüzük hükümlerinden yararlanma yoluna gittiyse de, 1877'de çıkartılan Sıkıyönetim Kararnamesi ile daha şiddetli bir baskı dönemi başlatılmıştır (İnuğur, 1993: 260). B gelişmeler sonrasında 1877 yılının başından itibaren II. Abdülhamid basını kontrolü altına almış ve 1908 yılına kadar da bu kontrolü gevşetmeden devam ettirmeye çalışmıştır (Alemdar, 1980: 46).

Özellikle padişahın kendisine sadık adamlarından oluşturduğu sansür heyeti; sansürü sadece yerli gazetelere uygulamakla kalmamış, yabancı basın, dergiler, yurt dışından getirilen kitaplar hatta piyesler ve tiyatro oyunlarına da sansür uygulamaktan çekinmemişlerdir (İskit, 1939: 128-129). II. Abdülhamid hükümetinin basına karşı uyguladığı bu şiddetin ve sistematik baskının yanı sıra, gerek ülke içinde gerekse ülke dışında bulunan gazeteci, yazar ve yayıncılara para yedirerek satın alma yöntemine sık sık başvurmuştur (Jeltyakov, 1972: 113).

II. Abdülhamid'in hükümeti yerli basını susturmak için çeşitli formüller uygulanmıştır. Bunların bazıları gazetelere çeşitli kaynaklardan ödenekler sağlamak, gazetecilere nişanlar vermek, bahşiş, aylık ve ihsanla basını etkisiz kılmaya çalışmak şeklinde olmuştur (Topuz, 2003: 59). Osmanlı ülkesi aleyhine yazılar kaleme alan dış basının susturulması içinse padişah büyük miktarda paralar ödeme yolunu tercih etmiştir. Fakat bu yöntem bu tür basının türemesine neden olmuş ve bunun sonucu olarak Osmanlı devleti Fransız basınında oluşan şantajcılar tarafından yıllarca sömürülmüştür (İnuğur, 1993: 271). Aynı zamanda bu dönemde iç kamuoyundaki sansürün dozajı arttırılmış, sayısı ve kimlikleri bilinen resmi sansür memurlarının yanında kendilerine Jurnalci denilen ve sayılarının binleri aştığı söylenen gönüllü sansürcülere de basın üzerinde baskı kurmak ve basını susturmak için görev verilmiştir (Kudret, 2000: 37).

Aslında 1878 yılından itibaren politik basın tam bir denetim altına alınmış ve 1882 yılında ise bu kontrol mekanizması bütün bilimsel ve edebi gazete ve dergilere kadar yaygınlaştırılmıştır. 1884 yılında sultanın emriyle Basın Müdürlüğü yeniden düzenlenerek iç ve dış basından sorumlu şubeler şeklinde ikiye bölünmüştür (Jeltyakov, 1972:112). Bunların dışında padişah tarafından 1898, 1900 ve 1901 tarihlerinde çıkarılan tüzükler, bütün devlet güçlerince düşünce ve ifade özgürlüğüne karşı adeta bir yok etme eylemine girişilmiş olduğunu kanıtlamaktadır. Gazetelerin sebepsiz yere kapatılması, yazarların cezalandırılması ya da sürgüne gönderilmesi, gazetelere tanınmış olan imtiyazların kaldırılması gibi idari ve keyfi kararlarla basın özgürlüğü tamamen yok edilmiştir. Özet olarak sansürün bütün ağırlığıyla egemen olduğu İstibdat Dönemi basın rejiminin, temeli kanunsuzluğa ve keyfiliğe dayanan

bir sistem olarak belirmesi, ülkenin fikir hayatının ve basınının, reva görülen uygulamalarla bir engizisyon dönemi olarak nitelendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (İnuğur, 1993: 261). Konuya farklı bir noktadan bakan Çavdar'a göre (1999: 43-44) ise II. Abdülhamid Türk siyasal hayatında ya kanlı istibdattan sorumlu bir "Tiran" olarak ya da ne yaptı ise doğruyu yapmış olan bir "Ulu Hakan" olarak tanımlanır. Oysa iki tanımlamada gerçeği yansıtmamaktadır. O koşulların rasyonalitesine göre davranmaya çalışan Makyavelist bir yöneticidir ve bu nedenle basın yoluyla ülkede oluşturulmak istenen ortamı ve hareketleri engellemek için sansür ve baskıyı kullanmıştır. Koloğlu'na (2006: 66) göre II. Abdülhamid basının yaygınlaşmasına karşı bir kişi değildir. 1903'te yayınlanan bir devlet kararnamesinde belirtildiği üzere basının illere yayılması, yerel tarım, doğal kaynaklar ve kültür konularının bu basında halkın yararına işlenmesi ve hatta gazetelerin köylere kadar gönderilmesi istenmiştir. Ancak bu basın kendi başına buyruk olmak yerine, Yıldız Sarayı'nın kontrolünde olacak bir basındır. Sonuç olarak II. Abdülhamid'in basın rejiminin dayandığı sansür sistemi, iç basının tam kontrolü ve dışarıdan yayın gelmesinin engellenmesiyle ülkenin parçalanmaktan kurtulacağı mantığına dayanıyordu ve kendisi ülkenin içinde bulunduğu kötü koşullardan dolayı bu durumu haklı göstermeye çalışıyordu (Çakır, 2002: 105).

İstibdat döneminin basın üzerindeki en olumsuz etkisi kuşkusuz yayın hayatına başlayamadan birçok gazetenin kapatılması olmuştur. Her ne kadar bu dönemde gazetelerin üretim koşulları ve fiziksel özellikleri ile ilgili olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da, sansür ve baskılar nedeniyle yayınlanan gazetelerin sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır (Alver, 2011: 285). Perin'e (1974: 45) göre ise II. Abdülhamid devri Türk basını için bir duraklama devri olmuştur. İstibdat döneminin bir başka sonucu ise Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan ve "Jön Türkler" olarak adlandırılan gazetecilerin ve aydınların gittikleri ülkelerde yayın hayatına devam etmiş olmalarıdır. Özellikle Avrupa'daki basın ve yayın özgürlüğü sayesinde bu kişiler daha rahat hareket edebilmişler ve Osmanlı devletinin durumunun düzeltilebilmesi için meşrutî yönetime geçişin gerekli olduğu yönünde yazılar kaleme almışlardır. Ayrıca iç basında yaşanan duraklama döneminin aksine, Jön Türk basınının etkisiyle

Avrupa’da ve ülke kamuoyunda genç aydınlar arasında sivil toplumu çağrıştıran özgürlükçü düşünceler yaygınlaşmaya başlamıştır (Gevgilili, 1983: 210).

Bu dönemde sayıları artan gazeteler ile yeni fikir ve kavramların Türk toplumunun siyasal ve kültürel yaşamına girmesiyle birlikte, basında çözüm arayışları da çeşitlenmiştir. Bireysel ve siyasal özgürlüklerin tartışılmaya başlanması, halkın egemenlik hakkının gündeme gelişi, yasama ve yürütme yetkisinin ayrılması parlamenter rejim, anayasa ve mebus seçimi gibi yepyeni kavramlar ilk olarak Jön Türk gazetelerinde kullanılmıştır (Gürkan, 1998: 32). Bu deyimlerin yurt dışında yayınlanan gazetelerde sürekli olarak kullanılması, liberal aydınların ve baskıcı rejime karşı çıkan Osmanlı toplumunun bünyesinde yer alan ilerici güçlerin siyasal bilinç ve faaliyetlerinin şekillenmesinde büyük etkisi olmuştur (Jeltyakov, 1972: 153). Bu durumdan oldukça rahatsız olan II. Abdülhamid birkaç kez Mahmut Celalettin Paşa’yı Paris’e göndermiş ve bu gazetecilere yayınlarına son vermeleri karşılığında genel af çıkartılacağını ve hepsine önemli bürokratik görevler verileceğini de vaat etmekten geri kalmamıştır. Bu çağrılar ve teklifler bir kısım gazeteciye çekici gözükmüş ve bu kişiler yayınlarına son vererek hemen İstanbul’a dönmüşlerdir (Topuz, 2007: 19). Fakat bu teklifleri geri çevirenler II. Abdülhamid’in mutlakiyet yönetimine karşı çıkmak ve anayasayı yeniden uygulamak amacıyla Jöntürk adı verilen aydın zümrenin, muhalif gazeteler aracılığıyla başlattıkları yoğun fikrîsel mücadele, 1889 yılında İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin kurulmasıyla daha çok genişlemiştir. Bu cemiyet kurulduktan sonra yabancı ülkelerde yayınlanan gazetelerin sayısı artmış ve on üç yabancı ülkede çoğu Türkçe, bazıları Fransızca, Arapça, Almanca, İngilizce, İbranice birçok gazete yayınlanmıştır (İnuğur, 1988: 9).

Yurt dışında yayınlanan gazeteler farklı kişiler tarafından farklı ülkelerde çıkarılmış olsa da, bu gazetelerin savundukları fikirlerin ortak noktası; 1876 anayasasını yeniden yürürlüğe koyarak meşrutiyet yönetimine dönmek, parlamentonun toplanmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir. Dolayısıyla dönemin iç ve dış basını Osmanlı kamuoyunda sansür ve baskılarla yıldırmaya çalışılan muhalefeti güçlendirmiş ve II. Meşrutiyet’in ilanını hızlandırmıştır. Bu bağlamda Osmanlı basınının gerek yurt içinde gerekse yurt dışında anayasal rejimin

savunuculuğunu yapması, padişahın yetkilerinin sınırlandırılması gerektiği fikrini güçlendirmiş ve halkın yönetim sürecine katılabilmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada Osmanlıda demokratikleşme hareketlerinin motor gücü olarak gazeteler ve gazeteciler önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Özellikle Osmanlı rejiminin eksiklerinin, bozukluklarının, muhaliflerin fikirlerinin basın tarafından sistematik bir şekilde dile getirilmesi, muhalefetin siyasal ve örgütlü bir yapı kazanmasında etkili olmuştur. Ayrıca basın yeni fikir ve düşüncelerin Türk toplumunun siyasal ve kültürel yaşamına girmesi ve adapte olması süreçlerinde de belirleyici bir etkiye sahip olmuştur (Jeltyakov, 1972: 153).

2.2.4. II. Meşrutiyet Dönemi ve Sonrasında Basın (1908-1922)

II. Meşrutiyet Türkiye'nin çağdaşlaşma yolculuğunun önemli duraklarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni ise hareketin görece olarak toplumun tabanından destek almış olması ve sürecin başarılmasında basının fazlaca rol üstlenmiş olmasıdır. Bu dönem adeta basınla özdeşleşmiş bir dönem olarak kabul edilmektedir; çünkü 1918'e kadar geçen on yıllık dönemde basın üzerinde ve etrafında önemli kavga ve tartışmalar yaşanmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 221).

II. Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908'de ilanı ile birlikte Osmanlı hükümdarının yetkileri sınırlandırılmış ve meclisin üstünlüğüne dayanan anayasal bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yeni düzenle birlikte basına uygulanan sansür devrinin sona erdiği ve bu durumun gazetecilere yeni görev ve sorumluluklar yüklediği düşüncesiyle aralarında azınlık basınından temsilcilerin de bulunduğu bir grup gazeteci bir araya gelerek Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye adlı bir meslek örgütü kurmuşlardır (Alver, 2011: 287). Uygulanan sansürün kaldırılması ile basına özgür bir hava hâkim olmuş ve bu durum 31 Mart olayının bastırılması sonrasında kurulacak olan askeri rejime kadar devam etmiştir (İnuğur, 1993: 317).

Toplumdaki çeşitli görüşlerin tek açıklama aracı olarak faaliyet gösteren gazetelere uygulanan sansürün yumuşatılması ya da tamamen ortadan kalkması iki eğilimi güçlendirmiştir. Bu koşullarda ittihatçı olmayan kesim kendi yayın

organlarını çıkarmaya girişmiş ve basın özgürlüğünün bazı siyasi konularla sınırlı kalmayıp kapsayıcı bir mahiyeti olmasında bütün basın uzlaşmaya varmıştır (Koloğlu, 2000: 59). Bu bağlamda dönemin koşullarıyla kıyas edildiğinde geniş özgürlük sağlayan bir basın yasası 18 Temmuz 1909'da kabul edilerek uygulamaya konmuştur (İnuğur, 1993:317; Topuz, 2003: 86). Bu yasa bazı düzenlemeler ve değişikliklerle birlikte 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Basın kanunun sağladığı özgürlükler içinde II. Meşrutiyet döneminin ilk yılında Anadolu'nun pek çok yerinde Türk girişimcilere ait basımevleri kurulmuş, pek çok gazete çıkarılmış ve gazeteciler örgütlenmek için ilk girişimlerini bile yapmışlardır (Alver, 2011: 286). Bu yaygınlaşma sürecinde her fikrin sözcüsü ve savunucusu yayın organları belirmeye başlamış ve 1908 yılının başlangıcında ülke genelinde 120 gazete yayınlanırken, bu sayı ilk dokuz ayda 730'a kadar yükselebilmiştir (Çakır ve Aydın, 2011: 237). Fakat döneme egemen olan bu hava; özgürlüğe susamış, dilediğini konuşabilmeyi unutmuş, yapılan çeşitli haksızlıklara karşı yıllarca susmaktan bunalmış insanların coşkuluğuna ve hatta taşkınlığına da sebep olmuştur. Bu nedenle basın alanında zaman zaman hatalara düşülmüş, hatta frenlenemeyen kalemler ve dizginlenemeyen ihtiraslar yüzünden siyasi şantajlara meydan verilmiş, sayıları çoğalan kısa ömürlü gazetelerin içeriğine demagoji bile egemen olmuştur (İskit, 1939: 130). Çakır'a (2002: 114) göre bu dönem gazeteleri aşırı özgürlük havası içerisinde milli tehlikelerin üzerinde duracakları yerde, jurnallerle sayfalarını doldurmuşlar ve birbirlerine de saldırmaktan geri kalmamışlardır.

Osmanlı kamuoyunda 1908'den sonra ilan edilen hürriyetle birlikte fikir tartışmalarının olgunlaşmaya başladığı ve çok yönlü olarak bu tartışmaların sürdürüldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla II. Meşrutiyet dönemi her çeşit fikir akımının sistemli ve bilimsel olmaya çabalar bir şekilde basın sütunlarına yansımaya da tanık olmuştur (Koloğlu, 2006: 91). Oldukça sistemli bir şekilde ifade edilmeye başlanan bu yeni fikirler belirli şahıslar ve yayınlar etrafında toplanmıştır. Bu fikir akımlarının ortak amacı, imparatorluğun geri kalışına çare olarak çöküşü önlemek ve ona dünya devletleri arasında saygıdeğer bir yer

kazandırabilmektir (Karpat, 2010: 106). Çavdar (2007: 45) bu yeni dönemi ülkenin içerisine girmekte olduğu yeni bir demokrasi evresi olarak tanımlamıştır. Çünkü II. Meşruiyet'i takip eden 6 aylık dönem kardeşlik, birlik ve demokratik hürriyetler havası içinde geçmiştir (Karpat, 2009: 8). Kabacalı'ya (1999: 56) göre bu dönemde aslında demokrasiden çok özgürlük üzerinde durulmuş ve İstibdat Dönemi'nin kişi, kuruluş ve uygulamalarına yoğun eleştiriler yapılmıştır.

Basında yakalanan bu özgürlük ortamı uzun soluklu olmamış ve 13 Nisan 1909'da (31 Mart Vakası) başlayan ayaklanma sonrasında basına yönelik eleştiriler çoğalmıştır. Akşin (1994: 43), Koloğlu (2006: 88-89), Topuz (2003: 84), McCullagh (1990: 60) gibi yazarlar 31 Mart Vakası'nın arkasında özellikle muhafazakâr basının olduğunu dile getirmişler ve bu basının yayınladığı yazılarla toplum içerisinde dini hassasiyetlerin gözetilmemeye başlandığı algısını ürettiklerini iddia etmişlerdir. 31 Mart Vakası'ndan sonra ilan edilen sıkıyönetim beraberinde düşünce ve ifade özgürlüğüne de ağır darbeler indirmiş ve dönemin basınında çoğulculuk düşüncesi yerini ikiye bölünmüş ve yoğun çatışmalar içerisinde adeta bir diğerini yok etme çabası içerisinde çalışan gazetelerin ve gazetecilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çakır, 2002: 113-115).

Hareket Ordusu'nun İstanbul'da kontrolü ele almasından sonra basın açısından önemli süreçler peş peşe gelmiştir. Önce isyanın yarattığı sıkıyönetim düzeni kendini göstermiş ve bu dönemde Hasan Fehmi ve Ahmet Samim gibi gazeteciler öldürülmüştür. Böylece Türkiye'de ilk kez basının sesinin cinayetlerle kısılması yöntemi uygulanmaya başlanmış ve uzun yıllarda uygulanmaya devam edilmiştir. Sonrasında İttihatçılara yönelik kısa bir baskı dönemi yaşanmıştır. İttihatçıların güçlü bir şekilde iktidara yeniden gelmesi, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın sıkıyönetim uygulamaları basını yeni sansür ve kısıtlamalar girdabına sokmuştur. Birbiri ardına gelen bu baskı dönemleri basının da büyük ölçüde kişilik yitirmesine neden olmuştur (Çavdar, 2007: 58-59).

I. Dünya Savaşı yenilgisinin ardından başlayan Mütareke yılları Türk basınının en ilginç dönemlerinden birisi olmuştur. Bu yıllarda İstanbul ve yurdun diğer bölgelerinde yayınlanan ve çeşitli siyasi eğilimleri yansıtan gazeteler vardır. Bu

gazeteler Milli Mücadele'yi destekleyenler, Milli Mücadele'ye karşı olanlar ve bu iki grup arasında kalanlar olarak üç grupta ele alınmaktadır. Üçüncü grup zaman zaman taraf değiştirse de genellikle Milli Mücadele'ye sempati duymuş ve onu destekleyen yayınlar yapmaya çalışmıştır (Coşar, 1967: 21). Milli Mücadele sürecinde basın alanında ağırlık İstanbul'da olmakla birlikte, Anadolu'da da birçok önemli gazetenin yayın hayatı içerisinde yer aldıkları bilinmektedir (Koç, 2006:xxv). Aynı dönem için özellikle İstanbul basını adına sansür uygulamalarının devam etmekte olduğu da bilinmesi gereken bir başka gerçektir (Kabacalı, 1999: 93-94), bu nedenle Anadolu'daki hareketleri destekleyen gazeteler çoğu zaman takibata uğramış ya da kapatılmıştır.

İkinci Meşrutiyet döneminde basın adına olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi; gazetelerin baskı teknolojilerinde ve gazete içeriklerinin niteliğinde yaşanan ilerlemedir. Bu dönemde yayınlanan gazete sayısı ve gazetelerin tirajları oldukça artmıştır. Bunun yanında habercilik ve gazete yayınlama tekniğinde kayda değer ilerlemeler gerçekleştirilmiş ve yayınlanan gazetelerin çoğu muhalefet gazetesi olmuştur. Gazete sayısının ve tirajlarının artışına, gazetelerin içeriklerinin niteliksel olarak iyileşmesine rağmen II. Meşrutiyet döneminin basın yasasında var olan sınırsız özgürlüklerin gerçekleşebileceği bir dönem olacağı beklentisi gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı siyasal ve düşünsel hayatında çoğulculuk, anayasal yönetim vb. söylemler yerini çatışma ve siyasal uzlaşmazlıklara bırakmıştır. Bu dönemde politikacıların etkisi artmış; siyasi nedenlerle gazetecilere baskı uygulanmış, gazeteciler sürgüne gönderilmiş ya da öldürülmüşlerdir (Alver, 2011: 289). Ayrıca Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde basının oynamış olduğu harekete geçirme, siyasal bilgilendirme, kamuoyu oluşturma, çoğulcu düşünceyi destekleme ve demokratik rejimlerin ön koşulu olan anayasal yapıları güçlendirme rolü, II Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra yerini sansüre, siyasi cinayetlere ve çatışmalara bırakmıştır.

2.2.5. Tek Parti Döneminde Basın (1923-1946)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde öncelikle devletin halkı siyasal olaylardan haberdar etme ve halkın siyasal süreçlere kısmen de olsa katılabilme kültürünü benimsemesi için çıkartılan ilk gazeteler, cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yeni kurulan siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemin yapılandırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Alver, 2011: 309). Ayrıca cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte basın, toplumu dönüştürme misyonunu geçmişe kıyasla daha radikal bir biçimde devam ettirmiştir. Ancak değişim ve yenilenme süreci cumhuriyet sonrasında hızlanan Türk toplumunda, aydınlar başta olmak üzere çeşitli toplumsal ve siyasal güçlerin bu radikal istekleri Kurtuluş Savaşı'nın ardından devlete egemen olan resmi ideolojinin sınırları içine girmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda basınla yönetim arasındaki ilişkilerin seyri, basının eleştiri özgürlüğünün sınırlarını oluşturmuştur (Gürkan, 1998: 34). Dolayısıyla bu yenilenme döneminde basından beklenen şey eleştiri değil destek olmuştur. Fakat Saltanat'ın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, Lozan barış görüşmeleri, hilafetin kaldırılabilceği konusu İstanbul basınında çok yönlü olarak tartışılmış ve bu da basında yeniden çoğulcu bir durumun ortaya çıkabileceği görüşünü güçlendirmiştir. Bu durum karşısında ülkeye kendi çözümlerini getirmek emelinde olan kurucu kadro bu olayları, İstanbul basınının tümüyle Kemalist çizgiye sokulmasında etkili bir şekilde kullanmıştır (Koloğlu, 2006: 117).

Hilafet tartışmalarında Hint Hilafet Konseyi'nden Ağa Han ve Emir Ali isimli iki kişinin hilafetin kaldırılmaması gerektiğini hatırlatan mektuplarının İstanbul basınında birkaç gazetede yayınlanması, 1923 yılında İstanbul ve çevresinde görev yapmak üzere ki burada muhatabın İstanbul basını olduğu açıktır, İstiklal Mahkemeleri'nin yeniden kurulmasına neden olmuştur. Açılan davada mektubu yayınlayan gazeteciler ceza verilmemiş olsa da, mektubun yayınlanmasının suç olduğu kararı verilmiştir (Tunçay, 1999: 83-86). Dava sonucunda basına sansür konulacağı tartışmaları başlamıştır fakat dönemin Matbuat Müdürü Zekeriya Sertel hükümetin böyle bir uygulama düşünmediğini ve kendisinin de sansür koyan hükümetle çalışmayacağını dile getirmiştir. Ancak Sertel iki gün sonra görevden

alınmış, basına sansür konmuş ve basın hürriyetinden eser kalmamıştır (Güz, 2008: 143-147).

Mustafa Kemal basının yeni kurulan cumhuriyetin yapısı ve onun inkılâpları için ne derece önemli bir yapılanma olduğunun farkındadır ve bu nedenle 1923 ve 1924 yıllarında İzmir ve İzmir’de iki kez İstanbul basının ileri gelenleri ile buluşur ve onlardan yeni kurulan cumhuriyetin yapılanmasında destek olmalarını talep eder. Ahmet Emin Yalman (1997: 920) İzmir’de gerçekleşen bu buluşmada Mustafa Kemal’in basının temsilcilerine “Milletimiz demokratik bir hükümet kurmak sayesinde düşman ordularını yok ettiğini ve artık basının milletin ses ve iradesinin gerçek bir tezahürü olarak Cumhuriyet’in etrafında çelikten bir kale vücuda getirmesi gerektiğini” söylediğini aktarır. Bu sözler Mustafa Kemal’in Jakoben demokrasi anlayışına göre, basını gerekirse halka karşı, kendi kişiliğinde ve önderliğinde anlatımını bulan genel iradenin destekçisi olarak görmek istediğini ortaya koymaktadır (Tunçay, 1999: 89). Ayrıca bu konuşmada kurulan hükümetin milletin de rızasına dayanan demokratik bir hükümet olduğu vurgusu yapılmıştır. Fakat aynı dönemde basında çıkan eleştirilerden iktidar ve Mustafa Kemal yoğun bir şekilde rahatsızlık duymaktadır. İktidara göre basın yapılan her şeyi kötü gösteren, işleri beğenmeyen, yeniliklere karşı çıkan bir kurum olarak algılanmış ve basın kurulması için çetin mücadeleler verilen Cumhuriyet’in korunması için karşılıklı hoşgörü ve anlayış göstermemiştir (Güz, 2008: 169). Dolayısıyla Türkiye’yi bir başka aşamaya geçirme iddiasında olan Cumhuriyet ortamının yeni siyasal yapısı, kendisinden hem daha ileri hem de daha gerideki çeşitli görüşlerin yan yana yansıdığı bir basın ortamını hoşgörüyle karşılayamamıştır. Ankara yönetimi bir dizi devlet aygıtının yardımıyla savunduğu dünya görüşünü dokunulmazlık zırhına büründürerek bir resmi ideolojiye dönüştürmüştür (Gevgilili, 1990: 125) ve basını da bu ideolojiye uymaya zorlamıştır.

1924’de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırka’sının güçlü bir muhalefetle geniş kitleleri etrafında toplaması ve İstanbul basınının bu fırkaya vermiş olduğu yoğun destek, 1925 yılında İstanbul basını ve hükümet arasında iyice gerilen ilişkileri kopma noktasına getirmiştir (Gürkan, 1998: 43). Aynı yıl Şeyh Sait

Ayaklanması'nın da patlak vermesi ile hükümet başından beri basın ve muhalefet üzerinde kurmak istediği baskı fırsatını yakalamış ve 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu ile basını susturmaya yönelik uygulama başlatılmıştır. Bu süreçte basına gözdağı vermek için bir takım yayın organları kapatılmış ve Mustafa Kemal Paşa basının cumhuriyete karşı yapmış olduğu yayınlardan dolayı kovuşturmayaya uğrayacağını açıklamıştır (Tunçay, 1999: 149). İlk baskı eylemleri liberal ve solcu basına yönelik olmuş ve bu gazetelerin çoğu ya tamamen yok edilmiş ya da yirmi yıl sonra yayın hayatına yeniden dönebilmişlerdir (Yerasimos, 1998: 99). Aynı kanunla İstiklal Mahkemeleri yeniden kurulmuş ve bu mahkemelerde birçok gazeteci de yargılanarak cezalandırılmıştır (Karpat, 2010: 133). Öte yandan basın özgürlüğü ile ilgili baskı ve kısıtlamalar sadece Takrir-i Sükûn kanunu ile sınırlı kalmamıştır. 7 Haziran 1925'de Şeyh Said Davası'na bakan Şark İstiklal Mahkemesi, ayaklanmayı dolaylı olarak kışkırttıkları iddiasına dayanak birçok ünlü gazeteciyi de tutuklamıştır (Tunçay, 1999: 149). 1926'da kabul edilerek yürürlüğe konulan Ceza Yasası'nda yer alan 141. ve 142. maddeler de basının üzerine ağır bir darbe indirmiştir (Güngör, 2010: 111).

Ayrıca 1925'de Türkiye'de çoğulcu demokratik yapıya geçişin ilk denemesi olarak kurulan, liberalizm ve demokrasiyi partinin temel esasları olarak açıklayan Terakkiperver Fırka'nın kapatılması ile Türkiye'de demokratikleşme süreci 1946'ya kadar rafa kaldırılacak ve aynı zamanda basın özgürlüğü de ileri bir tarihe ötelenecektir (Karpat, 2010: 188-189). Bu kanunların uygulanması ile siyasal sistemler için demokratik süreçlerin başlangıcı ve güvencesi olarak kabul edilen basın özgürlüğü tamamen ortadan kaldırılmış ve yeni Türkiye'nin siyasal rejiminin yönü tek parti hegemonyasına doğru kaymaya başlamıştır. Ayrıca devlete egemen olan bu hegemonik yapı zamanla toplumsal dinamiklerin özgür bir sivil toplum oluşturma yönündeki istek ve taleplerini de baskı altında tutmayı kendisi için bir görev olarak kabul etmiştir.

Takrir-i Sükûn kanununun 1929'da yürürlükten kalkması sonrasında basında muhalefet yapabilme adına uygun siyasal ortam oluşmuş ve bu uygun ortamda çok partili hayata geçişin ikinci denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası siyasi

hayatına başlamıştır. Sertel'e (1977: 194) göre Serbest Fırka'nın kuruluşuyla birlikte ülkede daha özgür bir hava esmeye başlamış ve bu ortamda hürriyet ve demokrasi savaşı açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Serbest Fırka'nın basın için daha çok bu bakımdan yararı olmuştur. Tunçay (1999: 247-248) ise bu gelişmeleri tek parti rejiminin güdümlü ve yapay bir demokrasi deneyimi olarak tanımlamış ve bu sayede iktidarın yine muhalefeti tasfiye ettiğini ve Cumhuriyet Halk Fırkası içerisindeki bazı aksaklıkları da düzeltmeyi planladığını dile getirmiştir. Zaten basında esmeye başlayan özgürlük rüzgârları da, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve ardından Menemen'de patlak veren ayaklanma sonucunda iktidarın basına karşı tavrının sertleşmesi ve basın iktidar ilişkilerinin yeniden gerginleşmesi nedeniyle son bulmuştur. Aynı dönemde Türk basını partili olan ve partili olmayan basın olarak iki gruba bölünmüştür (Koç, 2006: 13). Partili basın Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın olan gazeteleri ve gazetecileri temsil ederken, diğerleri ise partiden uzak olup muhalefet yapmaya devam edenleri temsil etmiştir.

1930'lu yılların basın tarihi açısından en önemli olayı, 1931 yılında Matbuat Kanunu'nun (Basın Yasası) kabul edilmesidir. Mecliste uzun tartışmalardan sonra kabul edilen kanunun en önemli maddesi 50. maddedir. Bu maddenin detayı şu şekildedir: "Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramazlar". Ayrıca bu yasa ülke çıkarlarına karşı yayın yapan gazetelerin hükümet tarafından gerekçe gösterilmeksizin kapatılmasını da olanaklı kılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk basın yasasının iki önemli özelliği vardır. Bunlardan birincisi; rejimi savunacak ve güçlendirecek bir basın yaratmaktır. İkincisi ise bu süreçte gazeteciliği geliştirecek önlemler almaktır (Alemdar, 2009a: 13).

Bu yasa ile devlet basın üzerinde oluşturmak istediği gücü elde etmiştir fakat basının istenildiği gibi yönlendirilebilmesi için bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu kurum Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasıyla ortaya çıkmıştır (Koç, 2006: 33). Bu müdürlüğünün etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması sonrasında bir telefon görüşmesi ile birçok gazete kapatılmış ve birçok

gazetecinin de işine son verilmiştir (Koloğlu, 2006: 119). Bu dönemde tek parti iktidarının basın üzerindeki iktidarı mutlak manada pekiştirilmiş ve muhalefet susturulmuştur. Ayrıca siyasal iktidarının otoriter bir rejim kurma yönündeki kararlılığı ve uygulamaları, basının “Güdümlü Basın” olarak tanımlanmasına da neden olmuştur (Topuz, 2003: 161). Özellikle bu süreçte 1932 yılında Kadro Dergisi’nin Mustafa Kemal Atatürk’ten özel izin alınarak yayın hayatına başlayabilmesi ise siyasal iktidarın sadece basını kontrol etmekle yetinmediğini, bunun yanında basın yoluyla oluşacak olan düşünce dünyasını da kontrol altında tutmak istediğini kanıtlamıştır (Ertan, 1994: 60-61). Kadro Dergisi’nin siyasal iktidarın ve özellikle tek parti rejiminin düşünsel çizgisinden uzaklaşması ve farklı söylemler üretmeye başlaması ise; böyle bir atmosferde derginin kapatılmasına zemin hazırlamış ve 1934 yılında derginin yayın sorumlusu Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun sürgüne gönderilmesiyle dergi resmen kapatılmıştır (Türkeş, 1999: 203-204).

Matbuat Kanunu’nun dışında basının faaliyet alanlarının hukuksal çerçevesi 1935 yılında düzenlenen Basın Kongresi ile daha da belirgin hale getirilmiştir. Ankara’da toplanan bu kongrenin amacı basının ulusal kültürü yayma görevini gerçekleştirebilmesi için yol belirlemek, gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak ve Basın Birliği’ni sağlamak olmuştur. Kongreye katılan gazeteciler kendi isteklerini dile getirmek yerine, iktidarın beklentilerini karşılamakla görevlendirilerek kongre sonlandırılmıştır (Alemdar, 2009a: 14-15). Ayrıca 1938 yılında Basın Kanunu’nda gerçekleştirilen değişiklikler ile basın özgürlüğü neredeyse ortadan kaldırılmış, basın neredeyse kapıkulu haline getirilmiştir. Basın özgürlüğünün sınırlarını kanunun yanında, belki de ondan daha fazla olarak Cumhuriyet Halk Fırkası üst düzey yöneticilerinde belirlenmektedir (Koç, 2006: 118).

1938’de İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı olması ve 1939’da II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, Türk basının beklenmedik bir şekilde çoğulcu bir yapı kazanmasına neden olmuştur. Birkaç yıl öncesine kadar rejime karşı büyük tehlike olarak adlandırılan birçok farklı düşünce yapısı yaklaşımlarını basın alanında temsil

edebilme fırsatına sahip olmuşlardır (Koloğlu, 2009: 56-57). Koçak'a (1985: 29-31) göre 1925-1945 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemde basın üzerindeki sıkı denetim iki olay dolayısıyla biraz gevşetilmiştir. Bunlardan birincisi Serbest Fırka'nın kurulmasından sonraki üç aylık dönemdir. İkincisi ise 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya savaşıdır. Savaşın kim tarafından kazanılacağı kestirilememesi nedeniyle II. Dünya Savaşı yıllarında bazı gazetelerin hükümetin dış politika çizgisinin sağında ve solunda yayın yapmalarına göz yumulmuştur. Fakat bu göz yumma esasında hükümetin politikaları doğrultusunda ve hükümetin talimatlarına uyan bir basının varlığına izin vermektedir (Koçak, 1996: 449). Bu tavır tek parti iktidarın basını özgürleştirmek yerine, dış politikada sonuca göre hareket edebilmek adına benimsemiş olduğu bir politik manevradan öteye geçememiştir. Zaten savaş biter bitmez, ülke içinde sosyalist ve Turancı akımlara karşı bir süre avı başlatılmış ve bu doğrultuda yayın yapan gazete ve dergiler de kısa sürede kapatılmışlardır (Kabacalı, 1999: 163-165).

Sonuç olarak tek parti döneminin basın yapılanmasında devletin beklentileri doğrultusunda şekillendirilmiş bir yapılanma dikkati çekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ulusal çıkarlara hizmet etmesi gerektiği düşünülen bir basın algısı iktidarın düşüncesine hâkim olmuştur. Zaten bu dönemde yaşanan çatışmaların büyük bir kısmı da ulusal çıkarlar konusunda basının farklı görüşlere sahip olması ve siyasal iktidarın basını eylemleri karşısında bir engel olarak kabul edip, onu susturmak istemesinden kaynaklanmıştır. Cumhuriyet rejiminin basında yer alan eleştirileri gerici ve bölücü odakların beklentileri olarak yorumlaması ve Şeyh Said İsyanı, Menemen olayı gibi toplumsal olaylarda basını sorumlu tutması ve üzerine şiddetle gitmesi, tek parti rejiminin demokratik rejimlerde olması gereken eleştirel düşünceden yoksun olduğunu kanıtlamaktadır. Bütün baskılara rağmen basında yer alan eleştirel değerlendirmeler de batı toplumlarını demokrasi ve özgürlükler açısından geliştiren basın ve onun eleştirme özelliğinin bu dönemde gerek tek parti yöneticileri gerekse tek parti döneminin vesayetçiliği üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Kemalizm ve demokrasi arasındaki ilişki ele alındığında Kemalizm'in demokratik olmayan, tam aksine bürokratik niteliğinin ağır bastığı görülmektedir. Kemalizm'in demokrasiyle olan bu ilişkileri vesayet

kavramını çağrıştıran özellikler taşımaktadır. Vesayet ideolojisini demokratikleşmeyi kolaylaştırıcı bir ideoloji olarak yorumlamak yerine, demokratikleşmeyi güçleştirici bir özellik olarak görmek gerekmektedir. Çünkü toplumun demokrasiye ne zaman hazır olduğuna, yani demokratikleşme için rüştünü ispat ettiğine karar verecek olan yine vesayet ideolojisini benimsemiş olanlardır (Köker, : 1995: 228). Bu bağlamda Kemalist ideolojinin sınırları içine girmiş olan tek parti dönemi basını da merkezi iktidar ve halk arasındaki kopukluk göz önüne alınarak Kemalizm'in "yukarıdan aşağı ve bürokratik" niteliği çerçevesinde değerlendirilmelidir (Gürkan, 1998: 72). Fakat burada dönemin basınının Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden elde edilmiş olan demokratik bir potansiyele sahip olduğu unutulmamalıdır. 1924, 1929 ve 1939'da kendisine sunulan kısa süreli özgürlük ortamlarında çoğulculuk potansiyeline sahip olduğunu kanıtlamış olan Türk basını, İstiklal Mahkemeleri, Takrir-i Sükûn Kanunu, 1931 Basın Yasası gibi baskıcı uygulamalarla suskunluk sarmalına bürünmek zorunda bırakılmıştır.

2.2.6. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Basın

Tek parti yönetimi döneminde basına uygulanan kısıtlama ve yasaklamalar basının dar bir çerçevede ve yönetimin izin verdiği müddetçe yayın yapabilmesine olanak tanımış ve adeta basını kendi kabuğuna hapsedmiştir. Türkiye'nin 1945'de San Francisco Konferansı'na katılarak Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalaması ve bu anayasanın demokratik ilkelerine uygun daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmesi, basın içinde olumlu bir havanın başlangıcını işaret etmiştir. Zaten konferansta Reuters Ajansı'na açıklamalar yapan Türk delegesi Türkiye Cumhuriyeti Rejimi'nin siyasi bakımdan kesinlikle modern demokrasi yolunda ilerlediğini ve Türk anayasasının modern devletlerin anayasası ile kıyaslanabileceğini ve savaştan sonra Türkiye'de her türlü demokratik akımın gelişmesine izin verileceğini açıklamıştır (Karpat, 2010a: 229). Bu doğrultuda İnönü'nün 19 Mayıs 1945 yaptığı tarihi konuşma savaşın bitmesi sonrasında Türkiye'de demokrasi yolunda yeni adımların atılacağını işaret etmiştir (Eroğul, 1998a: 113). Aynı zamanda savaş sonrasında demokrasinin dünya siyaset arenasındaki popülaritesi ve Türkiye'nin

Rusya'dan kaynaklanan güvenlik endişesi batı bloğuna demokrasi ekseninde yakınlaşmasını zorunlu kılmıştır (Yeşil, 1988: 20-21).

Gürkan'a (1998: 167) göre basın üzerindeki baskının iktidar tarafından hafifletilmesinin asıl nedeni savaş sonrasında uluslar arası ortama hakim olan liberal esintilerdir. İşte bu gelişmeler neticesinde basında Türk siyasal hayatında liberalizm ve demokratikleşme beklentisinin aktarıldığı yazılar kaleme alınmaya başlanmıştır. Özellikle Tan ve Vatan gibi gazeteler iç siyasette demokratikleşme ve anayasanın ruhuna uygun düzenlemelerin yapılması, çok partili hayata geçilmesi, anayasanın kişi hak ve hürriyetlerine kısıtlama getiren maddelerinin değiştirilmesi gerektiği yönünde yazılar yayınlama cesaretini göstermişlerdir (Akandere, 1998: 385). Kısa zaman içerisinde bu yazılar demokratikleşme lehine güçlü bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuş ve CHP'nin kendi içinden çıkan, başlarını Adnan Menderes'in çektiği ve "Dörtlü Takrir" olarak adlandırılan grubun çok partili hayata geçişin önünü açan ve anayasadaki bazı yasaklayıcı kanunların değiştirilmesini talep eden bir önerge girişimleriyle sonuçlanmıştır. Fakat bu önerge İnönü'nün talebiyle reddedilmiştir (Sarıbay, 2001: 52-53). Bu durum genel olarak hükümetin siyasal ortamda bir yumuşamaya izin verdiğinin bir işareti olarak yorumlanmıştır. Benzer işaretler basın alanında da görülmeye başlanmıştır. Ahmet Emin Yalman'ın liberal eğilimli Vatan gazetesi ve Zekeriya Sertel'in sosyalist eğilimli Tan gazetesi "Dörtlü Takrir'i" desteklemeye başlamış ve düşüncelerini açıklamaları için onlara sütunlarında yer ayırmaya başlamıştır (Zürcher, 2001: 306). Başbakan Şükrü Saraçoğlu bu gelişmeler ışığında 18 Haziran 1945'de yapılan başvuruya cevaben yeni bir parti kurma izninin İstanbullu bir iş adamına verildiğini açıklamış ve bu partinin kurulması ile hükümet muhalefet partilerinin varlığını fiilen kabul etmiştir (Ağaoğlu, 1972: 46-48).

Andan Menderes ve arkadaşları ise "Dörtlü Takrir'in" reddinden sonra mücadeleye basın üzerinden devam etme kararı almışlar ve yaptıkları açıklamalar ile anti-demokratik yasaların kaldırılması, özgürlüklerin teminat altına alınması ve halkın yönetim üzerinde denetim sağlamasını dile getirmişlerdir (Koçak, 2003: 180). Bu gelişmeleri değerlendiren Eroğul (1998b: 31-32) şunları aktarmaktadır:

“Basın üzerinden yapılan bu açıklamalar yeni bir partinin kurulacağı yönündeki dedikoduları çoğaltmıştır. Akabinde Menderes’in ve Köprülü’nün partiden ihracı ve Celal Bayar’ın istifası ile yeni bir partinin kurularak muhalefetin bu parti üzerinden yapılacağı düşüncesi pekişmiştir. Bu gelişmeler sonrasında 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti resmen kurulmuş ve Türk siyasal hayatındaki yerini almıştır. Bu süreçte basın Demokrat Parti’nin kuruluşuna büyük bir ilgi göstermiş, yeni partinin programına ve parti liderlerinin demeçlerine geniş yer ayırmıştır”.

Dolayısıyla diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de basın demokratikleşme ve çok partili rejime geçme çabalarında öncü bir rol oynamış ve tek parti yönetiminin hâkim olduğu Türkiye’de, demokratik değerlerin ve anayasal hakların elde edilebilmesi için çaba sarf etmiştir (Akandere, 1998: 392).

Demokrat Parti, programında demokratik değer yargılarına yoğun olarak yer vermeye çalışmış ve parti tüzüğü’nün Umumi Prensipler başlığının 40. maddesinde her türlü fikir hareketinin siyasi ve idari etkilerden uzak kalması ve basının bu konuda desteklenmesi gerektiğini beyan etmiştir (Demokrat Parti Tüzüğü, 1953: 58). Feroz Ahmad (2008: 124) ise Demokrat Parti’nin parti tüzüğü’nün CHP’ninkinden farksız olduğunu ve bu nedenle başlangıçta halk tarafından CHP’nin devamı olarak görülüp, ciddiye alınmadığını dile getirmiştir. Ancak demokratların Kemalizm’in altı okunu günün koşullarına göre yorumlayacaklarını beyan etmeleri ve amaçlarının Türkiye’de demokrasiyi geliştirmek olduğunu dile getirmeleri ve yine kişi hak ve hürriyetlerine yapmış oldukları vurgu; kısa sürede parti hakkında olumlu bir halk algısının oluşmasına neden olmuştur. Demokrat Parti’nin ülke kamuoyunda büyük bir memnuniyetle karşılanması, CHP içerisinde hoşnutsuzlukların belirginleşmeye başlamasına neden olmuş ve 1946’da olağan üstü bir genel kurul istemi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte siyasal bir karşı atağa geçme ihtiyacı duyan CHP, liberalleşme eğilimi içinde olduğunu gösteren bazı kararları hayata geçirmeye başlamıştır. Öncelikle değişmez genel başkanlık kuralı ve Milli Şef sıfatı kaldırılmıştır. Kurultaydan hemen sonra da basın yasası görece de olsa liberalleştirilmeye çalışılmış ve üniversitelerde kısmi bir özerklik sağlamıştır (Zürcher, 2001: 308). Basınla ilgili düzenleme kurultaydan bir ay kadar sonra yapılmıştır. Bu düzenlemelerle 1935’de

kabul edilen ve basının eleştiri potansiyelini rejimin ulusal ve uluslararası çıkarlarıyla uyumlu hale getiren Basın Birliği Kanunu kaldırılmıştır. Ayrıca Matbuat Kanunu'nun Bakanlar Kurulu'na gazete kapatma yetkisi veren 50. maddesi değiştirilerek bu yetki mahkemeye devredilmiş ve ayrıca çıkartılan bir başka kanunla da basın suçları affedilmiştir (Timur, 2003: 69-70).

Bu gelişmeler ışığında 1946'da yapılan tartışmalı seçimler Demokrat Parti'nin kısa süre içerisinde önemli bir güç elde ettiğini kanıtlamış ve partinin Türkiye'nin toplumsal yapısında bir karşılığının olduğu CHP iktidarı tarafından da anlaşılmıştır. Zaten bu nedenle 1947'de yapılması gereken seçimler, hükümetin kararıyla 1946'ya alınmış, hükümetin bütün imkânları CHP'nin emrine sunulmuş ve hatta çoğu bölgelerde basına ve halka DP'yi desteklememek konusunda yoğun baskılar yapılarak illegal bir seçim zaferine imza atılmıştır (Gevgilili, 1987: 46). Seçim sonuçları Demokrat Parti tarafından birçok şehirde protesto edilmiş ve bu protestolar basında da yer bulmuştur. Özellikle seçim sonuçlarını eleştiren İstanbul merkezli gazeteler, bizzat İsmet İnönü'nün emriyle susturularak, demokratik muhalefetin mecrası olan basın ve ifade özgürlüğüne darbe vurulmuştur (Galoğlu, 1982: 69).

Seçim sonrasında hızlı bir şekilde başlayan ve dönemin basınında da geniş yer bulan Demokrat Parti'nin demokratik sürecin yaygınlaştırılması yönündeki ısrarcı muhalefeti, kısa zamanda hükümet-muhalefet çatışmasına dönüşmüştür. Hükümetin demokratik iradeyi halk yararına savunmak gerektiği ancak mutlak otoritenin de kaybedilmemesi yönündeki isteği bu çatışmanın temel gerekçesi olmuştur. Bu sürecin giderek sertleşmesi ve dönemin başbakanı Recep Peker'in baskılarla durumu kontrol altına alma çabası çatışmaların daha da alevlenmesine neden olmuştur (Kocabaş, 2011: 38–39). Bu süreç 1947'de Cumhurbaşkanı İnönü'nün her iki tarafın da hatalarını ve isteklerini dile getirdiği ve çatışmaya son vermeyi amaçlayarak kaleme aldığı 12 Temmuz Beyannamesi ile sonuçlanmıştır. Beyanname ile partiler arasındaki çatışma yerini sükûnete bırakmış ve beyanname Türkiye'de siyasi partiler yasasının gelişmesinde rol oynayan önemli belgelerden biri olarak tarihe geçmiştir (Karpata, 2010a: 282-284). Basın, beyannameyi İnönü'nün demokratikleşme yönünde olumlu bir tavır sergilediği ve bu durumun demokratikleşme konusunda bir

olgunluğa erişildiği şeklinde yorumlamıştır (Gürkan, 1998: 327). Fakat beyanname öncesinde yaşananlar ve kısa süren sükûnet dönemi, yerini yine politik çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir döneme bırakmıştır. Dolayısıyla bu dönem Türkiye’de demokratik sürecin yeterli deneyimden yoksun bir ortamda başladığının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Çünkü Meşrutiyet’in ilanından beri demokratik bir parlamento hayatına alışkın olmayan ve bu hayatın gereklerini tam olarak tecrübe etmemiş olan bir kadronun, demokratik kriterler ekseninde hükümet-muhalefet ilişkisi geliştirmesi beklentisi gerçekçi bir beklenti olmaktan uzaktır.

Demokrat Parti 1948’den 1950’ye kadar geçen sürede parti örgütlenmesini güçlendirmiş, kitle desteğini elde etmiş, siyasal kamuoyu oluşturabilmede basını kısmen de olsa yanına çekebilmiş ve seçim yasasında seçimlerin güvenli ve tarafsız bir şekilde yapılmasını sağlayacak şekilde hükümete baskı yapmayı bir politika olarak uygulamıştır. Bu politika işe yaramış ve 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimlerin sonucunda Demokrat Parti, 1876’da başlayan demokratikleşme ve sivillerin üstün hale gelişi sürecini ezici bir üstünlükle kazandığı seçimlerle pekiştirmiştir (Karpat, 2010b: 235).

2.2.7. Demokrat Parti ve Basın

Demokrat Parti’nin iktidara gelişi Türk demokrasi tarihinde bir milat olarak kabul edilmiştir. İlk defa sivil bir mantıkla oluşturulan bir siyasi parti siyasal iktidarı seçim yoluyla meşru bir şekilde ele etmiş ve bu süreç ülke genelinde ılımlı bir atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Bu ılımlı havanın oluşmasında kuşkusuz basının Demokrat Parti’ye vermiş olduğu desteğin payı büyüktür. Çünkü dönemin siyasal propaganda aracı olarak etkili bir şekilde çalışan ulusal basının birçok aktörü, bu demokrasi macerasında Demokrat Parti’yi açık bir şekilde desteklemekten çekinmemiştir. Demokrat Parti de kurulduğu günden beri görmüş olduğu bu desteği unutmamış ve iktidara gelir gelmez basını ödüllendirme yoluna gitmiştir. Bu amaçla 1931’den beri yürürlükte olan Matbuat Kanunu kaldırılarak, daha özgürlükçü ve demokrat bir Basın Yasası yürürlüğe konmuştur. Bu yasa para cezası, kapatma

cezası, ruhsat alma yükümlülüğü gibi birçok yasağı kaldırarak yıllardır varlığını sürdüren güdümlü basın bir ölçüde de olsa gücünü yitirmesine neden olmuş ve partinin demokratikleşme sürecinde ne kadar özgürlükçü bir tutumunun olduğunu kanıtlamıştır (Güngör, 2010: 112–113).

Demokrat Parti'nin basın konusunda yapmış olduğu önemli açılımlardan bir diğeri ise; gazeteciler açısından önemli olan, çalışma koşullarını düzenleyen ve Haziran 1952'de kabul edilen yasadır. Gazeteciler bu yasa ile sendika kurma hakkına kavuşmuş, sosyal güvenlik kapsamına alınmış, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi mesleki açıdan koruyucu hükümlere kavuşmuşlardır (Alemdar, 2009b: 158). Özellikle sendikanın kurulması ve 1950'de İstanbul Üniversitesi bünyesinde Gazetecilik Okulu'nun açılması mesleki açıdan bu dönemde atılan olumlu adımlardır (Koloğlu, 2006: 128). Bu düzenlemeler gazetecinin yasal haklar kazanmasına neden olurken, dolaylı olarak da demokratik değer yargılarının gelişmesi adına gazetecinin ve basın örgütlenmesinin çalışmasını kolaylaştırmış ve onları güvence altına almıştır. Bu bağlamda Demokrat Parti'nin ilk yılları; demokratik bir basın yasasının kabul edilişi ile birlikte demokratik mücadelede basının aktif olarak rol alabilmesini sağlayan sosyal ve kültürel düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir.

Demokrat Parti hükümetinin basının eleştirilerine dayanma sabrının kısa sürede tükenmesi ve bütüncül bir şekilde dönemin Türk siyasal hayatının demokrasi kültüründen yoksun olması, Demokrat Parti'nin kısa zaman içerisinde basın üzerinde otorite kurma hevesini körüklemiş ve eyleme geçme sürecini başlatmıştır. Alemdar'a (2009b: 158) göre bu dönemle birlikte demokratik bir toplumda basının işleyişini zorlaştırıcı önlemler dönemi başlamıştır. 1950'lerin başlarında bir ölçüde özgürleştirilen basın üstündeki denetin 1953 ve 1954'te yapılan yasa değişiklikleriyle gittikçe sertleştirilmiştir. CHP'nin tüm parti binaları, partinin yayın organı olan Ulus gazetesinin yönetim ve yayın tesisleri; tek parti döneminde haksız biçimde elde edildikleri gerekçesiyle hazineye devredilmiştir (Gevgilili, 1987: 91). Özellikle 1954 seçimleri öncesinde Basın Kanunu'nda yapılan değişikliklerle basın ve radyo yoluyla işlenecek suçların kapsamı genişletilmiş ve bu suçlara ağır cezaların uygulanacağı karara bağlanmıştır (Eroğul, 1998: 136). Yasaya göre yazıları nedeniyle mahkemeye

çıkartılan gazeteciler iddialarını ispat etme hakkından mahrum bırakılmışlardır. Bu durum karşısında itiraz eden 19 Demokrat Parti’li vekil kısa zamanda partilerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır (Akşin, 2003: 216). Bu tasarının basındaki yansıması ise enteresan bir şekilde gazetelerin iktidar ve muhalefetle olan ilişkilerine endeksli bir şekilde gelişmiştir. Muhalefet taraftarı olan gazeteler bile yasayı belirli siyasi konular ekseninde eleştirmişler, hükümet taraftarları ise sonuna kadar bu yasayı desteklemişlerdir. Sadece birkaç tarafsız gazete yasayı basın özgürlüğüne zarar veren bir düzenleme olarak sayfalarına taşımış ve eleştirmişlerdir. Oysa bu yasanın kabulü sonrasında Demokrat Parti’nin basın politikasının basın özgürlüğünü önemli bir ölçüde kısıtladığı yönünde yabancı basında dahi yazılar çıkmıştır (Topuz, 2003: 196–197).

Demokrat partinin basına yönelik baskıcı tavrı 1954 yılında yapmış olduğu yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamıştır. Özellikle bu yılda yapılan seçimlerin sonucu; Demokrat Parti’nin iktidardaki yerini pekiştirirken, muhalif basın üzerindeki baskısının da artmasına neden olmuştur. 1955 yılında yaşanan 6/7 Eylül Olayları ise basının demokratik kriterlerden ve demokrasi kültüründen yoksun bir şekilde ve bu değerlerden uzak bir mantıkla topluma hizmet ettiğinin kanıtı olmuştur. Dış politikada Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs sorunu ve Türkiye-Yunanistan çekişmesi muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkilerin iyice gerilmesine neden olmuştur (Toker; 1991: 141-142). 6 Eylül 1955 günü İstanbul’da öğleden sonra yayınlanan İstanbul Express gazetesi Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atıldı yönündeki iddiayı olağanüstü iri başlıklarla habere dönüştürerek Türkiye kamuoyuna duyurur. Bu haberle basının dönemin toplumsal yapısındaki pratikleri harekete geçirme konusundaki etkinliği kanıtlanmıştır. Çünkü haber Rum vatandaşların işyerleri ve evlerini yağmalamaya kadar giden sokak olayların fitilini ateşlemiştir. Bu olaylar sonrasında basında yasaklamalar ve gazete kapatmalar daha da yaygınlaşmıştır (Gevgilili, 1987: 136). 6-7 Eylül olayları Türkiye tarihinde basının toplumsal dinamikleri harekete geçirme ve kitleleri manipüle etme gücünü ispatlayan mükemmel bir örnek olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu olaylardan birkaç yıl sonra yaşanacak olan 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde darbeciler müdahale öncesinde

basının gücünden yararlanarak ülke kamuoyunda darbe için uygun ortamı hazırlama görevini basına vermişlerdir.

Demokrat Parti iktidarının muhalefeti susturmak için etkili bir şekilde kullanmaya başladığı yeni yöntem basın üzerinde ekonomik baskı oluşturmak şeklinde kendini göstermiştir. 1957 yılında çıkartılan bir kararname ile bazı gazetelere kâğıt dağıtımının tek elden gerçekleştirilmesi uygulaması başlatılır. Hemen ardından ilan ve reklamların tek elden dağıtımı karara bağlanmış ve böylece basın ekonomik yönden de hükümete bağımlı hale getirilmiştir (Güngör, 2011: 1339). Aynı zamanda bu dönemde basına ve gazetecilere açılan davaların sayısında da ciddi bir artış yaşanmış ve 1955-1960 yılları arasında mahkemelerde 867 gazetecinin mahkûmiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası görülmüştür (Alver, 2011: 336). Bu sayede hükümet muhalif basını kontrol altına almış ve “çatlak” seslerin çıkmasını engellemiştir.

Ahmad’a (1996: 68) göre 1956’dan sonra yaşanmaya başlanan bu süreçler; iktidar partisinin demokratik kurumları yok ettiği ve Türkiye’nin demokrasiden uzaklaştığı yılların başlangıcı olarak kabul edilmelidir. Demokrat Partinin yapmış olduğu yasal düzenlemelerin yanı sıra, 1957 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti’nin oy oranında yaşanan ciddi düşüş ve ülke ekonomisinin belirgin bir şekilde kötüye gidişi basın ve iktidar arasındaki uzlaşma havasının son bulmasına neden olmuştur. Özellikle bu seçimlerden sonra CHP’nin katı ve acımasız muhalefetine basın da katılmış, yapılan yasal düzenlemeler sonrasında toplu basın mahkemelerinde gazetecilerin yargılanmaları basın-iktidar ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Her ne kadar Demokrat Parti basınla yeniden iyi ilişkiler kurmak adına gazete patronları ile zaman zaman bazı toplantılar yapmış olsa da, patronlarla kurulan ilişkiler basınla iyi ilişkileri sürdürmek için yeterli olmamıştır (Dursun, 2000: 25-27). Bu gerginlik etkisini arttırarak devam ettirmiş ve özellikle 1959 yılı Türkiye’deki demokrasi açısından felaket olmuştur. Demokratik bir rejimin vicdanı ve bekçisi olarak değerlendirilen basın için, daha önceki yıllara oranla daha çok gazetenin kapatıldığı ve gazetecinin hapsedildiği bir mahkemeler ve sıkıntılar yılı olarak kayıtlara geçmiştir (Ahmad, 1996: 77). 27 Nisan 1960’da yapılan yasal bir

düzenleme sonrasında meclis bünyesinde kurulan Tahkikat Encümeni basın üzerindeki iktidar baskısını üst düzeye çıkarmış ve keyfi kapatmaların ve cezalandırmaların hukuki alt yapısı da hazırlanmıştır. Bu yasaya göre her türlü yayının yasak edilmesi halinde bu yasaklara uymayan gazete ve dergilerin basım ve dağıtımının önleneyeği ve yayın yasaklarına uymayan yayınların da kapatılacağı beyan edilmiştir (Özgen, 2000: 38). Bundan sonraki süreçte bu komisyonun birçok ceza uygulamasına şahit olunmuş ve darbeye giden yolda muhalif basının darbecileri destekleyen ve darbe için uygun siyasal ve toplumsal atmosferi hazırlayan yayın politikalarını benimsemesi sürecine girilmiştir.

Özet olarak Türkiye’de demokratik siyasetin başlangıcı olarak kabul edilen bu dönemde kısa zamanda basın üzerinde otoritere kurma çabalarına şahit olunması ve dönemin basınının adeta ikiye bölünerek demokratik değer yargılarından uzak ve toplumsal çatışmayı arttıran yayınlar yapması, basının demokratik sistemdeki rolünü ele almak için önemli gelişmelerdir. Aynı zamanda aydınların ve basının demokratik değer yargılarında ısrarcı olarak meşru bir zeminde muhalefet yapmayı tercih etmek yerine; demokratik sürecin yeniden inşası için orduya çağrılarda bulunmaları ve bu duruma Cumhuriyet Halk Partisi’nin de destek vermesi 27 Mayıs askeri darbesinin gerçekleşme ihtimalini yükselten gelişmelerdir. Ancak kabul etmek gerekir ki basının bu yola girmesinde, Demokrat Parti’de diktatörlük eğilimlerinin artması ve partinin basın üzerindeki baskılarını yoğunlaştırması belirleyici olmuştur. Demokrat Parti-Basın ilişkilerinin son dönemde geldiği noktanın değişik bir göstergesi ise Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nin gazeteciler arasındaki isminin “Hilton” olmasıdır. 27 Mayıs sabahı darbecilerin ilk gittikleri yerlerden birisinin Ankara Merkez Kapalı Cezaevi olmasının anlamı, basının son dönemde iktidara karşı gösterdiği direnişten dolayı darbeciler tarafından doğal müttefik olarak görülmesidir (Özdağ, 1997: 62). Zaten 27 Mayıs darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi üyelerinin hemen hepsi yaptıkları açıklamalarda bu eylem için gereken fikirleri Türk basınından aldıklarını açıklamışlardır (Koloğlu, 2006: 132).

2.2.8. 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Basını

Türkiye 27 Mayıs 1960 sabahına demokratik sistemin askıya alındığını açıklayan bir darbe bildiriyle uyanmıştır. Bildiride demokrasinin içine düştüğü buhrandan kurtarılması ve ülkedeki kardeş kavgasına son verilmesi gerektiği dile getirilerek, darbenin Türkiye'nin yeniden demokratik rejimi geçişi için kaçınılmaz bir durum olduğu ifade edilmiştir (Tek, 2007: 25). Darbeyi yapan askerler tarafından 28 Mayıs tarihinde oluşturulan Milli Birlik Komitesi yayınladığı 13 numaralı bildiriyle yeni bir anayasa hazırlanacağını açıklayarak, yeni anayasanın ilanına kadar siyasi partilerin çalışmalarını yasaklamıştır. Komitenin 14 numaralı bildiri ise Demokrat Parti hükümeti döneminde tutuklanan subay, öğrenci ve gazetecilerin hemen serbest bırakılmasını emretmektedir (Kabacalı, 1999: 276).

Askerlerin yönetime el koymaları Ankara ve İstanbul'da halk, öğrenci kitleleri ve aydınlar arasında büyük bir memnuniyetle karşılanırken, ülkenin geri kalanında ise darbeye herhangi bir tepki verilmemiş ve toplum adeta suskunluk sarmalına bürünmüştür. Özellikle kırsal kesimde yaşayan yoğun nüfus sessiz kalmayı tercih etmiştir. Suskunluk sarmalı genellikle azınlığın çoğunluklar içerisinde benimsemiş olduğu bir sessizlik süreci olmasına rağmen, bu dönemde çoğunluğu oluşturan sivililerin silahlı güçler karşısında büründüğü bir sessizlikten bahsetmek daha doğru olacaktır. Darbeden sonraki ilk gün Milli Birlik Komitesi profesörlerden oluşan bir anayasa komisyonu oluşturmuş ve komisyonun başına Demokrat Parti hükümetiyle sürtüşmeler yaşamış olan İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ı atamıştır. Anayasa komisyonu Demokrat Parti hükümetinin Tahkikat Komisyonu gibi anayasaya aykırı uygulamalar yaptığını dile getirmiş, meşruluğunu yitirdiğini açıklamış ve bu yüzden darbeyi meşru olarak gördüğünü ifade etmiştir (Zürcher, 2001: 351-353).

Darbenin ardından basın, aydınlar ve muhalefet darbeye tam destek vermişlerdir. Bu desteğin temelinde kuşkusuz Demokrat Parti hükümeti tarafından baskı altına alınmış olmanın ve son bir ayda meydana gelen olayların büyük etkisi vardır (Dursun, 2000: 57). Darbe sonrasında basının tutumunda yaşanan değişimi ele alan Tek (2007: 90) şunları aktarmıştır:

“Bu süreçte muhalif basın darbeyi alkışlarla karşılarken, iktidar taraftarı basın da darbeyi desteklemekten geri durmamıştır. Demokrat Parti’ye toz kondurmayan, muhalif gazeteciler cezaevlerinde tutulurken almış oldukları yüksek meblağlı resmi ilanlarla rahat içinde yayıncılık yapan gazeteler bile bir günde devrik iktidarın karşısına dikilmişlerdir. Onların bu tavrı muhalif gazeteler tarafından alaya alınmış ve hatta açıktan açığa soysuz bir davranış olarak nitelendirilmiştir”.

27 Mayıs darbesinin başlıklara yansması ise Türk basınının darbe dönemlerinde bundan sonra benimseyeceği tavrın da başlangıcını oluşturmuştur. Özellikle ulusal düzeyde yayın yapan Hürriyet (Türk Ordusu Vazife Başında), Vatan (Ordu İdareyi Ele Aldı), Akşam (İkinci Cumhuriyet Kuruluyor), Tercüman (Milletçe Bayram Sevinci İçindeyiz), Cumhuriyet (Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı), Milliyet (Meclis Feshedildi) gibi gazeteler kullanmış oldukları manşetlerle darbeye karşı olumlu bir havanın da oluşmasına katkı sağlamışlardır. Bu başlıklardan farklı olarak basın ve aydınlar devrik hükümetle ilgili olarak anayasayı ihlal etmek, çoğunluk diktatörlüğü kurmak, meclisi şahsi menfaatler için çalışan bir müesseseye dönüştürmek, yüzlerce öğrenciyi öldürmek, cesetleri çukurlara atmak ve kıyma makinelerinden geçirmek gibi akla hayale gelmedik suçlamalar üzerinde durmuşlardır. İlginç bir şekilde anayasayı ve demokratik kurumları toptan silah zoruyla kaldıranlar; darbe ile devirdikleri hükümeti anayasayı ihlalle suçlamışlardır. Basının bu gayretkeşliğini fark eden darbenin birinci ismi Orgeneral Cemal Gürsel 28 Mayıs günü bir basın toplantısı düzenleyerek basının bu süreçte nelere dikkat etmesi gerektiğini ve politik programın nasıl bir yol haritasında ele alınacağını aktarmıştır. Gürsel aynı zamanda radyo konuşmaları da yaparak kamuoyunda etkili bir propaganda faaliyetine girişmiştir (Özdağ, 1997: 252-253).

27 Mayıs darbesine öncesinde ve sonrasında büyük destek veren Türk basını darbe sonrasında yapılan yasal düzenlemelerle de adeta ödüllendirilmiştir. Milli Birlik Komitesi’nin antidemokratik kanunların belirlenmesi amacıyla oluşturmuş olduğu hukuk komisyonu basın özgürlüğünü kısıtlayan kanunların kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir (Kabacalı, 1999: 280). Bu rapor kapsamında 29 Kasım

1960 tarih ve 143 sayılı yasa ile basın kanunda yer alan bazı antidemokratik maddeler yürürlükten kaldırılmış bazılarında da değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca 1952’de yürürlüğe konulan Basın Kanunu’nun Basın İş Hukuku kapsamındaki maddelerinde yapılan düzenleme ile gazetecilerin “fikir işçisi” olarak tanımlanması, gazetecilerin üstündeki patronaj baskısını da azaltmıştır (Özgen, 2000: 40). Basına yönelik kapsamlı düzenleme ise 1961 anayasası ile yapılmıştır. Bu düzenleme kapsamında basının özgür olduğu ve sansür edilemeyeceği; basın alanında faaliyet göstermek için özel izin almak ve mali teminat göstermek koşulu aranmayacağı; gazete ve dergi kapatma, toplatma, yayın yasağı koyma gibi işlemlerin ancak anayasanın temel ilkeleri çerçevesinde çıkartılan kanunlarla düzenleneceği öngörülmüştür (Alver, 2011: 341-342).

Darbeciler tarafından oluşturulan kurucu meclise darbeyi destekleyen basının önemli kalemlerinden 12 temsilcinin alınmış olması da; darbe yönetiminin basının desteğine ne kadar önem verdiği bir başka kanıtıdır (Karpaz, 2009: 171). Bu dönemde basın konusunda yapılan bir başka yasal düzenleme ise 1961 yılında kurulan Basın İlan Kurumu’dur. Demokrat Parti hükümetlerinde resmi ilanların dağıtımında yapılan usulsüzlükler sonucunda “besleme basın” olarak da tanımlanan bir grup gazete ön plana çıkmış ve iktidarla olan ilişkilere göre dağıtılan resmi ilanlar, basının ekonomik olarak baskı altına alınmasına neden olmuştur. Basın İlan Kurumu bu çarpık yapının engellenmesi, adaletli bir şekilde resmi ilanların dağıtımı, hammadde ve teçhizat sağlanması konularında basına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur (Karagöz-Kızılca, 2009: 459). Ayrıca gazetecilik faaliyetlerini meslekten uzmanların kontrolünde denetlemeyi amaçlayan Basın Şeref Divanı da bu dönemde kurulmuştur (Özgen, 2000: 41-42).

Bu süreç içerisinde bütün gazeteler ve köşe yazarları el birliği yaparak darbenin meşru bir kaynağının olduğunu dile getirmişler ve darbe sayesinde Türkiye’de demokrasinin daha güçlü bir şekilde yeniden inşa edileceğini kamuoyuna vaat etmekten çekinmemişlerdir. Oysa demokrasiyi tüm yönleriyle içine sindiremeyen, 15 yıllık demokratik süreçte demokratik kültürü ve kurumları geliştiremeyen siyasal sistem iflas etmiştir. Bu iflasın en önemli nedeni ise sivillerin

demokrasi denilen sihirli kavramı anlamaması ve benimseyememesi, onu geliştirecek ve topluma mal edecek çalışmaları yapamamasıdır. Ama asıl önemli gerekçe aydınların, basın ve politikacıların demokrasiye ve halk iradesine olan inanç ve güveninin noksanlığıdır.

Bu gelişmeler doğrultusunda Milli Birlik Komitesi tarafından görevlendirilen Anayasa Komisyonu 1961 yılında anayasa çalışmalarını tamamlayarak 1961 Anayasası olarak adlandırılacak olan anayasayı halkın onayına sunmuştur. 9 Temmuz 1961’de oylanan anayasa, % 40’a yakın hayır oyuna karşı kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Her ne kadar bir darbe anayasası da olsa, 1961 Anayasa’sı çağın gerekliliklerine büyük ölçüde uyan ve yapısal olarak devleti yasama-yürütme ve yargı erkleri üzerinde yükselten bir mantığa sahiptir. Ayrıca üniversitelere özerklik statüsü kazandırması, toprak reformu, çalışma yaşamı ve toplumsal yapıdaki bazı süreçleri anayasal güvenceye alması 1961 Anayasa’sının olumlu yönleri olarak kabul edilmelidir (Kili, 1998: 56-57). 1961 Anayasası ile ilgili Saybaşı (1992: 166) ise şunları aktarmıştır:

“Ne 1961 Anayasası’nın yapılmasına yol açan gelişmelerin demokratik olduğu söylenebilir ne de Anayasa’nın oluşturulma biçiminin. Çünkü demokrasilerde ilk ve son sözleri söyleme hakkı her zaman seçmene aittir. Sonunda yapılmış olan Anayasa’nın demokratik bir yapılanma öngörmüş olması da, askeri bir darbeye demokratik bir nitelik kazandırmaz. Ayrıca Anayasa’nın yapılma süreci sırasında kapatılan Demokrat Parti’nin temsil edilmemiş olması da demokratik geleneklerle bağdaşan bir tutum değildir”.

Yeni iktidarın iş başına geldiği andan itibaren basına yönelik ılımlı tutumunda da belirgin bir değişim kısa zamanda kendisini göstermeye başlamıştır. Nitekim iktidar basına karşı çok daha temkinli ve basınla ilişkilerini çok daha dengeli bir zeminde sürdürmek niyetini sergilediği tavır ve davranışlarla ortaya koymuştur. Örneğin 5 Mart 1962 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konulan Tedbirler Kanunu ve Temel Hak ve Hürriyetler Tasarısı ile basına açıkça bir takım kısıtlamalar getirilmek istenmiştir (Güngör, 2011: 114). Tasarıya göre 27 Mayıs rejiminin eleştirilmesi ve toplum düzenini bozacak nitelikte yayınlar yasaklanmış, daha

doğrusu darbeye karşı oluşan muhalefete sınırlandırma getirilmiştir (Kayalı, 2000: 104).

Bu bağlamda özgürlükçü bir anayasanın yapıldığı bir siyasal ortamda dönemin siyasal iktidarı genel çıkarları ekseninde basına yönelik baskıcı bir politikayı her zaman siyasi ajandasında muhafaza etmeyi tercih etmiştir. Bu durumu en iyi özetleyen olay ise Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamlarının basında ele alınışında ortaya çıkmıştır. Bazı siyasi aktörler idamları engellemek için girişimlerde bulunmuşsa da, bu çabalar basına hiç yansımamıştır. Kararların uygulanması sonrasında ise Türk basını büyük bir suskunluğu tercih etmiş ve olayı küçük haberler ve başlıklarla aktarmışlardır. Bunun sebebi ise Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in huzurunda infazlardan tam on gün önce basının önde gelen isimlerinin 27 Mayıs'a sadık kalacaklarını dair bir bildiriye imzalamalarıdır. Bu bildiriden anlaşılan askerlerin infazlardan sonra basının ve kamuoyunun olası tepkisine karşı önlem alma isteğinin hala var olduğudur (Birand, vd., 1994: 16-17). Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın asılmalarının yıl dönümünde çıkan olayların Yeni İstanbul, Son Havadis, Zafer ve Tasvir gazetelerinde yayınlanması da darbe yönetiminde bir memnuniyetsizliğe neden olmuş ve bu gazeteler toplatılmıştır (Kayalı, 2000: 108).

Demokratik sisteme geçişin ilk siyasal hamlesi olan 1961 yılının Ekim ayında yapılan genel seçimler öncesinde ise basında propaganda faaliyetlerine geniş çapta yer ayrılmıştır. Özellikle Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin çalışmaları esnasında aydınlar, ordu ve basın arasında oluşturulan bir ittifakla 27 Mayıs Darbesi bir ilerencilik hareketi olarak halka sunulmuştur. Bu sunum kentte bir karşılık bulsa da, taşrada Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin sempatanlarında ve sahip oldukları yerel gazetelerde etkili bir söylem geliştirememiştir (Karpaz, 2009: 176). CHP'nin büyük bir farkla kazanacağı beklentisiyle başlamış olan seçimlerde bir sürpriz yaşanmış ve Demokrat Parti'nin mirasını devraldığını deklare eden Adalet Partisi ve yeni kurulan Yeni Türkiye Partisi seçimden az bir farkla ikinci ve üçüncü parti olarak çıkmayı başarmışlardır. Bu durum ordu içerisinde büyük huzursuzluklara neden olmuş ve 27 Mayıs Darbesi'nin halkın nezdinde onaylanmadığı olgusunu kanıtlamıştır (Çavdar, 2000: 123).

Seçimlerin sonucundan memnun olmayan ve yönetime yeniden el koymayı dahi düşünen ordu, siyasi partiler üzerinde oluşturmuş olduğu vesayet sistemi ile demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olmuş ve Türkiye'yi 1971 yılına kadar devam edecek istikrarsız politikalara teslim etmiştir. Demokrasiyi buhranlarından kurtarmak için iş başına geldiğini beyan eden 27 Mayıs kadrosu, seçim sonuçlarından, cumhurbaşkanı seçimine ve hatta koalisyon ortaklarının faaliyetlerine kadar birçok konuda siyaset mekanizmasına baskı yapmış ve demokratik sürecin işlerliğini sekteye uğratmıştır. Ayrıca ordu içerisinde Talat Aydemir gibi kişilerin yeni darbe hazırlıklarına girişmeleri de engellenememiş, demokratik süreçler bir kez daha askıya alınmış ve meclisin sağlıklı bir işleyişe kavuşması sağlanamamıştır (Ahmad, 1996: 177-181).

Her ne kadar 1965 seçimlerinde Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiş olsa da ordunun keskin gözlerinin kontrolü altında Menderes hükümetine oranla daha az hareket alanına sahip olabilmıştır. Fakat bu dönemde basında kısmi bir eleştirme özgürlüğü dönemi yaşanmış, kamu radyosu ve üniversiteler 1961 Anayasası'nın güvencesi altında özerk bir yapıya kavuşmuş ve sık sık hükümeti eleştirebilmişlerdir (Mango, 2005: 75). Özellikle basının 1961 Anayasası'ndan almış olduğu güven duygusu eleştirilerin hükümetler üzerinde daha fazla yoğunlaşmasına imkân tanımıştır. 1965 sonrasında ise Adalet Partisi'nin ülkeyi yönetmesi ve bu sırada onun destekçisi olan ve ona karşı olan güçlerin yeni bir durum değerlendirmesi yapmalarına yol açmıştır. Özellikle solun ülkedeki özgürlüğün yeterli bir güvence yarattığını savunan kesimleri, demokratik bir muhalefet yapmak gereğine inanırken; solun bir diğer kesimi, halka güvensizlikten kaynaklanan bir tavırla sol eğilimli askeri bir diktatörlüğü amaçlamıştır (Kayalı, 2000: 133).

2.2.9. 12 Mart'tan 12 Eylül'e Türk Basını

1968'de dünya genelinde başlayan öğrenci hareketleri Türkiye'nin de gündemine girmiş ve kamuoyunda derin ideolojik çatlakların oluşmasına neden olmuştur. Bu ideolojik kamplaşma basında da etkisini göstermiş ve kısa zaman

içerisinde basın ideolojik kavgaların mecrasına dönüşmüştür. Basındaki bu kamplaşma her ne kadar başlangıçta fikirlerin çatıştığı liberal bir tartışma ortamı gibi gözükse de, bu durum uzun ömürlü olmamıştır. Marjinal gruplar tarafından çıkartılan gazete ve dergilerde yoğun olarak işlenen milli demokratik devrim konusu, Hasan Cemal, Çetin Altan, Uluç Gürkan, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu gibi dönemin ünlü gazetecileri tarafından orduya açık davetlerde bulunmaya kadar götürülmüştür (Dursun, 2000: 108-110). Özellikle sonraki yıllarda Türk basınında “demokrasi savaçısı” olarak anılacak Milliyet’ten Abdi İpekçi; Cumhuriyet’ten İlhan Selçuk ve Oktay Akbal; Akşam’dan Çetin Altan, İlhami Soysal ve Devrim’den Uğur Mumcu, Uluç Gürkan, Doğan Avcıoğlu gibi isimlerin gazetelerinde kaleme aldıkları yazılarla darbe öncesinde darbeyi destekleyecek zihinsel alt yapının oluşmasında aktif olarak rol aldıkları görülmüştür (Tek, 2007: 93-112). Fakat burada dikkat çeken bir diğer önemli gelişme ise basının darbeye destekleyen tutumunda bütüncül bir yapının oluşmamış olmasıdır. 27 Mayıs’ın aksine 12 Mart 1971 darbesinde Türk basını içerisinde Dünya, Son Havadis ve Tercüman gazeteleri açık bir şekilde darbeye karşı olduklarını yapmış oldukları yayınlarla kanıtlamışlardır (Tek, 2007: 129-130).

Böyle bir dönemde demokrasinin işleyişinde önemli görevler üstlenmesi beklenirken, basının askeri müdahalelere davetiye çıkarması, Türk basınının ve gazetecilerin demokratik toplumlarda basının üstlenmesi gereken rollerden uzak bir görünüm ortaya koyduğunu kanıtlamıştır. Fakat 27 Mayıs’tan sonra geçen 11 yıl içerisinde olağanüstü süreçler yaşayan Türk basınının bütüncül bir şekilde olmasa da, 12 Mart 1971 darbesine karşı durması ve demokratik değerleri savunan yayınlar yapabilmesi Türk demokrasisi adına sevindirici olmuştur. Sonuçta Türk toplumu için özgürlüklerin bir lüks ve çağdaş demokratik anayasal sistemin fazla geniş olduğu gerekçesiyle ve basının ve siyasilerin de çağrısıyla 12 Mart 1971 askeri müdahalesi yapılmıştır (Koloğlu, 2006: 133). Fakat müdahale basın için beklenen sonucu ortaya çıkarmamış hatta milli demokratik devrim çağrılarını tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Darbeye alkış tutan basının büyük bir kısmı 27 Mayıs Darbesi’nin aksine bu kez tutuklamalar, yargılamalar, yayın toplatma ve kapatma cezalarına layık görülmüştür. Darbeci iktidarın muhalif seslere tahammülü olmadığı için muhalefetten çıkan en küçük sesi bile susturmayı amaçlamıştır (Güngör, 2010: 115).

Türk demokrasisine geçici bir nokta koyan 1971 askeri müdahalesi aynı zamanda siyasal süreci de onarılamaz şekilde tahrip etmiştir. Darbe mevcut anayasanın zayıf taraflarını vurgulayan yapay ve bütünüyle mantıksız siyasal düzenlemeleri beraberinde getirmiş ve ülkeyi yönetme kudretine sahip herhangi bir hükümetin de kurulmasına engel olmuştur (Karpat, 2010b: 255-256). Özellikle 12 Mart sonrası kurulan Nihat Erim hükümetinin tamamen askerlerin kontrolünde kararlar alan bir hükümet görüntüsü vermesi bu durumu güzel bir şekilde açıklamaktadır. Başbakan Erim'in 1961 Anayasası'nın Türkiye için bir lüks olduğunu açıklaması ve sonrasında anayasanın insan hakları, basın hürriyeti, üniversite ve TRT'nin özerkliği, kişi hak ve özgürlükleri gibi demokratik hakları barındıran tam 40 maddesini değiştirmiş olması (Birand, vd., 1994: 225), Türk demokrasisinin almış olduğu ağır yaranın kanıtıdır. Kuşkusuz bu istekler 12 Mart darbesinin komuta kademesinden gelmişse de, bu gibi isteklere karşı sivil tepkilerin düşük düzeyde olması ve dönemin basınından yükselen seslerin cılız kalması; Türkiye için bir kez daha demokratikleşme sürecinde geri adım atmak zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca aynı dönemde Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinin başlangıçta darbeyi destekleyen sonrasında ise eleştiren yayınları bu gazeteleri kapatılmaktan kurtaramamıştır. Bu süreçte özellikle İsrail Başkonsolosu'nun solcu bir grup tarafından kaçırıldıktan sonra öldürülmesi, sol basının üzerine cuntanın yumruğunun inmesine neden olmuş ve çok sayıda solcu gazeteci tutuklanmıştır (Dursun, 2000: 144). Aynı gün Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri onar gün süreyle kapatılmış ve bu yeni dönemde özellikle solcu basının üzerindeki baskının giderek artmaya başladığı görülmüştür (Ahmad, 1996: 283-284). Sıkıyönetim, basını sürekli bir dolaylı sansür altında yaşatmayı arzulamış ve bununla da yetinmemiştir. Bu süreçte birçok gazeteci değişik nedenlerle gözaltına alınmış, bir hafta ile sekiz ay arasında değişen sürelerle özgürlüklerinden yoksun bırakıldıktan sonra, haklarında davaların düşmesi ya da "gözaltı nedeninin kalkması" dolayısıyla serbest bırakılmışlardır. Bu süreçte gözaltına alınanlar hakkında Türkiye Gazeteciler Sendikası bir yayınında şu adlara yer vermiştir: Altan Öymen, Oktay Kurtböke, Hilmi Karabel, Uluç Gürkan, İlhami Soysal, Ali Sirmen, Turhan Selçuk, Yaşar Kemal, Erol Türegün, Özer Esmer, Doğan

Avcıoğlu, Uğur Mumcu, İlhan Selçuk, Çetin Altan. Daha önce açılmış davalardan dolayı da mahkumiyetler birbirini izlemiş, Abdülkadir Billurcu, Nihal Atsız, Necdet Sevinç, Doğan Koloğlu gibi isimler hapis cezası almışlardır (Kabacalı, 1990: 198). Bu durumu daha geniş bir bakış açısıyla ele alan Gevgilili (1987: 526- 527) ise şunları söylemektedir:

“26 Nisan 1971 günü Türkiye genelinde 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmesi, sağdan ve soldan sivil toplum örgütlerinin kapatılmaya başlanması ve İslamcı olarak tanımlanan Bugün ve Sabah gazeteleriyle birlikte birkaç yayınevinin süresiz olarak kapatılması basına yönelik başlatılan süre avının sadece sol yayınları içermediğini, tam aksine çok yönlü olduğunu göstermektedir”.

1973 yılında yapılan seçimlerle geçilen sivil yönetim Ecevit’in Cumhuriyet Halk Partisi ve Erbakan’ın Milli Selamet Partisi’nin ortaklığında kurulan koalisyon hükümetiyle iş başına gelmiştir. Bu süreçte yaşanan Kıbrıs Harekâtı özellikle Ecevit’i seçmenin gözünde kahramanlaştırmış ve Ecevit’in isteğiyle erken seçime gidilmiştir. Ecevit’in beklentisinin aksine seçim sonrasında Milliyetçi Cephe Hükümetleri’nin dönemi başlamış ve Ecevit’in tek başına iktidar olma arzusu gerçekleşmemiştir. Bu süreçte Türk basını uzun zamandır ilk kez bütüncül bir şekilde Kıbrıs Harekâtını desteklemiş ve ulusal düzeyde birliktelik fikrini haber metinlerinde yoğun olarak işlemiştir (Berktaş, 2010: 12-14).

Bu dönemde ülke gündeminde etkisini arttırarak devam ettiren şiddet olayları siyasetin işleyişine etki etmeye başlamıştır. Özellikle 1971 yılından başlayarak yoğunluğu arttıran şiddet olayları ülke kamuoyunu 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar meşgul etmiş ve bu dönemlerde iş başına gelen hükümetlerin hepsi siyasi güçten yoksun, istikrarsız politikalar izleyen bir Türkiye resminin çizilmesine neden olmuşlardır. 1970’lerin ortalarından sonra siyasal şiddetin sokağa hâkim olması ve radikal grupların silahlı mücadelelere girişmeleri, kamuoyunun da derin ayrılıklara düşmesine neden olmuş ve politik ortak aklın geliştirilmesine engel olmuştur (Zürcher, 2001: 382-383). Bu gelişmeler ışığında 1979 yılına giren Türkiye, bu yıl hükümet kurma ve Cumhurbaşkanı seçme konusunda yaşanan krizlerle, siyasetçilerin uzlaşma masasına oturmamaktaki ısrarıyla ve ülkenin toplumsal yapısındaki derin çatlaklarla yoğun bir şekilde meşgul olmuştur. 27 Aralık 1979’da ordu tarafından

uyarı mahiyetinde verilen muhtırayı siyasilerin görmemedeki ısrarı aslında parlamenter rejimin de tehlike altında olduğunun sinyalleridir. Demokrasinin bu son çırpınışında, bir yandan ordu (sonraki yıllarda netleşeceği üzere) halkın illallah demesi uğruna terörün tırmanmasına kasten göz yumarken, üst komuta kademeleri de yavaş yavaş siyaset sahnesine çıkmaya başlamıştır. Özellikle gelecekteki darbenin lideri olacak olan Kenan Evren, sık sık düzenlediği basın toplantıları ve her fırsatta verdiği demeçlerle politikacıları eleştirmeye, adeta mantıklı bir orta yol imajı sunmaya koyulmuştur (Berktaş, 2010: 16-17).

Basın açısından ise bu dönem zorlu yılların başlangıcı olarak tanımlanmıştır. Ülke genelinde yaşanan siyasal kampaşma basın alanında da varlığını göstermiş ve hatta resmi kurumlara kadar sıçramıştır. Feroz Ahmad'a (1996: 406-408) göre Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde Cumhuriyet Halk Partisi çok zor şartlarda çalışmak durumunda kalmıştır. Demirel, bürokrasideki önemli görevlere kendine yakın kişileri yerleştirmeye başlamış ve özellikle Anadolu Ajansı ile TRT'yi kontrol ederek bütün medyayı dolaylı olarak kontrol altında tutabilmiştir. Demirel'in yaptığı ilk değişiklik, İsmail Cem'i TRT Genel Müdürlüğü'nden alıp yerine Nevzat Yalçıntaş'ı getirmek olmuştur. Buna karşılık Bülent Ecevit, Milliyetçi Cepheyi şiddet olaylarını kışkırtmakla suçlamış, hükümetin devlet kurumlarını kendi yandaşlarıyla doldurduğunu, özellikle güvenlik güçleri arasında memurların tarafsızlığını yok ettiğini dile getirmiştir. Ecevit ayrıca Anadolu Ajansı gibi devlet kurumlarının, kendisinin ve partisinin Almanya'daki aşırı sol devrimci gruplarla ilişkisini gösterdiği iddia edilen uydurma belgeler çıkarıp dağıtmak suretiyle popülaritesini düşürmeye çalıştığını da ifade etmiştir.

12 Mart'ın basın üzerindeki etkileri silinmeden, bu kez ülkede başlayan şiddet eylemlerinin basına ve basın çalışanlarına yöneltilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle gazetecilere yönelik baskılar ve tehditler çok geçmeden silahlı saldırılara dönüşmüş ve 12 Mart'ı yapacak olan kadrolara çağrılarda bulunan Abdi İpekçi yine 12 Mart'ın ülkede üretmiş olduğu istikrarsızlık ortamının kurbanı olmuştur. İpekçi'nin öldürülmesi basına yönelik tehditlerin doruk noktasına çıktığını

kanıtlarken, gazetecilerin can güvenliğinin kalmadığı bir ortamda basın özgürlüğünden söz etmenin de sonuna gelindiğini göstermiştir (Güngör, 2011: 115).

1971’den 1980’e kadar geçen süreçteki basının durumunu darbe sonrasında anlatan Kenan Evren “nerede basıldığı, sahibinin kim olduğu belli olmayan, malum bazı illegal örgütler hesabına çalışan “Naylon Basın’ın” toplum üzerinde büyük bir tahribat yaptığını biliyorduk” demiştir. Yine Evren’e göre dönemin hükümetleri bu tür basınla mücadelede etkisiz kalmış ve bu tür basınla mücadele hukuki yöntemleri tercih etmekle hata yapmışlardır (Evren, 1995: 19). Evren’in bu ifadesi, Türkiye’de hükümetlerin demokratik değer sisteminin gerekliliklerini kullanmak yerine, illegal yollara başvurarak basını susturabileceğini düşüncesinin ispatı olmuş ve ülkenin siyasal aktörlerinin demokratik kültür düzeylerinin hangi düzeyde olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle 27 Mayıs ve 12 Mart darbeleri sonrasında demokratik değer yargılarının zayıflatılmış olması ve toplumun ideolojik kamplara bölünmesi, doğal olarak demokrasi kültürünün de toplumsal yapıda gelişmesine engel olmuştur. Ayrıca bu dönemde yaşanan etnik ve mezhepsel çatışmaların da önüne geçilememiş olması, demokrasi kültürünün gelişebilmesi için gereken önkoşulların siyasal ve toplumsal arenada gelişmesine engel olmuştur. Bu dönemde radyonun ve televizyonun devlet tekelinde bulunuyor olması, basının ve gazetenin siyasal söylemlerin ve ideolojilerin propagandist amaçlarına hizmet eden bir mecraaya dönüşmesine yol açmıştır. Siyasal yelpazenin uçlarında yer alan marjinal soldan ve sağdan düşünceler bile, toplumda karşılık bulabilmek adına basın dünyasında yerlerini alabilmenin çabası içine girişmişlerdir.

Bu bağlamda ülke kamuoyunun ihtiyacı olan siyasal hoşgörü, yerini siyasal çatışmalara bırakmak zorunda kalmıştır. Fakat 1978’den sonra basın politik kargaşalardan ve ideolojik çekişmelerden sıkılmış olmalı ki, mizah ve eğlenceyi konu edinen içeriklere daha fazla yer vermeye başlamıştır. Özellikle o dönemde mizah dergisi olarak yayınlanan Gırgır ve Fırt’ın olağanüstü tirajlara ulaşması ve Gırgır’ın dünyada o dönem için en çok satan üçüncü mizah dergisi olması; Türk basınının magazinleşme sürecine girişte attığı ilk adımlar olarak yorumlanmıştır (Koloğlu, 2006: 138). Basın açısından en önemli olay ise Türkiye’nin ekonomik çıkmazdan

kurtulmak adına 24 Ocak 1980 tarihinde alınan Ekonomik İstikrar Tedbirleri'dir. Esasında bu tedbirler Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) belirlemiş olduğu bir program paketinin Türkiye'ye uygulanması temeline dayanmaktadır. Bu tedbirler neticesinde Türkiye kapitalist dünyanın ve küreselleşme sürecinin içine açıkça ve korumasızca atılmıştır. Programın başındaki isim olan Turgut Özal'ın ülkeye uygulamayı planladığı ekonomik program ise büyük toplumsal ve ekonomik karmaşaya neden olacak dönüşüm sürecinin başlangıcıdır (Ahmad, 2008: 181). Bu kararlar Türkiye'de kitle iletişiminin mantığını ve yapılanmasını tamamen değiştiren yepyeni bir dönemin zeminini oluşturmuştur. Serbest piyasa ekonomisine geçişin zeminini hazırlayan bu kararlar, basın alanında sermaye yoğunlaşmasını ve farklı sektörlerin basın alanında yatırımlara başlamasına neden olmuştur. Burada can alıcı nokta ise 24 Ocak kararlarının alınmasında söz sahibi olan Turgut Özal'ın "Eğer 12 Eylül olmasaydı 24 Ocak Kararları başarılı olamazdı" sözleriyle ekonomik yapının küresel sisteme uyum sağlayabilmesi nedeniyle darbenin yapıldığını ifade etmesidir (Kaya, 2009a: 234).

2.2.10. 12 Eylül ve Türk Basını

Türkiye'nin 12 Eylül'e sürüklenmesinde siyasi olumsuzluklar ve ülkenin içinde bulunduğu anarşi ortamı belirleyici bir rol oynamıştır. Ülke yönetimine el koyan ordu; siyasetteki tıkanıklığı, cumhurbaşkanının bir türlü seçilemeyişi, liderler arasındaki kavgaları ve toplumda kamplaşmalara neden olan siyasi söylemleri yaptıkları darbenin gerekçeleri olarak göstermişlerdir. Basın açısından ise askerlerin yönetime el koyması ve parlamentoyu feshetmesi beklenen ve doğal bir olgu olarak kabul edilmiştir. Buna gerekçe olarak toplumun demokrasiye olan inancının sarsılması ve ülke genelinde giderek artan terör olaylarının yaşanması gösterilmiştir (Kongar, 1987: 165). 12 Eylül 1980 sabahı saat 04.30'da radyodan yaptığı duyuruyla ordu; kendisini demokrasiyi siyasetçilerden kurtarmak, siyasal sistemi temizlemek ve toplumsal barışı sağlamak adına yönetime el oyduğunu duyurmuştur. Daha sağlıklı bir demokrasi tesis etmek için demokratik rejime müdahale edilmesinin ne fayda sağlayacağı bilinmese de, demokrasi düşmanlarından korumak için demokrasi bir

kez daha rafa kaldırılmıştır. 12 Eylül darbesini gerçekleştiren askeri kadro, demokratik parlamenter sistemi anarşi ve terörden sorumlu tutmuş, bu sav 12 Eylül gününden başlayarak Kenan Evren tarafından sürekli öne sürülmüştür. Evren, 12 Eylül günü radyo ve televizyonda yaptığı ve darbenin nedenlerini açıkladığı konuşmasında kamu yönetimi ve bürokrasisinin durumuyla ilgili bazı suçlayıcı tespitler de yapmıştır. Ayrıca Evren, antidemokratik bir şekilde yapmış olduğu darbeyi meşrulaştırmak adına “Demokratik düzen ve rejimin şimdiye kadar sağlıklı bir biçimde işlemesine imkân vermeyen tün engelleri, bir daha böyle bir müdahalenin yapılmasına imkân bırakmayacak bir şekilde kaldırmaya kararlıyız” sözleriyle müdahalenin demokrasiye katkı için yapıldığını vurgulamıştır (Dursun, 2000: 218).

Kısa süre içinde demokratik sisteme dönüleceğini, yönetimin sivillere devredileceğini beyan eden Milli Güvenlik Konseyi bu süreçler öncesinde siyasal sistemde köklü değişiklikler yapma niyetinde olduklarını da açıklamaktan çekinmemiştir. Demokrasiyi siyasetçilerden temizleme adına meclisi fesheden Milli Güvenlik Konseyi, daha da ileri giderek belde belediye başkanlarına kadar birçok sivil mahalli idareciyi de görevinden almıştır (Zürcher, 2001: 405-406). Ayrıca Milli Güvenlik Konseyi içinden Devlet Başkanı olan Kenan Evren yasama, yürütme ve yargı erklerini Devlet Başkanlığı makamında toplamış ve Türkiye’de tüm temel insan haklarını ve demokratik hareketlenmeleri askıya alarak işe başlamıştır. Meclis feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmış, siyasal etkinliklere yasak getirilmiş ve Milli Güvenlik Konseyi’nin kontrolünde yeni bir hükümet kurulmuştur (Çavdar, 2000: 280). Bu yeni hükümetin görevi ise, cuntacının beklentileri doğrultusunda Türkiye’nin siyasal ve toplumsal yapısını yeniden inşa etmek olmuştur. Bir anlamda Kenan Evren ve ekibinin toplum mühendisliği çabası 1980-1982 yılları arasında en önemli kanunların hemen tamamının Milli Güvenlik Konseyi tarafından çıkartılmasının ötesinde, bu değişikliklerin hepsinin otoriter bir anayasayla perçinlenmesi ile sonuçlanmıştır. Bu anayasa ile hak ve özgürlükler ikinci plana itilmiş, vatandaşın devlete karşı olan görevleri tanımlanmış ve ön plana çıkartılmış ve 1982 de halk oylamasına sunulurak kabul edilmiştir. Oylamada beyaz oy “evet”, mavi oy “hayır” anlamına geldiğinden, basına herhangi bir nedenle mavi renk

kullanımı konusunda sansür uygulanmıştır (Berktaş, 2010: 22). Halkoylaması sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası, 12 Eylül’ü gerçekleştiren askeri gücün yeni rejim üzerindeki otoritesini bir süre daha geçerli kılmasını sağlayacak hükümler de getirmiştir. Böylece demokrasiye dönüşten sonra bile belli bir süre için bir tür vesayet rejimi ya da geçiş dönemi öngörülmüştür. Anayasa için yapılan halkoylamasıyla birlikte, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı yedi yıl için Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve Milli Güvenlik Konseyi TBMM’nin göreve başlamasından itibaren altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi’ne dönüşmüştür (Tanör, 2003: 53).

Bu süreci demokrasi tanımlaması içerisinde açıklamaya çalışan dönemin aydın ve hukukçularına inat Kenan Evren yapılan anayasanın demokratik olmadığı yönündeki bazı cesur eleştirilere açık sözlü bir şekilde “biz kimseye demokratik bir anayasa yapacağız diye söz vermedik, tam tersine devleti bireyden koruyan bir anayasa yapacağız” demiştir (Belge, 2012: 644). Tanör’e (2012: 168) göre de 1982 Anayasası ile topluma, bireye ve özellikle de emekçi sınıflara son derece dar bir özgürlük ve katılım alanı çizilmiş; siyasal ve sosyal demokrasinin işlemlerini engelleyici bir model oluşturulmuştur. Bu bağlamda elbette iyi bir anayasa toplumun ve demokrasinin sorunlarını çözmede tek başına yeterli olmasa da, toplumun gerisinde kalan bir anayasa da demokrasi, özgürlük, eşit ve dengeli gelişme taleplerine getirdiği engellerle büyük bunalımların besleyicisi ve körükleyicisi olmuştur. Belge’ye (2012: 649) göre ise 1982 Anayasası son sözünü Türk Silahlı Kuvvetleri’nin söylediği bir “demokrasi” uzlaşısının hukuki belgesidir. Bu özelliğiyle bir anayasadan çok bir ateşkes antlaşmasına benzeyen şartnamedir. Bu şartlar sayesinde ülkede “demokratik rejim” yeniden inşa edilebilecektir.

12 Eylül müdahalesi sivil hayat üzerine de son derece kısıtlayıcı, demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayan, sivil toplumu dar kalıplar içine hapseden uygulamalar getirmiştir. Derneklerin kuruluşu ve üye olma konusunda kısıtlamalar getirilmiş; sendika ve diğer meslek kuruluşu yöneticilerinin milletvekili olmaları engellenmiş; öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri, hâkim, savcı ve yüksek yargı organı mensuplarının siyasal partilere girmesi yasaklanmıştır. Ayrıca kapatılan partilerin

yöneticilerinin, eski milletvekillerinin yeni bir partinin kurucusu ve yöneticisi olmaları yasaklanmış; memurların sendikal hakları kaldırılmış; siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmeleri, etkinlikte bulunmaları, kadın kolu, gençlik kolu gibi yan kuruluşlar oluşturmaları yasaklanmıştır (Ertunç, 2005: 430).

Darbe sürecinde yaşananlara ve darbeyi yapanlara karşı basın tutumu ise fazla bir değişiklik göstermeksizin 27 Mayıs Darbesi'nde yaşananlarla benzerlikler göstermektedir. Aslında gelen darbe herkes gibi basın için de sürpriz olmamıştır. Daha önceki darbelerde olduğu gibi basın darbeye destek konusunda bir tereddüt göstermemiştir. Bu süreçte basının eleştirilerini dinlemeyen, bir türlü işbirliğine yanaşmayan partilere ve siyasetçilere karşı acımasız eleştiriler bir biri arkasına gelmiş ve tüm basın söz birliği etmişçesine siyasetçileri suçlamışlardır. Ayrıca basın, sorunlarını bir türlü çözemeyen rejim için darbenin bir kurtuluş olduğunu ve gelişmelerin doğal sonucu olduğunu işlemiştir (Dursun, 2000: 223). Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Kenan Evren de darbe sonrasında gazetelerin uyum içerisinde çalıştıklarını ve hatta yazarların çoğunun silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasından daha doğal ne olabileceği yönünde yazılar kaleme aldıklarını dile getirmiştir (Oran, 1990: 40). Fakat bu açıklamalara rağmen darbe yönetiminin basın üzerinde kurmak istediği baskı rejimi çeşitli uygulamalarla devam ettirilmiştir. Nitekim Milli Güvenlik Konseyi daha ilk günden başlayarak basın üzerindeki diktacı tavrını ortaya koymuştur. Sağ ve sol görüşlerden birçok gazete kapatılmış ve birçok gazeteci de gözaltına alınmıştır. Bu süreçte neredeyse bütün gazeteler ve gazeteciler olumsuzluktan nasibini almış ve 75 gazetecinin yargılanması sonrasında gazetecilere toplamda 317 yıl hapis cezası verilmiştir (Güngör, 2010: 115-116). Bu gelişmelere farklı bir noktadan bakan Belge'ye (2012: 648) göre bu süreçte basın, devletine ve silahlı kuvvetlere sadık bir şekilde çalışması için bir düzene sokulmuştur. Duyulması istenmeyen şeyler halka hiç duyurulmamış ve onların haberler hakkında ne düşünmesi gerektiği de halka hissettirilmiştir. Merkez medya bu görevi gönüllü olarak üstlenmiş ve hiçbir direnç göstermemiştir. Özellikle anayasa yapım sürecinde ve anayasanın halkoylamasına sunulması esnasında basında tek ses olarak anayasanın kabul edilmesi gerektiği düşüncesi işlenmiştir.

27 Mayıs ve 12 Mart darbelerinde olduğu gibi askeri darbe sonrasında oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi siyasal sistemin yanı sıra basına da yasaklamalar getirmiş, basın özgürlüğünü sınırlandırıcı yasal düzenlemeler yapmıştır (Alver, 2011: 354). Bu anlamda basın bir kez daha darbe sürecinin hazırlık aşamasında yapmış olduğu “olumlu katkılarının” karşılığını, cezalandırmalar ve baskılar olarak geri almıştır. Bu süreçte 15 Temmuz 1950 tarihli, 5680 sayılı basın kanununun birçok maddesi değiştirilerek cezalar arttırılmış; ağır cezayı gerektirmeyen basın davalarına Toplu Basın Mahkemeleri’nde bakılması hükmü kaldırılmış; basın yoluyla işlenen suçlarda zaman aşımı süreleri iki misline çıkarılarak ceza tehdidinin daha uzun süreye yayılması yoluna gidilmiştir. Ek maddelerde ise, yayınların savcılık kararı ile toplatılmasına olanak veren hükümlerle birlikte “devlete ait gizli bilgi” gibi tanımı yapıp unsurları belirlenmemiş bir suç türü oluşturularak “gizli” bilgilerin yer aldığı süreli yayınların da toplattırılması öngörülmüştür (Kabacalı, 1999: 337).

Milli Güvenlik Konseyi’nin basını baskı altına almaya yönelik uygulamış olduğu strateji Güngör’e (2010: 116-118) göre üç farklı uygulamayı bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan birincisi Sıkı Yönetim yasasında yapılan değişikliklerle Sıkıyönetim Komutanlığı’na basına sansür yetkisi verilmesi olmuştur. İkincisi 1982 Anayasası’nın 25. maddesinin bireye düşünce ve kanaat özgürlüğü getirmesine rağmen aynı anayasanın 26. maddesine göre düşünce ve kanaatlerin iletişim araçları üzerinden yayılabilmesi için izin alma şartının getirilmesi olmuştur. Sonuncusu ise Olağanüstü Hal Yasası ile Olağanüstü Hal ilan edilen şehirlerdeki valiliklere basın üzerinde denetim kurması için geniş yetkiler verilmiştir. Bu düzenlemeler bütüncül bir şekilde basını kapsamaktadır. Bunlara ek olarak basın yoluyla düşüncelerin açıklanmasında bir özdenetim yolu açılmış ve dağıtımın engellenmesi konusunda da kolluk güçlerine yetki verilmiştir (Tanör, 2012: 127). Söz edilen baskılar sonucu, 1980’li yılların başında basında ciddi anlamda bir saygınlık kaybı yaşanmıştır. Gazetecilik mesleğinin tümünden ayaklar altına alındığı bu dönemde meslek ahlakına ilişkin gelişmeler bir yana, mesleğin gerektiği gibi sürdürülebilmesi bile imkânsızlaşmıştır. Bu durum haber içeriklerini etkilemiş, siyasal haberlerin yerini masa başında hazırlanan depolitize içerikler ve magazin haberleri almıştır. Bu savı destekleyen Tılıç (1998: 273) da 12 Eylül döneminde gazetecilerin neyi yazıp, neyi

yazamayacakları Sıkıyönetim Komutanlıkları'nca belirlendiğinden dolayı, gazetecilerin askeri yönetimi rahatsız etmeyecek uyumlu ve düşük profilli bir çizgiyi izlediklerini dile getirmiştir. Yine aynı dönemde gazetecilerin düşünce ve ifade özgürlüğünün yanı sıra, ekonomik çıkarlarının ve bağımsızlıklarının da sınırlandırıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, toplu sözleşme ve grev yasalarında yapılan değişikliklerin gazetecileri güçsüzleştirdiği ve işveren karşısında düşünsel bağımsızlığı korumayı da engellediği bilinmektedir (Oktay, 1987: 133).

Demokratik rejime geçişi simgeleyen 1983 seçimleri öncesinde basında askeri vesayet rejiminin eylemlerini eleştiren ve demokratik rejime bir an önce geçilmesi gerektiğini dile getiren yazılar da yayımlanabilmiştir. Özellikle Nazlı Ilıcak'ın “Her Gece İki Gündüz Arasındadır” başlığıyla Tercüman gazetesinde kaleme almış olduğu yazı, vesayet rejiminin basından gelecek olan eleştirilere asla tahammül edemeyeceğinin bir kanıtıdır. Ilıcak bu yazısının ardından cezaevine konmuş ve gazetesi de süresiz olarak kapatılmıştır (Tek, 2007: 168). Bu süreçte bir anlamda kısmi de olsa basın yeniden demokratik sistemlerdeki işlevini hatırlamış ve sivil yönetime dair beklentilerini yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır. Kenan Evren bu gibi yazıların kaleme alınmasını engellemek ve eleştirilerin önüne geçebilmek için basına yönelik tehdit içeren açıklamalar yapmayı tercih etmiştir. 1983 yılının Mayıs ayında Çankaya Köşkü'nde gazete temsilcileri ile bir araya gelen Cumhurbaşkanı Evren, programlarının demokratik sisteme geçmek olduğunu fakat bu süreçte basındaki bazı yazıların kendilerini rahatsız ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca hala askeri yönetimin devam ettiğini, Sıkıyönetim Komutanları'nın yetkilerinde bir kısıtlama yapılmadığını ve basının ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartları ve konsey yönetiminin görev başında olduğunu unutmuş görüldüğünü gazete temsilcilerine hatırlatmıştır (Evren, 1994: 48-50). Basının demokratik sistemde ne yapması gerektiğini de belirten Evren, basının var olan askeri yönetimle birlikte çalışarak demokrasiye alışık olmayan vatandaşların demokratik sisteme alışık olmasını sağlamakla görevli olduğunu ifade etmiştir. Evrenin bu açıklamaları Türkiye'de siyaset mekanizmasının ve toplumun demokrasinin gerektirdiği bilinç ve kültür düzeyinden yoksunluğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca basınının siyasi kişiliğinin de sınırlanması gerektiğini belirten Evren, aksi takdirde ülkenin iç

huzurunun kaçacağını ve demokratik sürecin askıya alınacağını ifade etmiştir (Tuşalp, 1986: 14-19). Bütün bu ifadelerden sonra anılarını kaleme alan Evren (1995: 19-20) darbe sonrasında basınla ilgili bir değişiklik yapmayı uygun bulmadıklarını ve yargı bağımsızlığının var olduğu Türkiye’de basın özgürlüğü konusunda da sağlam ilişkiler inşa ettiklerini dile getirmekten de çekinmemiştir.

Mayıs 1983’te darbe yönetimi kapatılan ve siyasi yasaklı durumda olan partilerin ve siyasetçilerin yerini alacak olan siyasi partilerin yeni siyasetçiler tarafından kurulmasına izin vermiştir. Yine de rejimin sivilleşmesini tam olarak istemeyen darbe yönetimi, yayınladıkları bildiriyle kurulacak olan yeni siyasi partileri ve kurucularını veto etme hakkına sahip olduklarını da dile getirmişlerdir (Çavdar, 2000: 288). Bu veto etme hakkını vatandaşın huzur ve güvenini sağlamak adına aldıklarını söyleyen Evren, bu sayede demokratik sisteme yumuşak iniş yaparak kimseyi incitmeden geçiş sürecini tamamlamak istediklerini belirtmiştir. İlk olarak kapatılan Adalet Parti’sinde görev yapanların da katılımıyla kurulan Büyük Türkiye Partisi kapatılmış ve bu partiden ve danışma meclisinden 40 kadar siyasetçi Zincirbozan’daki askeri üstte seçimlerin sonuna kadar zorunlu ikamete tabi tutulmuşlardır (Doğan, 1985: 341-343).

2.2.11. GÜDÜMLÜ DEMOKRASI VE SİVİL SİYASETE GERİ DÖNÜŞ

“Güdümlü Demokrasi” tanımlanması, darbe sonrasında yapılacak olan ilk genel seçimler öncesinde ordunun kurulan siyasi partilerin bir kısmını veto etmesi ve siyasetçilere de siyaset yasağı getirerek demokratik sistem üzerindeki hâkimiyetini devam ettirmek istemesinden kaynaklanmaktadır (İba, 1998: 267). Bu gelişmeler sonrasında yapılan 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri şaşırtıcı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk kez siyasilerin televizyonda açık oturumlara katılarak seçim kampanyalarını yürüttükleri bu seçimlerde, 5 Kasım günü Kenan Evren de televizyonu kullanarak, TRT konuşmasında halkı Özal’a ve Anavatan Partisine oy vermemeye davet etmiş fakat Özal’ın partisi seçimden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır (Tanör, 2003: 61).

12 Eylül yönetimi kısıtlı ve vetolu bir seçimle demokratik sistemin gereklilikleri açısından değil kendi kurmak istediği güdümlü demokratik düzen açısından sakıncalı gördüğü parti ve kişileri 1983 yılı seçimlerine sokmayarak siyasal sistemin oluşma sürecini belirlemiştir. Dolayısıyla 12 Eylül yönetimi seçim sonrasında oluşan meclisin yeterli saygınlığa ve güce kavuşmasını engellemiş ve siyasal meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu meclisin halkın hür iradesini temsil etmediği de tartışma konusu olmuştur (Akgüç, 1991: 134- 138). Karpat'a (2010b: 308) göre ise 1983 seçimlerinde Anavatan Partisi'nin kazandığı zafer ve ordunun seçim sonuçlarını kabul etmesi yeni bir aşamanın başlamasına neden olmuştur. Ayrıca anayasanın halkın ezici çoğunluğu tarafından kabul edilmiş olması ve hükümetin seçimle kazanılmış bir çoğunluğa dayanıyor olması anayasal sistemi ve hükümeti demokratik şekilde kabul edilmiş kurumlar olarak meşrulaştırmıştır. Karpat'ın bu değerlendirmesi şekli olarak anayasanın bir meşruiyete sahip olduğunu gösterse de, halkoylaması sürecinde basında karşıt propagandaya izin verilmemesi, anayasanın yapılışı sürecinde farklı kesimlerin temsiline izin verilmemesi gibi durumlar usul açısından anayasanın meşruiyetinin sorunsallaştırılmasına neden olmuştur. Belge'ye (2012: 650) göre ise bu karanlık dönemden hemen sonra yapılan ilk seçimlerde Özal'ın ciddi bir oy farkıyla seçim kazanıp iktidara gelmesi hem şaşırtıcı, hem de çok şaşırtıcı olmayan bir olay olarak görülebilir. Aslında bütün bu darbe dönemlerinden sonra, varolan siyasi alternatifler arasında askeri yönetime en uzak görünenler seçimleri kazanmışlardır. Bu bağlamda bürokrasinin, aydınların ve özellikle basının darbe dönemlerindeki değişken tutumlarına rağmen; toplum, kendisine gecikmeli de olsa sunulan her sivilleşme fırsatında sivil oluşumlardan yana taraf olmasını bilmiştir.

Seçimler sonrasında hükümeti kurma görevini alan Özal, uzlaşmacı siyasetten yana ılımlı bir siyasetçi izlenimi vermiş ve 1980 öncesinde yaşanan ideolojik çatışmalardan uzak durmayı tercih etmiştir. Orduya karşı da uzlaşmacı bir politika benimseyen Özal, koşullar gereği ekonomik yapıya daha fazla ağırlık vermiş ve daha önce diğer siyasal partilerin yapmış olduğu siyasete odaklanma hatasına düşmemiştir. Özal bu süreçte basınla olan ilişkilerini de uzlaşmacı ve ılımlı bir politikayla devam ettirmeyi tercih etmiştir. Özellikle Özal'ın ilk yıllarındaki bu

tutumu, onun ekonomiyle alakalı olanlar dışında çok fazla basın açıklaması yapmasına da engel olmuştur. Fakat bir süre sonra basın, devlet seçkinlerinin kendilerini sorumlu hissettikleri, asayiş, dış siyaset ve benzeri konularda Özal'ı eleştiri yağmuruna tutmaya başlamıştır. Ayrıca zamanla basının kendine güveni gelmiş ve Cumhurbaşkanı Evren'i açıktan eleştirmeye bile başlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında Özal ekonomi alanındaki etkinliğini anayasanın kendisine verdiği yetkilerle siyaset mekanizmasına aktarmış ve onun işleyişini kontrol altına alarak bu yetkileri hem Cumhurbaşkanı'na hem de Milli Güvenlik Kurulu'na karşı kullanmaya başlamıştır (Heper, 2011: 223). Evren (1995: 288-289) ise 12 Eylül öncesinde basının orduya davetiye mahiyetinde yazılar kaleme almasını ve darbe sonrasında darbenin haklılığını, ordunun icraatlarını alkışlarla karşıladıklarını dile getirmiştir. Aynı basının sivil siyasete geçişle birlikte 12 Eylül'ü ağır eleştirilere tuttuğunu ve her şeyin sorumlusu olarak kendilerini gösterdiğini söyleyen Evren, basındaki bu çelişkinin sebebinin basına musallat olmuş olan haysiyet kırıcı bir korku olarak açıklamış ve basını fırsatçılıkla suçlamıştır.

1984 yılı Türkiye için uzun yıllar ülke kamuoyunu meşgul edecek olayların yaşanmasına ve uluslararası krizlere neden olacak PKK sorunun patlak verdiği yıl olarak tarihe geçmiştir. 1970'lerin başından beri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan hareketlenmeler, devlete karşı bir isyana dönüşmüş ve Kürt kökenli vatandaşların 12 Eylül rejimi sonrasında yaşananlara karşı silahlı mücadele başlatmalarına neden olmuştur. Bu hareketlenmeye karşılık askeri rejimin sorunu askeri yöntemlerle çözebilecek önemsiz bir olay olarak görmesi ve bölgede olağanüstü hal ilan edilmesi, sorunun daha da büyümesine ve bugün de devam eden çok boyutlu uluslararası bir soruna dönüşmesine neden olmuştur (Ahmad, :1996: 200-202). Özal bu sorunun çözülmesi için sivilleşmeye dönük yasal düzenlemeler yapmış ve ılımlı adımlar atmış olsa da, bir sonuç alınamamış ve terör 1990'lı yıllarla birlikte tırmanışa geçmiştir.

Özal'ın politik kariyerinin dayanak noktası olan liberal ekonomiye geçiş politikası, bu dönemde kuşkusuz en çok iletişim alanını etkilemiştir. Bu bağlamda Özal hükümetince izlenen pazara dayalı ve dışa dönük ekonomik modernleşme

stratejisi gelişkin bir enformasyon altyapısına dayalı bir ekonomik yaşama geçişi de zorunlu kılmıştır. Enformasyon temelli ekonomiye geçiş için Türkiye'nin önemli kaynakları seferber edilmiştir (Kaya, 2009a: 242). Bu süreçte haberleşme alanında özellikle kamunun gerçekleştirdiği yatırımlar medya endüstrisinin 1985 sonrası yatırımları açısından en önemli yatırım bileşenlerinden birisi olmuştur. Ayrıca basın dışında televizyon ve radyo yatırımları açısından bu dönemin alt yapı yatırımları medya endüstrisine yatırım önceliği vermiştir (Ekzen, 1999: 85). Bu sayede birçok farklı sektörden basına yatırım yapmak isteyen kişi ve kuruluşlar ortaya çıkmış ve basın piyasasında köklü değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuşlardır. Semavi, Ilıcak, Karacan gibi geleneksel ailevi basın sahipliği, basın dışı büyük sermayenin alana girmesiyle değişime uğrayarak, yeni medya sahipliği ve mülkiyet yoğunlaşmasını da ortaya çıkarmıştır (Işık, 2007: 168). Bu süreçle birlikte 1990'lara kadar geçen süreçte tamamen ticari amaçlarla kullanılan bir medya yapısı ile asıl işlevlerinden hızla uzaklaşan ve demokrasi ve toplum için olumsuzluklar içeren bir gazetecilik anlayışı oluşmaya başlamıştır (Demir, 2007: 188). Ayrıca 24 Ocak kararları sonrasında gazete kâğıdına yapılan sübvansiyonlar kaldırılmış ve bu durum gazetelerin daha çok reklam ve ilan alabilmek için rekabete girmelerine neden olmuştur. Beraberinde promosyon savaşlarını da başlatan bu yeni süreç, basın alanına girebilmek ve yayın hayatını sürdürebilmek için büyük çapta sermayenin gerekli olduğu bir dönem içerisinde, küçük grupların kapanma veya büyük gruplar tarafından satın alınma sürecini başlatmıştır (Koloğlu, 1994: 161). Bu gelişmelerin bir sonucu olarak basın alanında faaliyet gösteren kuruluşların sermaye kompozisyonu da değişmiştir. Basın dışı alanlarda, özellikle bankacılık ve müteahhitlik sektörlerinde birikmiş sermaye medya kuruluşlarını devralmış, salt yayıncılığın yanı sıra her türlü enformasyon üretimi medya kuruluşlarının olağan etkinlik biçimine dönüşmüştür (Kaya, 2009b: 234).

Bu dönemde Özal'ın ısrarla üzerinde durduğu liberalizm anlayışı ekonomik sınırlılıklar içerisinde kalmış ve sivil hayata yansımamıştır. Özellikle 1980'li yılların ortalarında Avrupa'da yaşanan demokratikleşme süreçleri ve dünyayı etkileyen demokratikleşme dalgası Özal hükümetleri tarafından dikkate alınmamış ya da askeri vesayet rejimi nedeniyle görmezden gelinmek zorunda kalmıştır. İç kamuoyunda

ise 1984 yılında Cumhurbaşkanlığı'na ve TBMM Başkanlığı'na 1260 imzayla verilen ve demokrasinin tüm kurallarıyla işlemesi gerektiğini talep eden dilekçeyle meşgul olunmuştur. Bu dilekçenin basın açısından önemi ise “Özgür ve çok yönlü bir basın sayesinde ülke kamuoyunun çok boyutlu bir şekilde oluşacağı ve demokratik sistemin denetiminin de ancak böyle bir ortamda gerçekleşebileceğinin” dilekçede dile getirilmiş olmasıdır. Fakat dilekçede imzası bulunanların çoğu hakkında davalar açılmış ve beklenen karşılık alınamamıştır (Kabacalı, 1999: 337-338). 1986 yılında çıkartılan Muzır Neşriyat Yasası da basına uygulanan para cezalarını arttırmış ve tepkilere neden olmuştur. 1988'de basında demokratik değerlerin geliştirilmesi ve basının ahlaki kontrolünün iktidarlar tarafından değil, basının kendisi tarafından yapılabilmesini amaçlayan Basın Konseyi kurulmuştur. Konsey basın üzerindeki kısıtlamaları eleştirmekte ve bunları uluslararası platformlara taşımada başarılı olmuş, ancak basına ahlaki kazanımlar sağlama konusunda başarısız olmuştur (Koloğlu, 2006: 155). Basın konseyin uluslararası platformlardaki çabaları sonucunda 1988 yılında Uluslararası Basın Enstitüsü Başbakan Turgut Özal'ı hazırlamış olduğu bir raporla uyarılmıştır. Enstitü Türkiye'nin gazetecileri tutuklamak, ifade hürriyetini engellemek, basın yasasını baskı aracı olarak kullanmak gibi birçok konuda başarısız olduğunu ve Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olan Türkiye'nin bu durumu bir an önce düzeltmesi gerektiğini yazmış olduğu raporla hatırlatmıştır (Topuz, 2003: 272).

1983-1990 yılları arasında basın-siyaset ilişkilerindeki birbirlerini etki altına alma çabası ve bunun için her türlü aracın kullanılması, hem basın alanındaki aktörler hem de bizzat Başbakan Özal tarafından meşru görülmüştür. Özellikle Özal toplumsal destek bulma konusunda basına büyük önem atfetmiş, gazete sahipleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, başyazarlarla birebir ilişkiler kurmuş ve bu arada elinde bulundurduğu devlet televizyonunu da dilediği gibi kullanmıştır (Demir, 2007: 211). Ayrıca bu süreçte Özal hükümet yetkilerini ve devlet teşviklerini basının hükümet politikalarına vereceği destek karşılığında ikram etmekten çekinmemiş ve bunu bir yöntem haline getirmiştir. Bu yöntem daha sonraki iktidarlar döneminde de devam ettirilmiş ve Türk siyasetinde bir alışkanlık haline gelmiştir (Sönmez, 1996: 76). Konu hakkında Berktaş (2010: 27) şunları söylemiştir:

“Bu koşular altında Özal’ın basın özgürlüğü ya da basının demokratikleşme sürecindeki önemini görmesi mümkün olmamış tam aksine ‘anayasayı bir kere delmekle bir şey olmaz’ mantığıyla Özal hukuka ve demokratik sistemin gereklerine saygı gösteren bir kültürün değil, demokratik sisteme ve hukuka saygısız bir kültürün harcını atmıştır”.

Bu tutumunu darbe yönetimi tarafından yasaklanan siyasetçilerin yeniden siyasi hayata dönebilmelerini amaçlayan 1987 yılında yapılan halkoylamasında da göstermiştir. Özal “hayır” oyu için dinamik bir kampanya içerisine girişmişse de halk halkoylamasında hakların iadesi yönünde oy kullanmıştır (Ahmad, 2008: 192). Cemal’ e (2000: 378-379) göre bir askeri rejimin koymuş olduğu siyasal yasakları, halkoylamasına götürebilmiş olması ve yasakların devamı için kampanya yürütmesi, Özal’ın ve siyasi hareketinin demokrasi kültürünün ne denli yüzeysel olduğunu gösteren en çarpıcı örnektir. Çavdar’a (2000: 296) göre ise bu oylama 1982 Anayasası’nın kısa süre içinde halkın güvenini yitirdiğinin bir göstergesi olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda Türk halkı oylamayla birlikte demokratik yönetim sisteminde kararlı ve ısrarcı olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Ağustos 1988’de erken seçim önerisinin reddedilmesi Özal’ın prestijini daha da zayıflatmış ve kitlesel desteğini azaltmıştır. Özal demokratik sürecin ilerletilmesiyle ilgili hiçbir şey yapmamış ve askeri rejimden devralmış olduğu anti-demokratik Yüksek Öğretim Kanunu, Basın Kanunu, Ceza Kanunu, TRT Kanunu gibi kanunları da değiştirmemiştir. Partisinin gerileme dönemine girdiğini fark eden ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in süresinin dolmasını fırsat bilen Özal 31 Ekim 1989 tarihinde ikinci sivil Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve görevine başlamıştır (Ahmad, 2008: 193).

2.2.12. 1990’lı Yıllar, Demokrasi ve Basın

1990’lı yıllar 24 Ocak Kararları’ndan sonra Türkiye’de siyasal alanda yaşanan liberalleşme eğilimlerinin, medya sektöründe de kendini hissettirmeye başladığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye’de radyo ve

televizyon alanında uygulanan devlet tekelinin antidemokratik olduğu, TRT yayınlarının çok sesliliği sağlayamadığı ve TRT'nin hükümetlerin bir propaganda aracı haline geldiği şeklinde yoğunlaşan eleştiriler var olan yayıncılık sisteminin tartışılmasına neden olmuştur. Siyasi iktidarın etkisinde kalan TRT'nin tarafsız haber yayını yapamaması, nitelikli ve doyurucu programlar üretememesi nedeniyle; toplumun siyaset, kültür ve sanat konularındaki gereksinimlerini karşılayacak türde yayın yapacak özel girişimcilere izin verilmesi yönünde talepler ortaya çıkmıştır (Işık, 200: 211). Bu gelişmeler esnasında Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD gezisi sırasında yurt dışından uydu aracılığıyla Türkiye'ye yapılacak olan Türkçe televizyon yayınlarının yasal bir sakıncasının olmadığı yönündeki açıklaması, bir anlamda özel radyo-televizyon yayıncılığının başlamasını teşvik etmiştir (Aziz, 1999: 103). Cumhurbaşkanı'nın bu sözü izin olarak kabul edilmiş ve kısa zaman içerisinde onlarca özel radyo ve televizyon kanalı yayın hayatına başlamıştır. Hatta bu durum o kadar ileri götürülmüştür ki, yerel yönetimler bile televizyon ve radyo yayınları yapmaya başlamış ve bu alandaki devlet tekeli sarsılmaya başlamıştır. Bu konuda 1993 yılında yasaklama yöntemine başvurulmuş olsa da, bir sonuç alınamamıştır (Tanör, 2003: 98). Nisan 1994'te 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunu kabul edilmiş ve bu tarihten itibaren yayıncılık hayatında devlet tekeline resmen son vererek, Türkiye'de yayıncılık alanında karma sisteme geçilmiştir (Işık, 2007: 218-220). Bu yasanın kabulü ve RTÜK'ün göreve başlaması basında büyük yankılara neden olmuş ve yoğun olarak eleştirilmiştir. Özellikle RTÜK'ün yönetim yapısının siyasi aktörler tarafından belirlenmesi nedeniyle bu yasa son yıllardaki en antidemokratik yasa olarak tanımlanmış ve bu yapı diğer demokratik kurum ve kuruluşları içine almayan bir yapı olduğu için de partiler oligarşisi olarak suçlanmıştır (Ekzen, 2009: 275). Bu eleştirilerin büyük çoğunluğunun yazılı basından ve Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi'den gelmiş olması ise basının sermaye yapısının değişmesi sonrasında medyada yaşanan çapraz ve yatay tekelleşmenin ne boyutta olduğunun bir göstergesidir. Darbe dönemlerinde bile bu kadar eleştirel bir tutum sergileyemeyen Türk basını, radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen yasanın kabulü sonrasında, adeta demokrasi savunuculuğuna soyunmuştur.

Yayıncılık alanında bu gelişmeler yaşanırken 1991 yılında yapılan seçimleri Anavatan Partisi kaybetmiş ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in liderliğindeki koalisyon hükümeti yönetimi devralmıştır. Yeni hükümet Özal tarafından başlatılan liberalleşme politikalarını devam ettirmeyi amaçladığını hükümet politikasında anayasada değişiklik, akademik özgürlük, basın özgürlüğü, demokratikleşme ve insan hakları gibi konulara öncelik vererek belli etmiştir. Bu bağlamda kabine basın ve kamuoyuyla tam bir balayı dönemi yaşamış fakat bu uzun sürmemiştir. Ekonomik durgunluğun giderilememesi ve özellikle terör olaylarındaki hızlı artış, hükümetin bu adımlarının geriye doğru atılmasına neden olmuştur (Zürcher, 2001: 423-424). Terörün sadece güneydoğuyla sınırlı kalmaması ve marjinal gruplar ve fikirler tarafından metropollere kadar taşınması, ülkede siyaset mekanizmasının ve demokrasinin kurumlarının işlemlerini de engellemiştir. Bu gelişmeler doğal olarak basın üzerinde de ciddi bir baskı oluşturmuş ve 1991 yılında artan terör olayları sonrasında çıkartılan Terörle Mücadele Kanunu basına çok ağır yaptırımlar ve kısıtlamalar uygulanmasına neden olmuştur (Topuz, 2003: 279-280). Bu kanunun yürürlüğe girmesi sonrasında gazeteler Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde olup bitenlere dair her türlü haberi küçültmeye, arka sayfalarda vermeye zorlanmıştır. Hatta bazı basın mensupları "halkı askerlikten soğutma" gerekçesiyle Genel Kurmay Askeri Mahkemesi tarafından tutuklanıp yargılanmış ve hüküm giymiştir (Berktaş, 2010: 30).

1990 yılların basın için taşıdığı olumsuzluklar, gazeteciler için tam bir kâbusa dönüşmüş ve farklı siyasi görüşlere sahip Çetin Emeç, Turan Dursun, Uğur Mumcu, Musa Anter, İzzet Keser gibi isimler öldürülmüştür. Basın Konseyi'nin bu dönemle ilgili açıkladığı bir rapora göre 1990-1993 yılları arasında 309 gazeteci ve 34 gazete ve dergi binası fiziki saldırıya uğramıştır ve çok sayıda gazeteci gözaltında kötü muameleye maruz bırakılmıştır. Sonuç olarak bu dönemde gazetecilik yapabilmenin koşulları olağanüstü hal bölgelerinde tamamen ortadan kalkmış, bölgede terör eylemlerini sürdüren PKK uzun süre gazete ve ajansları çalışamaz hale getirmiştir. Ayrıca aynı dönemde basın ve düşünce özgürlüğü ağır bir darbe almış, Türkiye genelinde sol, sosyalist ve İslamcı basına yönelik baskılara medya tekelleri sessiz kalmış, hatta zaman zaman baskıları da onaylamıştır (Topuz, 2003: 280-281). 1991

yılında başlayan I. Körfez Savaşı ise medya tarihinde bir ilk olarak hem Türkiye’de hem de dünyada ekran başındaki izleyiciler tarafından canlı olarak takip edilmiş ve basın savaş alanında haber avcılığına soyunmuştur.

1993’de Özal’ın ani ölümü ülkeyi Cumhurbaşkanlığı seçimlerine götürmüş ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı ve Başbakan olan Süleyman Demirel 9. Cumhurbaşkanı olarak köşke çıkmıştır. Demirel’den boşalan Başbakanlık koltuğuna ise 1996’ya kadar görevde kalacak olan Tansu Çiller oturmuştur (Çavdar, 2000: 337-338). Terör eylemlerinin yoğunlaştığı bu dönemde hükümet politikaları da sertleşmiş, askeri yöntemlerle soruna çözüm aranmış ve demokratikleşme yolunda atılacak adımlar ileri bir tarihe ötelenmiştir. Özellikle bu dönemde Kürt siyasetinin Leyla Zana, Ahmet Türk ve Sırrı Sakık gibi önemli isimleri yargılanarak cezaevine konmuş ve siyasi partileri kapatılmıştır (Berktaş, 2010: 31). 1995 yılının Aralık ayında yapılacak olan genel seçimler öncesi kamuoyunun sivilleşme yönündeki beklentilerini hatırlayan Tansu Çiller hükümeti 1982 Anayasası’nın üniversiteler, dernekler, sendikalar, öğrencilerin siyasal özgürlükleri gibi 16 değişik maddesini değiştirirse de, bu değişiklikler seçim sonuçlarında karşılığını bulmamıştır (Ekzen, 2009: 378). Tanör’e (2003: 106) göre Türkiye’nin bu süreçte yaşadığı demokrasi krizi ve terörün sebebi 12 Eylül’ün hukuk algısının ve anayasasının demokratikleşmeyi engelleyen yapısından kaynaklanmıştır. Hatta 12 Eylül hukuk algısından beslenerek yapılan Terörle Mücadele Kanunu gibi birçok düzenleme, anayasaya yer yer aykırı da düşmüştür. Berktaş (2010: 30) bu dönemden başlayarak RefahYol hükümetine kadar geçen süreçte Türkiye’nin siyaset ekseninde yoğun bir militarizasyon süreci yaşadığını dile getirmiştir. Dolayısıyla bu süreçte demokratik sistemin kayıpları üst düzeyde olmuş, demokratik kültürün gelişmesi için gereken toplumsal ortam sağlanamamıştır.

2.2.13. 28 Şubat’a Giden Süreçte Refah Partisi ve Basın

1995 yılında yapılan genel seçimler, uzun yıllar boyunca Türk siyasal hayatında sönük bir kariyere sahip olan İslamcılık düşüncesinin yükselişe geçtiği bir

dönemin başlangıcı olmuştur. Aslında 1990’lı yılların başından itibaren küreselleşme ve demokrasi dalgasının doğu Avrupa’yı etkisi altına alması ve sonrasında gelişen farklılıkları tanıma ve onlara yaşam alanı açma politikaları, Türkiye’de İslamcılık ve Kürt kimliği konularında yeni açılımların yapılmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye’de daha demokratik bir devlet yapısının ve siyasal hayatın oluşması gerektiğini işaret eden bir durumu ortaya çıkarmıştır (Kahraman, 2008: 227). Bu süreçte ayrıca İslamcılık düşüncesini benimseyenlerle birlikte modernist kesimin de demokrasi anlayışı ciddi biçimde sorgulanmıştır. İslamcı kesimin kendi taleplerini bir insan hakları ve demokrasi talebi olarak formüle ettiği için modernist kesimler kendilerini demokratik olup olmamak bakımından sorgulanır durumda bulmuşlardır (Tekeli, 2011: 331).

İslamcılık düşüncesinin Türkiye’de siyaset sahnesinde yerini alması Necmettin Erbakan’ın liderliğindeki Milli Nizam Partisi ve Mili Selamet Partisi ile mümkün olabilmıştır. Fakat bu partiler askeri müdahaleler sonrasında kapatılmış ve 1983 yılına kadar da yeni bir parti kurulamamıştır. Bu süreçte dünyada adil bir düzen kurma sloganıyla 1983 yılında siyaset sahnesine çıkan ve 1995 seçimlerine kadar inişli çıkışlı bir seyir takip eden Refah Partisi ilk gerçek başarısını 1994 yılındaki yerel seçimlerde göstermiş ve siyaset arenasında önemli bir aktör olabileceğini hissettirmiştir (Çakır, 1994: 19-21). Her ne kadar İslamcılık üzerinden tanımlanmaya çalışılsa da, Refah Partisi pozitif olarak nasıl tanımlanması gerektiği konusunda uzlaşmaya varılması zor bir parti olarak gözükmektedir. Parti kendi programı itibarıyla büyük ölçüde anti-liberal, ancak siyasal sistem içinde temsil ettiği toplumsal kesimler göz önüne alındığında konjonktürel olarak, özgürlükleri genişletici ve demokrat bir parti olarak tanımlanabilir. Fakat partinin iktisadi programı açıkça sol bir programdır; iktisatta devletçidir, içe-kapanmacıdır, yabancı düşmanıdır, dış politikada barışçılığı ise şüphelidir. Çok gariptir ki; “dinci” bir parti imajıyla tanınmasına rağmen, partinin söyleminde ırkçı ve şovenist ifadeler (özellikle Yahudiler ve Ermenilerle ilgili olarak) belirgin bir yer tutmaktadır (Erdoğan, 1997: 144-145).

1995 yılı genel seçimleri öncesinde faal hükümetin yolsuzluk skandalları, parti lideri Necmettin Erbakan'ın eski siyasal söylemleri dillendirmemesi ve adil bir düzen vaat etmesi; Refah Partisi'nin seçimlerden birinci parti olarak çıkmasında belirleyici unsurlar olarak göze çarpmaktadır (Gülalp, 2003: 64). Seçim sürecinde İslamcılık düşüncesini benimsediğini açıkça dile getirmeyen parti, İslami hareket ve siyasal oluşum arasında gidiş gelişler yaşayan bir politik profil çizmiş olsa da, seçmenin siyasal bir partiden beklentilerine cevap verebilecek bir algı üretmeyi başarabilmiştir. Özellikle bu yeni söylemlerle birlikte ekonomik sistemin iyice kenarına itilen yoksul ve yoksun kesimlere sosyal adaletçi politikalarla yaklaşan Refah Partisi, bunu yaparken özel olarak sosyal demokrasinin ve genel olarak sol partilerin kriz içinde bulunmasından da sonuna kadar faydalanmıştır (Çakır, 1994: 75). Ayrıca laikliği benimsemiş siyasi partilerin yolsuzluk olayları ve sürekli kendi aralarında çekişmelerinin Türkiye'nin siyasal yapısını ılımlı sol ve ılımlı sağ olarak ikiye bölmesi (Heper, 2011: 284), Refah'ın seçmen tarafından tercih edilmesinde rol oynayan belirleyici etkenler arasında yer almıştır. .

Seçimleri kazanan Refah Partisi hükümeti kurma konusunda aynı başarıyı gösterememiş ya da göstermesine izin verilmemiştir. Özellikle ordunun Refah Partisi üzerindeki çekinceleri ve partinin hükümet kurma teşebbüslerini sabote etmesi, Refah Partisi için kısa süreli de olsa bir ana muhalefet partisi olma durumu oluşturmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 135-136). Bu gelişmeler esnasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İran'ı işaret ederek Refah Partisi'ni hedefleyen açıklamaları ve ANAP-RP koalisyon görüşmelerine doğrudan müdahale ederek engellemesi Refah Partisi'nin ana muhalefet rolünü üstlenmesinde belirleyici olmuştur (Bayramoğlu, 2001: 51). Bu süreçte basını da etkili bir şekilde kullanan ordu, Refah'ın içinde olduğu bir koalisyon hükümetinin kurulmasını engellemek adına kulis yapmış ve böyle bir hükümet kurulduğu takdirde olumsuz gelişmelerin yaşanabileceğinin sinyallerini vermiştir (Cemal, 2010: 216). Erdoğan'a (1999: 18) göre bu koşullar altında normal bir demokratik sistemde hem devlet dışı hem de askeri olmayan sivil siyasal aktörlerin rol alamamış olması, Refah Partisi gibi kısmen sisteme muhalefet etme çabasında olan bir siyasal hareketin ordu tarafından sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Bu gelişmeler sonrasında siyasal açıdan Türkiye çalkantılı bir döneme girmiş ve askeri darbe söylentileri yeniden dillendirilmeye başlanmıştır. Darbe söylentileri ve siyasal partiler arasında sonu gelmez görüşme turlarıyla dolu bir altı ayın sonunda, üstelik Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi ortaklığında bir koalisyon denemesinin de başarısızlıkla sonuçlanması, Erbakan'ın başbakanlığında bir Refah Partisi - Doğru Yol Partisi (RefahYol) koalisyon hükümetinin kurulmasıyla son bulmuştur. Refah Partisi'nin iktidar ortağı olamaması adına merkez medyanın önemli isimlerinden Aydın Doğan ve Dinç Bilgin Tansu Çiller'i ikna girişimlerinde bulunmuşlardır da, başarılı olamamışlardır (Cemal, 2010: 216). Hem bu süre boyunca hem de hükümeti kurduktan sonra, Refah Partisi Türkiye'nin güç odaklarını yatıştırmak, makul ve güvenilir bir merkez partisi olduğunu göstermek için özel bir çaba sarf etmiştir (Gülalp, 2003: 78). Refah Partisi'nin bu politik manevrasını değerlendiren Bostancı (1998: 34) şunları dile getirmektedir:

“Ancak Refah Partisi'nin temsilcilerinin beyanlarında sıklıkla kullandıkları İslami terminoloji, giyim kuşamlardaki sünnete uygun sakal ve başörtüsü, toplumsal ilişkiler alanında İslami kriterlere yapılan göndermeler bir anlamda partinin İslamcı görüntüsünün ilk elden unsurlarıdır. Bunların hemen peşinde gelen “İslami ortak pazar, faizsiz düzen” programları ve Batıya yönelik yoğun eleştiriler Refah Partisi'nin İslamcı konumunu pekiştirmiştir”.

Refah Partisi'nin koalisyon hükümetini kurmasından hemen sonra laik kesim partinin laik-demokratik sisteme karşı olduğunu ve bu sistemi kabul ettiği yönündeki ifadelerinin takkiye olduğu söylemlerini dillendirmeye başlamıştır (Heper, 2011: 285). Bu söylemlerin dillendirilmesinde basının uzun süredir üretmiş olduğu Refah imajı etkili olmuştur çünkü Refah Partisi kurulduğu günden beri merkez medyaya karşı savunma pozisyonunda kalmış ve basının Refah algısını bir türlü değiştirememiştir. Bu durumun temel nedeni ise basının uzun süre Refah Partisi'ni hak ettiği şekilde ele almamakta direnmiş olmasıdır. Her ne kadar basın Refah Partisi'ni gerektiği gibi ele almakta dirense de, aynı basın hiçbir zaman da Refah Partisi'ni tam olarak görmezlikten gelememiştir (Çakır, 1994: 76).

Özellikle Refah Partisi'nin iktidar ortağı olması devlet seçkinlerinin, muhalefet partilerinin ve büyük medyanın “laikliğin elden gittiği” ve “Türkiye'nin karanlık bir rejime sürüklenmekte olduğu” yolundaki açıklamalarının ortalığı kaplamasına neden olmuştur (Erdoğan, 1999: 51). Oysaki demokratik bir siyasal sistemde, parlamentoda en büyük gruba sahip bir siyasal partiye gayrimeşru muamelesi yapılarak olağan demokratik mekanizmaların dışına itilmeye çalışılmasının yanlış olduğu ve bunun aynı zamanda milyonlarca seçmenin tercihine saygısızlık olduğu bir gerçekliktir. Fakat bu gerçekliği görmek istemeyen devlet seçkinleri ve güçlü medya grupları bu görüşe şiddetle karşı çıkmış ve kurulması planlanan AnaYol hükümetini demokrasinin ve milli iradenin bir emri olarak yansıtmaya çalışmışlardır (Erdoğan, 1997: 133).

Ahmad da (2008: 207-208) benzer bir değerlendirme yaparak, Erbakan'ın başbakanlığının daha başından beri laik çevrelerden ve güçlerden tepki gördüğünü, büyük holding sahipleri tarafından tekelleştirilmiş basının saldırısına uğradığını dile getirmiştir. Basının bu saldırgan tutumu doğal olarak Refah Partisi'nde ve RefahYol Hükümeti'nde karşılık bulmuş ve hükümetin ilk icraatı basınla ilgili üç maddelik bir kararnamenin kabul edilmesi olmuştur. Kararname ile devlet kredilerinin basına kapatılacağı, daha önce verilmiş olan kredilerin ödeme günlerinin ileri tarihlere ertelenemeyeceği, özellikle gazetelerin verdiği promosyonların sınırlandırılacağı kamuoyuna duyurulmuştur. Bu karar sonrasında basında “basın özgürlüğüne” darbe şeklinde itirazlar yükselmiş, hemen ardından hükümetin basına verilen reklam ve teşvikleri de kestiğini açıklaması basında hükümet aleyhinde fırtınanın kopmasına neden olmuştur (Kocabaş, 1997: 58).

Bu gelişmeler ekseninde basının en çok merak ettiği konu ordunun hükümete karşı pozisyonunun ne olacağı olmuş ve dolayısıyla gazeteciler ordu ve hükümet arasında yoğun bir diplomasi trafiği başlatmışlardır. Ordunun RefahYol Hükümeti'ni devirme konusunda kararlı olduğu düşüncesi gazetecilere ardı ardına yapılan açıklamalarla ortaya çıkmıştır. Bu açıklamalardan en dikkat çekenleri ordunun basın üzerinden RefahYol Hükümeti'ne yönelik ilk rejim uyarısı olan ve Sabah gazetesinden Fatih Çekirge'ye yapılan açıklamaların “Karadayı'dan Humeyni Dersi”

başlığıyla yayınlanması olmuştur. Bu haberden kısa bir süre sonra MİT Müsteşarı Teoman Koman kendisini ziyaret eden Hasan Celal Güzel üzerinden basına ve hükümete mesaj vermiş ve böyle giderse darbe yapabileceklerini dile getirmiştir (Cemal, 2010: 222). Benzer bir ifade kullanan Birand ve Yıldız da (2012: 182) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu aşamada medyayı ve onun gücünü keşfettiğini dile getirmişlerdir. Özellikle laik merkez medya ile o güne kadar görülmemiş bir ilişki geliştiren Türk Silahlı Kuvvetleri, yazılı ve görsel basını da yapmış oldukları açıklamalar, özel turlar, brifinglerle ve belgelerle beslemiş ve hükümeti daralan bir çemberin içine hapsetmiştir. Bununla da yetinmeyen ordu, bizzat bazı gazetecileri ve gazete patronlarını markaja almış, tehdit ve baskıyla neyin haber olup neyin haber olmayacağı konusunda belirleyici olmuştur. Ordunun bu tip uygulamalarına karşı durarak, demokratik sürecin işlerliğini savunan gazeteciler ise bizzat bazı üst rütbeli subaylar tarafından PKK yandaşlığı ve bölücülükle suçlanmış ve haklarında davalar açılmıştır (Ilıcak, 2001: 110).

Her ne kadar ordu Refah Partisi'nin iktidar olmasına başından beri olumsuz tutum takınmış olsa da; bizzat Erbakan'ın ve Şevki Yılmaz gibi Refah Partili siyasetçilerin yapmış oldukları tartışmalı açıklamalar, laiklik konusunda başlatılan tartışmalar, Kemalizm'e yönelik ağır eleştiriler; kamuoyunda gereksiz bir kutuplaşmanın da fitilini ateşlemiştir. Erdoğan (1997: 182) bu dönemin politik aklını eleştirirken, resmi ideolojinin dışında durarak söylemler üreten Refah Partisi'ne ve onun liderine şu öneriyi yapmaktadır:

“Özellikle dönemin koşullarında siyasette İslam'a yapılan herhangi bir referansın otomatik olarak “demokrasi-karşıtlığı” ve “gericilik” olarak görüldüğü Türkiye gibi bir ülkede, akıllı bir politikacının her şeyden önce bu imajları pekiştirecek tutumlardan kaçınması gerekmektedir”.

Ayrıca bu tutumlar kendisini laik sistemin güvencesi olarak gören ordu ve merkez medyanın bu süreçte geliştirdikleri söylemlerin bu kurumlar tarafından daha da benimsenmesine neden olmuş ve bu bağlamda çatışmanın hâkim olduğu bir siyasal atmosferin oluşmasına engel olunamamıştır. Bu gelişmeler sonrasında ordu bünyesinde kurulan ve illegal bir yapılanma olan Batı Çalışma Grubu'nun kamu

kurumları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, dernekler, vakıflar, üniversiteler, basın ve yayın organları gibi çok geniş bir kadroyu takibe alması ve bu kurumlardaki kişileri fişlemesi de toplumsal yapıda açılan yaranın ne kadar derinlere indiğinin bir göstergesidir (Güzel, 2012: 112-113).

Bu süreçte Merkez medyada yoğun olarak işlenen bir başka konu ise Erbakan'ın Başbakan olarak 1996 yılının Ağustos'unda İran ve diğer İslam ülkelerine yapmış olduğu geziler olmuş ve bu geziler ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Erbakan'ın Ekim ayındaki Libya ziyareti basın tarafından yerden yere vurulmuş ve darbe duyularından ilk kez bu dönemde bahsedilmeye başlanmıştır (Ahmad, 2008: 208). Bu olayın hemen ardından patlak veren Susurluk Skandalı, Başbakanlık konutunda tarikat liderlerine verilen iftar yemeği, Aczimendiler olayı, Fadime Şahin-Müslüm Gündüz ilişkisi gibi olaylar merkez medya tarafından sansasyonel bir bağlamda ele alınmış ve rejim tartışmalarının merkezine yerleştirilmiştir. Bu süreçte en çok dikkat çeken olay Sincan'da düzenlenen Kudüs Günü etkinliğidir. Bu etkinlik 28 Şubat sürecinin en tartışmalı hadiselerinden birisi olarak tarihe geçmiştir. Etkinliklerle gündeme gelen Sincan'da, tatbikat dolayısıyla tanklar yürütülmüş, tankların caddede yürütülmesi medya tarafından "Tanklar Yürüdü" başlıklarıyla verilerek siyasi bir içerik kazandırılmıştır. Bu olaydan bir gün sonra Genel Kurmay 2. Başkanı Çevik Bir bir baloda bulunan gazetecilere "Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptık" diyerek tartışmalara son noktayı koymuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 200-201).

Bu süreçte sadece basının ve muhalefet partilerinin değil, anayasal bir organ olan Milli Güvenlik Kurulu'nun son iki toplantısının ana sorunu; laik cumhuriyetin Refah Partisi'nden korunması olmuştur (Erdoğan, 1999: 51). Ilıcak (2012: 359) ise bu dönemde Refah Partisi'nin merkez medya tarafından bu tip olayların da kullanılması ile marjinal bir parti olarak tanımlandığını ve bu nedenle Refah Partisi'nin dışlayıcı bir aktarım mantığıyla medyada kendisine yer bulabildiğini aktarmıştır.

Bostancı'ya (2012: 80) göre halkın siyasi tercihlerinden memnun kalmayan ordu, bu süreçte her an iktidara el koyacakmış gibi bir tutum sergileyerek siyasi

kadroların ve mekanizmaların harekete geçmesini sağlamıştır. Siyaset mekanizmasının ordunun beklentileri doğrultusunda işlemediği durumlarda ise, basın yayın organları üzerinden kamuoylarına ve iktidara iletilen mesajlar uygun siyasi tutumun ne olacağı konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmamıştır. Bu bağlamda TSK ile kamuoyu doğrudan temas kurabilmeye başlamış ve askerın basına bu tarz müdahaleleri de doğal görülmeye başlanmış hatta askerın bu durumdan vazife çıkarması memnuniyetle karşılanmıştır. Bütün bu gelişmeler sonrasında ordu basını da kullanarak siyaset mekanizmasındaki etki alanını genişletmiş ve siyasal süreçlerin işleyişinde karar alma mekanizmalarını saf dışı ederek, kendi söylemsel ve eylemsel hegemonyasını inşa etmeyi başarabilmiştir. Ordunun bu hegemonik üstünlüğü, Refah Partisi'nin kamuoyunda radikal ve iddialı bir söyleme sahip olmasına rağmen; partinin ilkesiz, siyasetsiz ve modelsiz bir pragmatizmi benimsemesi ve bundan sonuç alamadığı zamanlarda toplumsal kutuplaşmadan medet umması nedeniyle daha da güçlenmiştir (Bayramoğlu, 2001: 66). Bu bağlamda ordunun siyasal rejim üstündeki baskınlığı, siyaset mekanizmasının demokrasi lehine işlemediğini engellerken, demokrasi kültürünün oluşmasına da engel olmuştur.

Sonuç olarak 28 Şubat sürecinde yaşanan bu gelişmeler orduya bir darbe daha yapma fırsatını kazandırmıştır. Özellikle Susurluk kazası sonrasında devletin antidemokratik işleyişinin ortaya çıkışı, Kürt sorununa askeri çözüm bulma arayışları gibi durumlar bu dönemde sivil siyaset üzerinde askeri vesayetin daha fazla güç kazanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla askerın 12 Eylül'den sonra zaten iktidarın orta yerinde pozisyon alması nedeniyle, Refah Partisi iktidardan indirilmekten çok, yeterli izinleri almadan iktidar olduğu için iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bu durum aynı zamanda bazı yeni uygulamaların büyük medyanın da desteğiyle genel kabul görmüş sayılması ile siyaset üzerindeki askeri vesayeti daha da pekiştirmiştir. Kısacası medya bu büyük destekle askerın yeniden siyasal bir felaketi önleyerek, rejimi kurtardığı algısının pekişmesine neden olmuştur (Belge, 2012: 653).

Bütün bu gelişmeler sonrasında 28 Şubat 1997 günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar, bir kez daha Türk siyasal hayatında demokratik süreçlerin ordu tarafından yeniden dizayn edilme ve rejimi kurtarma bahanelerine

kurban edilmesiyle son bulmuştur. Her ne kadar Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararların hükümete tavsiye niteliğinde olduğu literatüre geçmiş olsa da, bunların tavsiye değil bir dayatma olduğu ve hükümetin laik rejimin tehlikeye girmesinden sorumlu olduğu vurgusunu taşıdığı daha sonra ortaya çıkmıştır. Burada önemli olan sadece hükümete bir takım kararların dayatılmasından öte; tankların yürütülmesi, basın yayın organlarının koro halinde aynı söylemleri dile getirmeleri, askeri darbenin gelmekte olduğunu vurgulayan açıklamalar, yüksek yargı mensuplarına, gazetecilere ve akademisyenlere verilen brifinglerdir (Bostancı, 2012: 79). Çünkü bu yapılanlar sayesinde sivil siyasetin karşısında yer alan askeri vesayet rejimi meşrulaştırılabilmektedir. Dolayısıyla 28 Şubat sürecinde hem sivil, hem bürokratik hem de siyasal dinamiklerin demokratik sürecin işleyişine olan güvensizliği, Türk siyasal hayatına bir darbe sürecinin daha not düşülmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bütün bu yaşananlar Türk siyasal hayatında ve özellikle toplumsal bilinçte demokrasi kültürünün yoksunluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

2.2.14. 28 Şubat Öncesi Türkiye'de Demokrasi Kültürü

Lipset (1960: 27) çağdaş demokrasilerin ilk sistematik araştırmasını yaparak bir anlamda demokrasi kültürünün demokratik gelişimdeki önemini “demokrasinin hoşgörü, ılımlılık, siyasal bilgi, ilgi, etkin katılım duygusu gibi tutumların mevcut olduğu toplumlarda bulunduğu” sözüyle kanıtlamıştır. Yine Lipset (1960: 27) ve Hadeniu ve Teorell'in (2005: 89) siyaset bilimi literatürüne kazandırdıkları ve bir önkoşul olarak öne sürdükleri demokrasi kültürü; sağlıklı bir demokratik sistem ve onun işleyişi için gereklilik olarak kabul edilmektedir. Tersini düşünülduğünde zayıf demokratik siyasal kültüre sahip ülkeler, sivil toplumun görece olarak dar olduğu ve zayıf örgütlendiği, rejim kurumlarının ve prosedürlerinin sık sık çatışma konusu olduğu ülkelerdir. Bu tip ülkelerde askeri müdahalelere karşı, gelişmiş demokratik kültürlerdeki kadar güçlü bir direniş bulunmamaktadır. Dolayısıyla kamuoyu zayıf, kendi içinde bölünmüş ve akışkan bir durumdadır (Örs, 1996: 45). Türkiye için de demokrasinin köklerini sağlamlaştırıp, dünyanın istikrarlı demokrasileri arasına

girememesinin kuşkusuz en önemli sebebi siyasal ve toplumsal yapıda demokrasi kültürünün zayıflığı ya da var olamamasıdır (Yayla, 2001: 115).

Türkiye özelinde demokrasi kültürünün gelişebilmesi için gereken ön koşulların Türk siyasal sistemindeki zayıflıkları ve eksiklikleri; 28 Şubat sürecinde askeri bir darbenin gerçekleşmesinin temel nedenleri olarak kabul edilmelidir. Hadenius ve Teorell'in (2005: 90–91) demokrasi kültürünün oluşması için toplumsal yapıda zorunlu gördükleri koşullar olan “Demokratik Gereklikler, Sivil Toplum, Din, Ekonomik Düzen ve Medya” dönemin Türkiye’sinin siyasal sistemindeki önemli eksiklikler olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu tezin temel teorik zemini oluşturan demokrasi kültürü düşüncesi; 28 Şubat darbesinin neden meydana geldiğini genel anlamda bu beş maddelik önkoşula dayanarak açıklamaktadır. Özelde ise konu merkez medyanın demokratik kültürün gelişmesi için yapması gerekenler ekseninde bu dönemde benimsemiş olduğu antidemokratik tutumu ortaya koymak amaçlanmıştır.

1990’lı yıllar Türkiye için 1982 Anayasası’nın siyasal ve toplumsal hayata getirmiş olduğu askeri vesayet etkisinin azaltılmaya çalışıldığı yıllar olarak kayda geçmiştir. Bu süreç aynı zamanda Avrupa Birliği’ne üyelik çabalarının güçlendiği ve bu yönde demokratik düzenlemelere dönük küçük adımların atılmaya başlandığı bir dönemdir. 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması ile ilişkiler bir nebze de ilerlemiş gibi gözükse de, 1996 yılında Türkiye’nin AB tarafından başlatılmış bulunan genişleme sürecinde yer alma isteği reddedilmiştir (Özer, 2009: 93-94). Reddedilme gerekçesi ise, Türkiye’de demokratik sistemin işlemesinin önündeki engellerdir. Özellikle Türkiye’nin Kopenhag Kriterleri konusunda siyasal ve toplumsal hayatta birçok eksikliğin olduğu ve bu konuda reformlar yapması gerektiği hatırlatılmıştır. Fakat yürürlükte olan 1982 Anayasası’nın baskıcı içeriği, 1991 yılında yürürlüğe giren Terörle Mücadele Kanunu’nun kısıtlayıcı uygulamaları; 1990’lı yıllarda Türkiye’de demokratikleşme adımlarının atılmasına engel olurken, siyasetin ve toplumsal yapının demokratik sistemin gereklikleri ekseninde yapısal olarak yeniden dizayn edilmesini de imkânsız kılmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği üyesi Hıristiyan Demokrat liderlerin yaptığı bir toplantı sonunda Türkiye’nin Avrupa

Birliği üyeliğinin medeniyet farkından dolayı mümkün görülmediği görüŖünün Türk kamuoyuna yansması Refah Partisi'nin Avrupa Birliği konusundaki geleneksel söylemini haklılaŖtırmıŖ ve toplumsal bilinçte meŖulaŖtırmıŖtır (Dağı, 1998: 100).

Türkiye'nin bu karmaŖık siyasal atmosferinde sivil toplumda yer almıŖ bulunan farklı düŖünce ve inanç alanlarının varlığına karŖı bir tahammülsüzlüğü ve devamında devleti toplumun en azından belli kesimlerine karŖı koruma güdüsü ile bir siyasal vaziyet alıŖın yaŖandıđı gözlemlenmiŖtir (Karaman, 1997: 271). Çaha (2004: 196-197) bu durumu Ŗöyle açıklamaktadır:

“Sivil toplum örgütleri arasındaki bu kutuplaŖmadan en iyi yararlanan devlet eliti olmuŖtur. Devlet elitinin genel geçer politikası olan “iti ite kırdırma” politikasını sivil topluma karŖı da geliŖtirdiđi görülmüŖtür. Özellikle 28 Ŗubat öncesinde sivil toplum kuruluşları niteliğindeki bazı kuruluşlara verilen brifinglerle kuruluşların askeri darbenin yanında yer alması sađlanmıŖtır. Devlet “iti ite kırdırma” taktiğini sivil toplum üzerinde uygulayarak sivil toplum gruplarının karŖısına yine sivil toplum kuruluşlarını çıkarmıŖtır”.

Bu koŖullar altında dönemin Türkiye'sinde sivil toplumun yüksek oranda yapısal olarak resmi ideolojiye ve rejimin dinamiklerine bağımlı olduğu anlaŖılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de rasyonel anlamda sivilleşen bir siyasal mekanizmanın olmaması, sivil toplumun da baskı ve dayatmalarla yapay siyasal süreçlere çekilmesine ve sorunlu bir Ŗekilde siyasallaŖmasına neden olurken; demokrasi kültürünün geliŖmesi için ideal ortamın var olabildiği sivil toplumsal yapıyı da kısırlaŖtırmaktadır.

1980'lerden sonra küreselleŖme sürecinin ve Türkiye'deki serbestleşen ekonominin sunduğu imkânlarla büyüme gösteren küçük ve orta büyüklükte iŖletmeler, İslami kesimin gücünü arttırmasında ve İslami söylemi kullanan partilerin yükseliŖe geçmesinde önemli bir yere sahip olmuŖlardır. Ekonomik olarak güç arttırma, beraberinde Kemalist ideolojiden bağımsızlaşmayı da getirmiŖtir. İslami kesim, kontrol ettiği ekonomik aktivite aracılığıyla alternatif eğitim kurumları kurmak, öğrencilere burs vermek, taraftarlarını istihdam etmek, medya kuruluşları

kurmak ve benzer yollar suretiyle gücünü arttırmıştır (Taslaman, 2011: 173). Ayrıca İslami gruplar bu süreçte hem ulusal hem evrensel düzeyde farklı akım ve hareketlerden etkilenmişler ve siyasal arenada İslami kimliği temsil ettiğini söyleyen birçok oluşum ortaya çıkmıştır. Aslında bu tür grupların ve siyasi oluşumların siyaset arenasında yer almaya başlamaları Türkiye’de demokrasinin toplumsal ve kültürel bir nitelik kazanmasına çok önemli katkıları olmuştur. Ayrıca bu tür oluşumların İslami kimlikleri ile demokratik sisteme entegre olmaları sağlanarak, İslam ve demokrasi karşıtlığı üzerinden üretilmeye çalışılan köktenci söylemlerin oluşması da engellenmiştir. Fakat bu dönemde terörle mücadele sürecinde Hizbullah gibi İslami oluşumların silahlandırılarak teröre karşı kullanılmaları, İBDA-C ve Kaplıncılar gibi örgütlerin eylemler gerçekleştirmeleri, Refah Partili yetkililerin laiklik karşıtı sert söylemleri, cemaat ve tarikat gibi sosyolojik yapıların demokratik sistemi “kafir düzen” olarak tanımlamaları demokrasinin sağlıklı bir işleyiş kazanmasını engelleyen faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 1994: 128-129).

Sarıbay (2000a: 163) Refah Partisi’nin de İslam’ı yorumlarken kutuplaştırıcı bir yaklaşımı benimsediğini ifade etmiş ve bu yorumlamanın nedeninin partideki demokrasi kültürünün yoksunluğu olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Erbakan ve Erdoğan gibi Refah Partisi’nin önemli kurmaylarının demokrasiyi bir amaç olarak görmeyip araç olarak kabul etmeleri, Refah’ın söyleminin büyük ölçüde dini referanslardan kaynaklandığı düşüncesini güçlenmiştir (Özbudun, 2003: 86). Mardin (2000: 228–235) ise bu dönemde Türkiye’de İslam’ın ideolojik bir bakış açısıyla ele alındığını bu nedenle İslam’ın önceden belirlenmiş bir politik hedefe ulaşmada kullanılırken bazı yorum farklılıklarıyla ele alınarak birleştirici olmaktan çok ayrıştırıcı bir unsura dönüştüğünü dile getirmiştir. Öte taraftan kamusal alanda dinin daha görünür olmaya başlaması ve sayıları gittikçe artan dini tarikat ve mezhep kaynaklı etkinlikler devletin ve siyasi seçkinlerin bu gelişmeler karşısında ne dereceye kadar rahat bir tutum takınmaları gerektiğini sorgulayan laik kent grupları arasında kaygılara neden olmuştur. Ülkede siyasal İslam tehlikesi sezenler için demokratik bir siyasal rejimde gerici dini hareketlerin ölçüsüzce artması tehlikesi bir ikilem oluşturmuştur (Heper, 2011: 230).

Dolayısıyla dinin hoşgörü ekseninde yapılacak yorumlanmasıyla oluşması ve gelişmesi beklenen demokrasi kültürü, köktenci ve marjinal yorumlamalarla bir çatışma ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu süreçte antidemokratik bir kurum olan ordunun kendisini demokrasinin koruyucusu olarak konumlandırması ve dini unsurları demokratik sistemin karşısında konumlandırması, Türkiye’de çok güçlü olmayan din ve demokrasi ilişkisinin karşıtlıklar üzerinden tanımlanmasına neden olmuştur (Tessler ve Altınoğlu, 2004: 45-46). Ayrıca ordunun ve aydın sınıfın laiklik yorumunun köktenci bir mantıktan beslenmesi; demokratik siyaset mekanizmasının işleyişini büyük ölçüde sekteye uğratmış ve demokratik kültürün yerine toplumsal bilinçte laik/anti-laik karşıtlığının pekişmesine neden olmuştur. Genel olarak bakıldığında ise ordu ve siyasal elitlerin Türkiye’deki laik rejim içinde batı ülkelerinde görülen din kökenli muhafazakâr-demokrat parti tipinin siyasal sistem içerisinde oluşmasına izin vermemeleri, hem demokratik rejimin varlığı hem de diğer İslam ülkelerine örnek oluşturma açısından Türkiye’yi antidemokratik bir sürecin içine itmiştir.

Lipset (1960: 31) ekonomik kalkınmanın demokrasi için bir önkoşul olduğunu öne sürmektedir. Yine ekonomik yapı ve politik kültürün demokrasileri kurmakta ve korumakta en temel değişken olduğunu vurgulayan Lipset, ekonomik ve sosyal kalkınmanın eğitim seviyesini arttırdığını; eğitim seviyesinin de insanların bakış açısını genişletip, radikal doktrinleri benimsemekten uzaklaştırdığını dile getirmektedir. Benzer şekilde Vaeth (2003: 359) de demokratik sivil toplumlara geçiş yolunda ülkelerin sağlam ekonomik gelişme dinamiğine sahip ve kırılğan olmayan bir ekonomik güce sahip olmaları gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü gelişmiş demokrasinin ve demokrasi kültürünün oluşabilmesi için gereken insani gelişme doğrudan ekonomik kaynaklara sahip olmaya bağlıdır. Türkiye özeline gelindiğinde Türkiye ekonomisi; kırılğan yapısı, siyasi çekişmeler ve darbeler nedeniyle birçok istikrarsız dönemi yaşamak zorunda kalmış ve arzu edilen ekonomik hedeflere ulaşamamıştır. Bu kırılma dönemlerinde devletçi, liberal ve planlı ekonomi gibi birçok farklı programı uygulamaya çalışan Türkiye, siyasal sistemindeki istikrarsızlıklardan dolayı tam anlamıyla ekonomik istikrara da ulaşamamıştır. Her ne kadar 24 Ocak kararları ile liberal ekonomiye geçiş süreci

başlatılmış olsa da, Türkiye için 28 Şubat sürecinde geçerli olan yarı devletçi yarı liberal karmaşık bir ekonomik yapılanmanın var olduğu bilinmektedir. Bu yıllarda Türkiye'nin pazar ekonomisine uyum süreci yaşıyor olması ve aynı zamanda Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin özelleştirilmeye başlandığı bir döneme denk gelmesi, sermaye gruplarının 28 Şubat sürecinde ekonomik olarak demokratik değer yargılarının desteklemesi yerine, anti demokratik değer yargılarını benimsemesine neden olmuştur (Somer, 2004: 7). Siyasi istikrarsızlık ve siyaset mekanizması üzerindeki askeri vesayet nedeniyle de özelleştirme politikalarının ağır işleme, Türk ekonomisinin de yapısal olarak bir türlü dizayn edilmemesine neden olmuştur. Özipek'e göre (2005: 641) 28 Şubat süreci Türkiye'nin din devleti olmaktan kurtarıldığı ve laik sistemin güvence altına alındığı görüntüsünün ötesinde; cumhuriyet tarihi boyunca ekonomik ve sınıfsal bakımdan ayrıcalıklı bir kesimin, bürokrasinin ve devletle organik bağı olan sermayenin, yeni gelişen toplumsal güçlere karşı giriştiği bir tasfiye operasyonu olarak okunmalıdır. Bu bağlamda dönemin Türkiye'sinin sahip olduğu bozuk ekonomik sistem, demokratik sistemin işlemesine ve gelişmesine engel olurken, serbest piyasa ekonomisini savunan sermaye gruplarının da beklenmedik bir şekilde demokrasiden yana tavır almak yerine, antidemokratik süreçleri desteklemeyi tercih etmelerine neden olmuştur.

Demokratik bir toplum düzeninin işlerliği, demokrasi kültürünün var edilebilmesi; yetkin ve sorumlulukları konusunda bilinçli medya örgütlenmelerinin ve gazetecilerin varlığına bağlanmıştır. Ancak bu şekilde ayrıntılardan arındırılmış bilgi akışını mümkün kılmak ve yönetenleri kontrol altında tutabilmek görevleri yerine getirilebilir (Schneider ve Raue; 2000: 4). Bu görevler kapsamında medya; haber aktarımı yapmak için değil, kamu adına hükümetlerin eylemlerini denetlemek, gücün kötüye kullanımına karşı vatandaşları korumak, örtbas edilmeye çalışılan skandalları ortaya çıkarmak gibi kamu yararına hizmet için vardır (Sparks, 1999: 46). Medyanın ve gazetecinin bu görevini onun demokrasinin ilerlemesi için çalıştığını kanıtlayan muhteşem bir örnek olarak tanımlamaktadır (Gans, 2003: 79). Oysaki 1990'lı yıllar Türkiye'de medyanın farklı sermaye grupları tarafından kontrol altına alındığı, çok sesliliğin ekonomik ve siyasi çıkarlara endekslendiği, farklılıkların ise görmezden gelindiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Hemen her darbe döneminde

olduğu gibi, bu dönemde de ulusal medyanın büyük şirketleri çıkarlarından yana taraf almışlar; ulusal medyanın büyük gazeteleri ve köşe yazarları gerçek dışı manşet ve yorumlarla bu sürece destek vermişler ve demokratik sistemin askıya alınmasını umursamamışlardır (Aydın, 2012: 62). Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu'na bu dönemin medya yapılanmasını anlatan ve açıklamalarda bulunan Dinç Bilgin'in söyledikleri itiraf niteliğindedir. Komisyon tarafından hazırlanan rapora (2012: 965-966) göre bu süreçte, Aydın Doğan'ın ve Dinç Bilgin'in sahip olduğu Türkiye'nin en büyük iki medya grubuna ait gazetelerde, Televizyon kanallarında ve radyolarda Refah Partisi'nin temsil ettiği Milli Görüş çizgisi, irticai düşünce olarak tanımlanmış; “Şeriat propagandası, Humeyni uyarısı, Tarikat liderleri, Türkiye İran mı olacak?” başlıklı türlü haberlerle toplumda sözde irtica korkusu oluşturma çalışılmıştır. Bunun yanında stratejik haber ve yazılar da Refah Partisi'nin ideolojik diline dönük “suç algısı” oluşturmak için yayınlanan yazı ve haberlerin de olduğu gözlenmiştir.

Merkez medya bu süreçte adeta seferber olmuş ve RefahYol Hükümeti'ni devirebilme adına birçok asılsız haber yapmış ve yaptığı yayınlarla toplumsal bilinçte suni bir korku üretmeye çalışmıştır. Ayrıca Genel Kurmay Başkanlığı da bu süreçte medya ile ilişkileri o kadar ilerletmiştir ki, bizzat iki üst rütbeli komutan Çevir Bir ve Güven Erkaya bu görevi üstlenmişler ve gazetecileri yoğun bir şekilde “bilgilendirmişlerdir”. Özellikle bu dönemin gazetecilerinden Can Ataklı, Fikret Bila, Zafer Mutlu, Sedat Ergin, Ertuğrul Özkök, Tufan Türenç, Emin Çölaşan, Güneri Civooğlu gibi birçok ünlü gazeteci Genel Kurmay Başkanlığı'nda düzenlenen brifinglere katılarak, demokratik sistemin ordu tarafından nasıl korunabileceğini tartışmışlardır (Birand ve Yıldız, 2012: 223-225). Bu brifingler hemen basının içeriğine yansımış ve 20 Aralık 1996 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin manşetinde; “Bu defa işi Silahsız Kuvvetler halletsin” manşeti atılmıştır. Ertuğrul Özkök'ün köşesinde yer alan röportajdan alınarak habere konu edilen bu sözün Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'ya ait olduğu gazeteci Sedat Ergin tarafından daha sonra açıklanmıştır (Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu, 2012: 968). Sonuç olarak bu süreçte toplumun gözünde en çok güven kaybına uğrayan medya olmuş ve bu güvenin tazelenmesi için de takip eden günlerde hiçbir çaba sarf edilmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNDE YAYINLANAN KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ

3. 1. YÖNTEM

Bu çalışmanın uygulama kısmında seçilen gazetelerde yayınlanmış olan köşe yazılarının analiz edilmesi için yöntem olarak Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi kullanılacaktır. Eleştirel söylem araştırmaları; semantik, fonoloji, sentaks, morfoloji ve pragmatik yaklaşımlarda görüldüğü gibi cümleyi temel alan dar kapsamlı bir dil analizi olmaktan uzaktır. Tam aksine, dil kullanımının daha büyük bölümlerini sosyokültürel bağlam çerçevesinde ele alarak inceleyen kapsayıcı bir yaklaşımdır. van Dijk'a (2001a: 353) göre eleştirel söylem çözümlemesi özellikle toplumsal yapıda var olan güç-iktidar ilişkilerindeki eşitsizliklerin ve toplumsal tahakkümün sosyal ve siyasal bağlamda metinler ve söylemler üzerinden nasıl yeniden üretildiğini analiz eden bir yaklaşımdır.

Eleştirel söylem analizi homojen bir yapıyla açıklanmaktan uzak bir yöntem olarak kabul edilse de, yöntemin genel teorik kökeni, temel varsayımları ve amacı ana hatlarıyla resmedilmiştir. Bu bağlamda eleştirel söylem analizinin metodolojik boyutu bazı temel yaklaşımlar ve bu yaklaşımların teorik kökenleri kapsamında ele alındığı zaman daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yönteme dair bu yaklaşımlar temelde iki farklı ekolün çatısı altında birleşmektedir. Bu ekollerden birincisi eleştirel sosyal bilimler geleneğinin de çıkış noktası olan Frankfurt Okulu'ndan beslenmiş ve Norman Fairclough tarafından teorize edilmiş olanıdır. İkincisi ise daha çok eleştirel dilbilimsel çalışmaların etkisinde Ruth Wodak tarafından teorize edilen ekoldür (Titscher ve vd., 2000: 144).

Fairclough'un yaklaşımında eleştirel söylem analizi dilin kendisini bir söylem olarak ele alır ve dili diğer toplumsal pratiklerle bağlantılanmış toplumsal sürecin bir ögesi olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda bir yöntem olarak eleştirel söylem analizi eleştirel sosyal bilimler geleneği içindeki belirsiz diyalektik bağlantıları

araştırmaya çalışan söylemin; eleştirel bir çözümlemesidir (Fairclough ve Graham, 2003: 188). Bu yaklaşımda Althusser'in ideoloji kavramsallaştırmasından ve Gramsci, Foucault ve Frankfurt Okulu düşünürlerinden izler bulmak mümkündür. İkinci yaklaşım ise toplumsal gerçeklik ve dilbilim arasında güçlü bir ilişkiler ağının olduğunu kabul etmekte ve söylemin de bu koşullarda toplumsal anlamdan bağımsız bir şekilde var olamayacağını vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda da Rus teorisyen ve dilbilimciler Bakhtin'in ve Volosinov'un etkisi görülmektedir. Özellikle bu teorisyenlerin ideolojik dilbilimsel teorileri dilin, toplumsal yaşamda ideolojik kullanımını ve dilin sınıf mücadelesindeki belirleyici etkisini ortaya çıkarmaktadır (Titscher ve vd., 2000: 145).

Teun van Dijk ise eleştirel söylem çözümlemesinin; dilin kullanımı, söylem ve iktidara karşı sosyo-politik ve eleştirel bir yaklaşım olarak 1970'li yılların sonlarında bir grup eleştirel dilbilimcinin çalışmalarıyla başladığını ve 1980'ler ve 1990'lardan sonra eleştirel yaklaşımların yükselişe geçmesiyle uluslararası bir boyut kazandığını dile getirmektedir. Ayrıca van Dijk dilin kullanımına yönelik farklı yaklaşımlardan da öte eleştirel söylem çözümlemesinin spesifik olarak toplumsal iktidarın yeniden üretimiyle ilgilendiğini aktarmıştır (van Dijk, 2008: 7-8). Dilbilimden beslenerek eleştirel söylem çözümlemesinin sınırlarını çizen Wodak (2001: 2-3) Habermas'ın "dil tahakkümün ve gücün bir aracıdır" önermesinden hareketle eleştirel söylem analizinin ve analistlerinin amacını toplumsal yapıdaki eşitsizliği, bu eşitsizliğin meşrulaştırılmasını ve bu süreçte dilin kullanımını ortaya koymak şeklinde açıklamıştır. van Dijk (2009: 111) ise eleştirel söylem çözümlemesinin problem odaklı olduğunu ve doğrudan söylem ve söylemin özelliklerine odaklanmak yerine, söylemin ön plana çıkarmış olduğu toplumsal problemleri ele aldığını dile getirmiştir.

Fairclough (1993: 134) eleştirel söylem çözümlemesinin önemini yöntemin dilin kullanımındaki farkları ortaya çıkarması olarak açıklamıştır. Bu süreçte dilin kendisi yapısalcıların tek boyutlu bir yapı olduğu iddialarının aksine hem toplumsal yapı tarafından şekillendirilmekte hem de toplumsalı oluşturmaktadır. Bu bağlamda dilin kullanımı simültane bir şekilde toplumsal kimlikleri, sosyal ilişkileri, sisteme ait

bilgiyi ve olaylara-durumlara özgü inanışları da belirlemektedir. Fairclough eleştirel söylem analizi yöntemiyle; söylemsel pratikler, olaylar ve metinler ile daha geniş kapsamda sosyal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçlerin ve bu süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan uygulamaların, olayların ve metinlerin iktidar mücadelesinin ortaya çıkardığı ilişkilere uygun biçimde ideolojik olarak nasıl şekillendirildiğinin analiz edilmesi olduğunu dile getirmiştir. Bu sayede toplumsal yapıdaki iktidar yapısı ve hegemonyanın devamını sağlayan toplum ve söylem arasındaki örtük ilişkiler görünür kılınmaktadır (Fairclough, 1993: 135). Bu bağlamda Fairclough'a (2001: 123) göre eleştirel söylem analizi dilin kullanımını da içinde barındıran göstergeler ve toplumsal yapıdaki diğer elementler arasındaki diyalektik ilişkinin analizini yaparak; metin türleri üzerinden toplumsal bilinçte üretilen söylem türlerinin gizlemiş olduğu ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Fairclough'un söylemin dil ve toplumsal yapıdaki yerini diyalektik bir ilişkinin sonucu olarak kabullenmesi; dilin kullanımı üzerinden sistemsal bilginin üretildiği düşüncesini idealleştirmekte ve kişilerarası olarak da toplumsal özneleri ya da kimlikleri ve bunlar arasındaki ilişkileri yaratmaktadır (Titscher ve vd., 2000: 149).

Eleştirel söylem analizi özel olarak toplumsal yapılarda gerçekleşen olaylara dair söylemlerin güç-iktidar ilişkileri ve toplumsal eşitsizliklerden etkilenerek nasıl oluşturulduğunu incelemektedir. Bu kapsamda eleştirel söylem analizi özel bir yöntem, spesifik bir paradigma, bir ekol ya da bir okul oluşturma çabası içerisinde değildir. Bunun yerine toplumsal yapıda meydana gelen olayları söylemsel boyutta daha iyi bir şekilde ele alma ve analiz etme konularıyla ilgilenmektedir (van Dijk, 1993: 252). Eleştirel söylem analizinin metodolojik olarak ele alınışı ise, yöntemin diğer yöntemlere göre daha kapsayıcı ve farklı disiplinlerden birçok teorik kaynaktan besleniyor olması nedeniyle yöntemi önemli kılmaktadır. Özellikle teorik olarak sosyal bilimler ve eleştirel sosyal bilimler kapsamındaki farklı disiplinlerden besleniyor olması, eleştirel söylem analizinin söylem yapıları ve toplumsal yapılar arasındaki karmaşık ilişkilerin ortaya çıkartılabilmesinde etkili olmaktadır. Yöntem bilimsel olarak açık ve sistematik yöntemler uygulanmadan sosyal değeri ve bilimsel geçerliliği olan gözlemler ve değerlendirmeler yapılamamaktadır. Bu kapsamda eleştirel söylem çözümlemesi teorik şekillenme, formülasyon, tanımlama ve

uygulama evresine kadar birbirine içine geçen ve birbirini etkileyen büyük bir sarmal yapı ortaya koymaktadır. Yani eleştirel söylem analizi yöntemi her ne kadar sofistike bir yapı arz etse de, ampirik olarak da sağlam temeller üzerinde yer almakta ve uygulanabilirlik açısından uygun bir yapı arz etmektedir. Sonuç olarak eleştirel söylem analizi bir yöntem olarak kabul edilmektedir çünkü büyük teorik kaynaklardan beslenen kompleks teoriler ve bunların ortaya koyduğu analizler gizli formüllere, sistematik analizlere ve muğlak bir jargona gerek duymak zorunda değildir (van Dijk, 2001b: 96-97).

Eleştirel söylem analizinin yöntembilimsel olarak değerlendirmesini yapan Huckin ve arkadaşları (2012: 109-110) ise sekiz temel başlıkta yöntemin bilimselliğini ispatlamışlardır ve kapsamını aktarmışlardır. Bu başlıklar sırasıyla;

- Eleştirel söylem analizi yöntemi analizlerini sistematik olarak hem niceliksel hem de niteliksel önceliklerle dilbilimsel detaylara dayandırmaktadır.
- Eleştirel söylem analizi rutin olarak eşitsizlikleri ve tahakkümü yansıtan metnin kendisine dikkat çekmektedir.
- Bu nedenle eleştirel söylem analizi eleştireldir ve açıklayıcıdır.
- Eleştirel söylem analizi çözümler için gereken geniş bir metin-dilbilimsel araçlar bütününe dikkat çekmektedir.
- Eleştirel söylem analizi çok geniş disiplinler arası bir kavram ve yöntemler bütününe gönderme yaptığı için eklektiktir.
- Eleştirel söylem analizi çok kapsamlı metin türlerini analizler için kullanmaktadır.
- Eleştirel söylem analizi çözümlerinde metinlerde bulunan metinsel suskunlukları, imaları, muğlaklıkları, ifadeleri ve söylemin güçlü boyutlarını hesaba katar.
- Daha geniş bir kitleye ulaşması adına analizlerde yoğun akademik terimlerin kullanılması minimize edilerek çözümlene yapılıdır.

Fairclough (1993: 136) belirgin bir olaydaki söylemsel pratiğin ve yapıların ortaya çıkartılması için analiz aşamasında üç boyutlu bir analiz çerçevesinin kullanılması gerektiğini dile getirmektedir. Çünkü her söylemsel pratik üç boyutlu bir yapı arz etmektedir. Bu yapılar sırayla konuşulan ya da yazılan dil olarak “Metin”, metnin üretimini ve yorumlanmasını da içine alan “Söylemsel Pratik” ve “Toplumsal Pratiklerdir”. Bu üçlü yapı sayesinde karmaşık bir sosyal olayın analizinde metin boyutu olayda dilin kullanımına, söylemsel pratikler boyutu güç-iktidar ilişkilerine ve toplumsal pratikler boyutu ise ideolojik ve siyasal bağlama odaklanmaktadır. van Dijk’a (2001a: 353) göre eleştirel söylem analizinin başarılı bir şekilde yapılabilmesi için yöntemin kendisinin birtakım gereksinimlere ihtiyaç duyduğunu dile getirmiş olması dikkat çekicidir. Bu gereksimler sırasıyla;

- Eleştirel bir çözümleme yöntemi olduğu için eleştirel söylem analizi çalışmalarının kendisini kabul ettirebilmesi için diğer çalışmalardan daha iyi olması gerekmektedir.
- Eleştirel söylem analizi popüler paradigmlar ya da moda eğilimlerden öte özel olarak toplumsal problemler ve siyasal konular üzerine odaklanmaktadır.
- Toplumsal problemlerin eleştirel analizlerinin ampirik olarak yeterli olabilmesi için bu analizlerin disiplinler arası olması gerekmektedir.
- Eleştirel söylem analizi söylemin yapılarının tanımlanması yerine, onları sosyal entegrasyonun ve özellikle toplumsal yapının bir parçası olması açısından açıklamaya çalışmaktadır.
- En belirgin ve en önemlisi ise eleştirel söylem analizi yöntemi toplumsal yapıdaki iktidar ve tahakküm ilişkilerinin söylemler üzerinden nasıl işlediğini ortaya kaymayı amaçlamaktadır.

van Dijk’ın sıralamış olduğu bu gereklilikler sonrasında, Wodak (2001: 3) ise eleştirel söylem analizinin kapsamında üç ayrılmaz kavramın var olduğunu dile getirmektedir. Bu kavramlar sırasıyla iktidar, tarih ve ideolojidir. Bu kapsamda eleştirel söylem çözümlemesi metinleri belirlenimci ilişkiler üzerinden yorumlayarak açıklamaktan kaçınmaktadır. Tam tersine daha da derinlemesine metni ele alan

yöntem; her söylemin bir tahakküm ilişkisinin etkisinde şekillendiğini, tarihsellik içerisinde üretildiğini ve yorumlandığını ve tahakküm ilişkilerinin de iktidar sahibi grupların ideolojileri tarafından meşrulaştırıldığını dile getirmektedir. Bu açıklamalardan sonra Wodak (1996: 17-20) ve Fairclough ve Wodak (1998: 271-280) eleştirel söylem çözümlemesinin genel prensiplerini 8 temel başlık altında özetlemişlerdir. Bu başlıklar sırasıyla:

- Eleştirel söylem analizi toplumsal sorunlarla ilgilenen bir yöntemdir. Bu yöntem dil ya da dilin kullanımıyla değil, toplumsal ve kültürel süreçlerin ve yapıların dilbilimsel karakterleriyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla eleştirel söylem analizi mecburen disiplinler arası bir yöntemdir.
- Foucault ve Bourdieu'nün güç-iktidar ilişkilerinin söylem üzerinden işlediği önermesini benimseyen eleştirel söylem analizi söylemin içindeki ve söylemin üzerindeki iktidarı analiz etmeyi amaçlar.
- Toplum ve kültür diyalektik olarak söylemle bağlantılıdır yani toplum ve kültür söylem tarafından şekillendirilmekte ve aynı zamanda söylemi oluşturmaktadır. Dilin kullanımının her örneği içerisinde iktidar ilişkilerini de barındıran toplum ve kültürü yeniden üretmekte ya da aktarmaktadır.
- Dilin kullanımı ideolojik olabilir. Bu ideolojik kullanımı belirleyebilmek için metinlerin yorumlanma, algılanma ve toplumsal etki bağlamında analiz edilmesi gerekmektedir.
- Söylem tarihseldir ve ancak kendi bağlamıyla olan ilişki kapsamında ele alındığında anlaşılabilir. Bu durum metateorik düzeyde Wittgenstien'nin yaklaşımında karşılık bulmaktadır ki bu yaklaşıma göre bir söylemin anlamı onun içinde bulunduğu özgün durumdaki kullanımında saklıdır.
- Metin ve toplum arasındaki ilişki doğrudan bir ilişki değildir. Bu ilişki metnin kavranması hakkında var olan sosyo-bilişsel ve sosyo-psikolojik modeller üzerinden işlemektedir.

- Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Eleştirel söylem analizi ise metin ve metnin içinde olduğu toplumsal koşullar, ideolojiler ve güç-iktidar ilişkilerini kapsayan sistematik bir yöntem ve bir ilişkiler ağını içermektedir.

- Söylemin kendisi toplumsal tutumların bir formudur. Eleştirel söylem analizi sosyal bilimler kapsamında bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmektedir çünkü bu yöntem ilgi alanlarını net bir şekilde ortaya koymakta ve araştırmakta olduğu sorunlara pratik sorular yönelmektedir.

Fairclough ve Wodak, söylem analizindeki eleştirel boyutun, gündelik hayat eleştirisinin bir tekrarı olmadığını, analizin dil teorileri ve dil analizlerinin metodolojilerine dayandığını ve analizin, belirgin tecrübelerin ötesine giden derinlikli sistematik araştırma kaynaklarına sahip olduğunu vurgulamaktadır (Sözen, 1999: 144). Eleştirel söylem analizinin uygulanmasına dair analitik bir çerçeve çizildiğinde beş temel başlıktan oluşan bir şema ortaya çıkmaktadır (Fairclough, 2001: 125-136) . Bu evreler sırasıyla şu şekilde listelenmiştir;

- Eleştirel söylem analizi dilbilimsel bir bağlama sahip olan sosyal sorunlara odaklanarak; metinlerin içinde olduğu toplumsal bağlamı, akademik ve akademik olmayan kaynakları kullanarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

- Metnin içinde bulunduğu toplumsal pratikleri inceleyerek, göstergeler ve diğer metinsel etkenler arasındaki ilişkinin meşrulaştırma ve metnin etki alanını genişletmedeki hayati önemine odaklanmaktadır. Ayrıca metindeki söylem, göstergeler ve diğer etkenler arasındaki yapısal ve etkileşimsel boyutta ele alınmaktadır.

- Toplumsal düzenin meşrulaştırılabilmesi için metinsel bağlamda kullanılan ve özünde ideolojinin de temel sorunu olan yapay pratiklere ve uygulamalara yönelik eğilimleri ortaya koymaktır.

- Daha önceki süreçlerde tahakküm ve direniş ilişkilerinin işlendiği metinleri de ele alarak, bu tür ilişkilerin analiz edilmesine odaklanmaktadır.

- Toplumsal pratiklerden ve gündelik yaşamdan uzak bir eleştirel duruşun geçersiz olacağı kabulü üzerinden yola çıkan yöntem, sonuç olarak analiz sürecinde eleştirelliğin vurgulanarak ön planda tutulması gerektiğini savunur.

Bu çalışma kapsamında eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak 28 Şubat 1997'de Türk siyasal hayatına bir müdahale olarak kabul edilen 28 Şubat Postmodern Darbe'si öncesinde ve sonrasında kaleme alınmış olan köşe yazıları analiz edilecektir. Eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak; köşe yazılarında üretilmiş olan demokrasi söylemlerinin demokratik siyasetin sağlıklı işleyişi için gereken hoşgörü, empati, farklılıklara saygı gibi demokrasinin kültürel boyutlarını da içine alan düşünceler geliştirip geliştiremedikleri araştırılacaktır. Yöntemin uygulanması kapsamında köşe yazılarındaki demokrasi söylemlerinin ve demokrasi düşüncesinin kültürel bir dayanağının olup olmadığı, kapsayıcılığı mı yoksa ayırıştırma mı güçlendirdiği üzerine odaklanılacak ve bu metinlerin ne gibi bilişsel süreçlere çağrışımlar yaptığı ve ne tür imalar barındırdığı analiz edilecektir. Özellikle eleştirel söylem analizinin dilbilimsel bağlama sahip olan toplumsal sorunların, tahakküm ve güç-iktidar ilişkilerinin, eşitsizliklerin metinler üzerinden meşrulaştırılmasını ortaya koyuyor olması; bu çalışma kapsamında analiz edilecek olan köşe yazılarının içinde üretildiği toplumsal koşullar, ideolojiler ve güç-iktidar ilişkilerinden nasıl etkilendikleri sistematik bir şekilde ortaya konulacaktır. Ayrıca eleştirel söylem analizi yönteminin toplum, kültür ve dil arasındaki diyalektik ilişkiyi ortaya koyuyor olması; çalışma kapsamında analiz edilecek olan 28 Şubat sürecinde kaleme alınan köşe yazılarında üretilmek istenen demokratik siyasal söylemlerin içerisinde dönemin iktidar ilişkilerini de barındıran toplumsal yapıyı ve kültürü nasıl yeniden üretmekte ve meşrulaştırmakta olduğunu gösterecektir.

3.2. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE KALEME ALINAN KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ

3.2.1. Cumhuriyet Gazetesi

Hikmet Çetinkaya 1 Mart 1997 tarihinde “Demokrasi Dersi...” başlığıyla yayınlamış olduğu yazısında, Milli Güvenlik Kurulu’nda ordunun baskısıyla alınan kararların hükümete ve şeriatçılara verilmiş bir demokrasi dersi olduğu görüşünü ön plana çıkartmıştır. Yazıda dönemin başbakanı “Necmettin Erbakan” ve “şeriatçılar” kelimeleri sık sık birlikte kullanılarak; başbakanın bu kişilerle birlikte hareket ettiği düşüncesi üretilmiş, şeriatçıların bu hükümet döneminde devlet içerisinde kadrolaşmaları düşüncesi de çeşitli cümlelerle desteklenmiştir. Yazıda bu bağlamda başbakan ve kim oldukları net bir şekilde tanımlanmayan ama “şeriatçı” olarak adlandırılan bir kitle özdeşleştirilmiş, yazının genel söyleminde her iki taraf da çeşitli suçlamalarla itham edilmiştir. Bu söylemsel çerçeve şeriatçıların İranlı mollalardan esinlendiğini ve laik-demokratik sistemin böyle giderse tehdit altında kalabileceğini ön plana çıkartarak, din devleti vurgusuyla Türkiye’de demokratik sürecin tehdit altında olduğu düşüncesini meşrulaştırmak istemiştir. Yazıda ayrıca “şeriatçı yayın organları” ve “numaracı cumhuriyetçiler” gibi bir takım ifadeler sık sık kullanılmış, bu kişilerin ve yayın organlarının asla gerçek demokrat olamayacağı söylemi ön plana çıkartılmıştır. Yazının genel söylemsel çerçevesinde yazar; gerçek demokratları ise “askerler”, “aydınlar”, “bilim adamları”, “öğrenciler” ve “emekçiler” olarak tanımlanmış; Başbakan Erbakan’ın ve Refah Partili bakanların demokrat olamayacaklarını ise açıkça dile getirmiştir. Oluşturulmak istenen bu söylem “askerin darbe yapmak gibi bir düşüncesi yok” cümlesindeki anlatımla desteklenirken, “asıl darbecilerin ise şeriatçılar olduğu” ifadesiyle meşrulaştırılmak istenmiştir. Tarihsel bir bağlamda 12 Eylül askeri darbesinde demokratların, aydınların, solcuların eziyet ve çile çektiğini okuyucuya aktaran yazar; bu darbeden nemalananların ise yine şeriatçılar olduğu iddiasını dile getirmiş ve şeriatçıların demokratik olamayacağı söylemini metinde meşrulaştırmak istemiştir. Yazar demokratik bir siyasal sistemde Milli Güvenlik Kurulu gibi bir kurulun almış olduğu kararları hükümete dayatabilmesinin demokrasi açısından değerlendirmesini yapmak

yerine, bu durumu askerlerin gerçek demokrat olduğu iddiasını ön plana çıkartarak gizlemek istemiştir. Dolayısıyla metnin genel söylemsel çerçevesinde alınan kararların antidemokratik olduğu tartışmasını yapmak yerine, yazar okuyucuyu “İranlı mollalar”, “İBDA-C”, “Madımak katliamı”, “caniler”, “şeriatçılar” vb. birçok olumsuz sıfat ve tanımlama ile korkutmayı tercih ederek ordunun demokratik süreci sekteye uğratmış olan müdahalesini, üretmek istediği söylemsel çerçeve üzerinden meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Metnin genel söylemsel çerçevesinin şekillenmesi için yapılmış olan bütün bu girişimler; dönemin siyasal atmosferi ve demokrasi algısının bir sonucu olarak metinde karşılığını bulmuş ve metnin söylemsel yapısı demokrasinin korunmasına odaklanmak yerine, siyasal rejimin korunması gerektiği düşüncesi üzerine inşa edilmiştir.

Mustafa Balbay 1 Mart 1997 tarihinde “Demokratik Darbe Tartışmaları...” başlığıyla kaleme almış olduğu yazısında, bir gün önce Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların kamuoyunda demokrasi ve darbe tartışmalarına neden olduğunu dile getirmiştir. Yazının devamında yaşanan süreçte Refah Partisi’nin hatalarının olduğu ve hala ısrarla hatalarına devam ettiği düşüncesi çeşitli cümlelerle ön plana çıkartılırken, darbe ihtimaline karşı bir süre önceden Refah Partisi tabanının silahlanmaya başladığı iddiası dile getirilmiştir. Bu iddia Refah Partisi’nin ülkeyi iç savaşa götürecektir kadar gözünü kararttığını ima ederken, metnin söyleminde açık bir şekilde Refah Partisi’nin demokratik siyasetten uzak bir duruşunun olduğu düşüncesi de üretilmiştir. Bu konuya dair herhangi bir detay verilmezken, üretilmek istenen söylemi güçlendirebilmek adına “siyasi iktidarın vatandaşa güven yerine gözdağı verdiği” cümlesi dile getirilmiş; vatandaşın da demokratik sisteme sahip çıkması gerektiği metinde aktarılmıştır. Yazar bu sayede metinde Refah Partisi’ni demokratik değerlerden uzak ve demokratik siyasete saygısı olmayan, baskıcı ve şiddete sarılan bir tanımlama kalıbına yerleştirirken, metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının örtük olarak meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Yazının son kısmında yine de her ihtimale karşı bir darbenin gerçekleştirilme ihtimalinin olduğunu dile getiren Balbay fakat bu darbenin demokratik sınırlılıklar içerisinde, Refah Partisi’ni iktidardan indirerek demokratik siyaseti güvence altına alma amacından başka bir amaca hizmet etmeyeceğinin garantisini de verebilmektedir. Bu bağlamda yazar

demokratik siyasetin geleceği için antidemokratik yöntemlerin kabul edilebileceği gibi çelişkili bir söylemin de metin üzerinden okuyucunun bilincinde meşrulaştırılabilmesini kolaylaştırmıştır. Yazı, metnin genel söyleminde darbenin meşrulaştırılması yapıldıktan sonra siyasal iktidara ve kamuoyuna bir şeyler ima edercesine “Darbe geliyorum demez” cümlesiyle bitirilmiştir. Yazar bu imada biz-onlar karşıtlığını demokratik-antidemokratik karşıtlığına dönüştürürken, metnin söyleminde de kendisi gibi düşünenlerin demokratik sistemi koruma amacıyla hareket ettikleri fikrini pekiştirmek istemiştir.

Mustafa Balbay 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Mart Kapıdan Baktırır...” başlığıyla 28 Şubat tarihinde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların hükümet ortağı olan Necmettin Erbakan’ın ve Tansu Çiller’in arasını açtığını dile getirmiştir. Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasının sorumlusu olarak daha çok Erbakan’ı ve partisini işaret eden yazar, Çiller’in de bu süreçten sorumlu olduğunu belirtmiştir. Yazar bu iki siyasetçiden bahsederken dini literatürden “hacı” ve “bacı” zamirlerini kullanmayı tercih etmiştir. Yazının genelinde alınan kararların laik demokratik sistemi güvence altına alma amacını taşıdığı vurgulanırken, Erbakan’ın ve Çiller’in “hacı” ve “bacı” şeklinde öznelere dönüştürülmesi metnin söyleminin sınırlılıklarında bu siyasilerin laik olmadıkları düşüncesini meşrulaştırmıştır. Yazıda geçen “Hacı sık sık haddini aşar... MGK’da doğru söyler, mecliste şaşar...” cümlesi ise bir siyasetçi olarak Erbakan’ın dürüst olmayan, güven vermeyen bir kişi olduğu söyleminin metinde üretilmesine imkan tanımıştır. Yazının devamında ise anayasanın laiklik ve demokratik sistem başlıklarına atıf yapılarak, Milli Güvenlik Kurulu’nda alınmış olan kararların anayasal sistemi korumak adına yapıldığı düşüncesi ön plana çıkartılmış ve bu sayede oluşturulmak istenen genel söylemsel çerçevede yapılan müdahalenin demokratik sistemin güvenliği için yapıldığı düşüncesi meşrulaştırılmıştır. Aynı zamanda bu müdahalenin anayasal olduğu ve bu sayede Türkiye’de siyasal sistemin şeriatçı akımlardan korunduğu dile getirilerek, metinde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların demokrasi açısından bir sorun teşkil etmediği düşüncesi olumlanarak aktarılmıştır. Yazıya bütüncül bir şekilde bakıldığında, yazar normatif tanımlamalar yerine demokratik sistemin tehlike altında olduğu söylemini üretmiş ve bu tehlikenin Milli Güvenlik Kurulu tarafından atılan

“demokratik” adımlar sayesinde bertaraf edildiği düşüncesini okuyucuya satır aralarında aktarmaya çalışmıştır.

Orhan Erinç 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Günümüzün Ham Sofuları” başlığını kullanmıştır. Yazısında Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasında Refah Partisi’nin din devleti özlemi ve ülkeyi bir çıkmaza sürükleyecek tutumları olduğunu dile getiren Erinç, Refah Partisi’nin bu işleri yaparken demokrasi perdesinin arkasına saklanarak çalıştığını iddia etmiştir. Yazıda Refah Partisi’nin demokrasi algısının sorunlu olduğu ve partinin demokrasiyi farklı amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullandığı düşüncesine geniş çapta yer verilirken, Refah Partisi’nin bir diğerine yaşam hakkı tanımayan “ham sofu” olarak tanımlanması yazının demokratik-antidemokratik karşıtlığından beslenen bir söylemsel çerçevede şekillenmesine olanak sağlamıştır. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların anayasanın 118. maddesine de uygun olduğunu dile getiren yazar; bu sayede alınan kararların demokratik sistem içinde normal olduğu düşüncesini metinde yeniden üretmiştir. Ayrıca alınan kararların Cumhurbaşkanlığı tarafından anayasal bir zeminde en kısa zamanda uygulanacağını hatırlatan yazar, hükümetin karşı gelmesi durumunda anayasanın ihlal edileceği fikrini metnin söyleminde ön plana çıkartmıştır. Bu sayede yazının genel söyleminde de alınan kararların meşruiyete sahip olduğu düşüncesi pekiştirilirken, RefahYol Hükümeti’nin kararları uygulamakta direnerek antidemokratik tutumlar içerisinde olduğu ve şeriat düzenine geçiş istediği söylemi bir kez daha yinelenmiştir.

Cüneyt Arcayürek 7 Mart 1997 tarihli yazısında “Kurtuluşun Tek Yolu” başlığını kullanarak Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararlarını imzalama konusunda ağırdan alma çabalarını ve demokratik siyasetteki tavrını eleştirmiştir. Yazar daha önceki yazılarında olduğu gibi bu yazısında da başbakan Necmettin Erbakan’ı “takkeli” olarak tanımlamayı tercih etmiş ve bu kelime tercihi ile başbakanın laik bir yaşam algısından uzak olduğu düşüncesini metinde ön plana çıkarmak istemiştir. Yazının devamında Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meclise taşımak istediğini ve bu isteğin meclisle orduyu karşı karşıya getirmeyi amaçladığını iddia eden yazar, Erbakan’ın mecliste “demokrasi cephesi”

adiyla bir grup oluşturmaya çalıştığını dile getirmiştir. Burada “demokrasi cephesi” ifadesini tırnak içerisinde kullanmış ve metnin söylemsel bütünlüğü içerisinde Erbakan’ın bu tutumuna yönelik ironik bir anlamsal çerçeve üretilmiştir. Bu anlatım örtük olarak bir imayı da barındırmakta ve Erbakan’ın demokratik siyaseti kendi çıkarlarına alet etme çabasında olduğu düşüncesini meşrulaştırmaktadır. Bu cümlelerin hemen ardından “takkeli”nin meclis çatısı altında demokratlık perdesinin arkasına saklanarak Türk Silahlı Kuvvetleri’ne yönelik olumsuz söylemler geliştirme çabası içerisinde olduğu aktarılmış ve bir önceki cümlede oluşturulmak istenen genel söylemsel çerçeve güçlendirilmiştir. Yazar ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri ve meclisin karşı karşıya getirilmek istenmesinin demokratik siyaset açısından telafisi imkansız zararlara sebep olacağı düşüncesini ön plana çıkartırken, Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların uygulanmaması durumunda rejimin tehlikeye girebileceği ve hatta demokratik siyasetin askıya alınabileceği söylemini de üretmiştir. Bütün bu olumsuzlukların asıl sorumlusu olarak “takkeli” tanımlamasıyla Başbakan Erbakan’ı işaret eden yazar, metinde üretmek istediği söylemle ikili bir karşıtlık üzerinden bir tarafı olumsuz olarak aktarırken; örtük biçimde diğer tarafın tutumunu sorgulamaksızın meşrulaştırmayı tercih etmiştir.

İlhan Selçuk’un 9 Mart 1997 tarihinde “Olacak Olan Olur” başlığıyla yayınlanan yazısında hükümetin ülkeyi kendi eliyle şeriatçılara ve karanlık odaklara teslim ettiğini ve Meclis’te bulunan dört siyasi partinin de hiçbir şey yapmadan süreci seyrettiklerini dile getirmiştir. Yazıda özellikle Meclis’teki siyasal varlığın işleyişini yitirdiği vurgulanırken, yazının söylemsel çerçevesinde iktidar sahibi siyasetçilerin de “aymazlık içinde olduğu” vurgulanmıştır. Bu cümlelerin devamında ise halkın orduya karşı yüksek bir güven beslediği ve bu süreçte ordunun da gerekli hatırlatmaları siyasetçilere yaptığı vurgulanmış ve Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların halk desteğiyle alındığı ima edilmiştir. Yazar yazının devamında Türk siyasal hayatında yaşanan üç darbenin de böylesi durumlardan sonra gerçekleştiğinin altını çizerken, üç darbeye de ordunun siyasetçileri ikaz ettiği ancak siyasetçilerin bu ikazları anlamamakta ısrarcı oluşu nedeniyle darbelerin yapılmak zorunda kaldığı vurgulanmıştır. Bütün bu ifadelerin sonucunda yazarın metinde üretmek istediği söylem, bugüne kadar yapılan darbelerin ve 28 Şubat sürecinde Milli Güvenlik

Kurulu’nda alınan kararların asıl amacının ülkenin geleceğini güvence altına almak olduğu üzerine inşa edilmiştir. Yazar oluşturmuş olduğu bu söylemsel çerçeve ile aynı zamanda yapılan darbelerin ve müdahalelerin de metnin söylemi ekseninde meşrulaştırılmasına imkân tanımaktadır. Yazının devamında iktidardaki Refah Partisi’nin sadece %20’yi temsil ettiğini hatırlatan yazar; demokratik siyasetin gereklerini bir kenara bırakarak metinde üretmiş olduğu genel söylemle, iktidarın “aymazlık”larına devam etmesi durumunda meclisteki çoğunluğun “şariatçılara” dur demesi gerektiğini açıkça dile getirmiştir. Son söz olarak “Yoksa olacak olan olur...” cümlesini kullanan yazar; metnin başından beri demokratik siyaseti kurtarma adına darbeyi meşrulaştıran söylemsel çerçevesini örtük olarak darbe tehditleri ima ederek daha da güçlendirmiştir. Bu bağlamda yazar metnin genelinde üretmiş olduğu söylem ve imalar ile daha önce gerçekleşmiş olan darbeleri genel söylemsel çerçeve ekseninde meşrulaştırırken; demokratik siyaset mekanizmalarını tercih etmek yerine yine darbe çağrışimleri yapmayı tercih etmiştir.

Cüneyt Arcayürek’in 10 Mart 1997 tarihli “Yalancı” başlıklı yazısı, 28 Şubat sürecinden sonra Başbakan Erbakan’ın ve Başbakan Yardımcısı Çiller’in bu süreçte açık bir şekilde yalan söyledikleri düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. Yazıda Erbakan “takkeli”, Çiller ise “şaibe” sıfatlarıyla aktarılırken, iki siyasinin de Milli Güvenlik Kurulu kararlarını imzalayıp imzalamama konusunda hem topluma hem de bir birlerine yalan söyledikleri iddia edilerek, hükümetin siyasal anlamda güvenilirliğini yitirmiş olduğu söylemi üretilmiştir. Yazarın tanımlamalarında tercih etmiş olduğu “takkeli”, “şaibe”, “sarıklı kafalar”, “kara çarşaf”, “İslam ağzı”, “tekke”, “dergah”, “tarikât” gibi dini literatürde yer alan sıfatların ve kelime gruplarının yoğun olarak kullanımı yazarın seküler bir bakış açısından yola çıkarak farklılıkları ötekileştirici, aşağılayıcı ve dışlayıcı bir söyleme dönüştürme çabasına dönüşmüştür. Ayrıca bu tanımlamaların yalancılıkla birleştirilmesi ve örtük olarak dönemin hükümetinin dini motifleri kullanarak toplumu kandırdığı düşüncesi de meşrulaştırmıştır. Yine yazının devamında 28 Şubat süreci öncesinde Cumhurbaşkanı Demirel’in hükümeti uyarıcı mektuplar kaleme aldığı fakat bu mektupların hükümet tarafından görmezden geldiği fikri işlenmiş; bu süreçte sorumluluğun hükümete ait olduğu yazar tarafından iddia edilerek hükümet hedef gösterilmiştir. Yazar Milli Güvenlik

Kurulu'nun almış olduğu kararları hükümete dayatmasının demokratik siyasal süreçteki durumunu sorgulamaktan ısrarla kaçınırken; laik rejimin işleyişine yönelik tehditlerin oluşması nedeniyle Milli Güvenlik Kurulu'nun böyle bir hamle yapmak zorunda kaldığı söylemini ön plana çıkarmıştır. Bu sayede yazar metinde örtük olarak yapılan müdahalenin demokratik-laik sistemi güvence altına almak amacıyla yapıldığı ve bu nedenle de meşru olduğu düşüncesini pekiştirmek istemiştir. Ayrıca yazar İstanbul'da sarıklı ve çarşafly kişilerle çoğaldığı ve bu görüntülerin gazete sayfalarına taşınmaya başladığını dile getirmiş, Erbakan'ın “bunlara artık alışmamız lazım” ifadesine karşılık olarak İçişleri Bakanlığı Kıyafet Yasası'nı hatırlatarak bu durumun suç olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla metinde laik-anti laik karşıtlığı üzerinden üretilmeye çalışılan genel söylemsel çerçeve, demokrasinin ve demokratik sürecin ancak laikliğin sağlıklı bir şekilde işlemesi ve kamusal alandan dini motiflerin temizlenmesiyle gerçekleşebileceği iddiasıyla desteklenmiştir.

Orhan Erinç'in 10 Mart 1997 tarihli konuyla doğrudan ilgili olan yazısı için “Kriz Olsun da Benim Olsun” başlığını kullanmıştır. Başlıkla orantılı bir şekilde yazının ilk paragrafı 28 Şubat sürecinde ordunun hükümete onaylaması için dayatmış olduğu Milli Güvenlik Kurulu kararlarının Başbakan Necmettin Erbakan ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller tarafından imzalanmayarak ülkede kaotik bir ortamın üretilmek istendiği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Milli Güvenlik Kurulu'nun almış olduğu kararların demokratik laik sistemin şeriatçılardan korunması için gerekli olduğu söylemini üretmek isteyen yazar; bunun için o dönemde ülke genelinde faaliyet gösteren 8 bin 500 kuran kursu ve 609 imam hatip okulunun var olmasını alınan kararları olumsuzlamak adına bir tehdit olarak metinde ön plana çıkarmıştır. Yazarın bu konu hakkında ardalana-bağlam bilgisinden yoksun bir şekilde, kaynak göstermeksizin aktarmış olduğu bu bilgilerle, yazısının tek yönlü anlamsal bir kapanma süreci yaşamasına neden olmuştur. Yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarının meşruiyetini sorgulamaksızın, hükümet ortaklarından Erbakan için “başbakan olarak kalabilme” ya da Çiller içinse “başbakan olabilme hevesleri uğruna” ülkeyi kaotik bir ortama sürükledikleri düşüncesini metinde açık bir şekilde dile getirerek meşrulaştırmıştır. Yazar RefahYol Hükümeti'nin demokrasiden yararlanarak hükümeti “ele geçirdiğini” ve icraatları ile “demokrasiyi yok etme

yönündeki” niyetini somut bir şekilde ortaya koyduğunu dile getirerek; metinde örtük olarak hükümetin meşruiyetten yoksun, antidemokratik ve farklılıklara yaşam hakkı tanımayacak bir sistemi getirme çabası içinde olduğu söylemini üretmiştir. Yazar ayrıca bu kriz ortamında sorunların çözülmesi adına Refah Partisi Milletvekili Aydın Menderes’in uzlaşmacı bir çaba içinde olduğunu dile getirmiş, fakat bu çabanın Milli Gazete ve şeriatçı basın tarafından yuhalandığını ve Menderes’in suçlandığını aktarmıştır. Bu aktarıma birlikte metinde bütüncül bir şekilde Refah Partisi’nin ve hükümetin kökenlerinin antidemokratik bir yapıdan beslenmekte olduğu ve demokratik değer yargılarından yoksun bir anlayışla ülkeyi yönetmek istedikleri söylemi üretilmiştir. Dolaylı olarak bu söylem üzerinden 28 Şubat tarihinde hükümete kabul etmesi için sunulan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının meşruiyeti ve demokratik sistem için gerekli olduğu düşüncesi üretilmek istenmiştir.

İlhan Selçuk 13 Mart 1997 tarihinde “Şeriat ve Ordu” başlığıyla yayınlamış olduğu yazısında, Türkiye’nin siyasal tarihinde ordunun her zaman gelişmeci ve ilerci bir yaklaşımın tarafı olduğu vurgusunu tarihsel bilgiler ışığında dile getirmiştir. Bu bağlamda ordunun ilerencilik gibi çeşitli sıfatlarla tanımlanarak ele alınması, metinde orduya dair olumlu bir söylemsel bütünlüğün sağlanmasına neden olmuştur. Yazının devamında 28 Şubat sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmelere yönelik belirgin göndermeler yapıldıktan sonra, Türk siyasal hayatındaki darbelerden ısrarla bahsedilmiş ve bu darbelerin ne kadar kanlı sonuçlar doğurduğu dile getirilmiştir. Darbe süreçlerinde şeriatçı ve gerici odakların çaresizlik içinde yapayalnız kaldığını dile getiren yazar, metinde ordunun her zaman halk desteğini alarak “bu tür darbeleri gerçekleştirmek zorunda kaldığı” söylemini üretmiştir. Özellikle darbelerin toplumsal hayata ve demokratik siyasete yönelik olumsuz etkilerinden bahsetmeyen yazar ardalan-bağlam bilgisinden yoksun bir çerçevenin oluşmasını amaçlamış; darbelerin halk desteğiyle yapılmış olduğu söylemini dillendirmiş ve yapılan darbelerin meşru olduğu düşüncesini metinde yeniden üretmek istemiştir. Yazar yazısının bitiminde kullanmış olduğu “İleride bir hesaplaşma gündeme girdiğinde, toplum yobazlar ordusunu değil, laik cumhuriyet ordusunu benimseyecektir” cümlesi ile de örtük olarak darbe tehditlerini dile getirmekten çekinmemiş, bu darbenin de halk desteğine sahip olması nedeniyle meşru olduğunu söylemini üretmiştir. Ayrıca

laikliği demokratik sistemin olmazsa olmaz koşulu olarak gören ve bunu dile getiren yazar, metinde laik/anti-laik karşıtlığı üzerinden orduyu laik, var olan seçilmiş hükümeti ise anti-laik olarak konumlandırarak, metinde olumlama-karalama ekseninde bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır.

Mustafa Balbay 14 Mart 1997 tarihinde “Laiksever Sporseverler” başlığıyla yayınlamış olduğu yazısında, Ankara ve İstanbul’da oynanan kupa maçlarında takımların ve seyircilerin laiklik konusunda hassasiyetlerini pankartlar ve tezahüratlarla dile getirdiklerini aktarmıştır. Maç izlemek için statta bulunan Başbakan Erbakan’ın maç esansında tribünlerden yükselen bu seslere kulak vermek zorunda olduğunu hatırlatan yazar, laikliğin toplumdan kitlesel bir destek gördüğünü metinde ön plana çıkarmış ve metnin söylemsel çerçevesinde Erbakan’ı laiklik karşıtı olarak konumlandırmıştır. Özellikle metin içerisinde “Futbol izlemek için tribündeysen ama ülkenin gidişine seyirci değildin” cümlesinin kullanılmasıyla, Türkiye’nin antidemokratik bir din devletine doğru sürüklenmek istendiği ima edilmiş ancak toplumun kitlesel olarak bu duruma karşı çıktığı ve laikliği savunduğu vurgulanmıştır. Seyircinin bu tutumuna kendisinin de sevindiğini dile getirdikten sonra yazar, Türk demokrasisinin bu gibi tepkiler sayesinde kurtulacağı ve daha ilerici olabileceği söylemini meşrulaştırmıştır. Yazar ayrıca stadyumda Erbakan’a karşı açılan pankartları ve yapılan bu tezahüratları oluşturmuş olduğu söylemsel çerçeve ile Türkiye genelinin kanaatiymiş gibi aktararak, metnin genel söylemsel çerçevesinde Erbakan’ı istenmeyen ve meşruiyeti sorunlu bir siyasi lider olarak tanımlamıştır. Yazar metindeki genel söylemsel çerçevede dönemin siyasal konjonktüründe sık sık kullanılan Atatürkçü, laik, demokratik Türkiye vurgusunu, stadyumdaki taraftarların ağzından aktararak kitleselleştirirken; dönemin siyasal atmosferinde yaşanan antidemokratik tutumları görmezden gelmiş, Türkiye gerçekliğini laiklik üzerinden oluşturduğu bir söylemsel çerçeve üzerine inşa etmeyi tercih etmiştir.

Cüneyt Arcayürek 17 Mart 1997 tarihli yazısında “Ne ABD, Ne Avrupa” başlığını kullanarak siyasal çalkantıların yaşandığı bu dönemde bir darbenin yapılıp yapılmayacağını tartışmıştır. Yazıda iç kamuoyunun, ABD’nin ve Avrupa’nın darbe

ihtimaline dair yaklaşımları tek tek aktarıldıktan sonra, yazıda üretilmek istenen söylem daha önceki darbelerin gerekçesinin “demokrasinin raydan çıkmış olması” vurgusuyla güçlendirilmiştir. Yazar bu ifade üzerinden daha önce yaşanan darbelerin demokratik siyaseti ve onun mekanizmalarını koruma adına yapıldığı söylemini meşrulaştırmıştır ve 28 Şubat süreci için de aynı gerekçenin unutulmaması gerektiğini ima etmiştir. Bu bağlamda metinde 28 Şubat süreci öncesinde yaşanan gelişmelerin “Türk demokrasisini raydan çıkardığı” düşüncesi ima edilmiş ve böyle bir durumun sorumlusu olarak da var olan iktidar ve özellikle Refah Partisi açık bir şekilde işaret edilmiştir. Yazar darbe tartışmalarına yönelik farklı yaklaşımları aktarırken, Türkiye’nin İran olma yolunda ilerlediği gibi bir tezi savunmayı tercih etmiştir. Bu konuda herhangi bir gerekçe dile getirmeden metinde sık sık “İran olma”, “molla rejimi”, “şariatçılar” gibi ifadelerle yer vererek, okur kitlesinin demokratik siyaset yerine darbenin meşruiyeti söylemine sarılmasını istemiştir. Bu bağlamda özellikle yazının son cümlesinde kullanılan “Türk Silahlı Kuvvetleri; çağdaş ve laik, demokratik, sosyal hukuk devletinden geri dönülmez biçimde sapıldığını görürse üzerine düşen görevlerini, ‘o dedi, bu dediye bakmaz yerine getirir’ cümlesi ile; demokratik siyaset yerine askeri bir darbenin meşruiyetine yönelik bir söylemi üretmekten çekinmemiştir.

Hikmet Çetinkaya 22 Mart tarihli yazısında “Hindi Projesi” başlığı altında şariatçı olarak tanımladığı bir kitlenin Türkiye’de toplumsal gerginliği tırmandırmaya çalıştığı iddiasında bulunmuştur. Yazara göre şariatçı gazete ve televizyonlar Başbakan Erbakan’ın “laik medya, darbe kışkırtıcılığı yapıyor” iddiasını desteklemek adına ellerinden geleni yapmıştır. Bu bağlamda bir televizyon programına konuk olan Kenan Evren’in “Bizi basın tahrik etti” sözü yazıda aktarılırken, metinde şariatçıların hedef çarpıtmak amacıyla bu gibi yayınlar yaptıkları öne sürülmüştür. Metnin genel söylemsel çerçevesinde bu iddialara karşılık olarak sivil toplum kuruluşlarından ve meslek örgütlenmelerinden alınan açıklamalara yer verilmiş ve toplumsal gerginliğin kaynağı olarak Refah Partisi işaret edilmiştir. Yazar bu sayede metin üzerinden Refah Partisi’ne karşılık toplumsal bir tepkinin ve muhalefetin var olduğu düşüncesini meşrulaştırırken, Türkiye’nin karanlık bir uçuruma doğru götürülmek istendiği gibi bir düşüncüyü metnin

söylemsel çerçevesinde ön plana çıkarmıştır. Şeriatçı basın ve televizyonları özellikle İmam Hatip Lisesi öğrencilerini eyleme çağırarak topluma korku saldıgını iddia eden ve Refah Partisi’ni darbe kışkırtıcılığıyla suçlayan yazar, bu gerginlik ortamından toplum gibi doğal olarak askerlerin de etkilendiğini dile getirmiş ve örtük olarak metnin söyleminde darbeyi ima eden bir anlatı çatısı inşa etmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda darbenin meşrulaştırılmasına yönelik bir yan anlamı metnin söyleminde üreten yazar; metindeki söylemsel yapıyı laik-antilaik karşıtlığı gibi ayrıştırıcı bir dille üretmeyi tercih etmiştir. Özellikle metinde Refah Partili siyasilerin ve bürokratların kadınlarla tokalaşmamasını laiklik karşıtlığı ve cinsiyet ayrımcılığıyla işleyen yazar; böyle bir durumda laik demokratik cumhuriyetin tehdit altında olduğu iddiasını sık sık dile getirmiş ve bunları kaleme almanın da askerleri kışkırtmak olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca yazar hükümetin hindi çiftlikleri projesine atıf yaparak yazısının başlığına taşıdığı bu olayla şeriatçı kadrolaşmadan bahsetmiş, bu kadrolaşmanın dindar kesimlere dönük bir ayrıcalık politikasına dönüştüğünü dile getirmiş ve bu durumu “hindi” benzetmesiyle aktarmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda hükümetin eylemlerini demokratik olmaktan çok ayrıştırıcı ve tektipleştirici olarak yorumlayan yazar, yapmış olduğu “hindi” benzetmesi ile demokratik değer yargılarını bir kenara bırakan, aşağılayıcı, çelişkili ve çarpık bir söylemin de metinde oluşmasına engel olmamıştır.

Mustafa Balbay 31 Mart 1997 tarihli yazısında “RP ‘Mazlum’a Oynuyor...” başlığını kullanmıştır. Yazar yazısını şeriatçının ne olduğu hakkında İlhan Arsel’in yapmış olduğu “Şeriatçı kendisini güçsüz hissettiği an elinizi öper, güçlü hissettiği an kılıcını çeker” tanımlamasıyla başlatmış ve bu tanımlamanın tam olarak Refah Partisi’ne uyduğu iddiasını dile getirerek ön plana çıkarmıştır. Hiçbir gerekçe göstermeden böyle bir alıntı ve benzetme ile yazısına başlayan yazar, yazının genel söylemsel çerçevesini şeriatçı-laik karşıtlığı üzerine inşa etmiştir. Yazar 28 Şubat 1997’de alınan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanması konusunda özellikle Erbakan’ın ve beraberinde Çiller’in samimi olmadıkları ve süreci zamana yayarak zaman kazanmak istedikleri düşüncesini dile getirmiş, bu sayede İlhan Arsel’den yapmış olduğu alıntıyı pekiştiren bir imayı metnin genel söylemi içerisinde yeniden üretmiştir. Yazıda 28 Şubat’ın demokratik siyasetin güvencesi olduğu söylemi tekrar

tekrar işlenerek, Milli Güvenlik Kurulu kararları meşrulaştırılmış ve metin bu çerçevede anlamsal bir kapanmaya tabi tutularak 28 Şubat süreci olumlanarak aktarılmıştır. Özellikle kuvvet komutanlarının “demokrasi, laiklik ve hukuk devleti, bunlardan ödün verilemez” sözü, “Milli Güvenlik Kurulu’nun anayasal bir kurul olduğu” ifadesiyle de desteklenerek, metinde 28 Şubat’ta hükümete dayatılan kararların demokratik sistem için gerekli olduğu söylemiyle de meşrulaştırılmıştır. Ayrıca yazar Erbakan’ın bu süreçte gündemi geren açıklamalar yaptığını iddia etmiş ve bu açıklamalar nedeniyle gerçekleşecek bir darbenin sorumlusu olarak da Erbakan’ı işaret ederek; Erbakan’ın demokratik süreçlere zarar verebilecek bir siyaseti benimsediği söylemini yazısında ön plana çıkarmıştır.

3.2.2. Sabah Gazetesi

Selahattin Duman 2 Mart 1997 tarihli yazısında dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ile Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra geç saatte yapmış olduğu telefon görüşmesini “Solukları Kesen Bir Telefon Diplomasisi” başlığıyla okuyucusuna aktarmıştır. Yazar yazısında Genelkurmay Başkanı’na “Rejim söz konusu olunca kendimi feda etmekten kaçınmam, bana ihtiyacınız olursa emrinizdeyim paşam” dediğini aktararak yapılan müdahalenin meşru olduğu düşüncesini “rejim tehlikesi” söylemi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bir gazeteci olarak askeri disipline uygun bir literatür kullanmayı tercih eden yazar, metnin söyleminde bütün toplumun böyle bir tutum içinde olması gerektiği düşüncesini de ön plana çıkarmaya çalışmış ve bu sayede ülkenin kurtarıldığını dillendirmiştir. Ayrıca bu karmaşık durumda “Paşa”ya bazı uyarılarda da bulunan yazar özellikle “Gözünüz medyanın üzerinde olsun Paşam” diyerek, bazı gazeteci arkadaşlarının demokrasi söylemi üzerinden darbe karşıtı söylemleri dillendirdiklerini, “İhbarcılık karakterim yoktur” dedikten sonra Karadayı’ya aktardığını dile getirmiştir. Açık bir şekilde gazetecileri askeri vesayet rejimine ihbar etmekten çekinmeyen yazar, bu durumu da “çünkü demokrasiye inanıyorum” diyerek alaycı bir söyleme dönüştürmekten geri durmamıştır. Demokratik siyasetten yana tavır olan gazetecilerin isimlerini ise Karadayı’ya söylemediğini alaycı bir ifade

kullanarak sadece “32. Gün” programı yapan ve “Tank Sesiyle Uyanmak” kitabını yazan kişiler olduğunu dile getirdim diyerek aktarmıştır. Bu sayede dönemin önemli gazetecilerinden Mehmet Ali Birand ve Hasan Cemal’i Genelkurmay Başkanı’na şikayet eden yazar, bu gazetecilerin demokratik siyasetten yana ve askeri müdahalelere karşı olan tutumlarını da alaycı bir söyleme dönüştürmüş ve Hasan Cemal’i “kış uykusunda uyuyakalmakla” itham ederek çirkin bir benzetme yapmıştır. Mehmet Ali Birand’ın ise “rejime müdahale olursa dağa çıkar, mücadele ederim” dediğini aktaran yazarın, bu söz öbeği üzerinden Birand’ı terör örgütü PKK ile ilişkilendiren bir benzetmeyle metinde konumlandığı görülmüştür.

Cengiz Çandar 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Yeni Süreç...” başlığını kullanmış ve yazıda Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararlar sonrasında siyasetin yaşayacağı dönüşümleri anlatmıştır. Yazı özellikle siyaset bilimi ve siyasal sistemde Milli Güvenlik Kurulu ve askeri vesayetinin durumu ve yeni süreçteki rolü üzerine odaklanırken, genel söylemsel çerçeve demokratik siyasal sistemlerdeki normatif durum üzerine inşa edilmiştir. Yazar; 1980’den beri ordunun siyasal sisteme dolaylı müdahalesinin olduğunu ancak yeni süreçle birlikte müdahalenin doğrudan yapılmaya başladığını aktarmış ve modern siyasal sistemlerde böyle bir müdahalenin kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir. Bu müdahalelerin demokratik siyasete zarar verdiğini dile getiren yazar, metnin genel söylemsel çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu anlatımlar sayesinde metinde demokratik siyasal sistemin sınırları ve koşulları örtük olarak ima edilmiş ve bu sınırlar içerisinde ordunun demokratik sistemde olması gereken yerini dolaylı olarak belirlenmiştir. Genel söylemsel çerçevede bu tarz anlatımlar sık sık tekrar edilirken, 28 Şubat süreci sonrasında Milli Güvenlik Kurulu’nun Meclis’in de üstünde bir kurul olarak kabul edilmek zorunda kaldığı hatırlatılmıştır. Yazar ayrıca metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu’nun meşruiyetinin tartışmalı olduğu düşüncesini, “anayasal statüsü” ifadesini tırnak işareti içinde aktararak üretmiştir.

Çetin Altan 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Bu kez mermere düşürüldü yumurta” başlığını kullanmış ve 28 Şubat süreci öncesinde Başbakan Necmettin

Erbakan'ın yapmış olduğu “hataları” dile getirmiştir. Yazar metinde açık bir dille Erbakan'ı toplumu ayrıştırmakla ve laik-antilaik karşıtlığını körüklemekle suçlamış ve şeriat devletini kurmak için elinden geleni yaptığını iddia etmiştir. Bu suçlamaları metinde sıkça kullandığı dini literatürle güçlendiren yazar, Erbakan'ın Kuran-ı Kerimi anayasa olarak kabul etmek istediği gibi marjinal iddiaları da dillendirerek metnin söylemsel çerçevesinde Erbakan'ın demokrathlığını sorunsallaştıran bir bakış açısının oluşmasını sağlamıştır. Metinde dikkat çeken bir başka nokta ise, hükümet ortağı Tansu Çiller ve Doğru Yol Partisi'nden hiç bahsedilmemiş olmasıdır. Ayrıca metnin söylemsel çerçevesinde basın, üniversitelerin, meslek örgütlenmelerinin ve sivil toplumun defalarca uyarılarda bulunmasına rağmen; Erbakan'ın uyarıları görmezden gelerek medyayı suçladığını açık bir şekilde ifade eden yazar, yaşanan gelişmelerden sorumlu olarak Erbakan'ı ve Refah Partisi'ni işaret etmiştir. Politik bağlamda ise yine Erbakan'ı “kıvırtmacılıkla” tanımlayan yazar, Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararların meşruluğu ve bu kararların dayatılması konusunda ise hiçbir ifadeye yer vermeyerek metinde örtük olarak bu kararları içselleştirdiğini göstermiştir. Yazının başlığında ve metin içerisinde kullanılmış olan “mermer” benzetmesi ile ordunun gücü ve tutumundaki kesinlik metinde ön plana çıkartılırken, alınan kararların demokratik siyasetteki durumu hakkında hiçbir açıklamaya yer verilmemiştir. Bunun yanında yazarın Erbakan'ın kendisini Türk demokrasi tarihine geçirme fırsatını kaçırmakla suçlaması, metinde daha önce üretilmiş olan Erbakan'ın antidemokratik bir politik tutum içinde olduğu düşüncesini meşrulaştırırken, yapılan müdahalenin de meşruiyetini güçlendirmiştir.

Rauf Tamer 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Bize Düşen...” başlığını kullanmış ve 28 Şubat sürecinden sonra basına ve medyaya düşün görevleri sırlamıştır. Yazının hemen başında ordunun tutumunun demokratik siyaseti kurtarmak olduğu aktarılırken, bu tutumun siviller ve özellikle medya tarafından da desteklenmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkartılmıştır. Yazar bu aktarımı yaparak metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu'ndan alınmış olan kararların demokratik siyaseti yeniden güvence altına almak olduğu yönünde sorunlu ve çelişkili bir düşüncüyü meşrulaştırmak istemiştir. Bununla da yetinmeyen yazar sivil topluma ve özellikle medyaya çağrıda bulunarak, normatif sınırların dışına çıkılarak merkez sağda

siyasetin yeniden şekillendirilmesi gerektiği düşüncesini aktarmıştır. Metinde özellikle medyaya seslenen yazar “irtica geliyor demek yerine irticanın kaynağı olarak” gördüğü Refah Partisi’nin iktidardan uzaklaştırılmasına yönelik, merkez sağda yeni bir oluşum için liderler ve kurmaylarına baskı yapılmasını gazetecilere ve medya çalışanlarına telkin etmektedir. Demokratik siyasal sistemde ve demokratik değer yargılarında bu durumun illegal olduğunu düşüncesini aşmak içinse “memleket için değer” ifadesini kullanan yazar, bu sayede basının antidemokratik bir tutum üzerinden demokratik rejimi kurtarabileceği düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu meşrulaştırmayı güçlendirmek adına “aksi takdirde” ifadesini kullanan yazar, metnin söyleminde darbe imalarını üretmekten de çekinmemiştir.

Mehmet Ali Birand 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Aslında, hepimizin ‘ince ayara’ ihtiyacı var” başlığını kullanmış ve 28 Şubat sürecinde rol alan bütün tarafların özeleştirisi yapması gerektiğini dile getirmiştir. Yazar askerinin sivil siyasete müdahalesini “balans ayarı” olarak tanımlamış ve metnin söyleminde bu ayarın demokratik siyasete yapılmış olduğunu ima etmiştir. Bu bağlamda müdahaleye karşı muhalif bir tutum içerisinde olduğunu ve müdahalenin antidemokratik olduğunu düşüncesini metnin söyleminde üreten yazar; demokratik siyasal süreçlerde bu gibi müdahalelerin meşru görülemeyeceği söylemini de metinde meşrulaştırmıştır. Yazının devamında siyasileri, sivil örgütlenmeleri ve hatta medyayı da içine alan geniş bir kitlenin özeleştirisi yapması gerektiğini belirten yazar, bu süreçte takınılması gereken tutumun demokratik siyasetten yana olması gerektiğini hatırlatmış ve bu bağlamda örtük olarak demokratik siyasal söylemi ön plana çıkartan genel söylemsel çerçeveyi metinde yeniden üretmiştir. Özellikle medyayı yoğun bir dille eleştiren Birand, medyanın bu süreçte antidemokratik bir tutum takınarak siyasete karşı tavır aldığını dile getirmiş ve bu durumun antidemokratik rejimlerde meydana geldiğini söyleyerek, yazısının genel söylemsel çerçevesinde yine örtük olarak dönemin Türk siyasal hayatının antidemokratik bir durumda olduğu düşüncesini meşrulaştırmıştır.

Hasan Cemal 4 Mart 1997 tarihli yazısında “İlk adım: Yeni hükümet” başlığı altında, Türkiye’nin yaşamış olduğu bu karışık dönemin yeni bir hükümet kurularak son bulacağını dile getirmiştir. Yazıda laik-demokratik sistem ve Refah Partisi’nin bu

sisteme aykırı tutumlarını detaylıca işleyen yazar, Refah Partisi'nin ve Erbakan'ın laik-demokratik siyasal düşünceden değil şeriatla beslendiğini dile getirmiş ve yazıda laik/antilaik karşıtlığına dayanan bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede dönemin siyasal koşullarında Refah Partisi'nin en çok suçlandığı konu olan laiklik karşıtı duruş ve şeriat devleti kurma amacı metnin söyleminde yeniden üretilmiş ve rejimin tehlikede olduğu düşüncesi de bu söylem üzerinde meşrulaştırılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu kararlarının hiç ele alınmadığı yazıda, demokratik sistemin yeniden inşası için merkez sağda yeni bir hükümetin oluşumu gerekli görülmüş ve bu sayede hem darbeden hem de rejim tehlikesinden uzak kalılabileceği dile getirilmiştir. Yazarın metnin genel söylemsel çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarına değinmemesi, demokratik sistemin tek sorunu olarak Refah Partisi ve onun anti-laik tutumlarını işaret etmesi, metnin tek yönlü bir anlamsal kapanmayla şekillenmesine ve metinde demokrasi söyleminin tek boyutlu bir bakış açısını oluşmasına neden olmuştur.

Mehmet Barlas 4 Mart 1997 tarihli yazısında “Bu bir demokrasi mi, yoksa ‘evcilik oyunu’ mu?” başlığını kullanmış, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ve sonrasında yaşanan siyasal gelişmeleri ele almıştır. Yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarının rejim kurtarmaktan çok suni gündemi rahatlatmak adına atılan adımlar olduğunu ve rejim tartışmalarının da asılsız olduğu düşüncesini ön plana çıkartarak yazısına başlamıştır. Yazıda özellikle Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal meşruiyetten yoksun olduğu düşüncesi; bu kurulun bir darbe anayasası olan 1982 Anayasası ile oluşturulduğu ve bu nedenle de meşru olmadığı söylemine dayandırılmak istenmiştir. 1982 Anayasası yapılırken bugünkü siyasilerin hepsinin cezaevinde olduğu bilgisini de aktaran Barlas; Milli Güvenlik Kurulu kararlarının da toplumun her kesimi tarafından kabul görmediğini aktararak metinde oluşturmak istediği Milli Güvenlik Kurulu'nun meşru olmadığı söylemini güçlendirmiştir. Yazar ayrıca yeni bir hükümet çalışması başlatan muhalefetin de antidemokratik bir müdahaleden çıkar beklentisine girmesini eleştirirken; demokratik siyaset adına böyle bir tutumu “evcilik oyununa” benzetmiş ve metnin söyleminde Türk siyasal hayatında özgün anlamda demokratik siyasetin yoksunluğunu ima etmiştir. Ayrıca bu imayı “Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla ‘demokratik siyasetin’

sürdürülemeyeceği” ifadesiyle de destekleyen yazar, metnin genel söylemsel çerçevesinde üretmek istediği Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik siyasete antidemokratik bir müdahale olduğu düşüncesini metinde örtük olarak yeniden meşrulaştırmıştır.

Güngör Mengi 7 Mart 1997 tarihli yazısında “Gene oynuyor!” başlığı altında, Refah Partisi ve Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararlarını Meclis’e taşıyarak “parlamentoyu oyuna getirmek” istediği iddiasını tartışmıştır. Yazar Erbakan’ın “parlamentoları demokrasi adına Milli Güvenlik Kurulu kararlarına karşı kışkırttığını” iddia etmiş ve bu iddiayı “demokrasi adına” ve “kışkırtma” ifadelerini kullanarak olumsuz bir söylemsel çerçeveye yerleştirmiştir. Ayrıca bu söylemsel çerçevede Erbakan’ın demokrasiyi bir araç olarak kullandığı düşüncesi de örtük olarak dillendirilirken, metinde “Refah’ın parlamento ve halkı orduyla karşı karşıya getirme” gibi bir amacının olduğunu açık bir şekilde dile getirilerek; Refah Partisi’nin antidemokratik bir tanımlama üzerinden metinde konumlandırılması sağlanmıştır. Yine metinde “Refah’ın iktidara gelmesiyle irticanın hortladığı” ifade edilirken, yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarına paralel olarak “devrim yasalarının uygulanması gerektiğini” açık bir dille ifade etmiştir. Bu ifade üzerinden Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan ve meşrulaştıran yazar aynı zamanda “ülkenin güvenlik siyasetini oluşturan ve anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu’nun demokratik rejimin düşmanı olmadığı” aksine onun güvencesi olduğu fikrini ön plana çıkartmıştır. Bu sayede demokratik sistemin güvenliği adına bu tür müdahaleleri meşrulaştırmaya çalışan yazar, metnin söylemsel bütünlüğünü Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan müdahale kararlarının olumlanmasıyla sağlamıştır.

Cengiz Çandar 8 Mart 1997 tarihli yazısında “Erbakan’la dün ve yarın...” başlığını kullanmış ve 28 Şubat’ın öncesinde ve sonrasında Erbakan’ın yapmış olduğu hataları demokrasi üzerinden ele almıştır. Yazar RefahYol Hükümeti’nin belirli çıkarlar üzerine inşa edilmiş bir hükümet olduğunu hatırlattıktan sonra, Erbakan’ın Susurluk Kazası’nın üstüne gitmeyip bunları “fasafiso” olarak tanımlamasını açık bir dille eleştirmiştir. Yazar eleştirisinde Erbakan’ın bu kazanın üzerine gitmeyerek demokrasi sınavından kaldığını ima etmesi, metnin söyleminde

Erbakan'ı antidemokratikliği vurgulayan bir anlamsal çerçeveye sunmasıyla sonuçlanmıştır. Susurluk olayının üzerine gidilmesinin hem Türk demokrasisini güçlendireceği hem de Erbakan'a "bu ülkenin vicdanını kazandıracak" ifadesi, yazarın demokrasiyi içselleştirme konusunda Erbakan'ın başarısız olduğu söylemini de meşrulaştırmıştır. Yazarın Milli Güvenlik Kurulu kararlarına karşılık, Erbakan'ın "dik duramaması", "sessiz kalması" ve "bir oyalama taktiği benimsemesini" aktarması; metinde üretilmek istenen Erbakan'ın demokrasi sınavından başarısız olduğu düşüncesini güçlendirmiştir. Yazar sık sık satır aralarında demokrasi ve Türkiye'nin demokrasi tarihindeki darbelere karşı sivil hükümetlerin "demokratik direnme" gösteremediklerini hatırlatarak, darbelere karşı sessiz kalan sivil topluma da bir eleştiride bulunmuştur. Bu eleştiri üzerinden yazının genel söylemsel çerçevesinde darbe süreçlerinin sadece orduya mal edilmemesi gerektiğini ima eden yazar; darbelerin meşruiyetini sivillerin suskunluğunun üretmiş olduğu söylemini meşrulaştırmıştır. Ayrıca metnin bütününe bakıldığında demokratik bir tutum ve duruş üzerinden yazısını şekillendiren yazar, kendini de demokratik söylemin taraftarı olarak konumlandırmaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda metnin söyleminde sık sık eleştirmiş olduğu sivillerin suskunluğu imasını, yazısında açık bir dille ifade etmiş olduğu "demokratik direnme" eylemini gerçekleştirerek geçersiz kılmıştır.

Mehmet Ali Birand 11 Mart 1997 tarihli yazısında "Bu kargaşayı ancak seçim temizler" başlığını kullanmış ve 28 Şubat kararlarından sonra siyasal sistemde yaşanan krizden çıkış yolunun yapılacak bir seçim olduğunu tartışmıştır. Yazının genel söylemsel çerçevesinde demokratik sistemin işleyişi için iktidara, muhalefete ve darbe çığırkanlığı yaptığını iddia ettiği sivillere önerilerde bulunan yazar, bu bağlamda yazının demokratik siyaseti ön plana çıkartan bir anlamsal düzlemde şekillenmesini sağlamıştır. Satır aralarında sık sık "demokratik siyasetten yana tavır almak gerektiğini" hatırlatan yazar, metnin söyleminde dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını eleştirmiş ve bu kararların antidemokratik olduğunu ima etmiştir. Demokratik sistemin kriz dönemlerinde yapılan seçimlerle yeniden sağlıklı bir işleyişe döndüğünü de dile getiren yazar, "darbe çığırkanlığı" ifadesini bu cümlede sık sık kullanmış ve hem askeri bürokrasiyi hem de bu bürokrasiyi harekete geçirmeye çalışan medya ve sivil oluşumları metinde olumsuzlayarak aktarmıştır.

Metnin genelinde “darbe”, “darbe çığırtkanlığı”, “postal sesi” gibi sıfat tamlamalarına yoğun olarak yer veren yazar, bu sayede demokratik siyaset vurgusunu da kullanarak demokrasi lehine darbeye karşı muhalif bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Yazının devamında Refah Partisi’ni de radikal eğilimlerden uzak durması konusunda uyararak yazar, bu uyarı ile metinde Refah Partisi’nin demokrasi söyleminin samimi olmadığı imasını üretmiş ve metnin genel söylemsel çerçevesinde üretmiş olduğu normatif demokrasi vurgusunu daha da güçlendirmiştir.

Hasan Cemal 12 Mart 1997 tarihli yazısında “Liderler ve darbeler...” başlığını kullanmış ve Türkiye’de demokratik siyasetin çıkış yolunun bazı demokratik gerekliliklerle ortadan kalkabileceği ve darbelerin de bu şekilde önlenebileceğini dile getirmiştir. Yazının hemen başında bugüne kadar yapılan darbelerin olumsuz sonuçlar doğurduğunu hatırlatan yazar, darbelerin liderlerin imajlarını güçlendirerek demokratik siyaseti geri plana ittiğini dile getirmiştir. Özellikle parti içi demokrasinin yok olmasında bu tip liderlerin belirleyici olduğunu dile getiren yazar, metinde ideal demokratik siyasetin gereklerini ima eden vurgular yapmayı tercih etmiştir. Metnin genel söylemsel çerçevesinde Türkiye’nin konjonktüründe yaşanan gelişmelerden sorumlu olarak ordu, darbeler ve demokrasiyi içselleştirememiş liderleri ön plana çıkartarak yazar, demokratik cesarete sahip yeni siyasilerin varlığı ile demokratik siyasetin yeniden güçleneceğini vurgulamıştır. Bu sayede yazar aslında ülkede var olan demokrasi seviyesinin düşük olmasını sadece askeri darbelere bağlı görmemiş, sivil ve siyasal aktörlerin de bu durumdan sorumlu oldukları söylemini meşrulaştırmıştır. Bu bağlamda metnin genel söylemsel çerçevesinde demokrasiyi çok yönlü bir süreç olarak aktaran yazar, bu süreçte Türkiye’de yaşanan gelişmeleri sadece askeri bürokrasiye yüklemenin anlamsız olduğunu vurgusunu yapmıştır.

Can Ataklı 19 Mart 1997 tarihli yazısında “Erbakan hem demokrat değil, hem de siyasi ahlak açısından zayıf” başlığı altında 28 Şubat sürecinde Başbakan Erbakan’ın sergilemiş olduğu tavırları sert bir şekilde eleştirmiştir. Yazı genel anlamda demokrasi ve demokratik ahlak dersi verircesine dizayn edilmiş ve bu dizayn edilmiş de olumsuz örnek olarak Erbakan işaret edilmiştir. Yazar metinde Erbakan’ın demokrasiyi gizli amaçları için bir araç olarak kullanmakta olduğunu

düşüncesini üretmek istemiş ve bu bağlamda Erbakan'ı tanımlarken “Erbakan’da siyasi ahlak yok”, “Erbakan ve yandaşları yalan söylüyor”, “Erbakan takiyye yapıyor” gibi olumsuz anlamlar taşıyan cümle yapılarını kullanmayı tercih etmiştir. Yazar “gerçek demokratlar ve aydınlar” olarak tanımladığı bir kitlenin de, Erbakan tarafından “demokrasi” yalanıyla aldatıldığını aktararak, metnin genel anlatı çatısında üretmek istediği “Erbakan demokrat değil, siyasi ahlakı yok” söylemini güçlendirmiştir. Ayrıca bu söylem üzerinden Milli Güvenlik Kurulu kararlarını da meşrulaştırmayı amaçlayan yazar, bu kararların alınmasının sorumlusu olarak yine “Erbakan ve yandaşlarını” işaret etmiş ve bu bağlamda demokratik sürece yapılmış olan askeri müdahaleyi meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Yazar metinde siyasi aktörler üzerinden demokratik/antidemokratik karşıtlığına dayanan bir ayrıştırma yaparken, darbelerin antidemokratik olduğu düşüncesini işlemekten ısrarla kaçınmış ve yaşanan gelişmeleri antidemokratik olarak tanımlamamıştır. Erbakan’ın bu süreçteki tutumunu tırnak işareti içinde “demokrasi mücadelesi” olarak aktaran yazar, bu anlatım üzerinden metinde üretmek istediği “Erbakan’ın demokrat olmadığı” söylemini bir ironi ile de güçlendirmiştir.

Güngör Mengi 22 Mart 1997 tarihli yazısında “Ya sabır!” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu üyesi Oramiral Güven Erkaya’nın yaşanan gelişmelerle ilgili açıklamalarını aktarmıştır. Yazıda Erkaya’nın “demokrasilerde sorunlar mecliste çözülür” ve “ milletimizle beraber sabırla bekliyoruz” açıklamaları üzerinde duran yazar, bu ifadeleri kullanan bir askerin “darbe yapmayı kafasına koyamayacağı” vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Bu ifadeyi “sorunların çözümü için temsil edildikleri anayasal organda yetkilerini kullanan demokrasiye bağlı askerler” cümlesinin takip etmesi, metinde ordunun demokratik bir tutum içinde olduğu ve anayasaya uygun hareket ettiği söyleminin üretilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu söylemin pekiştirilmesi için yazının başında da “askerlerin demokrat olduğuna” yönelik durum tanımlamaları yapması, yazarın Milli Güvenlik Kurulu kararlarını onayladığı ve bu kararların demokratik sistemin işleyişi açısından hiç sorun oluşturmadığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Yazar Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararlarını uygulamamaktaki ısrarını ise farklı bir yaklaşımla açıklamaktadır. Bu kararları uygulamayarak orduyu kışkırtmak isteyen Refah Partisi’nin bir darbenin yapılması

için elinden geleni yaptığını iddia eden yazar, bu olumsuz söylemi pekiştirmek için Refah Partisi'ni ve kadrolarını “ilkesiz”, “çağdışı” ve “yalancı” olarak tanımlayan sıfatları sık sık kullanmıştır. Ayrıca ordunun sabırla süreci takip ettiğini dile getiren yazar, metinde üretmek istediği “askerlerin demokrat olduğu” söylemini de güçlendirmiştir. Bütün bu tanımlamalar sonrasında metnin genel söylemsel çerçevesinde yazar; 28 Şubat sürecinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik sisteme uygun olduğu ve anayasal bir kurumdaki “demokratik askerler” tarafından alındığı düşüncesini meşrulaştırmak istemiştir.

3.2.3. Hürriyet Gazetesi

Ertuğrul Özkök 1 Mart 1997 tarihli yazısında “Dört derste demokrasi” başlığını kullanmış ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasında hükümetin hatalarını ve halkın siyasiler yerine %90 oranında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvendiğini dile getirmiştir. Bu ifade üzerinden Türkiye’de ordunun toplumsal uzlaşmayı yansıtan bir kurum olduğu düşüncesini satır aralarında üreten yazar, Milli Güvenlik Kurulu’nda alınmış olan kararların da bu uzlaşının siyaset alanına uyarısı olduğu fikrini metninde ön plana çıkarmıştır. “Halkın çok büyük bölümünün alınan kararları anladığı ve istediği” cümlesini metinde kullanan yazar, dönemin siyasal atmosferine uygun olarak yazısında Milli Güvenlik Kurulu kararlarının meşruluğu söylemini üreten bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca yazının başlığına paralel olarak “ordunun 4 aşamada siyasilere demokratik bir ders” verdiğini dile getiren yazar, bu anlatım ile Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların “demokratik” olduğu söylemini de üretmiş ve metnin Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan bir anlatı yapısına göre kapanmasını sağlamıştır.

Ertuğrul Özkök 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Maksat Hasıl Oldu” başlığını kullanmış ve görüşmüş olduğu üst düzey bir komutanın açıklamaları üzerinden yaşanan gelişmeleri değerlendirmiştir. Dokuz saat süren Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararları uygulamada askerlerin ısrarcı olduklarını dile getiren ifadelerle yazısına başlayan Özkök, bu kararların demokratik rejimi korumak için alındığını da

dile getirmiştir. Bu üst düzey askerın “Biz aslında parlamentonun yapması gereken şeyi yaptık” ifadesini koyu renklerle yazıda ön plana çıkaran Özkök, bu düşünceyi meşrulaştırmak için meclisin kısır kavgalara girmiş olduğunu ve Türkiye’de demokrasinin vesayet altına girmesini engelleyemediğini dile getirmiştir. Bu ifade ile yapılan müdahalenin meşruiyetini metinde üreten yazar, aynı zamanda Milli Güvenlik Kurulu kararları sayesinde demokrasinin vesayetten kurtarılacağı düşüncesini de metinde üretmiştir. Özellikle meclisin bütüncül bir şekilde görevlerini yerine getiremediğini tekrar tekrar yazısında dile getiren yazar, bu bağlamda son çare olarak ordunun demokratik siyaseti inşa ederek, rejimi yeniden sağlıklı bir şekilde işler kılacağına olan inancını vurgulamıştır. Ayrıca Refah Partisi içinde bulunan ve yazarın “radikaller” olarak tanımladığı siyasiler rejime yönelik tehdit olarak aktarılmış ve bütün yaşananların sorumlusu olarak da bu kişiler metinde hedef gösterilmiştir. Metinde Refah Partisi yönetiminin özeleştirisi yapması gerektiğini sık sık hatırlatan yazar; bu bağlamda metnin genel söylemsel çerçevesinde demokratik sistemin RefahYol Hükümeti tarafından vesayet altına alındığı düşüncesini güçlendirmiş ve Refah Partisi içindeki bazı siyasilerin de bu durumun sorumluları olduğu söylemini meşrulaştırmıştır. Bu söyleme karşı olarak “ordunun bu vesayeti kaldırarak demokratik siyaseti kurtardığı düşüncesini” üreten yazar, metnin genel söylemsel çerçevesini bir çatışma kurgusu üzerinden inşa etmiştir.

Oktay Ekşi 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Etme bulma dünyası...” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasında RefahYol Hükümeti’nin ne kadar sorumlu olduğunu kaleme almıştır. Yazıda bu hükümet döneminde “laik cumhuriyeti yıkarak ele geçirme amacıyla olanlara” karşı “hükümet dur demez; meclis aldırış etmez; ve yargı mensupları suskun kalırsa” iddiaları ön plana çıkartılmış ve bu cümlelerin hemen ardından “bu gidişe hiç kimse sesini çıkarmayacak mıydı” sorusu sorularak; Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların rejimi kurtarmak için yapıldığı ima edilmiştir. Bu ima aynı zamanda metinde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların meşrulaştırmasını da sağlamaktadır. Yazar Milli Güvenlik Kurulu ve aldığı kararlar hakkında üretmek istediği bu olumlu söylemi; kurulun anayasal tanımına yazısında geniş çapta yer ayırarak güçlendirmiştir. Özellikle yapılan müdahalenin rejimi ve demokratik siyaseti

kurtarmak adına yapılmış olduğu fikrini sık sık işleyen yazar, müdahalenin aslında demokratik bir tavır olduğu ve demokrasi adına da yapılmış olduğu düşüncesini metnin söyleminde meşrulaştırmak istemiştir. Bu meşruiyeti sağlama adına yine RefahYol Hükümeti'nin icraatlarını işaret eden yazar, metnin başlığıyla uyumlu bir şekilde sorumluların Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller olduğunu da açıkça dile getirmekten çekinmemiştir. Sonuç olarak metnin genel söylemsel çerçevesinde yapılan askeri müdahale “demokratik bir tavır” olarak tanımlanırken, bu sayede demokratik siyasetin de güvence altına alındığı düşüncesi üretilmiştir.

Emin Çölaşan 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Din ticareti-Din sömürüsü” başlığı altında, RefahYol Hükümeti'nin kısa zaman içinde insanların dini duyguları üzerinden büyük yolsuzluklara sebep olduğunu dile getirmiş ve bu süreçte rejim karşıtı bir grubun da oluştuğunu aktarmıştır. Bu süreci anlatırken yazar “Vatan haini”, “ihamet”, “din sömürücüleri”, “pişkinlik” gibi tanımlamaları sıkça kullanarak, metinde hükümeti olumsuz yönde eleştiren bir söylemsel yapının şekillenmesini sağlamıştır. Yazıda uzun uzun bu konular hakkında detay veren Çölaşan; yazının sonlarına doğru ise Milli Güvenlik Kurulu kararlarının meşruiyetini sağlamak adına bazı cümleler sıralamıştır. Özellikle kullanmış olduğu “çok anlamlı bir bildiri yayınlandı” cümlesi ile Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararları meşrulaştıran bir söylemi üreten yazar; bu kararlar alınırken “azar işittiler”, “firça yediler” ve “dikkatleri çekildi” gibi ifadeleri de kullanarak metinde ordunun hükümete karşı üstün bir konumda olduğunu düşüncesini de pekiştirmiştir. Yazar bu üstünlük imasını “meclis kelle hesabına göre çalışan otomatik oy kullanma makinesi değildir” cümlesi ile de bir kez daha vurgularken, meclisin demokratik meşruiyetini de sorgulayan bir söylemin metinde oluşmasını sağlamıştır.

Fatih Altaylı 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Beş diktatör mü demokrasi?” başlığı altında yaşanan gelişmeleri değerlendirmiştir. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararların demokrasiye uygun olduğunu dile getiren yazar, “askerlerin ne yaptıklarının farkında olmayanları uyardığını” ifade etmiştir. Yazının devamında Milli Güvenlik Kurulu kararlarını demokrasiye aykırı olarak eleştiren yazarlara ve aydınlara da seslen Altaylı, “Bizce burada demokrasi dışında bir şey

yok” diyerek darbeyi meşrulaştıran bir söylemi metinde üretmiştir. Özellikle “darbe” kelimesini kullanmaktan ısrarla kaçınan yazar, satır aralarından yaptığı imalarla bu durumun sorumlusu olarak Refah Partisi’ni işaret etmiş ve Milli Güvenlik Kurulu’nun yaptığını ise “halkın sesinin hükümete duyurulması” olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda metinde yapılan darbenin aslında “demokratik bir tepki” olduğu düşüncesi meşrulaştırırken, bu meşrulaştırmanın kaynağı da halk olarak ön plana çıkartılmıştır. Yazının başlığındaki “beş diktatörü” ise meclisteki siyasi partilerin lideri olarak tanımlayan yazar, bu tanımla ile meclisin halkı temsil etmediğini ve bu temsilin ordu tarafından gayet “başarılı” bir şekilde gerçekleştirildiği düşüncesini metnin söylemsel çerçevesinde üretmiştir. Son olarak yazının bitiminde “bu durumun bir uyarı olduğunu” dile getiren Altaylı, yazısını “Eğer gerekirse...” ifadesiyle bitirerek, metinde bir darbenin yapılabileceği imasında bulunmaktan da kaçınmamıştır. Bu bağlamda yazının genelinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını demokratik bağlamda meşrulaştırmaya çalışan bir söylemsel bütünlüğe rastlanırken, yaşanan durumun tüm sorumlusu olarak öncelikle Refah Partisi ve genelde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi işaret edilmiştir.

Bekir Coşkun 5 Mart 1997 tarihli yazısında “Glu glu figürleri” başlığını kullanarak, Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller’in “glu glu dansı” yaparak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını uygulamamak için “kıvırdıklarını” dile getirmiştir. Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararlarında samimiyetsiz olduğunu iddia eden yazar, “glu glu dansı”, “kıvırtma”, “tilki kurnazlığı” gibi bazı ifadeleri ve tanımları kullanarak metinde Erbakan ve Çiller’in olumsuz bir anlamsal yapıda aktarılmasını sağlamıştır. Milli Güvenlik Kurulu kararlarına sebep olarak yine Erbakan ve Çiller’i işaret eden yazar; bu iki siyasi aktörü negatif bir söylemsel çerçeve üzerinden okuyucuya aktarmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda ayrıştırıcı ve ötekileştirici bir söylemi metinde üreten yazar, yaşana gelişmelerin demokratik siyaset açısından değerlendirmesini yapmaktan kaçınmıştır. Ayrıca metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan ifadelere sık sık yer veren Coşkun, metnin genel söylemsel çerçevesinde kurulda alınan kararları meşrulaştıran bir söylemin üretilmesini de sağlamıştır. Yazının sonlarına doğru ise “MGK bildirisi işin başıdır, sonu değil...” ifadesini kullanarak darbe imalarında bulunan yazar, ordunun bu konudaki

ciddiyetini ise “bu son eğlencedir” ifadesiyle aktarmış ve metnin “Milli Güvenlik Kurulu kararlarına uyulmaması durumunda darbe yapılacağı söylemini” pekiştiren tek yönlü bir anlamsal kapanmayla şekillenmesi tamamlamıştır.

Tufan Türe  5 Mart 1997 tarihli yazısında “DYP milletvekilleri daha ne bekliyor” başlıklı yazısında, Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında neden DYP’li milletvekillerinin partilerinden istifa etmedikleri konusunu ele almıştır. Yazar vekillerin istifa ya da hükümetten çekilme kozunu kullanarak hükümeti düşürebilecekken neden hala “rejimi tehdit eden koalisyonda var olduklarını” sorgulayarak, hem hükümetin meşruiyetinin sorunlu olduğu düşüncesini ön plana çıkartmış hem de Refah Partisi’ni “ülkenin üzerine çöken bir kâbus” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamalara paralel olarak “MGK kararlarını tartışmanın hiçbir anlamı yok” ifadesini dile getiren yazar; bu bağlamda metinde Refah Partisi’ni olumsuz anlam kalıpları üzerinden tanımlarken, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ise olumlu anlatım teknikleri kullanarak meşrulaştırmak istemiştir. Yazar bu söylemsel yapıyı daha da güçlendirmek adına, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasını “rejimi zorlayan saçmalıklar yapılmasaydı”, “Ülke rahat bir nefes aldı”, “Yalnız Türkiye değil uygar dünya rahat bir nefes aldı” gibi ifadelerle meşrulaştırırken, metnin de darbe sürecini olumluyan anlamsal bir kapanmayla şekillenmesine sebep olmuştur. Demokrasinin bu sayede daha sağlıklı işleyeceği gibi demokratik değer yargılarıyla çatışan sorunlu bir iddia da bulunan yazar, metnin genel söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının “demokratik” olduğunu ima eden bir anlatı çatısının da oluşmasını sağlamıştır.

Fatih Altaylı 10 Mart 1997 tarihli yazısında “Erbakan’ın kullandığı saftoşlar” başlığı altında, Erbakan’a destek veren gazetecilerle Erbakan’ın yemekli bir toplantıda bir araya gelmesini eleştirmiştir. Yazıda dikkat çeken nokta alınan Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında bir grup demokrat gazetecinin nasıl olur da Erbakan’ı desteklemeye devam etmelerini eleştiren yazar, bu gazetecileri “saftoş” gibi ağır hakaret içeren bir sıfatla tanımlamasıdır. Erbakan’a verdikleri desteği demokratik siyasetin gereği olarak açıklayan gazetecilere “Neymiş efendim, demokrasiymiş! Hadi bee!” gibi sokak tabirlerini kullanarak aktaran Altaylı, bu

sayede metinde Milli Güvenlik Kurulu kararları ve sonrasında yaşanan gelişmelere yönelik eleştirileri olumsuzlarken; metnin söylemsel çerçevesinde Erbakan'ın demokrasi aldatmacası yaparak bazı gazetecileri bile kandırdığı düşüncesini üretmiştir. Metinde ayrıca Erbakan'ın %21'lik oy oranının ülkeyi temsil etmekten çok uzak olduğu düşüncesini ön plana çıkaran Altaylı, “bu oy oranıyla memleketin canına okuyacaksınız, sonra da demokrasi kılıfına sarılacaksınız” ifadesini kullanarak, metinde üretmek istediği genel söylemsel çerçeveyi desteklemiştir. Erbakan'ın seçilmiş bir siyasi lider olduğu gerçeğini dile getirmekten kaçınan yazar, satır aralarında Erbakan'ın demokrasi maskesinin ardında İran rejimine benzer bir rejim kurma hevesi taşıdığı iması da sık sık dile getirilmiştir.

Ertuğrul Özkök 13 Mart 1997 tarihli yazısında “Stadyumlardan gelen ses” başlığı altında, Ankara'da oynanan bir futbol müsabakasında atılan “Türkiye laikdir laik kalacak” sloganı ve son dönemde ülkede yaşanan gelişmeleri kaleme almıştır. Yazıda stadyumlardan yükselen sesin halkın sesi olduğu kabulünü dile getiren yazar; bu kabulü ülke rejiminin tehdit altında olduğu iddiasıyla pekiştirmiştir. Bu iddianın hemen ardından Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararların rejimi kurtarmak amacıyla alındığı düşüncesini ön plana çıkartan yazar; metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını demokratik siyasetin sağlığı ve geleceği açısından olumlayan ve gerekli gören bir söylemsel yapının oluşmasını da saptamıştır. Aynı zamanda yapılacak olan Bakanlar Kurulu'nda bu kararların onaylanması gerektiğini de dile getiren yazar; Bakanlar Kurulu'nun bu kararları tartışamayacağı bunun yerine bu kararları hemen uygulamaya koyması gerektiği iddiası ile metinde üretmek istediği Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan ve meşrulaştıran söylemsel yapıyı pekiştirmiştir. Bu kararların demokratik siyasal sistemdeki yerini de dile getiren yazar; kararların demokratik sistemi koruma ve kurtarma amacına hizmet eden, tamamen demokratik kararlar olduğu düşüncesini de metnin genel söylemsel çerçevesinde sık sık dile getirmiştir. Refah Partisi'ni “azınlığın tahakkümünü inşa etmekle” suçlayan yazar, metinde bu suçlamaya karşı Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlu aktarımlarla konumlandırmış ve metinde bir karşıtlık üreterek; üretmek istediği genel söylemsel çerçeveyi de daha belirgin bir şekilde okuyucuya aktarmıştır.

Emin Çölaşan 15 Mart 1997 tarihli yazısında “Dediklerimiz çıkıyor” başlığı altında, Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararlarını uygulamakta oyalama taktiği uyguladığını dile getirmiştir. Bu iddiasını “bu uyutma numaralarını kimse yutmaz” ifadesiyle açıkça dile getiren yazar, metinde Refah Partisi’nin gizli bir plana göre hareket ederek “demokrasi maskesinin” ardına saklandığını dile getirmiştir. Bu sayede metinde Refah Partisi’ni demokrasi karşıtı bir söylemsel çerçeve ile aktaran yazar, demokrasi söylemini de dönemin siyasi koşullarında ordudan yana tavır alan bir söylemsel yapıyla açıklamayı tercih etmiştir. Bu söylemsel yapıyı “Refah demokrasiye en büyük zararı veriyor” ifadesiyle daha da belirgin kılan yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ise “demokratik-laik rejimin şeriatçılarda kurtarılması adına” yapıldığını dile getirmiştir. Bu dile getiriş metnin söyleminde dönemin Milli Güvenlik Kurulu kararlarının olumlanmasına neden olurken, metinde alınan kararların demokratik siyasal sistem içerisinde meşruiyetinin de üretilmesini sağladığı gözlemlenmiştir. Yazının sonunda ise metinde üretmek istediği demokratik askeri müdahale düşüncesini daha da belirgin kılan yazar; yapmış olduğu “korkarım akıllarını başlarına toplamazlarsa daha ciddi şeyler olacak...” uyarısıyla yeni bir askeri darbe iması yapmaktan da geri durmamıştır.

Oktay Ekşi 20 Mart 1997 tarihli yazısında “Aldatırım sanıyorsa çok yazık” başlığını kullanmış ve Tansu Çiller’in Milli Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanması konusunda samimi ve ısrarcı olmadığı iddiasını kaleme almıştır. Yazının başından sonuna kadar Çiller’in Milli Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanması hakkında vermiş olduğu sözlerin samimi olmadığını dile getiren yazar, Çiller’i ve içinde bulunduğu hükümeti bu kararların alınmasında birinci sorumlu olarak sunan bir söylemsel çerçeveyi metinde oluşturmuştur. Bu söylemi Çiller tarafından “Siyaset dinin hizmetindedir” gibi açıklamalarla daha da güçlendiren yazar, metinde laik/anti-laik karşıtlığı üzerinden oluşan bir başka söylemi de üreterek özelde Çiller’in Milli Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanması yönündeki açıklamalarını ve genelde ise RefahYol Hükümeti’nin bu kararlara yaklaşımının samimi olmadığı iddiasını güçlendirmiştir. Yazarın üretmiş olduğu bu söylemler metinde laik olmayı demokratik rejime bağlılık, laiklik konusunda çelişkili açıklamalar yapmayı ise rejim karşıtlığı ve antidemokratiklik olarak

konumlandırması da; metnin genelinde üretmek istediği genel söylemsel çerçeveyi desteklemiş ve dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını da meşrulaştıran bir demokrasi söyleminin oluşmasını sağlamıştır. Yazının sonunda ise “MGK kararlarının savsaklandığı anlaşıldığında iş işten geçmiş olacak” cümlesini kullanan Ekşi, açık bir şekilde darbe iması yapmaktan çekinmemiş ve bu bağlamda demokratik siyaset yerine çözüm önerisi olarak demokratik siyasete askeri müdahaleyi işaret etmiştir.

3.2.4. Zaman Gazetesi

Nuh Gönültaş 2 Mart 1997 tarihli yazısında “MGK’dan atılan her taş laiklik taşı değildir” başlığını kullanmış ve daha önce darbelere karşı demokrasiden yana tavır alacaklarına dair yazılar kaleme alan bazı önemli gazetecilerin Milli Güvenlik Kurulu kararlarına destek olmalarını eleştirmiştir. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi’nden destek olarak toplum mühendisliğine soyunan bu gazetecilerin Refah Partisi’ne karşı merkez sağda bir siyasi oluşumu desteklediklerini dile getiren yazar, bu kişilerin “demokratik sorumluluktan” yoksun olduklarını dile getirmiş ve bu bağlamda ima yoluyla bu gazetecilerin metnin söyleminde antidemokratik bir tanım üzerinden aktarılmasını gerçekleştirmiştir. Bu imaya bir de “tutarsızlık” ve “siyasi ahlaktan yoksunluk” düşüncesini ekleyen yazar, oluşturmak istediği söylemsel çerçeveyi güçlendirmek için bu gazetecilerin daha önce yazmış oldukları demokrasi yanlısı yazılardan kesitler de aktarmıştır. Ayrıca Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratikliği düşüncesini genel söylemsel çerçevede meşrulaştırmak isteyen yazar; “MGK bildirisinde sizlerin kalemlerinden de şikâyet ediliyor” ifadesini kullanarak alınan kararların basın özgürlüğünü kısıtlayan bir amaca da hizmet ettiğini iddia etmiştir. Bunun yanında bu önemli gazetecilerin merkez sağda Refah Partisi’ne alternatif yapay bir oluşum için çaba harcamalarını da metinde antidemokratiklik düşüncesiyle özdeşleştiren yazar; bu sayede Türkiye’de demokratik sürece yönelik çok yönlü bir saldırının var olduğu düşüncesini de meşrulaştıran bir söylemsel yapıyı yazısında şekillendirmiştir.

Tamer Korkmaz 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Vernel’li muhtıra!” başlığını kullanmış ve 28 Şubat sürecinin yeni nesil bir darbe olduğu, bu darbenin destekçilerinin de bazı siyasi aktörler ve medya olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Yazıda ordunun “çağın gereklerine uygun bir şekilde” tasarlayarak gerçekleştirmiş olduğu “darbe light” sürecini imalı ve alaylı anlatımlarla ön plana çıkartan yazar, bu sürecin sivil aktörler ve “apoletli medya” tarafından da “canı gönülden” desteklendiği düşüncesini bir söylemsel çerçeve olarak sunmuştur. Bu söylemsel çerçeveyi “apoletli medya her defasında demokrasiye söz verip tanklarla buluşuyor”, “Orijinal demokrasi: Ülkenizde isminin yalama olmasından dolayı” gibi alaycı anlatımlarla destekleyen yazar; metni ironik bir anlatı çatısı altında tek yönlü bir anlamsal kapanmaya tabi tutmuştur. Bu söylemsel çerçeveyi pekiştirmek için bazı gazeteciler tarafından yapılan “askerler politikanın dışındadır” açıklamasını “trajikomik” olarak tanımlayan yazar, metinde oluşturmak istediği anlatı çatısının bütünlüğünü de bozmamıştır. Ayrıca “Muhtıra Light”ın sivillere yaptırıldığı” ifadesini metinde birkaç kez tekrar eden yazar, metnin genel söylemsel çerçevesinde üretmek istediği “yaşananların antidemokratik olduğu” söylemini de meşrulaştırmıştır. Bütün bu ironik anlatımlarla metnin söyleminde 28 Şubat sürecini bir darbe olarak tanımlayan yazar, bu süreci darbe olarak tanımlamayan medyayı da dolaylı anlatımlar ve imalarla darbe yanlısı bir durum tanımlamasıyla özdeşleştirmiştir.

Hüseyin Gülerce 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Yeni durum, hayırlara kapı açabilir” başlığını kullanmış ve yazısında 28 Şubat tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarının olumlu gelişmelere sebep olacağı ve yeni bir dönemi başlatacağı düşüncesini paylaşmıştır. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının aslında bir darbe olmadığı fikri “rahatsızlıkları had safhada olmasına rağmen askerler bir müdahale düşünmemektedir” ifadesi aktararak ima edilmiştir. Özellikle bu ifade içerisinde “rahatsızlıkları had safhada olmasına rağmen” ibaresi metinde askerinin tutumunu meşrulaştıran bir söylemsel çerçevenin oluşmasına imkân tanırken, metnin dolaylı anlatımında “rahatsızlıkların” sorumlusu olarak sivil oluşumlar işaret edilmiştir. Bu söylemi güçlendirmek isteyen yazar bir sonraki cümlede “kabahatin büyüğü sivillerde” cümlesiyle başlayıp bir paragraf boyunca siyasetçileri eleştiren

ifadelerini ön plana çıkartarak, metinde üretmek istediği genel söylemsel çerçeveye uygun olarak dönemin siyasetçilerini olumsuz anlam kalıpları üzerinden aktarmıştır. Bu söylemi meşrulaştırmak için birçok farklı ifadeye yer veren yazar, takip eden paragrafta ise “askerin siviller tarafından tahrik edildiğini” ve yeni dönemde “tahrikçilere fırsat verilmemeli” ifadelerini kullanarak metnin söyleminde askerlerin eylemlerini olumlayan ve meşrulaştıran bir düşünceyi üretmiştir. Meşruiyet üretimini metnin sonunda da devam ettirmek isteyen yazar; “demokrasi ve siviller için şer gibi gözükken bu durumdan hayırlar doğabilir” gibi muğlâk ifadelerde siyasi ve dini terimleri bir arada kullanarak gelişmeleri bağlamından soyutlayarak aktarmıştır. Bu sayede okurun gözünde konunun tartışılmadan kabulünü sağlamak isteyen yazar, demokratik siyasetin düştüğü durumu sorunsallaştırmak yerine, varolan güç-iktidar ilişkilerinin de meşruiyetini üretmek istemiştir.

Fehmi Kuru 8 Mart 1997 tarihli yazısında “ Kimin bunalımı?” başlığını kullandığı yazısında, Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında yapmış olduğu açıklamaları ele almıştır. Yazının hemen başında Erbakan’ın dile getirdiği cümleleri “süreci yeni bir açmaza dönüştürmeme titizliği içinde” yapılmış olarak aktaran yazar, Başbakan Erbakan’ın “şu günlerde herkes bir demokrasi sınavından geçiyor” ifadesini de aktararak Erbakan’ı olumlayan ve kendisinin “demokrasi tarafında olduğunu” ima eden bir söylemsel çerçeve içerisinde metinde konumlandırmıştır. Bu ifadelerin devamında ise yaşanan gelişmelere “Refah Partisi karşıtlığı nedeniyle sessiz kalan siyasi partilerin çoğu, yazar ve aydınların büyük bölümü” ifadesinin yerleştirilmesi, paragrafta bütüncül bir şekilde Refah Partisi’ni “demokrasiden yana olma” ifadesiyle özdeşleştiren bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Yazının devamında Milli Güvenlik Kurulu kararlarının ve hükümete yönelik müdahalenin anayasal olmadığını dile getiren yazar, bu müdahalenin siyaseti sistem krizine sürükleyeceğini iddia etmiş ve yaşanan gelişmeleri açıklamak için “siyasal sistemin militerleşmesi” tanımlamasını kullanmıştır. Bu tanımlama metnin genel söylemsel çerçevesinde demokratik sürecin ordu tarafından askıya alındığı imasını barındırmakla birlikte, demokratik sistemin üzerinde ordunun tahakkümünün olduğu kanaatini de meşrulaştıran bir düşünceyi üretmiştir. Bu düşünceyi güçlendirmek isteyen yazar, “yapılan müdahalenin anayasal olmadığı”, “Türkiye’yi

50 yıl geriye götüreceği” ve “antidemokratik olduğu” fikirlerini dile getirmiş ve Milli Güvenlik Kurulu kararları nedeniyle Türkiye’nin “demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olma özelliğini yitireceğini” de metinde ön plana çıkartmıştır. Son olarak yazıda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğunu vurgulayan bir söylemsel çerçevenin üretilmiş olması, buna karşıt ve dolaylı olarak Refah Partisi’nin demokrasi taraftarı olarak konumlandırılan bir söylemsel çerçeveye aktarılmasını sağlamıştır.

Fehmi Kuru 10 Mart 1997 tarihli yazısında “Bir başka tahlil...” başlığı altında, 28 Şubat sürecinde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların hangi siyasi aktörlere hizmet ettiğini, kimlerin bu duruma destek olduğunu ve bu gizli amaçlarının demokratik siyaset mekanizmasına ne gibi zararlar verdiğini ele almıştır. Kuru yazısının hemen başında Türk Silahlı Kuvvetleri’ni bir siyasi aktör olmaktan çok, “başka siyasi aktörlerin sıkıştıkça başvurdukları bir ‘dış’ unsur” olarak tanımlamış ve bu bağlamda metninde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınmış olan “demokratik-laik rejimi korumayı ve kollamayı” amaçlayan kararların ardında farklı siyasi figürlerin olduğu düşüncesini üretmiştir. Bu düşünsel yapıyı desteklemek adına metnin devamında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve muhalefet liderlerinin Milli Güvenlik Kurulu kararlarını desteklediğini açıkça dile getiren yazar, metnin genel söylemsel çerçevesinde hükümeti örtük olarak demokrasiden yana bir tutumla bağdaştırırken; muhalefet liderlerini ve Demirel’i ise demokratik tutumun karşısında konumlandırmıştır. Bu konumlandırmayı güçlendirmek adına özellikle Cumhurbaşkanı Demirel’in “MGK kararlarının yanlışlığını ve uygulanmasının toplumda büyük rahatsızlıklara sebep olacağını en iyi bilen kişi olmasına rağmen” ifadesini kullanan yazar; bunalımın tırmanmasının da sorumlusu olarak Demirel’i işaret etmiştir. Metin söyleminde antidemokratik olduğu vurgulanan ve toplumsal kabulden yoksunluğu belirtilen Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasının nedenini ise yazar; “Susurluk kazasının ortaya saçtığı pisliklerin üzerine sıçrayacağını bilen kişi ve grupların demokratik siyasete bir müdahalesi” olarak açıklamış ve metnin söylemsel bütünlüğünü güçlendirmiştir. “Dış etkenleri siyaset denkleminin içine sokmanın” yanlış olduğunu hatırlatan yazar; yine metnin söylemsel bütünlüğüyle örtüşen bir bakış açısıyla “bu yanlışlığın cezasını ise

demokratik siyaset mekanizmasının” çekeceği vurgusunu da yazısının sonuna eklemiştir. Sonuç olarak sık sık demokratik siyaset vurgusu yapan yazar, dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu söylemini metinde meşrulaştırırken; RefahYol Hükümeti’ne dair hiçbir tartışmayı gündeme getirmeyerek dolaylı bir anlatım ile hükümeti bu süreçte demokratik bir söylemsel zeminde konumlandırmayı tercih etmiştir.

Tamer Korkmaz 11 Mart 1997 tarihli yazısında “Çanlar Brando için çalışıyor” başlıklı yazısında, ünlü sinema oyuncusu Marlon Brando’nun hayatından bir kesit üzerinden Türkiye’de yaşanan gelişmeleri değerlendirmiştir. Yazar Susurluk Kazası sonrasında bir grup medyanın bu olayı kullanarak hükümeti eleştirdiğini, kurulan Susurluk Komisyonu’nun olayı aydınlatmaya başlaması sonrasında ise bu medyanın askerleri de kullanarak manipülatif bir şekilde kamuoyunu yapay konularla meşgul etmeye çalıştığını dile getirmiştir. Bu bağlamda metinde “Susurluk kamyonunun 12 Eylül Askeri Rejimi’ne dayandığı” düşüncesini ön plana çıkartan yazar, 28 Şubat günü alınan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının da alınmasının sebebi olarak Susurluk Kazası’nın ortaya çıkartılmasını engellemek olduğu yönünde bir söylemin metinde üretilmesini gerçekleştirmiştir. Bu gelişmeleri “Muhtıra Light” olarak tanımlayan yazar, metnin genel söylemsel çerçevesinde yaşanan gelişmeleri antidemokratik olarak tanımlamış ve metnin bu bağlamda bir anlamsal kapanmayla şekillenmesini sağlamıştır. Bu süreçte medyayı da yoğun olarak eleştiren yazar, “bir kısım medya” olarak tanımlamış olduğu medya gruplarının bu antidemokratik tutuma destek olduğunu ima etmiştir. Bu antidemokratiklik imasını metnin söylemsel bütünlüğüne uygun bir şekilde güçlendirmek için yazar bahsetmiş olduğu bir “kısım medyayı” “komedyen”, “demokrasiye değil, MGK’ya selam çakanlar” ve “tankın üstünden konuşanlar” olarak tanımlamış ve metinde medyanın demokratik duruşa karşı antidemokratik bir yapılanmayla işbirliği içerisinde olduğunu düşüncesini de meşrulaştırmıştır. Metnin bütüne bakıldığında ise yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu düşüncesini güçlendiren bir söylemsel çerçeve içinde yazısının sınırlarını belirlerken, bu sınırlılıklar içerisinde medyanın da yoğun olarak antidemokratik düşüncüyü destekleyen bir mantıkla hareket ettiğini dile getirmiştir. Bir önceki yazıda olduğu gibi bu yazıda da hükümeti ve eylemlerinin

demokratikliğini sorgulamayan yazar, hükümetin eylemlerini olumlayan ve meşrulaştıran bir söylemsel çerçeve kullanırken; dolaylı olarak hükümeti demokratik olma düşüncesiyle özdeşleştirmiştir.

İlnur Çevik 12 Mart 1997 tarihli yazısında “Demokrasiyi yaşatacak demokratlar nerede” başlığı altında son zamanlarda yaşanan gelişmelere bakarak Türkiye’de bir kısım medyanın ve sivillerin “darbe çığırtkanlığı” yaptığını dile getirmiştir. Yazıda bu kesimlerin ve grupların “demokrasiye bağlılıklarını vurguladıklarını” fakat beklentilerinin ise açıkça antidemokratik olduğunu ifade eden yazar, bu durumu “toplum önünde çok zavallı duruma düştüler” ifadesiyle tanımlayarak metnin söyleminin olumsuz bir tanımlama üzerinden şekillenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda “darbe çığırtkanlığı” ve “demokratiklik” ifadeleri üzerinden bir karşıtlık kurgulayan yazar metnin söyleminin de bu karşıtlığa dayanan bir söylemsel çerçevede şekillenmesini sağlamıştır. “Darbe çığırtkanlığı” yapan bu kişilerin toplumsal kabulden yoksun olduğu fikrini “toplum önünde çok zavallı duruma düştüler” ifadesindeki dolaylı bir anlatımla metinde vurgulayan yazar, toplumun demokrasiden yana tavır aldığı düşüncesini de metnin söyleminde meşrulaştırmıştır.

Tamer Korkmaz 15 Mart 1997 tarihli yazısında “Eski sözlerinizin hepsini yediniz: Bu ne iştah?” başlıklı yazısında, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının “tartışmaya bile açılmadan bakanlar kurulunda kabul edilmesini” eleştirmiştir. Yazar eleştirilerinin odak noktasında Refah Partisi’nin 28 Şubat 1997 tarihinden beri Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararları antidemokratik olarak tanımlamasına rağmen, bakanlar kurulunda kabul etmesini ön plana çıkartmıştır. Metinde özellikle kullanılmış olan “tartışmaya bile açmadan” ve “harfîyen kabul edildi” ifadeleri, Refah Partisi’nin kamuoyuna yansıtmış olduğu “demokrasiden yana olma” siyasetinde samimi olmadığı düşüncesini metnin söyleminde meşrulaştırmıştır. Bu söylemi güçlendirmek için Erbakan’ın ve Refah Partili siyasilerin yapmış olduğu “demokrasiden yana olma” açıklamalarını metinde koyu tonlarla ön plana çıkartan yazar, Refah Partili kurmayların verdikleri sözleri “yediklerini” söyleyerek, metinde Refah Partisi’nin demokrasi konusunda samimiyetsiz bir tutum içerisinde olduğunu

da ima etmiştir. Bu bağlamda yazar dolaylı anlatımla metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının da antidemokratik olduğu düşüncesini üretirken, Refah Partisi'nin kendi siyasal söylemini meşrulaştırabilmek için “demokrasi paravanının arkasına saklandığı” fikrini de meşrulaştırmıştır.

Hüseyin Gülerce 16 Mart 1997 tarihli yazısında “Türbülânstan kurtulmak üzerine...” başlıklı yazısında, dönemin Türkiye'sinde yaşanan gelişmeleri uzlaşma ve ortak akılla halletmek gerektiği ve bu sayede sıkıntılı süreçlerin atlatılacağı konusunu ele almıştır. Yaşanan süreci “ülkesini seven herkesin şikayetçi olduğu siyasal türbülân” olarak tanımlayan yazar, bu sarsıntının atlatılabilmesi için üç temel öneride bulunmaktadır. Bu önerilerin ilkinin ve en önemlisinin Refah Partili kurmaylara yapan yazar, ikincisini medyaya üçüncüsünü ise topluma yapmaktadır. Bu öneriler sayesinde “demokratikleşme yoluna tekrar girileceğini” söyleyen yazar, metinde örtük olarak Refah Yol Hükümeti döneminde “demokratikleşme yolundan çıktığı” düşüncesini ön plana çıkarmış ve metnin söyleminde bu düşüncüyü meşrulaştıran bir söylemsel çerçeve oluşturmuştur. Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlara bir kez olsun metinde değinmeyen Gülerce, çözüm önerisi olarak sunmuş olduğu şartların ilk gerekliliğini Refah Partili kurmaylara yükleyerek üretmek istediği söylemsel çerçeveyi desteklemiştir. Ayrıca metinde ülkenin içinden geçmiş olduğu “siyasal türbülân”ın sebebi olarak Refah Partisini ve bir kısım medyayı işaret eden ve asıl sebep olarak da “bir ahlaki bunalım ve insani değerlerin aşınması bunalımını” gösteren yazar; bu süreçte ordunun ve Milli Güvenlik Kurulu'nun tavır ve açıklamalarını görmezden gelmiş ve metinde Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararları meşrulaştıran tek boyutlu bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Bu analizi destekler şekilde metin söyleminde sık sık yaşanan gelişmelerin sorumlusu olarak toplumu, sivil oluşumları, medyayı, bazı siyasileri ve özellikle Refah Partili siyasileri ön plana çıkartan yazar, “iktidarda uzun süre kalma inatlarında bulunmasalar” diyerek hükümetin istifa etmesi gerektiğini de açıkça ifade etmiş ve dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştıran bir söylemi içselleştirdiğini kanıtlamıştır.

3.2.5. Milliyet Gazetesi

Umur Talu 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Düriye’nin düğümleri” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararları öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri alaycı bir üslupla aktarmıştır. Yazıda siyasilerin yaşanan gelişmelere karşı sessiz kalmasını eleştiren yazar; Bülent Ecevit için “Bülent bey çiftliğinde kuzu yetiştirmede” ifadesini kullanırken, Ecevit’in yaşananlara karşı sessiz kaldığını vurgulamış ve dolaylı olarak metinde Ecevit’in lideri olduğu Demokratik Sol Parti’nin antidemokratik ve tek adamlı bir mantıkla yönetildiği düşüncesini metnin söyleminde ön plana çıkarmıştır. Mesut Yılmaz’ın yaşananlara ilişkin “Koca tankları görmüyor musun” ifadesini siyah fontlarla aktaran yazar; Yılmaz’ın bu ifadeyle askeri söylemi meşrulaştıran ve demokratik siyasetin karşısında askerin sözcülüğünü yaptığını iddia etmiş ve metnin söylemsel çerçevesini de bu iddiaya göre şekillendirmiştir. Erbakan ve Çiller’in de politik çıkarları için demokratik sürece müdahaleye karşı dik duramadıklarını aktaran yazar, demokratik sürece illegal bir müdahale yapıldığını ise Orgeneral Çevik Bir’in ağzından aktarmış olduğu “demokrasiye balans ayarı yaptık” ifadesiyle tırnak içinde aktarmıştır. Bu aktarım yöntemiyle yapılan açıklamayı benimsemediğini ima eden yazar, Çevik Bir’in ismini “çevik bir” diye aktararak metinde ironik bir anlatım tekniği üzerinden askerin söylemini eleştiren alternatif bir söylem geliştirmiştir. Metinde Cumhuriyet Halk Partisi’nden bir kurmayın “MGK’da zılgıt yediler” ifadesini de aktaran yazar, yazısının sonunda bütün bu açıklamaların ve yaşananların Türk demokrasi tarihine yapılmış olan “değerli katkılar” olduğunu yine tırnak işareti kullanarak aktarmış ve metnin söyleminde üretmek istediği demokratik siyasetten yana olmayı ve süreçteki bütün aktörleri eleştirmeyi amaçlayan söylemini güçlendirmiştir.

Yavuz Donat 2 Mart 1997 tarihli yazısında “İşte gerçek” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasına neden olan gelişmeleri değerlendirmiştir. Yazar metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını “bir tavsiyeler paketi”, “MGK Manifestosu” ve “Herkesine mesajı olan bir deklarasyon” olarak tanımlayarak, metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan bir anlatı çatısının oluşmasını sağlamıştır. Bu olumlu anlatıyı devam ettirmek adına Milli Güvenlik Kurulu

toplantısında yapılmış olan 2 bölümlük sunumu “Türkiye’nin görüntüsünü anlatan bilimsel bir rapor” olarak tanımlayan yazar, bu bağlamda Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararlarının “gerçek” olduğu düşüncesini “bilimsel rapor” tanımlamasıyla üreterek, metinde ordunun bu tavrını meşrulaştıran bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Metinde “28 Şubat’a nasıl gelindi sorusuna” “siyasetin vurdumduymazlığı” ifadesiyle cevap veren yazar, metnin söylemsel çerçevesinde yaşanan gelişmelerin sorumlusu olarak siyasileri ve siyaset mekanizmasını olumsuz imalar içeren yapılarla ön plana çıkartan bir anlatım tekniği kullanmıştır. Bu söylemsel çerçeveyi desteklemek ve ordunun tutumunu meşrulaştırmak istercesine; ordunun siyasileri daha önce birkaç kez uyardığını dile getiren yazar, siyasilerin ise bu uyarılara duyarsız kaldığını “duymak istemediler”, “kulak tıkandı”, “kör ve sağır oyunu sürdürü” gibi kusurluluğu ön plana çıkartan tanımlamalarla aktarmayı tercih etmiştir. Yazının devamında Süleyman Demirel’in bu süreçte demokrasiden yana tavır aldığı düşüncesini üretmek isteyen yazar bu düşünceye paralel olarak Demirel’i “sistemin yıkılmaması ve demokrasinin sağlığı için çaba sarf eden kişi” olarak aktarmıştır. Bu aktarım metinde Demirel’i “demokrasiden yana olan kişi” olarak kurgulayan bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlarken, yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarında “beş kez demokratiklik, iki kez demokrasi deniliyor” ifadesiyle alınan kararların aslında “demokrasi ve demokratik sürecin sağlığı için alınmış kararlar” olduğu söylemini de meşrulaştırmıştır.

Güneri Cıvaoğlu 2 Mart 1997 tarihli yazısında “haşlama” başlığını kullanmış ve Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşananları bir fırkadaki benzetmeyi de kullanarak aktarmış. Yazar Refah Partisi’ni “kaynayan suda haşlanan kurbağaya” benzettirirken, yaşananlardan sorumlu olarak yine “Refah Partisi’nin laisizm dışı uygulamalarını” işaret etmiştir. Bu ifadenin hemen ardından Milli Güvenlik Kurulu kararlarının anayasanın 118. maddesinin 3. ve 4. fıkralarına uygun olduğunu ve Milli Güvenlik Kurulu’nun anayasaya aykırı hareket etmediğini uzun uzun ifade eden yazar; metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan, Refah Partisi’ni ise “laiklik karşıtı odakların toplanma noktası” olarak tanımlayan bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Askerin almış olduğu kararların anayasaya uygun olduğu söylemini Süleyman Demirel’in “anayasa ilkelerinin korunması için Milli Güvenlik

Kurulu'nun ek önlem ve yaptırımlar isteyebileceği" ifadesiyle güçlendiren yazar, metinde Milli Güvenlik Kurulu'na anayasal meşruiyet kazandıran bir söylemsel çerçevenin oluşmasını istemiştir. Bildirinin maddeleri ve siyasi içeriği üzerine hiçbir tartışmanın yapılmadığı yazıda; bildirinin uygulanmamasının ise "daha kötü sonuçlar doğuracağı" ifadesi emekli bir askerın anlatımı ile aktarılmıştır. Yazar bu ifadelere ek olarak "Türkiye'nin, gerilimin gittikçe tırmandığı talihsiz bir yörüngeden bu hükümetle çıkabilmesi çok zor" ifadesini kullanmış ve metinde üretmek istediği söylemsel bütünlüğe uygun şekilde çözüm önerisi olarak seçilmiş hükümetin istifasını ima etmiştir.

Umur Talu 5 Mart 1997 tarihli yazısında "Demokratsız demokrasi!" başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında yaşanan gelişmeleri siyasi liderlerinin siyasi geçmişlerinden kesitler vererek aktarmıştır. Yazar Türk siyasi tarihinde yaşanan askeri müdahaleleri "darbe" olarak tanımladıktan sonra, Demirel, Ecevit, Erbakan, Özal ve diğer siyasilerin hiçbir zaman "demokrasiden yana tavır alamadıklarını" dile getirerek, metninde darbelerin yaşanmasını demokrat olmayan siyasi liderlerin varlığına bağlayan bir söylemsel çerçeve geliştirmiştir. Bu söylemsel çerçeveyi desteklemek adına Şili'de yaşanan askeri darbeye karşı direnen ve öldürülen devlet başkanı Allende'yi örnek gösteren yazar, "bana demokrasi gösterin ki; demokrasi umudunu iliklerimde hissedeyim" ifadesini kullanarak metnin yan anlamında Türkiye'de siyasi liderlerin demokrat olmadıkları imasında bulunmuştur. Bu örnek aynı zamanda "gerçek demokrat olamayan" liderlerden bahsederken metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının "bir darbe olduğu" düşüncesini de dolaylı olarak meşrulaştırmıştır. Özellikle bütün siyasilerin "kanlı bir düğünün pişkin aktörleri" olarak tanımlanması, metnin söyleminde örtük olarak hem ordunun müdahalesini "kanlı" sıfatıyla eleştiren hem de "demokrasi düşüncesine sarılanların" rol yaptıklarını "aktör" kelimesiyle vurgulayan bir anlatı çatısının oluşmasına izin vermiştir. Bu bağlamda metinde normatif ve reel anlamda iki farklı demokrasi anlatısı oluşturulmuş ve Türk siyasetinde dillendirilen reel demokrasinin normatif demokrasiden çok uzak kaldığı vurgulanmıştır.

Yalçın Doğan 5 Mart 1997 tarihli yazısında “Hükümette DYP darbesi” başlığı altında, Doğru Yol Partisi’nin koalisyon ortaklığında Refah Partisi’ni laiklik ve cumhuriyetin temel dinamikleri konusunda uyardığını kaleme almıştır. Metinde Refah Partisi’nin yaşanan gelişmelerden tamamen sorumlu olduğu söylemi, metinde kullanılan “Türkiye’yi yapay bir gündemle fırtınanın ortasına itiyor”, “Toplumun yüzde seksenine adeta savaş açıyor”, “RP’nin kabahati kimsede aramaya hakkı yok” ifadelerindeki ithamlar ve imalarla oluşturulmuştur. Burada Refah Partisi için olumsuz bir anlatı çatısının oluşmasını amaçlayan yazar, parti için kullanmış olduğu “tamam biz artık istediğimiz düzeni kurma fırsatını yakaladık” ifadesiyle metnin söyleminde Refah Partisi’ni demokratik sistemi yıkmak isteyen bir oluşum olarak tanımlamış, metnin yan anlamında ise Milli Güvenlik Kurulu kararlarının bu oluşumu ve dolaylı olarak demokratik-laik sistemi korumak için yapıldığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu söylemsel yapıyı güçlendirmek isteyen yazar metnin devamında “RP cumhuriyet ilkeleriyle özdeş değil” yargısını dile getirmiş ve metnin söylemsel bütünlüğüne uygun bir anlatım yapmayı tercih etmiştir.

Metin Toker 7 Mart 1997 tarihli yazısında “Komutanlar için serinkanlı olma zamanı” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokrasiye ve siyasete etkilerini tarihsel bir bakış açısıyla ele almıştır. Yazarın Türk demokrasi tarihinde yaşanan darbeleri “müdahale” olarak tanımladıktan sonra 27 Mayıs Darbesi’ni “Çok partili sistemden, tek partili sisteme dönüş özlemini durduran demokratik bir tepki” olarak tanımlaması, metnin söyleminde darbe kavramının sorunlu bir anlamsal çerçevede aktarılmasına neden olmuştur. Üretilen bu söylem nedeniyle metinde bir kavram kargaşası oluşurken; aynı sorunsal demokrasi kavramı için de geçerli olmuş ve metinde demokratik rejim için antidemokratik süreçleri meşrulaştıran bir söylemsel çerçeve oluşturulmuştur. Özellikle Adnan Menderes’in “demokrasi şehidi” olarak tanımlanmasının yanlış olduğunu dile getiren Toker, Menderes’i “Demokrasiye kasıt niyetlisi” olarak tanımlayarak bu söylemsel çerçeveyi destekleyen bir aktarım gerçekleştirmiştir. 28 Şubat süreci için de “Asker anayasada yazılı hakkını kullandı” diyerek bir darbe anayasasının maddeleri üzerinden bir başka darbeyi meşrulaştıran yazar; oluşturmuş olduğu bu kavramsal karmaşa ile metnin söyleminde üretmiş olduğu söylemsel çerçeveyi güçlendirmiştir. Hükümet ortakları

Erbakan ve Çiller’i ise “siyasetin başlıca iki cambazı”, “hacı-bacı koalisyonu” gibi nitelendirmelerle metinde olumsuz bir bağlamda aktaran Toker; bu olumsuzluğu Çiller ve Erbakan’ın durumu dejenere ederek bir “darbeymiş gibi” sunmaya çalıştıkları iddiasıyla devam ettirmiş ve metnin tek yönlü olarak bu anlatı çatısına uygun bir şekilde anlamsal bir kapanma yaşamasını sağlamıştır. Özellikle bu tanımlamada “darbeymiş gibi” ifadesi yaşananların asla darbe olmadığını fikrini metnin yan anlamında üretirken; Milli Güvenlik Kurulu kararlarını da meşrulaştırmıştır.

Ali Sirmen 7 Mart tarihli yazısında “Aferin Molla!” başlığı altında Necmettin Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararlarını imzalamasını alaycı bir üslupla kaleme almıştır. Sirmen Erbakan’ın demokratlığını tartışan bir girişle yazıya başladıktan sonra, “Erbakan bildiriye imzalarsa ne olur, Hacı’nın demokrasi düşmanlığı şıp diye kesilmeyecek” ifadesiyle Erbakan’ın antidemokratik bir siyasi lider olduğu düşüncesini metinde ön plana çıkarmıştır. Metni bu doğrultuda bir söylemsel çerçevede devam ettiren yazar, Erbakan’ın bildiriye imzalaması ile laiklik düşmanlarına karşı “Türkiye’de demokrasiden yana olanların nihai zafer kazandıkları” ifadesiyle metinde Milli Güvenlik Kurulu bildirisini destekleyenleri demokrat, karşı çıkanları ise anti-demokrat ayrıştırmasını belirginleştirmiştir. Kurmuş olduğu bu zıtlığı pekiştirmek ve Refah Partisi’ni anti-demokrat olarak konumlandırmak isteyen yazar; meclisteki diğer siyasi partilerin ve sivil toplumun “MGK’nın asker kanadıyla aynı görüşte olduğu” iddiasını ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda metnin söyleminde Refah Partisi’ni siyasal meşruiyetten yoksun bir söylemsel çerçevede aktaran yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararları üzerinden orduyu ve ona destek veren siyasileri hem meşru hem de demokrat tanımlaması üzerinden aktarmıştır. Yazarın Refah Partisi’ni bu süreçte demokratik siyaseti devam ettirme mantığıyla destekleyen yazarlara da “demokrat safundurlar” gibi muğlak bir ifade kullanması ve bu kişilerin çok az olduğunu ima etmesi; metinde üretilen “Refah Partisi’nin siyasal meşruiyetinin olmadığı” düşüncesini pekiştirmektedir.

Umur Talu 8 Mart 1997 tarihli yazısında “TÜSİAD, nerdesin haney!” başlığı altında, 28 Şubat öncesinde TÜSİAD’ın hazırlatmış olduğu Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifi başlıklı raporu ve TÜSİAD’ın bu raporu unutarak

yaşananlara tepkisizliğini eleştirmiştir. Yazıda raporun içeriğinden bahseden yazar, raporda Milli Güvenlik Kurulu’nu “demokrasi açısından fazla ağır” diye tanımlayan yazar; metinde Milli Güvenlik Kurulu’nun demokratik siyasetin önünde büyük bir engel olduğu söylemini meşrulaştırmıştır. Özellikle bu raporu hazırlatan TÜSİAD’ın “henüz mürekkebi kurumadan raporun, sessizliğe büründüğünü” vurgulayan yazar, TÜSİAD başkanı olarak görev yapmış önemli iş adamlarını ise “ağır toplar” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamanın devamında “tankın ucunu görünce ağır toplar da arazi oldu” ifadesiyle TÜSİAD’ın ilkesizliğini metnin söyleminde yeniden ön plana çıkararak yazar, ifadede “tank” kelimesini kullanarak yaşanan gelişmelerin “darbe” olduğu imasını da gerçekleştirmiştir. TÜSİAD’ı demokratikleşme konusunda ilkesizlikle suçlayan yazar bu suçlamasını kullanmış olduğu “oportünist olmak” ifadesiyle daha da olumsuz bir anlama dönüştürmüş ve metnin söyleminde TÜSİAD’ın hazırlatmış olduğu raporun “Özürü burjuva devrimi” olduğunu ifade ederek demokratikleşme konusunda TÜSİAD’ın çıkarıcı olduğu düşüncesini güçlendirmiştir. Metnin genel söylemsel çerçevesinde normatif anlamda demokratik siyasetten yana tavır alan bir anlatımı tercih eden yazar, yazının son paragrafında TÜSİAD eleştirilerine ek olarak Refah Partisi’ni de “demokratik ilke ve siyasi ahlak kırıntısından yoksun” cümlesiyle tanımlayarak demokratik siyasetin hem siyasiler, hem askerler hem de sermayedarlar tarafından saldırı altında olduğu düşüncesini üretmiştir.

Hasan Pulur 9 Mart 1997 tarihli yazısında “12 Mart ve 28 Şubat” başlığını kullanmış ve 12 Mart Muhtırası ile 28 Şubat sürecini demokrasiye uygunluk açısından karşılaştırmıştır. Pulur 12 Mart’ı demokratik sürece “doğrudan bir müdahale” olarak tanımlamayı tercih ederken, 28 Şubat sürecini ise “ Anayasada Milli Güvenlik Kurulu’nun hükümete tavsiyede bulunacağı da var” ifadesiyle “tavsiye” olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tanımlama dolaylı olarak metnin Milli Güvenlik Kurulu’nun almış olduğu kararları meşrulaştıran bir söylemle şekillenmesini sağlarken, aynı zamanda metnin söyleminde kurulun sadece “tavsiyede bulunduğu” ifadesiyle demokratik sürecin zarar görmediği düşüncesini de güçlendirmiştir. Metnin devamında Refah Partisi’nin bu gelişmelerden sonra kendisine “demokratik nişanı yakıştırdığını” ifade eden Pulur, Refah’ın herkesi

“demokrat olmaya çağırıldığını” da dile getirmiştir. Bu ifadelerde “demokrasi nişanı” ve “demokrat” kelimeleri tırnak işareti ile aktarılarak metinde ironik bir anlatım yapılmış ve metnin genel söylemsel çerçevesinde Refah Partisi’nin demokrat olmadığı düşüncesi güçlendirilmek istenmiştir. Bu söylemi devam ettirebilmek için yazar; “MGK bildirisine imza koyanların demokrat”, “o halde niye imzaladınız diyenlerin ise faşist-laik” olarak tanımlandığını dile getirdikten sonra, metnin genel söylemsel çerçevesine uygun olarak bu düşüncenin gerçek olmadığını “hadi canım sende” ifadesini kullanarak ifade etmiştir.

Ali Sirmen 11 Mart tarihli yazısında “Bindiği dalı kesmek” başlığı altında, Türkiye’nin yaşamış olduğu rejim bunalımı ve milletvekilleri için hazırlanan kıyak emeklilik yasa tasarısını kaleme almıştır. Yazının hemen başında Türkiye’nin içinde bulunduğu rejim bunalımının sorumlusu olarak “demokrasiyi hasıraltı etmek isteyen RP ve DYP” ifadesinin kullanılmış olması, metnin söyleminde RefahYol Hükümeti’nin demokratik süreci askıya alan bir rejim kurma amacı taşıdıkları düşüncesini meşrulaştırmıştır. “Rejim bunalımı” ifadesi ile metnin söyleminde bir korku atmosferi oluşturan yazar, bunalımın aşılması için RefahYol Hükümeti’nin düşürülmesi gerektiğini vurgulamış ve çözüm önerisi olarak da mecliste seçmen çoğunluğunu oluşturan diğer partilerin birlikte hareket etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Burada yazarın kullanmış olduğu “seçmen çoğunluğu” ifadesi RefahYol Hükümeti’nin meşruiyetini sorgulayan bir düşünceyi ön plana çıkartırken, “hükümetin düşürülmesi gerektiği” fikri de tek çözüm önerisi olarak metnin söyleminde ön plana çıkartılmıştır. Bu süreçte meclisi ve siyasi liderleri yoğun bir dille eleştiren yazar, hükümeti düşürmek için bir araya gelemeyen partilerin; kıyak emeklilik için bir anda ortak karar alabildiklerini de metinde dile getirmiştir. Bu anlatım sonrasında “vatansever” ve “cüzdan sever” olarak iki farklı tanımlamayı sık sık kullanan yazar, hükümetin düşürülmesini “vatanseverlik” tanımlaması ile özdeşleştirirken, kıyak emeklilik yasa tasarısını desteklemeyi ise “cüzdan severlik” tanımlaması ile özdeşleştirmiştir. Bu anlatım metnin genel söylemsel çerçevesinde meclisteki bütün siyasi liderlerin ve partilerin “vatansever” olmadığı düşüncesini güçlendirirken, dolaylı olarak meclis dışından bir hareketin rejim bunalımından çıkışı sağlayacağını ima etmiştir.

Hasan Pulur 15 Mart tarihli yazısında “Hadi bakalım hayırlı olsun” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının hükümet tarafından imzalanmasını ve bu durumun demokrasi açısından eleştirisini kaleme almıştır. Yazar özellikle, hükümetin ve Refah Partili bürokratların bu süreci antidemokratik olarak eleştirmesini eleştirmiş ve “Milli Güvenlik Kurulu kararlarını destekleyenlerin demokrasiden yana oldukları” ifadesini ön plana çıkartmıştır. Bu bağlamda yazar metnin söyleminde demokratlık ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarına destek verme konusunda doğrusal bir ilişki kurarak; kurulda alınan kararların demokrasi ile örtüştüğü düşüncesini güçlendirmiştir. Metnin devamında hükümet eleştirilerine devam eden yazar, hükümetin Milli Güvenlik Kurulu’nun varlığına ilişkin hiçbir düzenleme yapmadığını hatırlatmış ve bunu yapanların “halis muhlis demokrat” olduklarını anlatan ifadeyi tırnak işaretiyle aktararak metnin söyleminde imalı bir anlatım oluşturmuştur. Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ve demokrasi ilişkisini bağlamından kopartarak örneklendirmeye çalışan yazar, Refah Partili siyasilerin bazı enteresan açıklamalarını aktararak okuyucuya bir kaç kez “bu mu demokratlık” sorusunu sormuş ve metnin genel söylemsel çerçevesinde Refah Partisi ve kurmaylarının demokrat olmadıkları düşüncesini üretmiştir. Yine metnin anlamsal bütünlüğünden ayrılarak Refah Partili Şevki Yılmaz’ın “Türkiye’de 2 milyon hayat kadını var” açıklamasını koyu tonlarla aktaran yazar; aynı soruyu bir kez daha sorarak “bu mu demokratlık” demiş ve metnin söylemsel bütünlüğünde anlamsal bir karmaşanın oluşmasına neden olmuştur.

Derya Sazak 19 Mart 1997 tarihli yazısında “Arkadayız Tony” başlığı altında, İngiltere’de İşçi Partisi’nin seçim sürecinde sosyal devlet olma ve demokratik siyaset yapma vaatlerini Türkiye özelinde tartışmıştır. Yazar metinde Refah Partisi’nin sosyal politikalar üretmekten uzak olduğunu dile getirirken; Milli Güvenlik Kurulu kararları üzerinden “demokratlık politikaları” üretmeye çalıştığını iddia etmiştir. Metinde bu politikaların “samimiyetten yoksun” olduğu düşüncesini üretmek isteyen yazar, “Refah Partisi’nin “cami, kurban derisi, kuran kursu gibi” sığ konularda sıkışıp kaldığını ve bir dönem Avrupa Birliği’ne de karşı olduğu için “demokratlığının sorgulanması” gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda yazar metinde oluşan söylemde Refah Partisi’ni “samimi demokrat olamama” düşüncesiyle

özdeşleştirirken; metnin bu doğrultuda olumsuz bir anlamsal kapanma yaşamasını da sağlamıştır. Metnin devamında “Sorun sadece Refah’tan kurtulmak olsa, işimiz kolay!” ifadesiyle Refah Partisi’ne yönelik olarak metnin söyleminde oluşturulmuş olan negatiflik pekiştirilirken; “Türkiye’nin askercil senaryolarla çözüm bulamayacağı” ifadesi ile de Milli Güvenlik Kurulu kararları örtük olarak eleştirilmiş ve kararların Türkiye için demokratik bir çözüm üretmekten uzak olduğu düşüncesi metinde ön plana çıkartılmıştır. Yazar yazının son kısmında ise “bizim aslan sosyal demokratlar” olarak tanımladığı meclisteki sosyal demokrat partileri de yoğun olarak eleştirmiş ve bu oluşumların siyasi hırslara göre şekillenen sosyal demokrasiden uzak politikalarını “adam yemeye dayalı başarı menzili” ifadesiyle aktarmıştır. Bu aktarım dolaylı olarak Türkiye’deki sosyal demokrasi politikalarını Tony Blair’in sosyal demokrasi politikalarıyla kıyaslayarak bu politikaların gerçekçi olmadığı düşüncesini metnin söyleminde meşrulaştırmıştır. Bu bağlamda metnin genel söylemsel çerçevesinde Türkiye’de demokrasi düşüncesinin ve sosyal demokrasinin gerçek anlamda var olmadığı düşüncesi İngiltere örneği de kullanılarak üretilirken; bu süreçte hem Refah Partisi, hem askerler, hem de sosyal demokrat kimliği ile siyasi arenada boy gösterenlerin “samimi demokrat” olmadıkları ima edilmiştir.

Fikret Bila 27 Mart 1997 tarihli yazısında “Kesinti” başlığı altında Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararları arasında yer alan 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulamaya konması konusunda direndiğini demokrasi kavramı üzerinden ele almıştır. Metinde bu konuda Erbakan’ın “Cumhuriyeti inananlar kurdu”, “herhangi bir taviz verme mecburiyetinde değiller”, “Kimse Müslümanlarla savaşılamaz” ifadeleri ön plana çıkartılırken, bu ifadelerin asker tarafından “tehdit olarak algılandığı dile getirilmiştir. Bu bağlamda metnin söyleminde Erbakan’ın toplumsal bir çatışma havası üretme gayreti içinde olduğu ima edilirken, aynı zamanda siyasal bir kriz ortamına da neden olduğu “başbakan ipleri geriyor” ifadesiyle daha da güçlendirilmiştir. Metinde özellikle Erbakan’ın demokratlığını sorgulatan ve onun demokratik sürece zarar verdiği söylemini meşrulaştırmaya çalışan yazar; bu bağlamda “Hoca gerginlik politikasıyla sekiz yıllık eğitimi kesintiye uğratayım derken, demokrasiyi kesintiye uğratmamaya özen göstermeli...” ifadesini kullanmıştır. Bu sayede metinde Erbakan’ın “demokratik sisteme zarar

veren bir lider” olduğu düşüncesi meşrulaştırılırken, dolaylı anlatımla Milli Güvenlik Kurulu kararlarını olumlayan bir söylemsel yapı da oluşturulmuştur. Yazar ayrıca bu anlatımla Erbakan’ın eğitim konusunda da demokratik sisteme kasten zarar verdiği düşüncesini; metinde kullanılan olumsuz anlamlı “kesintiye uğratmak” tanımlamasıyla gerçekleştirmiştir.

3.2.6. Akşam Gazetesi

Nazlı Ilıcak 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Yeni bir sistem arayışı” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararların demokratik sisteme zarar verdiği düşüncesini dile getirmiş ve bu süreçte “demokrat” geçinenlerin antidemokratik bir müdahalede bulunan orduya destek verdiğini aktarmıştır. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu’nun demokrasi adına kaldırılmasını isteyen yazarların şimdi bu kurulu Refah Partisi’ne karşı savunduklarını aktaran ve bu kişileri “solcu” diye tanımlayan yazar; kurulun varlığının demokratik siyasal sistemle çeliştiği düşüncesini bu dolaylı anlatıma dayandırarak metnin söyleminde üretmiştir. Aynı zamanda bu anlatımda kendisini sosyal demokrat olarak tanımlayan gazeteci ve yazarların demokratlık konusunda sağlam bir duruş sergileyemediklerini ima eden yazar, dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik düşünce ile örtüşmediğini de metnin söyleminde aktarmıştır. Özellikle medyanın hükümeti düşürme adına “demokrasiyi kurban ettiğini” ifade eden yazar, metinde oluşturmak istediği genel söylemsel çerçeveye uygun bir anlatı çatısının oluşmasını sağlamıştır. Yazarın Türk siyasal hayatında demokratik bir sistem için yapılmasını önerdiği değişiklik ise, kendisini “Milli Güvenlik Kurulu’nun ve Genelkurmay Başkanlığı’nın Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanması” fikrinde somut bir duruma dönüştürmüştür. Bu öneri metinde üretilmek istenen söylemle örtüşerek; Milli Güvenlik Kurulu’nun demokratik sisteme uygun olmadığı ve meşruiyetinin sorgulanması gerektiği ana fikrini daha da güçlendirmiş ve metnin söyleminin bu doğrultuda oluşmasını sağlamıştır.

Yalçın Pekşen 2 Mart 1997 tarihli “9 saatte hayatımız değişti” başlıklı yazısında 28 Şubat tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarının niçin alındığını açıklamıştır. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu’nun “Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik, laik ve sosyal devlet ilkelerinden taviz verilmemesi gerektiğini belirttiğini” ifade eden yazar, bu ifade ile metnin söyleminde kurulda alınan kararların demokratik sistemin güvenliği için alındığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Milli Güvenlik Kurulu’nda kaleme alınan bildirinin; Erbakan’a ve “Demokratik ve laik Türk halkına şeriat aşısı yapmak isteyen Şevket Kazan’a unutmış olduğu Atatürk ilke ve inkılâplarını hatırlattığını” aktaran yazar, metnin söyleminde Erbakan ve kurmaylarının demokrasiye ve Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı olmayan kişiler olduğu düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu sayede metnin söyleminde demokrasiye bağlılığı Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılıkla özdeşleştiren yazar; demokrasiyi tek boyutlu bir anlamsal düzlemde ele alarak aktarmayı amaçlamıştır. Metnin genel söylemsel çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştırmayı amaçlayan bir düşüncüyü üreten yazar, alınan kararlarının demokratik-laik sistem için alınmış olduğu düşüncesini ise “MGK toplantısında yumuşak bir metin üzerinde mutabakat sağlanarak demokrasi ve laikliğin korunması kararı alındı” ifadesiyle üretmek istemiştir. Özellikle bu ifadede “yumuşak” sıfatının kullanılmış olması, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik siyasete hiçbir zararının olmadığını ima ederek metin içinde alınan kararları meşrulaştıran genel söylemsel çerçeveyi de güçlendirmiştir.

Can Aksın 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Uslu durmayacaklar” başlığı altında Ertuğrul Özkök’ün Milli Güvenlik Kurulu kararlarını destekleyerek “darbe çığırtkanlığı” yapmasını demokrasi ve demokratlık kavramları üzerinden eleştirmiştir. Yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla yetinmeyen tekelci sermayenin Ertuğrul Özkök gibi köşe yazarlarına emirler vererek RefahYol Hükümeti’ni düşürmeye çalıştıklarını iddia ettikten sonra; bu çabaları “demokrasi dışı arayışlar” ve bu yazarları da “patronlarının emrindeki demokrasi düşmanları” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamalar metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını eleştiren bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlarken; dolaylı olarak RefahYol Hükümeti’ni bu eleştirinin karşı tarafı olarak konumlandırmıştır. Yazıda özellikle

Özkök'ün demokratlığını ve demokrasi algısını sorgulayan bir üslup kullanan yazar; Özkök'ten aktarmış olduğu “laiklik uğruna demokrasi askıya alınabilir”, “ekonomik göstergeler iyi de olsa asker gelebilir”, “ister ara rejim olsun, ister askeri yönetim mutlaka yeni bir hükümet kurulmalı” gibi ifadelerle metinde Özkök'ün demokratlığını okuyucuya sorgulatan bir söylemi de meşrulaştırmıştır. Ayrıca Türk siyasal hayatında darbelerin her zaman bu tip yazalar ve gazeteciler tarafından kışkırtıldığını iddia eden yazar; metinde demokratik süreçte Türk basınının rolünü sorgulayan bir söylemsel yapının oluşmasını da sağlamış ve demokratik sürece askerler kadar gazetecilerin de zarar verdiği düşüncesini meşrulaştırmıştır.

Can Aksın 4 Mart 1997 tarihli yazısında “Oyuna gelmeyin” başlığı altında 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarından sonra Doğan Medya Grubu ve bazı gazetecilerin “darbe kışkırtıcılığı” yaptığını iddia etmiştir. Yazının devamında bu gazetecileri “demokrasi düşmanları” olarak tanımlayan yazar, metinde demokratlık/antidemokratlık ilişkisi üzerinden bir söylemsel çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Özellikle Ertuğrul Özkök'ü ve dolaylı olarak bu gazetecileri “askeri darbe sözcüsü” olarak tanımlayan yazar; metinde okuyucuyu bu kişilere karşı “uyanık olmaya” davet ederek demokratik sürece sahip çıkılması imasında bulunmaktadır. Ayrıca bu yazarlar için “yalan yazıyorlar” ifadesini de yazısında ön plana çıkartan yazar; metnin söyleminde bu gazeteciler için üretmek istediği “demokrasi düşmanları” söylemini güçlendiren bir anlatı çatısını da inşa etmiştir. Yazarın kullanmış olduğu “Demokrasiye sahip çıkan bütün herkesin bu demokrasi düşmanlarına fırsat vermemesi gerekir” ifadesi ile metnin genel söylemsel çerçevesinde toplumun “demokrasiye sahip çıkması” gerektiği ima edilirken; bu yazarların demokrat olmadığı, düşüncelerinin toplumsal destekten yoksun olduğu ve toplumsal meşruiyetlerinin de olmadığı düşüncesi metnin söyleminde üretilmiştir.

Nazlı Ilıcak 5 Mart 1997 tarihli yazısında “Ava giden avlanır” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında kuvvet komutanlarının yapmış olduğu açıklamaları ele almıştır. Yapılan açıklamadan bir bölümü aktaran yazar, “darbe yok” açıklamasını ise tırnak işareti içinde aktarmayı tercih etmiştir. Bu aktarım metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ve bu süreçte askerin tutumunu

eleştiren bir imanın oluşmasını sağlamıştır. Benzer bir şekilde Milli Güvenlik Kurulu'nda kaleme alınan bildirideki “Ordunun laik ve demokratik cumhuriyete sahip çıkacağı vurgusu” ifadesi de kalın fontlarla metinde belirgin bir şekilde ön plana çıkartılırken, yine benzer bir ima üretilmeye çalışılmıştır. Yazar Milli Güvenlik Kurulu'ndan çıkan tedbirler paketinin gizli tutuluyor olmasını da sorunsallaştırırken; alınacak tedbirlerin toplumsal meşruiyetinin olmadığını sık sık vurgulayarak metnin genel söylemsel çerçevesinde ordunun demokratik sürece müdahale ettiği ve bu müdahalenin toplumsal rızadan yoksun olduğu düşüncelerini ön plana çıkartmıştır. Yazının devamında “suni şeriat korkusu” ile toplumsal bütünlüğe zarar verildiğini de dile getiren Iııcak, bu korkuyu üretenlerin diğerlerini anlamaktan uzak olduğunu ifade etmiştir. Bu sayede metinde üretilen söylemsel çerçeve; demokratik siyasete sahip çıkma vurgusu yapanların antidemokratik olduğunu ve ayrımcılık siyaseti yaptıklarını aktarmıştır.

Emin Pazarcı 12 Mart 1997 tarihli yazısında “Tepe nokta yüzde 30” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Necmettin Erbakan arasındaki resmi görüşmeyi ve detaylarını kaleme almıştır. Görüşmede Erbakan'ın Milli Güvenlik Kurulu toplantısının geride kaldığını belirtmesini aktaran yazar, metinde sık sık Erbakan'ın “demokrasi ve hukukun üstünlüğünden” bahsettiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda metinde oluşan yan alamlarla Erbakan'ın demokrasiyi savunduğu ve hukukun üstünlüğünü amaçladığı düşüncesi üretilirken, metnin söylemsel çerçevesinde Erbakan-demokrasi ve Erbakan-hukukun üstünlüğü ifadeleri özdeşleştirilmek istenmiştir. Yazar Erbakan'ın laiklik konusundaki açıklamalarını da ele almış ve bu bağlamda Erbakan'ın meclisten çıkan yasalara uygun bir laiklik algısının olduğunu dile getirmiştir. Bu ifadeler aktarılırken sık sık vurgulanmış olan “Meclis”, “Meclis'ten geçen konular” ve “aslolan Meclis'tir” gibi tanımlamaları kullanarak metinde meclisin üstünde başka bir gücün olmadığı fikrini meşrulaştırmıştır. Aynı zamanda metnin söylemsel çerçevesinde ordunun yapmış olduğu müdahale de dolaylı bir yolla eleştirilmiş ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarının meclis kaynaklı olmaması nedeniyle meşru olmadığı ima edilmiştir.

Nazlı Ilıcak 13 Mart 1997 tarihli yazısında “Refah suyunuzu mu bulandırıyor” başlığı altında, Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında RefahYol Hükümeti’ni düşürmeye çalışan siyasileri ve bürokratları eleştirmiştir. Yazıda “Demokrasi” ara başlığıyla Başbakan Erbakan’la yapmış olduğu röportajdan notlar aktaran Ilıcak, “Erbakan demokrasiden taviz verilmesine müsaade etmeyecek” gibi kesin bir ifade kullanarak Erbakan’ı “demokrasiyi savunan lider” söylemiyle bütünleştirmek istemiştir. Yazının devamında Erbakan’dan “hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ve “demokrasiyi kayıt altına alamazsınız” gibi doğrudan alıntılar yapan yazar, metinde üretmek istediği söylemi güçlendirmiş ve metnin söyleminin Erbakan’ı demokratik siyasette ilişkilendiren ve olumlayan bir doğrultuda şekillenmesini sağlamıştır. Aynı zamanda metinde örtük olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarına ve bu kararları destekleyen siyasi ve sivil oluşumlara dair “antidemokratik olma” ve “meşruiyetten yoksunluk” imaları yapılırken; demokrasi söylemini ön plana çıkartan bir söylemsel çerçevenin de oluşturulduğu görülmektedir.

Emin Pazarıcı 23 Mart 1997 tarihli yazısında “Tek çare demokrasi” başlığı altında, Demokratik Toplum Partisi Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk’la Milli Güvenlik Kurulu kararları hakkında yapmış olduğu görüşmeyi ve değerlendirmeleri aktarmıştır. Yazar yazının hemen başında Türk siyasal hayatındaki darbelerden bahsetmiş ve bu darbelerin “demokrasiyi kesintiye uğrattığını” dile getirmiştir. Bu ifadenin devamında 28 Şubat tarihli Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararları “Türkiye yeni askeri darbeyi konuşuyor” şeklinde aktaran yazar; yaşanan gelişmeleri darbe olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tanımlama yazıda Türkiye’de demokratik sürecin kesintiye uğradığı düşüncesini belirgin bir şekilde üretirken, metnin söylemsel çerçevesinin de bu bağlamda oluşmasını sağlamıştır. Yazının devamında Hüsamettin Cindoruk’un gelişmeler hakkındaki açıklamalarını aktaran yazar; Cindoruk’un özellikle “ sorunlar demokrasi ile çözülmeli”, “demokratikleşme paketini geçirmeliyiz”, “bu anayasa darbe anayasası”, “darbe hukuku kaldırılmazsa, darbe ortadan kalkar mı?” gibi ifadelerini yoğun olarak kullanmış ve metnin genel söylemsel çerçevesinde yaşananları “yeni bir darbe” olarak tanımlama eğilimini güçlendirmiştir. Ayrıca Cindoruk’un açıklamaları arasından başlığa taşınan “tek çare demokrasi” ifadesi metinde demokratik siyaseti olumlayan ve askeri müdahaleleri

eleştiren iki boyutlu bir anlam çatısının oluşmasını sağlarken, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu söylemini de meşrulaştırmıştır. Bu metinde özellikle “demokrasi” ve “darbe” kavramları ikili bir kıyaslama üzerinden anlamsal bir boyutta ele alınırken, iki kavram arasındaki ilişki metnin söyleminde karşıtlık mantığıyla şekillendirilmiştir.

Nazlı Ilıcak 27 Mart 1997 tarihli yazısında “ MGK Meclis’in Üstünde mi?” başlığı altında Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı’nın “Milli Güvenlik Kurulu kararları herkesin riayet etmesi gereken kararlardır” açıklamasını demokrasi ve milli egemenlik bağlamlarında tartışmıştır. Tartışmasında bu ifadenin anayasaya aykırı olduğunu “anayasa unutuldu mu?” ifadesiyle okuyucuya hatırlatan yazar; metinde yapılan açıklamanın anayasaya aykırı olduğunu vurgulayan ve dolayısıyla demokrasiyle de örtüşmeyen bir durum olduğunu ima eden söylemsel bir çerçeve oluşturmuştur. Yazar bu söylemsel çerçeveyi güçlendirmek ve metinde Karadayı’nın açıklamalarını antidemokratik bir bağlama yerleştirmek için “Milli Güvenlik Kurulu meclisin üstünde mi?” sorunu hem başlık hem de metin içinde tekrar etmiş ve bu sayede ironik bir anlatımla Genelkurmay Başkanı’nın açıklamalarını antidemokratik bir söylemsel çerçeveye oturtmuştur. Yazar ayrıca metnin yan anlamında Milli Güvenlik Kurulu kararlarını sorunsallaştıran bir anlatı çatısının da oluşmasını sağlamıştır. Metinde “Milli Güvenlik Kurulu meclisin üstünde mi?” sorusunu Cumhurbaşkanı Demirel’in “Milli Güvenlik Kurulu kararları uygulanacak denildi, uygulanmalı” ifadesine de yönelten yazar; Demirel’in tutumunun da antidemokratik olduğunu ima eden bir düşüncüyü metnin söyleminde meşrulaştırmıştır. Bu meşrulaştırmayı güçlendirmek adına Demirel’in muhatap olmak zorunda kaldığı 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasındaki demokratik sürecin durumunu tanımlamak için kullanmış olduğu “ azıcık hamile bir demokrasi” ifadesini aktarırken; bu aktarım sayesinde ordunun daha önce demokrasiye vermiş olduğu zararları tarihsel bir bağlamda aktarmıştır. Dolayısıyla metinde ordunun tutumunun demokratik olmadığı düşüncesini ön plana çıkartan bir söylemsel çerçeve sık sık kullanılırken, yazarın bireysel olarak bu durumu tanımlamak için kullanmış olduğu “askerlerin gölgesinin düştüğü demokrasi” gibi ifadeler de üretilmek istenen söylemin güçlendirilmesini sağlamıştır.

3.2.7. Radikal Gazetesi

İsmet Berkan 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Erbakan ve Çiller’e 20 maddelik uyarı başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararlarına kimin muhatap olduğu ve bu kararların uygulanıp uygulanmayacağı konusunu işlemiştir. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik siyaset açısından herhangi bir sorgulamasını yapmayan yazar; alınan kararların tarikatlar, İslamcı holdingler ve Refah Partisi içindeki bazı köktencileri muhatap aldığını dile getirmiştir. Bu kararların uygulanması için “bütün bunlar için ekstra tedbire, kanuna gerek de yok üstelik” ifadesini dile getiren yazar, bu bağlamda metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştıran bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Özellikle kararlara muhatap olarak köktenci eğilimleri ve marjinal dini grupları işaret eden yazar; alınan kararların siyasal sistemin sağlığı açısından da yararlı olduğu düşüncesini bu söylemsel çerçevede yeniden üretmiştir. “Bunun sadece bir bildiri olduğu unutulmamalı” gibi bir ifade ile Milli Güvenlik Kurulu kararlarını metnin söyleminde meşruiyet zemini üzerinden aktarmayı tercih eden Berkan, dolaylı olarak da kararlarının demokratik siyasete herhangi bir zararının olmadığını ima etmiştir. Bu anlatımı metnin söyleminde güçlendirmek isteyen Berkan, bir kaynaktan yapmış olduğu “artık 60’ın, 71’in, 80’in ordusu yok, 21. yüzyıl yöntemlerini uygulayan bir ordu var” aktarımı ile de geçmişte yaşanan darbelerden ders almış bir ordunun var olduğu düşüncesini üretmek istemiştir. Bu bağlamda dolaylı olarak metnin söyleminde “yaşananların darbe olmadığı” düşüncesi meşrulaştırılmıştır.

Tarhan Erdem 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Halka bıraksak” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların gerekçelerini demokrasi açısından açıklamaya çalışmıştır. Erdem yazısına “Kendi işini yaparken karşılaştığı memleket meselelerini düşünenler kolay yollar icat ederler” ifadesiyle başlayarak, Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararlarının gerekçesini bazı imalarla açıklamaya çalışmıştır. Bu ifadede “memleket meselelerini düşünenler” tanımlaması askerleri işaret ederken, Milli Güvenlik Kurulu kararları ise “memleket meselesi için icat edilmiş kolay bir yol olarak” okuyucuya aktarılmıştır. Bu bağlamda metinde alınan

kararları olumluyan bir söylemsel çerçevenin oluştuğu dikkat çekmektedir. Yazar bu konuda “MGK’mızın” gibi sahiplenme vurgusu içeren açık ifadeler kullanarak metinde oluşturmak istediği söylemi güçlendirmiştir. Metnin söyleminde dönemin hükümetini “demokrasi karşıtı olarak” konumlandırmayı isteyen yazar, bunun için “RefahYol Hükümeti demokrasiyi geriletmeyi amaçlayan siyasal bir girişimdir” ifadesini kullanmıştır. Halkın da hükümete karşı bazı gösteriler düzenlediğini hatırlatan yazar, “halkımız demokrasiyi koruyacaktır” ifadesini kullanarak dönemin hükümetinin hem demokratik olmadığı hem de toplumsal meşruiyetten yoksun olduğu düşüncesini metnin söyleminde ön plana çıkarmıştır. Bu ifadelerle dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştıran bir anlatı çatısını metinde oluşturan yazar, alınan kararların demokratik sürece zarar vermediği düşüncesini de metnin söyleminde üreterek, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştıran genel bir söylemsel çerçeveyi yazısında ön plana çıkarmıştır.

Avni Özgürel 4 Mart 1997 tarihli yazısında “RP’ye vuruyoruz derken” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararlarının siyasi anlamda Refah Partisi’ni engellemeyeceğini aksine daha da güçlendireceğini dile getirmiştir. Yazar kimi akademisyen ve gazetecilerin “MGK’yı demokratik sistemin bir supabı” olarak gördüklerini eleştirerek, metinde dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu’nun demokratik sistemdeki meşruluğunu sorunsallaştırmıştır. Bu söylemi güçlendirmek için kurulda alınan kararları “Erbakan dayatılan önlemlere dirense” ifadesinde olduğu gibi “dayatma” olarak tanımlayan yazar; bu bağlamda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu düşüncesini metnin söyleminde ön plana çıkarmıştır. Türk siyasi hayatında daha önceki askeri müdahalelere maruz kalan siyasi hareketlerin her zaman güçlenerek bu süreçlerden çıktığını hatırlatan yazar, Refah Partisi’nin de bu durumdan karlı çıkacağını dile getirmiştir. Bu ifade ile dolaylı olarak demokratik siyasete yapılan askeri müdahalelerin toplum tarafından kabul edilmediğini ima eden yazar; 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarını da askeri bir darbeye benzeterek antidemokratik olduğu düşüncesini metnin söyleminde üretmiştir. Ayrıca bu süreci bir “demokrasıcılık oyunu” olarak tanımlayan yazar, bu durumun “gerçek demokrasinin doğuracağı sanılan risklerden

daha tehlikeli olduğunu” aktararak sürecin gerçek demokrasiden uzak olduğunu ima etmiş ve metnin genel söylemsel çerçevesine uygun bir anlatı çatısı oluşturmuştur.

Türker Alkan 4 Mart 1997 tarihli yazısında “Beceriksiz diktatörler sonunda demokrat olurlar” başlığı altında Başbakan Necmettin Erbakan’ın demokratlığını sorgulamış ve onu “beceriksiz bir diktatöre” benzetmiştir. Yazıda Erbakan’ın demokratlığının sorunsallaştırıldığı bir genel söylemsel çerçeve kullanan Alkan; bu söylemsel çerçeveyi güçlendirmek için “Erbakan ve kurmayları demokrasiye güvenmediler”, “demokrasinin dayanağı olan anayasanın temel hükümlerini ve demokrasiyi aşağıladılar” gibi ifadeleri kullanmıştır. Ayrıca Erbakan’ın “diktatör” olduğu düşüncesini de metinde “diktatörlüğü beceremedikleri için demokrasi safında yer alıyorlar” ifadesiyle üreten yazar, Erbakan’ın demokratlığının “samimiyetsiz” olduğunu ima eden bir anlatı çatısını oluşturmuştur. Bu anlatı çatısını “Erbakan askerlerin uyarıları sonrasında demokrasiye sarıldı” ifadesiyle pekiştiren yazar, Erbakan’ın demokrasi algısının da koşullara göre değiştiğini ima etmiştir. Özellikle metnin genelinde Erbakan’ı “diktatörlük” ile özdeşleştiren bir söylemi tercih eden yazar, bu süreçte Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik süreçteki yerini tartışmaktan ısrarla kaçınmıştır. Bu bağlamda metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların demokratik siyaset ekseninde sorunsallaştırılması yapılmazken; bu kararları “demokrasinin korunması için alınmış kararlar” şeklinde meşrulaştıran bir yan anlamın da metnin söyleminde oluşması sağlanmıştır.

Mehmet Y. Yılmaz 5 Mart 1997 tarihli yazısında “Hükümet olup, iktidar olamamak” başlıklı yazısında geçen sürede Refah Partisi’nin gerçek anlamda iktidar olmadığı ve olamayacağı konusunu kaleme almıştır. Yazıda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının anayasallığını tartışmaya açan yazar; kurulun anayasal bir kurul olmasına rağmen, almış olduğu kararları hükümete “dayattığını” dile getirmiştir. Özellikle alınan kararların uygulanmasının takip edilecek olmasını “anayasal çerçevenin zorlandığı izlenimi uyandırıyor olması” ifadesi ile bu durumun demokratik siyasete zarar verdiğini öne süren ve illegal olduğunu ima eden yazar, metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını sorunsallaştıran bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Aynı şekilde Refah Partisi’nin de kendisine oy vermemiş

olan % 80’lik kitleyi görmezden geldiğini dile getiren yazar, Refah Partisi’ni “bütün bir ülkenin yaşam biçimini değiştirmekle” itham etmiştir. Refah Partisi’nin antidemokratik bir yönetim mantığıyla çoğunluğun üstünde tahakküm kurduğu düşüncesini metnin söyleminde üreten yazar; Milli Güvenlik Kurulu kararlarının bu gelişmeler sonrasında alındığını hatırlatmıştır. Bu bağlamda metnin söyleminde başlangıçta yazar tarafından demokratikliği sorunsallaştırılan Milli Güvenlik Kurulu kararları, metinde oluşan bu söylemsel yapı ile dolaylı olarak meşrulaştırılmıştır. Ayrıca Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu kararlarının “başkaları için alındı” iddiasının da samimi olmadığını dile getiren yazar, metinde söylemsel bir bütünlüğün oluşmasını sağlamıştır. Son olarak bu süreç için çözümü “demokratik bir seçim kanunuyla seçime gitmek” olarak dile getiren yazar, metnin söyleminde demokratik meşruiyetin kaynağı olarak toplumu işaret etmiştir.

İsmet Berkan 5 Mart 1997 tarihli yazısında “Hayal dünyası ve yalanlar” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında hükümet ortakları Erbakan ve Çiller’in izledikleri politikaları ele almıştır. Hükümet ortaklarının pazarlık politikaları yaptıklarını dile getiren yazar, 28 Şubat sürecinin başlamasını ise “hükümetin üzerinde düşen asker gölgesi” ifadesi ile açıklamıştır. Bu ifadenin yanında “ikisinin de MGK’ya direnme güçleri yok” ifadesi ile metinde dolaylı olarak demokratik siyasetin üzerinde ordunun baskısının olduğu düşüncesini ima eden yazar, “ordunun demokrasiye müdahale ettiği” söylemini de güçlendirmiştir. Metnin devamında yazarın “o halde demokrasi açısından bir hasar tespit çalışması yapılmalı” önerisi, metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik meşruluğunu sorunsallaştıran bir bakış açısının oluşmasına izin verirken; “en az hasarla bu işten çıkılmalı” ifadesi ile de mevcut hükümetin sorumlu tutulduğu bir yan anlam metnin söyleminde yeniden üretilmiştir. Demokratik kültür açısından toplumun bu süreçte rolüne de değinen yazar metnin söyleminde “bize düşen oturup seyretmek” ifadesini tırnak işareti kullanarak ironik bir anlatımla aktarmış ve metnin söyleminde sivillerin de demokratik siyasete müdahale sürecine seyirci kaldığını ima etmiştir.

Avni Özgürel 9 Mart 1997 tarihli yazısında “Kerhen Demokrasi” başlığı altında Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında zorunlu olarak demokrat olduğunu ve demokrasiye sarıldığını dile getirmiştir. Yazının başlığında ve metinde Refah Partisi için “kerhen demokrasi” ve “kerhen demokrat” ifadelerini sık sık kullanan yazar, bu bağlamda metinde Refah Partisi’nin özünde demokrat olmadığını vurgulayan bir söylemsel çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Yazar demokrasinin günübürlük benimsenen bir sistem olamayacağını hatırlattıktan sonra, Refah Partili kurmayların antidemokratik açıklamalarını ve partinin dini duygular üzerine politikalar geliştirmiş olduğu bilgisini vererek metinde oluşturmuş olduğu genel söylemsel çerçeveyi destekleyecek bir anlatı çatısını oluşturmuştur. Ayrıca yazarın metinde Erbakan’ın parti içi demokrasi konusunda da sınıfta kaldığını “Erbakan hayatında hiç iç muhalefet sıkıntısı yaşamamıştır” ifadesi ile dile getirmiş olması, metinde üretilmek istenen “Refah Partisi demokrat değil” düşüncesini destekleyen ve meşrulaştıran bir imayı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda metinde Refah Partisi’nin demokrat olmadığı söylemi meşrulaştırılırken, Milli güvenlik Kurulu kararlarının demokratik sürece yönelik olumsuz etkileri konusunda hiçbir eleştiri yapılmamıştır.

İsmet Berkan 12 Mart 1997 tarihli yazısında “Refah’ın Türkiye’ye yaptığı en büyük kötülük” başlığı altında Refah Partisi’nin Türkiye’de demokratik süreci geriletken bir politika izlediğini dile getirmiştir. Yazar 1990’lı yılların başlarından itibaren anayasada ve sivil hayatta yapılmaya başlanan bazı demokratik düzenlemelerin, “Refah Partisi’nin marjinal ve dinci söylemleri” nedeniyle durakladığını ya da gerilemeye başladığını dile getirmiştir. Bu süreci “Türk’ün demokrasiyle imtihanı” olarak tanımlayan yazar, bu bağlamda metnin söyleminde Refah Partisi’nin demokratik siyasete zarar verdiği düşüncesini meşrulaştırmıştır. Özellikle bazı Refah Partili kurmayların marjinal söylemlerini metinde ön plana çıkartan yazar, metnin söyleminde üretmiş olduğu düşünceyi güçlendirmiştir. Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ve ordunun bu süreçteki tutumunu da meşrulaştıran bir söylemsel çerçeveyi oluşturmak isteyen yazar, metinde kullanılan “Genelkurmay durduk yerde ‘demokrasiye bağlıyız’ diye açıklama yapmadı” ifadesini kullanmıştır. Bu söylemsel çerçeveyi güçlendirmek için “bugünkü durumda askerin arkasında

ciddi bir sivil destek var” ifadesini aktaran yazar; metinde üretmiş olduğu yan anlamla “sivil destek” tanımlamasını kullanarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarının toplumsal meşruiyetinin olduğunu da ima etmiştir. Yazının son kısmında ise metnin genelinde yazarın üretmiş olduğu “Refah Partisi’nin Türkiye’de demokrasiyi geriletken parti” söylemini destekler şekilde “Refah Partililer kendilerine sormak zorunda: Geri mi gittik? Cevabım ise tek: Türkiye geri gitti” ifadesine yer vermiştir.

İsmet Berkan 16 Mart 1997 tarihli yazısında “Refah’ı kim affedebilir?” başlığıyla, Refah Partisi’nin Susurluk Kazası’nın soruşturulmasını önemsemediğini ve soruşturmayı örtbas ettiğini iddia etmiştir. Yazar bu iddiasını Başbakanlık Teftiş Kurulu’nun Susurluk Raporu’na dayandırırken, Refah Partisi’nin bu tutumunu demokrasi üzerinden sorunsallaştırmıştır. Metinde sivil toplumun bu kazayı çözme konusunda yoğun bir demokratik isteklilik göstermiş olduğunu dile getiren yazar, Refah Partisi ve Necmettin Erbakan’ı ise “bu istekliliğe kör ve sağır olmakla” suçlamıştır. Bu bağlamda metinde Refah Partisi toplumun temiz siyaset beklentilerine cevap veremeyen ve demokrasi karşıtı bir söylemsel çerçevede tanımlanarak aktarılmıştır. Ayrıca metinde toplumsal tabandan gelen “demokrasi taleplerine kulaklarını tıkayan Erbakan’ın” meşruluğunun da sorunsallaştırıldığı bir anlatı çatısının oluştuğu fark edilmektedir. Buradan hareketle metinde üretilmek istenen söylem “Erbakan ve partisi demokrasi istemiyor” düşüncesiyle bütünleşirken; yazarın kullanmış olduğu “Demokrasi konusunda ayağına kadar gelen fırsatı tepen, tepmek ne kelime demokrasiden açıkça vazgeçen Erbakan” ifadesi metinde üretilmek istenen söylemi daha da belirgin kılmıştır. Erbakan’ın bazı gazetecileri demokrat olmamakla suçlaması ve kendisini “demokrasi hocası” olarak tanımlaması konuları da metinde ironik bir şekilde ön plana çıkartılmış ve Erbakan’ın demokrat olmadığı düşüncesinde birleşen metnin söylemsel bütünlüğünü güçlendirmiştir.

Türker Alkan 21 Mart 1997 tarihli yazısında “Refah Partisi, askeri darbe mi istiyor?” başlığı altında Çanakkale Zaferi kutlamalarında söylenen İslamcı marşı ve bu marşın Refah seçmenindeki karşılığını tartışmıştır. Yazar Refah Partisi’nin dini marjinalleştirerek topluma dayattığını dile getirirken, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını uygulama konusunda ağırdan aldığı iddia etmiştir. Bu ağırdan alışı ve

marjinal eğilimlerin demokrasiye zarar verdiğini iddia eden yazar, dolaylı olarak metinde Refah Partisi'ni demokrasi karşıtı bir söylemsel çerçeve içerisinde aktarmıştır. Yazar Refahlı politikacıların “Milli Güvenlik Kurulu dış güvenlikle ilgilensin, iç güvenlik sorunlarına karışmasın” ifadesini metinde doğrudan aktarırken, metnin söyleminde Refah Partisi'nin uzlaşıdan uzak ve krizden beslenen bir politikayı uygulamaya çalıştığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu düşünceyi güçlendirmek için “İktidar partisi kutlamalarda ‘elinize silahı alın rejimi devirin’ diye iç savaş çağrısı yapıyor” ifadesini aktaran yazar, bu bağlamda metinde Refah Partisi'ni “demokratik rejime karşıt olmakla” suçlamış ve dolaylı olarak Milli Güvenlik Kurulu kararlarını meşrulaştıran bir anlatım tekniği kullanmıştır. Ayrıca hem başlıkta hem de yazının sonunda “Refah Partisi, askeri darbe mi istiyor?” sorusunu soran yazar, soruya cevap olarak Çanakkale Zaferi kutlamalarındaki marşları göstermiş ve yaşanan gelişmelerden Refah Partisi'ni sorumlu tutan ve Refah'ın darbe kışkırtıcılığı yaptığını ima eden bir söylemi metinde üretmiştir.

3.2.8. Yeni Şafak Gazetesi

Mehmet Ocaktan 3 Mart 1997 tarihli yazısında “MGK’lı demokrasiye alışalım” başlığı altında Milli Güvenlik Kurulu kararlarının Türk demokrasi üzerinde kurmuş olduğu vesayet rejimini eleştirmiştir. Yazar Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararları “MGK’lı bir demokrasi dönemine girmiş bulunuyoruz” ifadesiyle tanımlayarak, metnin söyleminde Türkiye’de demokratik sürecin askıya alındığı düşüncesini üretmek istemiştir. Bu düşünceyi güçlendirmek isteyen yazar “Silahlı Kuvvetler bundan böyle siyasal karar alma mekanizmasına doğrudan müdahildir” ifadesini kullanırken; metnin yan anlamında bu müdahalenin bir darbe olduğu imasını da kolaylıkla üretebilmiştir. Yazarın metnin genel söylemsel çerçevesinde özellikle ön plana çıkarmak istediği “demokratik sisteme müdahale edilmiştir”, “MGK’lı demokrasi”, “demokratik süreç askerin kontrolündedir” gibi imalar, yan anlam üzerinden metnin söyleminde üretilmiştir. Bu bağlamda metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını “darbe” tanımlamasıyla özdeşleştiren yazar, metnin söyleminde de demokratik sürecin askerin kontrolüne geçtiği imalarını sık sık

üretmek için kullanılan bu söylemler de antidemokratiklikle özdeşleştirebilmiştir. Metnin söyleminde üretilen bu özdeşleştirmeleri normatif anlamda demokratik siyasetle karşılaştıran yazar “Bu kararlar aynı zamanda Türkiye’nin demokrasi mücadelesini sekteye uğratabilecek kararlardır” ifadesini kullanarak Türk demokrasisinin ilerlemesinin önündeki engelin “asker” olduğu düşüncesini de meşrulaştırmıştır. Aynı zamanda metinde kullanılan “alınan kararların halkın özgür iradesiyle seçilmiş olan hükümete iletilmiş olduğu” vurgusu; Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik meşruiyetten yoksun olduğu imasını meşrulaştırmış ve bu kararların halkın tercihlerine karşı alınmış olduğu düşüncesini de güçlendirmiştir.

Ahmet Taşgetiren 3 Mart 1997 tarihli yazısında “Bir CHP hükümeti programı” başlıklı yazısında Milli Güvenlik Kurulu kararlarını Tek Parti Dönemi’ndeki Cumhuriyet Halk Partisi hükümet programlarına benzetmiş ve demokrasi açısından sorunsallaştırmıştır. Yazar metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını “askerin sivil gözüktür, müeyyidesidir” şeklinde tanımlayarak, dolaylı anlatımda demokratik sivil süreçlerin baskı altına alındığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu bağlamda yaşanan gelişmeleri “sivil akışa yargı” olarak anlayamayanların ise “tüm demokratik duyarlılıklarının aşınmış” olduğunu ifade eden yazar, metnin genel söyleminde üretmek istediği “Milli Güvenlik Kurulu kararları demokratik değildir, aksine demokrasiye de zarar vermiştir” düşüncesini meşrulaştırmış ve alınan kararlarının nasıl algılanması gerektiğini de hatırlatan bir söylemsel çerçeveyi metinde meşrulaştırmıştır. Yazar Milli Güvenlik Kurulu kararlarını sivil siyaset üzerinden ele alan bir bakış açısını metnin söyleminde hakim kılmak için, alınan kararların muhatabının sadece Refah Partisi olmadığı hatırlatmış ve CHP haricindeki bütün siyasi partilerin bu kararlara tepki gösterdiğini dile getirmiştir. Bu bakış açısıyla yazar metnin söyleminde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının sivil ve demokratik siyasete karşı alındığı düşüncesini meşrulaştırırken; sadece “bir kısım medyanın çanakçılığı sayesinde” kararların abartıldığını hatırlatmış ve toplumsal destekten de yoksun olduğunu “toplumsal zemini son derece zayıftır” ifadesiyle güçlendirmiştir. Metnin söyleminde toplumsal yapıda var olan demokratik kültürün zarar gördüğü düşüncesini de ön plana çıkaran yazar; Milli Güvenlik Kurulu

kararlarının Refah Partisi ve karşıtları olarak toplumu kutuplaştırdığını iddia etmiş ve bu durumun toplumu “buruk bir hüzne sevk ettiğini” dile getirmiştir.

Ahmet Taşgetiren 4 Mart 1997 tarihli yazısında “Halk, örgütlü güçler ve hükümet” başlığı altında Türk demokrasi tarihinde örgütlü güçlerin seçilmiş hükümetleri kontrol altında tutma çabalarını ve bu süreçte halkın tutumunu kaleme almıştır. Yazıda “ Türkiye’de demokrasi sık sık arızalanmakta” ifadesini kullanan yazar, bunun gerekçesi olarak da “halkın yeterince örgütlü olmaması ve örgütlü güçlerin de halkın değer yargılarıyla uyumsuzluğunu” işaret etmiştir. Bu bağlamda metnin söyleminde Türk demokrasininin yapısal sorunlarına değinen yazar; demokratik sürecin ilerlemesi için halkın demokrasiye sahip çıkması gerektiğini ima etmiştir. Bu anlatım dolaylı olarak toplumsal bir meşruiyeti olmayan Milli Güvenlik Kurulu’nu ve almış olduğu kararları eleştirmiş, kurulun antidemokratik olduğu söylemini güçlendirmiştir. Özellikle metinde dile getirilen bazı sendikaların ve medya örgütlenmelerinin darbe için kullanmış oldukları “gerekirse destekleyebiliriz” ifadesine yer veren yazar, bu örgütlenmeleri “örgütlü güçler” olarak tanımlamış ve onların antidemokratik militarist politikalara destek verdiği düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Bu durumu da “Türkiye’de demokrasi sancısının temel sebebi” olarak tanımlayan Taşgetiren, metnin genel söylemsel çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarının “örgütlü güçler” ve “silah güçler” tarafından demokrasiye ve dolaylı olarak halka karşı alınmış kararlar olduğu düşüncesini yeniden üretmiştir. Metinde dile getirilmiş olan medyanın benimsediği yayın politikalarının “farklı siyasal eğilimleri demokrasi dışına taşıyor” ve “toplum kesimlerini canımdan bezdirerek ne olacaksa olsun diyecek bir noktaya getiriyor” iddiaları; medyanın toplumsal bilinçte var olan demokrasi düşüncesine ve demokratik kültüre zarar verdiği söylemini meşrulaştırmıştır. Bu bağlamda metnin genel söyleminde “örgütlü güçler” ve silahlı kuvvetleri demokrasi karşıtı bir anlamsal çerçevede aktarılırken, halk ise demokratik sürece tam anlamıyla sahip çıkmadığı nedeniyle eleştirilmektedir.

Nasuhi Güngör 7 Mart 1997 tarihli yazısında “değişim” başlığı altında Türkiye’de Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasını Refah Partisi’nin başlatmış

olduğu değişim hareketi ve bu harekete karşı olanların mücadelesinin bir sonucu olarak aktarmıştır. Metinde Erbakan'ı “değişim hareketiyle” özdeşleştiren yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ise “demokrasiye karşı alınmış kararlar” olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda metnin söylemi Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu düşüncesi ekseninde şekillenmiştir. Metnin devamında “MGK kararlarına Erbakan'ın inanılmaz direnişii” ifadesini kullanan yazar, bu sayede metnin söyleminde Erbakan için “demokrasi için mücadele eden lider” imajını üretebilmiştir. Yazar Erbakan'ın bu imajına yönelik büyük bir toplumsal desteğin olduğunu ispatlamak için “hadi Erbakan Hoca diren” ifadesini kullanmış ve bu ifadenin de bütün kurumlarda ve toplumsal kesimlerde dillendirildiğini iddia ederek Erbakan'ın toplumsal desteği olduğunu da metnin söyleminde vurgulamıştır. Bu bağlamda metnin genel söylemsel çerçevesinde toplumun demokrasiden yana tavır alan siyasetçiyeye sahip çıkarak, dolaylı anlamda demokrasiye sahip çıktığını ima eden yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını destekleyen kurum ve örgütlenmeleri ise metnin söyleminde meşruiyetten yoksun ve antidemokratik olarak aktarmayı amaçlamıştır.

Mustafa Karaalioğlu 7 Mart 1997 tarihli yazısında “Kohl'den Erbakan'a stratejik destek” başlıklı yazısından Almanya Başbakanı Helmut Kohl'ün Başbakan Erbakan'ı ticari ve siyasi işbirliği anlaşmaları için Almanya'ya davetini 28 Şubat süreci üzerinden değerlendirmiştir. Metinde 28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu kararlarını açık bir şekilde “darbe” olarak niteleyen yazar, dış kamuoyunda Türkiye'nin imajının çok kötü seviyeye düştüğünü dile getirmiştir. Metnin söyleminde Türk basınına yönelik olumsuz bir anlamsal çerçeve üreten yazar, “sabah-akşam darbe konuşanlar” ve “darbe gündemini üreten basın” ifadeleri ile üretmek istediği çerçeveyi daha da güçlendirmiştir. Ekonomi bağlamında artık uluslararası yatırımcıların Türkiye'yi tercih etmeyeceğini de dile getiren yazar; kullanmış olduğu “demokratik bir ülke ile darbeyi bekleyen bir ülke arasındaki güvenilirlik farkı” ifadesinde Türkiye'yi demokratik olamayan ülke sınıflandırmasına dahil etmiş ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarından dolayı Avrupa kamuoyunda Türkiye'de demokrasinin sekteye uğradığı düşüncesinin oluştuğunu metnin söyleminde yeniden üretmiştir. Metnin genel söylemsel çerçevesinde Refah Partisi

iktidarını “demokratik yollardan seçilmiş bir iktidar” olarak tanımlayan yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ise “değişime direnen ve ülkenin bir üst kategoriye sıçramasından ürken çevrelerin sivil iradeye karşı uzattığı namlu” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamaların ilki ve ikincisinde Refah Partisi olumlu bir anlamsal çerçeveye yerleştirilirken, ordu olumsuz bir anlamsal çerçevede antidemokratiklikle özdeşleştirilmiş ve “namlu” kelimesinin kullanımı ile de ordunun sivil iradeyi tehdit ettiği düşüncesi metnin söyleminde meşrulaştırılmıştır.

Mehmet Ocaktan 8 Mart 1997 tarihli yazısında “Keşke Erbakan’ın gezegeni gerçek olsa” başlıklı yazısında 28 Şubat’ta alınan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik siyasete zararlarını ve Erbakan’ın bu süreçteki tutumunu kaleme almıştır. Yazının ilk bölümünde yazar dönemin Meclis Başkanı Mustafa Kalemli’yi “MGK’nın gönüllü kuryesi” olarak tanımladıktan sonra, Kalemli ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Milli Güvenlik Kurulu kararları karşısında “demokratik feraset örnekleri sergileyemediklerini” dile getirmiştir. Bu aktarımlar sayesinde metnin söyleminde siyasilerin demokratik siyasetten yana tavır almadıkları düşüncesi üretilmiş ve dolaylı anlatımla Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratik olduğu söylemi meşrulaştırılmıştır. “Demokrasi sınavından başarıyla çıkan tek lider Erbakan” ve “keşke bütün siyasiler aynı demokratik tavrı gösterebilselerdi” ifadelerini metninde kullanan Ocaktan, bu sayede üretmek istediği genel söylemsel çerçeveyi destekleyen metinde, dolaylı anlatımlar ve imalar üretebilmiştir. Özellikle Erbakan’ın çözüm yeri olarak “Parlamentoyu” işaret ettiğini sık sık dile getiren yazarın Erbakan’ın sivil siyasetten yana olduğu düşüncesini metnin söyleminde üretmek istediği gözlemlenmektedir. Yazının ikinci kısmında ise yazar Erbakan’ın Milli Güvenlik Kurulu’nda hiçbir sorunun yaşanmadığı yönündeki açıklamalarını ve bütün suçu medyaya atmasını yoğun bir şekilde eleştirmiş ve Milli Güvenlik Kurulu kararlarını “ülkede demokrasiyi tehdit eden çok açık bir olay” olarak tanımlaması gerektiğini dile getirmiştir. Buradan hareketle yazının birinci bölümünde “demokrasi sınavından başarıyla çıkan tek lider Erbakan” tanımlaması ile ikinci bölümde Erbakan’ın orduya dair eleştiri yapmaması ve hedef saptırma iddiaları metinde çelişkili bir söylemsel yapının oluşmasına neden olmuş ve metnin genelinde

oluşturulmak istenen demokratik/antidemokratik karşıtlığı üretilen çelişkili demokrasi söylemi üzerinden aktarılmıştır.

Mehmet Ocaktan 10 Mart 1997 tarihli yazısında “Demokrasi sınavı” başlığını kullanmış ve 28 Şubat süreci ve sonrasında medyanın ve bazı sivil oluşumların demokrasiden yana tavır almamalarını eleştirmiştir. Bu kesimleri “tankların arkasına saklanarak başka bir demokrasi şarkısı mırıldananlar” ifadesiyle tanımlayan yazar, metnin söyleminde bu tip oluşumların samimi demokrat olmadıkları düşüncesini ima etmiştir. Özellikle “tankların arkasına saklanarak” ve “demokrasiyi savunuyormuş gibi görünen bir grup siyasetçi ve aydının” ifadeleri ile bu kişilerin söylem düzeyinde dile getirdikleri demokrasi düşüncesini sorunsallaştıran yazar; yine bu kişilerin askerlerin gözetiminde bir demokrasi söylemi ürettiklerini de ima etmiştir. Metnin genel söylemsel çerçevesinde üretmek istediğini bu vurguyu ve imayı daha da güçlendirmek isteyen Ocaktan, “garnizon demokratlığı”, “işporta demokratları” ve “siyasetin ve medyanın sivil paşaları” tanımlamalarını bahsetmiş olduğu bir grup siyasetçi ve aydın için kullanmış ve metnin bu doğrultuda bir anlamsal kapanmayla şekillenmesini sağlamıştır. Yazının devamında İslam ve demokrasi arasındaki ilişkinin olumlu yönlerinin olduğunu ifade eden yazar; Refah Partisi ve tabanına bir gönderme yaparak bu kitlenin demokratik siyasete daha fazla sahip çıktığı düşüncesini metnin söyleminde üretmek istemiştir. Bu bağlamda dolaylı olarak Refah Partisi’ne karşı üretilen “rejimi tehdit ediyor”, “İranlaşıyoruz” gibi iddiaları çürüten yazar, metinde Refah Partisi ve tabanını demokrasi ile özdeşleştiren bir anlatı çatısının da oluşmasını sağlamıştır.

Mustafa Karaalioğlu 15 Mart 1997 tarihli yazısında “Selden kalan kum” başlığı altında 28 Şubat sürecinde ve sonrasında Türk demokrasisinin yaşamış olduğu sıkıntıları ve bu süreçte demokrasi adına yapılanların ne gibi zararlara ya da kazanımlara dönüştüğünü dile getirmiştir. Yazar metinde 28 Şubat sürecinde sivil ve seçilmiş hükümetin “darplara maruz kaldığını” dile getirdikten sonra, bu süreçte “demokrasinin asker vesayeti altına girdiğini” iddia etmiştir. Bu aktarımlar sonrasında Türkiye’nin demokratik siyaset açısından önemli kayıplar yaşamak zorunda kaldığını metnin söyleminde ön plana çıkaran yazar; “bazı sivil güçler ve

askerler arasındaki ittifaklar” ifadesi ile sivil örgütlenmelerin demokrasiden yana tavır almadıkları söylemini metinde meşrulaştırmıştır. Bu meşrulaştırmayı daha da belirgin kılmak için metinde “önemli bir bölümü sivil kıyafet giyen darbe lobisi maçı kaybetmiştir” ifadesini kullanmış olan yazar ve metnin söyleminde de dolaylı bir anlatımla Türk demokrasisindeki asıl sorunun demokrasinin siviller tarafından benimsenememesi olduğunu vurgulamak istemiştir. Yazının ikinci bölümünde ise Milli Güvenlik Kurulu kararlarına ve sivil-asker ittifakına karşı “bir kısım düşünen insanın” göstermiş olduğu direnişten yoğun olarak bahseden yazar, bu kişilerin “yeni bir demokrasi savunusu” başlattığını iddia etmiş ve aynı kişilerin demokrasiye yeni bir açılım getirdiklerini dile getirmiştir. Bu ifadelerden hemen sonra Refah Partisi’nin Milli Güvenlik Kurulu kararlarına karşı “göstermiş olduğu inanılmaz direnişi” ön plana çıkartan yazar, Refah Partisi ve “düşünen insanlar” arasında demokrasi konusunda benzer hassasiyetlerin olduğu düşüncesini metnin söyleminde yeniden üretmiştir. Metnin söyleminde üretmiş olduğu düşünceyi meşrulaştırmak isteyen yazar; “Refah Partisi’nin demokrasi dışı dayatmalara gösterdiği direnişin darbeyi ve darbe zihniyetini savuşturduğu” ve “Türk demokrasisinin böyle bir sivil direnişe ilk kez şahit olduğu göz ardı edilmemelidir” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler aynı zamanda metnin söyleminde Refah Partisi’ni “demokrasi için çaba sarf eden, sivil bir iktidar” olarak tanımlayan bir anlamsal çerçeveye oturturken, Refah Partisi’ni demokrasi düşüncesiyle özdeşleştiren bir söylemsel çerçeveyi de meşrulaştırmıştır.

Mehmet Ocaktan 17 Mart 1997 tarihli yazısında “Sanal demokrasi Türkiye’yi yanlış adrese götürüyor” başlıklı köşe yazısında RefahYol Hükümeti’nin Milli Güvenlik Kurulu kararlarının alınmasından sonra yanlış bir politika izlediğini dile getirmiş ve hükümetin demokrasi söylemlerinin samimi olmadığını vurgulamıştır. Metnin söyleminde öncelikli olarak RefahYol Hükümeti’nin “hem 28 Şubat’ın ateşini düşürmeye, hem de sanal bir demokratik ortam oluşturmaya çalıştığını” dile getiren yazar, hükümete atfetmiş olduğu “sanal demokrasi” tanımlaması ile RefahYol Hükümeti’nin demokratik samimiyetini sorunsallaştırmıştır. Metinde Milli Güvenlik Kurulu kararlarını “muhtıra” olarak tanımlayan yazar; bu muhtıranın esas amacının da seçilmiş hükümeti düşürmek olduğu düşüncesini metnin söyleminde ön

plana çıkarmıştır. Bu bağlamda RefahYol Hükümeti'nin seçilmişliğini dolaylı bir anlatımla metnin söylemine yerleştiren yazar, Milli Güvenlik Kurulu kararlarını ise seçilmiş hükümete karşı alınmış kararlar şeklinde sunan bir anlamsal çerçeveye yerleştirmiştir. Yazar ayrıca hükümet karşıtlığı ekseninde oluşan ittifakın “bütün gruplarının amacının demokrasi olmadığını” dile getirerek, metnin söyleminde hem RefahYol Hükümeti hem de karşıtlarının politik amaçları için demokrasiyi bir araç olarak kullandıkları düşüncesini meşrulaştırmıştır. Bu konuda RefahYol Hükümeti'ne “demokrasiye yakışan bir adım at ve erken seçim kararı al” tavsiyesinde bulunan yazar, hükümet karşıtı ittifak içinse “halkın oylarıyla seçilen parlamenterlerin bile ara rejim önerisinde bulduklarını” dile getirmiş ve bu bağlamda metnin genel söylemsel çerçevesinde üretmek istediği “demokrasinin politik çıkarlar uğruna bir araç olarak kullanıldığı” düşüncesini meşrulaştırmıştır. Ayrıca bu söylemsel yapıya ek olarak Türkiye'de askeri vesayetin yoğun bir şekilde yaşandığı düşüncesini de ekleyen yazar; metninde normatif anlamda bir demokrasi söyleminin oluşmasını sağlamıştır.

Ali Bulaç 19 Mart 1997 tarihli yazısında “Milli Demokratik Devrimci aydınlar” başlığı altında Türk solunda “askeri darbeye davetiye çıkaran aydınlar” arasında iki temel yaklaşımın olduğunu dile getirmiştir. Bu iki yaklaşımı “oportünistler” ve “Milli Demokratik Devrimciler” olarak tanımlayan yazar, metnin söyleminde Türkiye'de sol kökenli aydın sınıfının tamamının demokrasiye karşı her zaman askerden yana tavır aldığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Özellikle ilk grubu “tamamen çıkarıcı” olarak tanımlayan yazar, ikinci grup içinse “ideolojik saplantılar ve asker hayranlığı yüzünden demokrasi körlüğü” yaşayanlar olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Her iki tanımlama da sol kökenli aydın gruplarının antidemokratik eğilimler içinde olduğu düşüncesini metinde ön plana çıkartan Bulaç, metnin söyleminde üretmiş olduğu yan anlam sayesinde RefahYol Hükümeti'nin demokratlığını sorgulamaya geçmeden önce Türk solunun kendi demokratlığını sorgulaması gerektiği düşüncesini meşrulaştırmıştır. Ayrıca metnin söyleminde demokrasiyi sorgulanan sol kökenli aydınlar için kullanılmış olan “darbe teşvikçiliği yapanlar”, “asıl demokrasinin önündeki en büyük tehdit bu aydınlardır” ve “asker-aydın işbirliği” gibi ifadeler üretilen söylemsel yapının daha da güçlenmesini

sağlamıştır. Metnin sonunda ise normatif bir demokrasi tanımlamasına yer veren yazar, bu tanımlama ile demokratik siyasette askerin yerinin olmadığını hatırlatarak, metnin söylemi üzerinden oluşturmuş olduğu dolaylı anlatımla Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratikliğini eleştirmiş ve bu kararların antidemokratik olduğu düşüncesini de metnin söyleminde meşrulaştırmıştır.

Ali Bulaç 20 Mart 1997 tarihli yazısında “Bu sırada bazı Müslümanlar pek demokrat” başlığı altında İslami kesimde demokrasiye ağır eleştirilerde bulunanların 28 Şubat sürecinden sonra birden demokrat olduklarını dile getirmektedir. Yazar metinde demokrasiyi; çoğulculuğu esas alan, hak ve özgürlükleri savunan ve düşünce hürriyetine dayanan “bir yönetim biçimi” olarak tanımladıktan sonra, İslami kesimin büyük bir çoğunluğunun uzun yıllar demokrasiyi “batılı kimliğinden dolayı küçümsemiş olduğunu” dile getirmiştir. Bu bağlamda metnin söyleminde İslami kesimlerdeki demokrasi algısının sorunlu olduğunu tartışan yazar, bu kesimleri İslam öğretilerine “Medine Vesikası” olarak geçen ve demokrasinin temellerini oluşturan süreci anlayamamakla da suçlamıştır. Bu bağlamda metnin söyleminde İslam öğretisi ve demokrasi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylemini meşrulaştıran yazar; İslamcılarının büyük çoğunluğunun ise bu ilişkiyi anlamaktan yoksun ve dolaylı olarak demokrasiden bihaber olduğu düşüncesini de metnin yan anlamında yeniden üretmiştir. İslamcı kesimlerin kendisini Medine Vesikası’nı demokrasinin özü olarak tanımlaması nedeniyle “neredeyse dinden çıkarmaya çalıştıklarını” ve bugün “demokrasi havarisi kesildiklerini” dile getiren yazar, bu kesimlerin Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında “laik ve sol aydınları demokrasiye sahip çıkmadıkları için ağır bir dille suçladıklarını” dile getirmiştir. Bu aktarım sayesinde yazar metnin söyleminde İslamcılarının demokrasi algısını sorunsallaştıran bir anlatı çatısının oluşmasını sağlarken; “dün demokrasiyi küçümseyenlerin, bugün birer demokrat kesilmeleri hiç inandırıcı değil” ifadesiyle de metinde İslamcılarının demokratlığını sorgulayan genel söylemsel çerçeveyi meşrulaştıran bir aktarım gerçekleştirmiştir. Metnin sonunda “demokrat olunacaksa herkes için demokrat olunacak” ifadesini kullanan yazar, İslamcılarının ve diğer siyasi grupların günün koşullara göre “demokrat” olduklarını hatırlatmış ve metinde normatif anlamda demokratlığı idealize eden bir söylemi meşrulaştırmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında Türk demokrasi tarihine “Postmodern Darbe” olarak geçen 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında ulusal gazetelerde yayınlanmış olan köşe yazılarında bir söylem olarak demokrasinin demokratik kültür bağlamında topluma sunulup sunulmadığı araştırılmıştır. Sekiz ulusal gazetede profesyonel anlamda gazetecilik yapan dönemin önemli ve etkili kalemlerinin yazıları bir aylık zaman diliminde analiz edilmiştir. Bu kapsamda 48 farklı köşe yazarı tarafından kaleme alınmış 237 farklı köşe yazısı incelenmiş ve bu yazılardan 90’ı analiz yapılmaya uygun bulunarak, Eleştirel Söylem Analizi yöntemi uygulanarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre analiz edilen köşe yazılarının çoğunluğunda demokrasi kavramının dönemin koşullarındaki siyasi kamplaşmalardan, ideolojik çatışmalardan ve iktidar mücadelesinden etkilenerek ele alındığı, üretilen demokrasi söylemlerinin demokratik kültürden yoksun olduğu belirlenmiştir.

Analiz edilen yazıların önemli bir kısmında antidemokratik tutumları meşrulaştıran, farklılıkları ötekileştiren ya da aşağılayan, çatışmacı ve ayrıştırıcı bir dil üzerinden inşa edilmiş olan demokrasi söylemlerinin üretilerek, toplumsal bilinçte dolaşıma sokulmuş olduğu görülmüştür. Öte taraftan belirli sayıda yazıda, yazarlarının siyasal iktidara düşünsel ve politik anlamda yakınlığı nedeniyle demokrasi vurgusunu ön plana çıkartan söylemlerin üretildiği görülmüştür. Çok az sayıda yazıda ise demokratik sürecin çok yönlü bir şekilde ele alınmasının gerektiği vurgulanarak demokratik kültürü meşrulaştıran demokrasi söylemlerinin üretilmiş olduğu bulgulanmıştır. Bu bağlamda analizler sonucunda Milli Güvenlik Kurulu kararlarının kabul edildiği 28 Şubat 1997 tarihinden sonra yayınlanan köşe yazılarında üretilen ve kamuoyuna aktarılmak istenen demokrasi söylemlerinin üç ana başlık altında toplanması mümkün olmuştur. Bu başlıklar sırasıyla;

- Demokratik rejimin tehlikede olduğunu vurgulayan, Milli Güvenlik Kurulu kararları sayesinde demokrasinin ve laik-demokratik rejimin yeniden güvence altına alındığını ön plana çıkartan, gerçek demokrasinin laiklikten bağımsız düşünülmemeyeceğini dile getiren ve laiklik karşıtı olarak tanımladığı siyasi oluşum ve

gruplara yönelik ötekileştirici-ayrıştırıcı bir dil kullanarak üretilen demokrasi söylemleri.

- Milli Güvenlik Kurulu kararlarının demokratik siyasete karşı yapılmış bir darbe olduğu ön kabulüne dayanan, RefahYol Hükümeti'nin seçilmiş meşru hükümet olduğunu dile getiren ve hükümetin mağdur edildiği savunusunu ön plana çıkaran, Refah Partisi'ni ve özellikle başbakanı demokrasiyle özdeşleştiren ve siyaseten Refah Partisi'ne yakınlığı ile bilinen yazarlar tarafından üretilen demokrasi söylemleri.

- Milli Güvenlik Kurulu kararlarının antidemokratikliğini dile getirdikten sonra, kararları demokratik siyasete karşı alınmış olarak kabul eden; Refah Partisi'nin demokratlığını tartışan ve Refah Partili kurumların laiklik karşıtı açıklamalarına odaklanarak demokratik kültürün hoşgörü yönünü ön plana çıkartan ve son tahlilde toplumsal yapıdaki sivil aktörlerin demokratik siyasetten yana tavır alamadıklarını dile getirerek demokrasinin kültürel boyutunun önemli aktörlerinden biri olan sivil toplumun tutumunu sorunsallaştıran normatif demokrasi söylemleri.

Bu başlıklar göz önüne alınarak düşünüldüğünde köşe yazarlarının çoğunun yazılarında demokrasiye ve demokratik sürece yönelik çelişkili yaklaşımları dile getirmeleri, yazılarda üretilen demokrasi söylemlerinin demokrasinin kültürel bağlamından yoksun bir şekilde oluşmasına ve bu söylemlerin toplumun düşünce dünyasında meşrulaşmasına neden olduğunu ortaya çıkarmıştır. Analiz edilen köşe yazılarının çoğunluğunda bir darbe anayasası olan 1982 anayasasının ortaya çıkarmış olduğu ve demokratik meşruiyetten yoksun bir yapılanma olan Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasal meşruiyetinin sorgulanmamış olması; bu dönemde demokrasinin militarist bir tahakküm sürecine hapsedilmiş olduğunu kanıtlamıştır. Böylesine önemli bir sorunsallaştırmanın yapılmamış olması doğal olarak kaleme alınan köşe yazılarının çoğunluğunda tek boyutlu ve ayrıştırıcı bir demokrasi söyleminin oluşmasına neden olurken, bu söylemlerin demokratik kültürün gerekliliklerini içermesine de engel olmuştur. Bu bağlamda üretilen bu demokrasi söylemleri; demokratik siyasal kültürün toplumsal yapıda ve bireysel hayatta gerçekleşmesi için gereken düşünsel koşullarının oluşmasının önüne geçmiş, demokratik siyasal

kültürün bütünleştiriciliğini ortadan kaldırmış ve demokrasi söylemleri üzerinden toplumsal yapıda kutuplaşmayı ve çatışmayı meşrulaştırmıştır.

Bu tezin odaklandığı temel sorunsal olan basın üzerinden demokratik kültürün toplumsal bilinçte üretilmesi sorumluluğu özelinde düşünüldüğünde ise demokratik siyasetin işleyişi için hayati bir öneme sahip demokratik siyasal kültürün toplumsal bilinçte üretilebilmesinin 28 Şubat süreci basını ve özellikle duayen gazetecileri açısından mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle normatif anlamda basının demokrasiden ve demokratik kültürün gerekliliklerinden yana tavır almasının mecburiliği düşünüldüğünde, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararları sonrasında Türk basınının güçlü kalemlerinin çoğu asker kökenli kaynakların üretmiş olduğu militarist-tektipçi söylemleri demokrasi söylemi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu gazetecilerin dışında kalan yazarların ise büyük çoğunluğu siyasal anlamda kendilerine yakın hissettikleri Refah Partisi'ni demokrasi söylemiyle özdeşleştirerek aktarırken, normatif anlamda demokratik kültürün yazılarında oluşmasını engellemişlerdir.

Burada dikkat çeken bir başka nokta ise yukarıda bahsedilen her iki grubun da, üretmiş oldukları demokrasi söylemlerini karşıtlıklar üzerinden oluşturma çabası içerisinde olmalarıdır. Bu bağlamda özellikle Refah Partili kurmayların laiklik karşıtı açıklamaları, din devleti ya da şeriat düzeni imaları, tarikat mensuplarının kılık kıyafetleri, İmam Hatip Okulları, Kuran Kursları gibi konuların hükümet karşıtı yazarlar tarafından sık sık kullanıldığı ve metinlerde laik/anti-laik karşıtlığı üzerinden demokratik-antidemokratik karşıtlığının meşrulaştırıldığı dikkat çekmektedir. Hükümete yakın yazarların kaleme aldıkları köşe yazılarında ise “darbe yanlısı olmak”, “askerlere hizmet etmek”, “tanklara selam durmak”, “MGK’ya selam çakanlar”, “Apoletli medya” gibi militarist politikaların benimsenmiş olduğunu ima eden ithamlar kullanılarak, bu doğrultuda köşe yazısı kaleme almış olan yazarların antidemokratik olduğu düşüncesi meşrulaştırılmak istenmiştir. Yazıların bütününe bakıldığında antidemokratiklik imasının çoğunlukla Necmettin Erbakan, Refah Partili kurmaylar, tarikatçılar ve şeriatçılar olarak tanımlanan kişilerle özdeşleştirilmiş olmasıdır. Sonuç olarak her iki grup yazarda karşıtlıklar üzerinden

üretmiş oldukları demokrasi söylemlerinin ötekileştirici bir zihniyetin ürünü olduğunu fark edememeleri, dolaylı olarak metinlerin genel söylemlerinin demokratik kültürden yoksun olarak şekillenmesine neden olmuştur.

Köşe yazarlarının demokrasi söylemini meşrulaştırmak için üretmiş oldukları gerekçelerin antidemokratik olması da yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan ilginç bir sonuçtur. Özellikle normatif anlamda demokratik bir rejimde seçilmiş hükümetin ordu tarafından bazı yaptırımlara zorlanması muhtıra ya da darbe olarak tanımlanırken; Türkiye'nin demokratik sistemine doğrudan bir müdahale olarak kabul edilen Milli Güvenlik Kurulu kararları, köşe yazarlarının çoğunluğu tarafından “demokrasiyi ve rejimi kurtarmak” olarak aktararak demokratik bir söyleme dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu durum doğal olarak metinlerde üretilmiş olan bu tip demokrasi söylemlerinin demokratik siyasal kültürden unsurlar içermesini engellemiş ve metinlerin tek boyutlu bir demokrasi söylemini meşrulaştırmalarına neden olmuştur. Bu nedenle analiz edilen köşe yazılarında üretilen demokrasi söylemlerinde; demokratik kültürü üretmekten yoksun, farklılıkları ötekileştiren ve demokratik kültürü ideolojik sınırlılıklara hapseden bir anlayışın oluştuğu gözlemlenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda normatif anlamda demokrasi kavramını ele alarak, satır aralarında ve metinlerin söylemlerinde demokrasi kültürünün oluşmasını sağlayacak mesajlar veren yazarların az olduğu da ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Bu bağlamda Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand, Mehmet Barlas, Hasan Cemal, Tamer Korkmaz, Umur Talu, Derya Sazak, Ahmet Taşgetiren, Mehmet Ocaktan ve Ali Bulaç isimlerinin yazmış olduğu köşe yazılarında demokratik kültürün gereklerine ve demokrasinin normatif değer yargılarına uygun demokrasi söylemlerinin üretilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle bu isimlerin dünya görüşleri, değer yargıları ve o dönem için çalışmakta oldukları medya kuruluşlarının siyasal iktidar ve ordu ile ilişkileri düşünüldüğünde, bu isimlerin hepsinin bulunduğu ortak nokta yazılarında üretmiş oldukları demokrasi söylemlerinin normatif anlamda demokrasinin ve demokratik kültürün değer yargılarına uygunluğu olmuştur.

Sonuç olarak Türk basınının önemli isimleri için üzerinde uzlaşmış ve içselleştirilmiş evrensel bir demokrasi düşüncesinin olmayışı, köşe yazarlarının büyük çoğunluğunun demokrasi söylemi üzerinden kendi siyasal söylemlerini meşrulaştırmaya çalışmalarına ve dolayısıyla demokratik sürecin köşe yazarları tarafından tahrip edilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda köşe yazarlarının dönemin siyasal koşullarında kamuoyu oluşturma ve sivil toplumu oluşan kamuoylarına katılmaya teşvik etme konusundaki gücü, demokratik siyasetin ve demokrasi kültürünün oluşması için kullanılamamış; tam aksine demokratik kültürün yerine çatışmayı ve kutuplaşmayı besleyen bir söylemin demokrasi adı altında meşrulaşmasına hizmet etmiştir. Yine bu yazarların demokrasiden yana konjonktüre uygun tutumları benimsemiş olmaları, demokratik kültürün basın üzerinden toplumsal bilinçte yeniden üretilmesinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmış, bu durum aynı zamanda sivil toplumun da demokratik kültürü sağlıklı bir şekilde benimsemesinin ve içselleştirmesinin önüne geçmiştir. Oysa tarihsel olarak ele alındığında tek parti döneminde yakalanan her fırsatta basının demokratik siyasetin gelişmesini ve güçlenmesini sağlamaya çalıştığı gözlemlenirken; basının çoğulculuğun hakim olduğu dönemlerde yapılan askeri müdahalelerde çoğunlukla demokratik siyaseti savunmamış olması çok düşündürücüdür. Bütün bu anlatımlar sonrasında tarihsel süreç de düşünülerek bir değerlendirme yapıldığında; Türk basını için demokratik değer yargılarının yavaş da olsa gelişme gösterdiği unutulmamalı ve bu bağlamda demokrasiyi bir kültür olarak benimsemiş gazetecilere daha çok ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca demokrasi kültürünün önemi konusunda basın meslek örgütlenmelerinin basın çalışanlarına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirmeleri, demokrasi kültürünü benimsemiş daha fazla basın çalışanın yetişmesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanında ilköğretim sürecinden başlayarak bütün eğitim kurumlarında ve özellikle gazetecilik eğitiminin verilmekte olduğu iletişim fakülteleri ve meslek liselerinde demokrasi kültürünü ders müfredatına alarak, bu kültürü benimsemiş yeni nesillerin yetiştirilmesi; demokrasi kültürünün hem basın çalışanları arasında hem de toplumsal bilinçte kalıcı bir şekilde sağlam temeller üzerinde inşa edilmesini kolaylaştıracaktır.

Bundan sonra yapılacak olan çalışmalar ise, demokrasi kültürünün toplumsal bilinçte sağlıklı bir şekilde nasıl üretilebileceği konusunda farklı disiplinleri de sürece dâhil edip farklı araştırma yöntemlerini kullanarak bu soruna dair daha kapsamlı çözüm önerileri üretebilir. Ayrıca gelişen teknoloji ile birlikte demokrasinin sınırlarının bireysel yaşamı bütüncül bir şekilde kapsamış olması, yapılacak olan yeni çalışmalarda demokrasi kültürünün de sadece yazılı basınla sınırlı kalınmayarak yeni iletişim teknolojileri üzerinden nasıl aktarılacağı konusu ele alınabilir. Özellikle sosyal medyada demokratik kültürün yoksunluğu, kutuplaştırıcı ve çatışmacı söylemlerin yoğun olarak kullanılmasına neden olurken; yapılacak olan yeni çalışmalar bu alandaki sorunların tespitini kolaylaştırabilir ve hatta çözüm önerileri üretebilir. Son olarak bu mantıkla yapılacak olan yeni çalışmalar için uygulama kısmında farklı yöntemlerin uygulanması da söz konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz (1996). **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, (Çeviren: Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları.

Ahmad, Feroz (2008). **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, (Çeviren: Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ağaoğlu, Samet (1972). **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, İstanbul: Baha Matbaası.

Akandere, Osman (1998). **Milli Şef Dönemi: Çok-partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-194)**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Akgüç, Öztin (1991). **Politikada Gerçeği Arayış**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Akyol, Taha ve Alatlı, Işıl (1997). **Beyin Fırtınası**, Konya: Esra Yayınları.

Aksoy, Metin (2009). "Basından Medyaya: Küreselleşmenin Bedeli", (Editör: Korkmaz Alemdar), **Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın**, ss. 588-602.

Akşin, Sina (1994). **Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı**, Ankara: İmge Kitabevi.

Akşin, Sina (2003). "Demokrat Parti Dönemi", (Editör: Sina Akşin), **Yakınçağ Türkiye Tarihi Cilt I**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, ss. 215-223.

Alemdar, Korkmaz (1980). **İstanbul: Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi**, Ankara: Ogun Kardeşler Matbaacılık.

Alemdar, Korkmaz (2009a). "Türkiye'de Tek Parti Yıllarının İletişim Politikaları: 1920-1950, (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 10-18.

Alemdar, Korkmaz (2009b). "Demokrat Parti ve Basın", (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss.158-161.

Alver, Füsun (2011). **Gazetecilik Bilimi ve Kuramları**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Aristoteles (2001). **Retorik**, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.

Aron, Raymond (1976). **Demokrasi ve Totaliterizm**, (Çeviren: Vahdi Hatay), İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

Arslan, Abdurrahman (1997). “Demokrasinin İslam’la Bağdaşma Sorunu Ya Da Demokrasinin Kartezyen Geleneğinde “Ben” ve “Başkası”nın Konumu”, (Editör: Nuri Bilgin). **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, ss. 173-181.

Avşar, Zakir ve Demir, Vedat (2005). **Düzenleme ve Uygulamalarıyla Medyada Denetim**, Ankara: Piramit Yayıncılık.

Aydın, Mehmet S. (2000). “Din, Siyaset ve Demokrasi”, (Editörler: Ali Bardakoğlu ve vd.) **İslam ve Demokrasi**, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 39-52.

Aziz, Aysel (1999: 103). **Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı**, Ankara: TRT Yayınları.

Baker, Edwin C. (2004). **Media, Markets and Democracy**, Edinburg: Cambridge University Press.

Baker, Edwin C. (2007). **Media Concentration and Democracy**, New York: Cambridge University Press.

Balkın, Jack M. (2004). “Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society”, **New York University Law Review**, Volume 79 (1), pp.1-55.

Barbier, Maurice (1999). **Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset**, (Çeviren: Özcan Köknel). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Barry, Norman (2004). **Modern Siyaset Teorisi**, (Çevirenler: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin). Ankara: Liberte Yayınları.

Barber, Benjamin (1996). “Three Challenges to Reinventing Democracy”, (Editor: Hirst and Sunil Khilnani), **Reinventing Democracy**, Oxford: Blackwell Publishers, pp. 144-156.

Bassiouni, Cherif. (1998). "Toward a Universal Declaration on the Basic Principles of Democracy: From Principles to Realization", (Editor: Cheirf Bassiouni). **Democracy: Its Principles and Achievement**, Geneva: The Inter-Parliamentary Union, pp. 1-20.

Bayramoğlu, Ali (2001). **28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi**, İstanbul: Birey Yayınları.

Beetham, David (1998). "Democracy: Key Principles, Institutions and Problems", (Editor: Cheirf Bassiouni). **Democracy: Its Principles and Achievement**, Geneva: The Inter-Parliamentary Union, pp. 21-29.

Beetham, David (2006). **Demokrasi ve İnsan Hakları**, (Çeviren: Bilal Canatan). Ankara: Liberte Yayınları.

Beetham, David ve Boyle, Kevin (2005). **Demokrasinin Temelleri**, (Çeviren: Aslıhan Zeynep Kopuzlu). Ankara: Adres Yayınları.

Belge, Murat (2012). **Militarist Modernleşme**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Belsey, Andrew (1998). "Mahremiyet, Aleniyet ve Siyaset". (Editör: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick). **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 102-119.

Berktaş, Halil (2010). **Yaşadığımız Şu Korkunç Otuz Yıl: 1978-2008**, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Birand, Mehmet Ali ve vd., (1994). **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Birand, Mehmet Ali & Yıldız, Reyhan (2012). **Son Darbe 28 Şubat**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Bostancı, Naci (1998). **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Ankara: Vadi yayınları.

Bostancı, Naci (2012). "Tarihi Arka Planıyla Birlikte 28 Şubat", (Editör: Abdurrahman Babacan), **28 Şubat: Bin Yılın Sonu Cilt III**, İstanbul: Pınar Yayınları, ss. 77-90.

Bulaç, Ali (2001). **Din, Devlet ve Demokrasi**. İstanbul: Zaman Kitap.

Büyükdüvenci, Sabri (1999). “Demokratikleşme Sürecinde Birey ve Toplum İkilemi”, **Yeni Türkiye**, Sayı 29, ss. 196-200.

Castoriadis, Cornelius (1997). **Marksizm ve Devrimci Kuram**. (Çeviren: Hülya Tufan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cemal, Hasan (2000). **Özal’ın Hikayesi**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Cemal, Hasan (2010). **Türkiye’nin Asker Sorunu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Cohen, Jean and Arato, Andrew (1992). **Civil Society and Political Theory**, Cambridge: MIT Pres.

Conboy, Martin (2004). **Journalism: A Critical History**, London: Sage Publication.

Congleton, Roger D. (2003). “Economic and Cultural Prerequisites for Democracy”, (Editors: Breaton, A., Galeotti, G., Solomon, P., Wintrobe, R.), **Rational Foundations of Democratic Politics**, New York: Cambridge University Press, pp.44-67.

Coşar, Ömer Sami (1967). **Milli Mücadele Basını**, İstanbul: Özkan Matbaacılık.

Cunningham, Frank (2005). “The Conflicting Truths of Religion and Democracy” (Editor: Jhon Rowan). **Human Rights, Religion and Democracy**, Charlottesville: Philosophy Documentation Center, pp. 65-80.

Curran, James (1997). “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”. (Editör: Süleyman İrvan). **Medya Kültür Siyaset**. Ankara: Ark Yayınevi, ss. 137-198.

Çaha, Ömer (1997). “Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye’de Cumhuriyet”, (Editör: Nuri Bilgin). **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, ss. 257-263.

Çaha, Ömer (2004). **Açık Toplum Yazıları**, Ankara: Liberte Yayınları.

Çakır, Hamza (2002). **Osmanlı’da Basın İktidar İlişkileri**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çakır, Hamza ve Aydın, Hakan (2011). “İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü”, (Editör: Hakan Aydın), **İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset**, Konya: Palet Yayınları, ss. 237-260.

Çakır, Ruşen (1994). **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, İstanbul: Metis Yayınları.

Çam, Esat (1995). **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları.

Çavdar, Tevfik (1999). **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çavdar, Tevfik (2000). **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çavdar, Tevfik (2007). **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çukurçayır, Akif (2006). **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Konya: Çizgi Kitabevi.

Dağı, İhsan (1998). **Kimlik, Söylem ve Siyaset**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Dahl, A. Robert (1993). **Demokrasi ve Eleştirileri**, (Çeviren: Levent Köker). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği- Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını.

Dahl, A. Robert (2001). **Demokrasi Üstüne**, (Çeviren: Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.

Dahlgren, Peter (2001). “The Transformation of Democracy”, (Editors: Barrie Axford and Richard Huggins). **News Media & Politics**, London: Sage Publication, pp. 64-89.

DeLue, Steven (2008). **Political Thinking, Political Theory and Civil Society**, USA: Pierson.

Demokrat Parti Tüzüğü, (1953). Ankara: Doğu Matbaası.

Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (2005). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara: Adres Yayınları.

Demir, Vedat (2007). **Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Diamond, Larry (1994). "Toward Democratic Consolidation", **Journal of Democracy**, Vol.5, No.3, pp. 4-17.

Diamond, Larry (1995). “Demokrasinin Üç Paradoksu”, (Editörler: Diamond ve Marc F. Plattner). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 127-142.

Doğan, İsmail (2007). **Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara: PegemA Yayıncılık.

Doğan, Yalçın (1985). **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Doğaner, Yasemin (2012). “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı’da Basın”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 29 (1), ss. 109-121.

Downs, Anthony (1957). **An Economic Theory of Democracy**, New York: Harper & Row Publishers.

Duman, Fatih (2003). “Din ve Siyaset”, (Editör: Mümtaz’er Türköne), **Siyaset**, Ankara: Lotus Yayınları, ss. 523-558.

Dursun, Davut (2000). **Ertesi Gün: Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar**, İstanbul: İşaret Yayınları.

Duverger, Maurice (1986). **Siyasal Rejimler**, (Çeviren: Teoman Tunçdoğan) İstanbul: Sosyal Yayınları.

Ekzen, Nazif (1999). “Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma-Tekelleşme Yapısı”, (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Medya ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: Afa Yayınları.

Ekzen, Nazif (2009). “Medya Ekonomisinin Yapılanması ve Maddi Temelleri (1980-2000)”, (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 273-295.

Erdemli, Atilla (2000), “Profanlaşan Dünyamızda Demokrasi”, **Felsefe Logos**, Sayı 11, Haziran, ss.57-80.

Erdoğan, Mustafa (1997). **Rejim Sorunu**, Ankara: Vadi Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (1999). **28 Şubat Süreci**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2000). **Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji**, Ankara: Liberte Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2001). **Anayasal Demokrasi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erkan, Hüsnü (1995). **Demokrasinin Kültür Değerleri**, İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası Çalışmaları No: 4.

Eren, Abdurrahman (2004). **Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Eroğul, Cem (1998a). “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, (Derleyenler: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak), **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 112-158.

Eroğul, Cem (1998b). **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Ertan, Temuçin Faik (1994). **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ertunç, Ahmet Cemil (2005). **Cumhuriyetin Tarihi: Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, İstanbul: Pınar Yayınları.

Evren, Kenan (1994). **Zorlu Yıllarım Cilt II**, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Evren, Kenan (1995). **Unutulan Gerçekler**, Ankara: Tisamat Basım Sanayi.

Fairclough, Norman (1993). “Critical Discourse Analysis and Marketization of Public Discourse in Universities: The Universities”, **Discourse and Society**, Vol. 4 (2), pp. 133-168.

Fairclough, Norman and Wodak, Ruth (1998). “Critical Discourse Analysis”, (Editor: Teun van Dijk), **Discourse as Social Interaction: Discourse Studies**, Volume II, London: Sage Publication, pp. 258-284.

Fairclough, Norman (2001). “Critical Discourse Analysis as a Method in Social Scientific Research”, (Editors: Ruth Wodak and Michael Meyer), **Methods of Critical Discourse Analysis**, London: Sage Publication, pp. 121-138.

Fairclough, Norman ve Graham, Phil (2003). “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, (Editör ve Çeviren: Barış Çoban ve Zeynep Özarslan), **Söylem ve İdeoloji**, İstanbul: Su Yayınları, ss. 185-243.

Fiss, Owen (1998). **The Irony of Free Speech**, London: Harvard University Press.

Fuat, Memet (2000). **Demokrasi Kültürü**, İstanbul: Adam Yayınları.

Gagnon, Alain and Tully, James (2001). **Multinational Democracies**, London: Cambridge University Press.

Galoğlu, Mahmut (1982). **Demokrasiye Geçiş (1946-1950)**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Gans, Herbert (2003). **Democracy and the News**, New York: Oxford University Press.

Gevgilili, Ali (1983). “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, ss. 202-222.

Gevgilili, Ali (1987). **Yükseliş ve Düşüş**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Gevgilili, Ali (1990). **Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Giddens, Anthony (2002). **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, (Çeviren: Müge Sözen ve Sabir Yücesoy), İstanbul: Metis Yayınları.

Göle, Nilüfer (2000). “80 Sonrası Politik Kültür”, (Editör: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, ss. 425- 434.

Göneç, Ayşenur Akpınar (2001). **Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, <http://www.altkitap.net/wp-content/uploads/Sivil-Toplum-Ayşenur-Akpınar.pdf>, Erişim Tarihi: 09.06.2013.

Göze, Ayferi (1995). **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gunther, Richard and Mughan, Anthony (2000). “The Media in Democratic and Nondemocratic Regimes: A Multilevel Perspective”. (Editors: Richard Gunther and Anthony Mughan), **Democracy and Media**, New York: Cambridge University Press, pp. 1-27.

Gülalp, Haldun (2003). **Kimlikler Siyaseti: Türkiye’de Siyasal İslamın Temelleri**, İstanbul: Metis Yayınları.

Güngör, Nazife (2010). “Basın Özgürlüğü Açısından Kurumsallaşma Çabaları: Serbesti ve Kısıtlamalar”, (Editör: Nazife Güngör), **Cumhuriyet Döneminde İletişim**, Ankara: Siyasal Kitabevi, ss.101-128.

Gürkan, Nilgün (1998). **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın**, İstanbul: İletişim yayınları.

Güz, Nurettin (1999). “Şinasi ve Namık Kemal’in Osmanlı Fikir ve Basın Hayatına Katkıları”, **Osmanlı Basın Hayatı Sempozyumu Kitabı**, ss. 83-95.

Güz, Nurettin (2008). **Türkiye’de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)**, Ankara: Turhan Kitabevi.

Güzel, Hasan Celal (2012). “28 Şubat’a Dair”, **28 Şubat: Bin Yılın Sonu Cilt III**, (Editör: Abdurrahman Babacan), İstanbul: Pınar Yayınları, ss. 105-120.

Hadenius, Axel and Teorell, Jean (2005). “Cultural and Economic Prerequisites of Democracy: Reassessing Recent Evidence, **Studies in Comparative International Development**, Volume, 39 (4), pp. 87-106.

Hall, Jhon (1995). “In Search of Civil Society”, (Editor: John Hall), **Civil Society**, London: Polity PR.

Hanioğlu, Őukrü (2009). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Heller, Agnes (1993) "Biçimsel Demokrasi Üzerine", (Derleyen: John Keane), **Sivil Toplum ve Devlet**, (Çeviren: Erkan Akın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları s. 137-151.

Helliwell, John F. (1993). "Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth." **British Journal of Political Science**, 24 (April), pp. 225-248.

Heper, Metin (2011). **Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Heywood, Andrew (2006). **Siyaset**, (Çevirenler: Bekir Berat Özipek ve vd.). Liberte Yayınevi, Ankara.

Heywood, Andrew (2007). **Siyasi İdeolojiler**, (Çevirenler: Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç, Őeyma Akın ve Buğra Kalkan). Liberte Yayınevi, Ankara.

Holden, Barry (2007). **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, (Çeviren: Hüseyin Bal). Ankara: Liberte Yayınları.

Holmes, Stephen (1991). "Liberal Constraints on Private Power?", (Editor: Judith Lichtenberg), **Democracy and the Mass Media**, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 21-65.

Huckin, Thomas, et al. (2012). "Critical Discourse Analysis and Rhetoric and Composition", **College Composition and Communication**, Volume 64 (1), pp. 107-130.

Huntington, Samuel (1995). "Demokrasinin Üçüncü Dalgası", (Çeviren: Ergun Özbudun), (Editörler: Larry Diamond ve Marc F. Plattner). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 31- 52.

İlıcak, Nazlı (2001). **Sert Adımlarla Her Yer İnsin: 28 Şubat'ın Perde Arkası**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ilıcak, Nazlı (2012). “28 Şubat’ta Asker Karşıtı Basın Çok Büyük Baskı Yedi”, (Editör: Abdurrahman Babacan), **28 Şubat: Bin Yılın Sonu Cilt I**, İstanbul: Pınar Yayınları, ss. 355-376.

Işık, Metin (2007). **Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri**, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

İba, Şaban (1998). **Ordu, Devlet, Siyaset**, İstanbul: Çiviyazıları.

İnuğur, Nuri (1988). **Türk Basınında İz Bırakanlar**, İstanbul: Der Yayınları.

İnuğur, Nuri (1993). **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları.

İrvan, Süleyman (1996). “Medya ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye**, 2 (12), ss. 730-735.

İskit, Server R. (1939). **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul: Devlet Basımevi.

Jeltyakov, Anatoliy Dmitriyeviç (1972). **Türkiye’nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908 Yılları)**, Moskova: Nauka Yayınevi.

Kabacalı, Alpay (1990). **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Kabacalı, Alpay (1999). **Türk Basınında Demokrasi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kahraman, Hasan Bülent (2008). **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I**, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kalaycıoğlu, Ersin (1995). “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, (Editör: Ergun Özbudun ve vd.), **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, ss. 43-70.

Kapani, Munci (2000). **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karagöz-Kızılca, Gül (2009). “Reklam ve Özel İlanların Dağıtım Sorunu ve Basın İlan Kurumu”, (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 457-471.

Karahan, Özcan (2000). “Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk Devleti”, (Editör: Kamil Raif ve Jülide Mollaoğlu), **Demokrasi Dosyası**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, ss. 265-281.

Karaman, Lütfullah (1997). “Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkilemi Ekseninde Cumhuriyet Türkiye’sine Bir Bakış”, (Editör: Nuri Bilgin), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, ss. 265- 274.

Karpat, Kemal (2009). **Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, Kemal (2010a). **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, Kemal (2010b). **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, Raşit (1999). “Medya, Toplum, Siyaset” (Editör: Korkmaz Alemdar). **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: Afa Yayınları, ss. 23-32.

Kaya, Raşit (2009a). **İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kaya, Raşit (2009b). “Türkiye Siyasal Yaşamında 1980’ler Sonrası Gelişmeler ve Medya”, (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 233-242.

Kayalı, Kurtuluş (2000). **Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs- 12 Mart**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaynar, Mete Kaan. (2005). “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Solunda Yeni Yaklaşımlar: Birey, Sivil Toplum, Demokrasi ve Sosyalizm”, **Akdeniz İ. İ.B.F. Dergisi** (9), ss. 177- 201.

Keane, John (1994). **Demokrasi ve Sivil Toplum**, (Çeviren: Necmi Erdoğan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keane, Jhon (1999) **Medya ve Demokrasi**, (Çeviren: Haluk Şahin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keane, Jhon (2004). **Sivil Toplum ve Devlet**, (Çevirenler: Levent Köker ve vd.) Ankara: Yedi Kıta Yayınları.

Kışlalı, Ahmet Taner (2000). **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kili, Suna (1998). “1961 Anayasası ve Devlet Anlayışı”, (Editör: Suna Kili), **27 Mayıs 1960 Devrimi: Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Boyut Kitapları, ss. 51-65.

Kocabaş, Süleyman (1997). **REFAHYOL Hükümeti Sonunun Perde Arkası**, İstanbul: Vatan Yayınları.

Kocabaş, Süleyman (2011). **Menderes Dönemi: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)**, İstanbul: Bayrak Matbaacılık ve Yayıncılık.

Kocabaşoğlu, Uygur (2010). “İkinci Meşruiyetin Birinci Meşruiyeti: Matbuat, (Editör: Hakan Aydın), **İkinci Meşruiyet Devrinde Basın ve Siyaset**, Konya: Palet Yayınları, ss. 221-235.

Koç, Ceyhan (2006). **Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1929-1938)**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Koçak, Cemil (1985). “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 35, ss. 26-35.

Koçak, Cemil (1996). **Türkiye’de Milli Şef Dönemi Cilt II**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, Cemil (2003). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, (Editör: Sina Akşin), **Yakınçağ Türkiye Tarihi Cilt I**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, ss. 127-214.

Koloğlu, Orhan (1983). “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, ss. 68-93.

Koloğlu, Orhan (1994). **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2000). **Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918**, İstanbul: Boyut Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2006). **Osmanlı'dan 21. Yüz Yıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2009). "Cumhuriyet'ten Günümüze Muhalif Basın", (Derleyen: Korkmaz Alemdar), **Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün Bugün Yarın**, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, ss. 54-63.

Kongar, Emre (1987). **12 Eylül ve Sonrası**, İstanbul: Say Yayınları.

Kongar, Emre (1997). **Demokrasi ve Laiklik**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köker, Levent (1992). **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Köker, Levent (1995). **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Köker, Eser (1998). **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Ankara: Vadi Yayınları.

Kudret, Cevdet (2000). **Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Küçük, Mehmet (1994). **Modrenite Versus Postmodernite**, Ankara: Vadi Yayınları.

Küçükömer, İdris (2010). **Halk Demokrasi İstiyor Mu?**, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Lipset, Seymour Martin (1959). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **The American Political Science Review**, 53 (1), pp. 69-105.

Lipset, Seymour Martin (1960). **Political Man: The Social Bases of Politics**, New York: Anchoar Books.

Lipson, Leslie (1984). **Demokratik Uygarlık**, (Çevirenler: Haldun Gülalp ve Türker Alkan), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Mango, Andrew (2005). **1938'den Günümüze Türkiye ve Türkler**, (Çeviren: Füsün Doruker), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mardin, Şerif (2000). **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Şerif (2001). **Din ve İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Şerif (2007). **Türk Modernleşmesi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

McBride, Sean ve vd. (1993). **Birçok Ses Bir Tek Dünya**, Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.

McChesney, Robert (1998). "Making Media Democratic", <http://bostonreview.net/BR23.3/mcchesney.html>, (Erişim Tarihi: 20.02.2013).

McCullagh, Francis (1990). **Abdülhamid'in Düşüşü**, (Çeviren: Nihal Önal), İstanbul: İstanbul Kitaplığı.

McLaverty, Peter. (2002). Civil Society and Democracy, **Contemporary Politics**, Volume 8, Number 4, pp. 303-318.

McNair, Brain (1998). **The Sociology of Journalism**. London: Arnold.

McNair, Brain (2009). "Journalism and Democracy", (Editor: Karin Wahl-Jorgensen, Thomas Hanitzsch). **The Handbook of Journalism Studies**, New York: Routledge, pp. 237-250.

Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, Cilt II, (2012).

Mill, John Stuart (2001). **Özgürlük Üstüne**, (Çeviren: Cem Aktaş), Ankara: Liberte Yayınları.

Moore, Barrington (2012). **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, (Çevirenler: Alaeddin Şenel ve Şirin Tekeli), Ankara: İmge Kitabevi.

Muller, Edward and Selingson, Mitchell (1994). "Civic Culture and Democracy: The Question of Casual Relationship", **The American Political Science Review**, 88 (3), pp. 635-652.

Nerone, Jhon (2003). "Approaches to Media History", (Editor: Angharad N. Valdivia), **A Companion To Media Studies**, Oxford: Blackwell Publishing, pp. 93-114.

Oktay, Ahmet (1987). **Toplumsal Değişme ve Basın**, İstanbul: BFS Yayınları.

Oran, Baskın (1990). **Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Oral, Fuat Süreyya (1967). **Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Bengü Matbaası.

Ozan, Ebru Deniz (2012). "Sivil Toplum", (Editör: Gökhan Atılğan ve Atilla Aytekin), **Siyaset Bilimi: Kavramlar, ideolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Kitap, ss. 99-108.

Örs, Birsen (1996). **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, İstanbul: Der Yayınları.

Özbudun, Ergun (2003). **Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller**, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Özcan, Mustafa (2002). "Demokrat Doğulmaz", **Türkiye ve Siyaset**, 9-10, ss. 49-61.

Özdağ, Ümit (1997). **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul: Boyut Kitapları.

Özer, Akif (2009). "Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye", **Yönetim ve Ekonomi**, 16 (1), ss. 89-105.

Özgen, Murat (1998). "Basın Özgürlüğü Kavramı", **İletişim Fakültesi Dergisi**, (7), ss. 53-58.

Özgen, Murat (2000). **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Özipek, Bekir Berat (2005). "28 Şubat ve İslamcılar", (Editör: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 640-651.

Özkorkut, Nevin Ünal (2002). "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 51 (3), ss. 65-84.

Paddy, Scannell (2002). "History, Media and Communication" (Editor: Klaus Bruhn Jensen). **A Handbook of Media and Communication Research**, London: Routledge, pp. 191-207.

Perin, Cevdet (1974). **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Plattner, Marc F. (1995). "Demokrasi Anı", (Çeviren: Ergun Özbudun), (Editörler: Larry Diamond ve Marc F. Plattner). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 54-66.

Ritchie, A. Donald (1997). **American Journalist: Getting the Story**, New York: Oxford University Press.

Rousseau, J. Jacques (1992). **Toplum Anlaşması**, (Çeviren: Vedat Günyol), Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Rozumilowicz, Beate (2002). "Democratic Change: A Theoretical Perspective", (Editors: Monroe Price et al.) **Media Reform: Democratizing the Media, Democratizing the State**, pp. 9-27.

Safty, Adel (2003). **Democracy and Governance: The Global Advance of Democracy**, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Sanlı, Leyla (2005). **Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler**, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Sarıbay, Ali Yaşar (1998). "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", (Editör: Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay), **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, Ankara: Vadi Yayınları, ss. 88- 110.

Sarıbay, Ali Yaşar (2000a). **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Sarıbay, Ali Yaşar (2000b), "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum" (Editör: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, ss. 447-461.

Sarıbay, Ali Yaşar (2001). **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Sartori, Giovanni (1996). **Demokrasi Teorisine Giriş** (Çevirenler: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Ankara: Yetkin Yayınları.

Saybaşı, Kemal (1992). **İktisat, Siyaset, Devlet ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Schmidt, G. Manfred (2002). **Demokrasi Kuramlarına Giriş**. (Çeviren: Mehmet Emin Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.

Schneider, Wolf ve Rause J. Paul, (2000). **Gazetecinin El Kitabı**, (Çeviren: Işık Aygün), İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı.

Schultz, Julianne (1998). **Reviving The Fourth Estate**. London: Cambridge University Press.

Schumpeter, Joseph (1971). **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi Cilt II**. (Çeviren: Rasin Tınaz). İstanbul: Varlık Yayınları.

Selçuk, Sami (1999). **Demokrasiye Doğru**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Selçuk, Sami (2010). **Demokratik Yönetim Özgür Birey**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sertel, Zekeriya (1977). **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları.

Smitter, C. Philippe & Karl, Lynn Terry (1995). “Demokrasi Nedir, Ne Değildir?”. (Editörler: Larry Diamond ve Marc F. Plattner). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, (Çeviren: Levent Gönenç), Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 67-79.

Somer, Murat (2004). “Demokratlığın Politik Ekonomisi: İnanılır Demokrasi, Düzenleyici Devlet ve AB’li Küreselleşme” **Doğu Batı 7 (28)**, ss. 227-250.

Sönmez, Mustafa (1996). “Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları”, **Birikim**, Sayı 92, ss. 76-86.

Sözen, Edibe (1999). **Söylem**, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Sparks, Colin (1999) 'The Press', (Editors: Jane Stokes and Anna Reading), **The Media in Britain: Current Debates and Developments**, Basingstoke, Hampshire: Macmillan, pp. 41–60.

Şahin, Haluk (1988) "Çağdaş Gelişmelerin Işığında Devlet-Medya İlişkileri", **11 Nisan 1988 Seminer Tutanakları**, Hürriyet Vakfı Yayınları, ss. 20-28.

Şapolyo, Enver Behnan (1971). **Türk Gazeteciliği Tarihi**, Ankara: Güven Matbaası.

Şaylan, Gencay (1998) **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**, Ankara: İnsan Hakları ve Araştırma Derleme Merkezi.

Talu, Umur (1996). "Steril Gazeteci, Pastörize Haber, Diyet Gazete, Basın Özgürlüğü Ne Kadar Mümkün...", **Yeni Türkiye**, 2 (11), ss. 282-292.

Tanör, Bülent (2012). **İki Anayasa: 1961-1982**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Tanör, Bülent (2003). "Siyasal Tarih (1980-1995), (Editör: Sina Akşin), **Yakınçağ Türkiye Tarihi Cilt II**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, ss. 27-159.

Taslaman, Caner (2011). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam**, İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Tek, Hayati (2007). **Darbeler ve Türk Basını**, Ankara: Elips Yayınları.

Tekeli, İlhan (2011). **Türkiye İçin Siyaset ve Demokrasi Yazıları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tessler, Mark & Altınoğlu, Ebru (2004). "Political Culture in Turkey: Connections among Attitudes toward Democracy, the Military and Islam", **Democratization**, Volume 11 (1), ss. 22-51.

Tibi, Bassam (1998). "İslam Uygarlığında Sivil Toplumun Kültürel Dayanağı: İslam ve Demokrasi-Uygarlık Arasındaki Köprüler", (Editör: Elisabeth Özdalga ve Sune Persson), **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası**, ss.30-45.

Timur, Taner (2003). **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Titscher, Stefan, et al. (2000). **Methods of Text and Discourse Analysis**, London: Sage Publication.

Tılıç, Doğan (1998). **Utaniyorum Ama Gazeteciylim: Türkiye ve Yunanistan’da Gazetecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tılıç, Doğan (2001). **2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak**, İstanbul: Su Yayınları.

Tocqueville, Alex De (1994). **Amerika’da Demokrasi**. (Çevirenler: İhsan Sezal ve Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları.

Toker, Metin (1991). **DP Yokuş Aşağı: 1954-1957**, İstanbul: Bilgi Yayınevi .

Tokgöz, Oya (2006). **Temel Gazetecilik**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tokgöz, Oya (2008). **Siyasal İletişimi Anlamak**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Toprak, Binnaz (2000). “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi”, (Editör: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, ss. 309-319.

Toroslu, Nevzat (1999). **Medya ve Hukuk: Basın Özgürlüğü ve Sınırları**, (Editör: Korkmaz Alemdar). **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul: Afa Yayınları, ss. 56-84.

Topuz, Hıfzı (1973). **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Topuz, Hıfzı (2003). **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topuz, Hıfzı (2007). **Özgürlüğe Kurşun**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Touraine, Alain (1997). **Demokrasi Nedir**. (Çeviren: Olcay Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, Alain. (1998). “Democracy: Its Necessary Conditions, Its Enemies and Its Opportunities”, (Editor: Cheirf Bassiouni). **Democracy: Its Principles and Achievement**, Geneva: The Inter-Parliamentary Union, pp. 87-29.

Tuna, Muammer (2000). “Kültür ve Demokrasi”, (Editör: Kamil Raif ve Jülide Mollaoğlu), **Demokrasi Dosyası**, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, ss. 204-211.

Tunçay, Mete (1999). **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turan, İlter (1999). “Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Yeni Türkiye**, 29-30, ss. 142-151.

Tuşalp, Erbil (1986). **12 Eylül Tutanakları: Bin Tanık**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Türkeş, Mustafa (1999). **Kadro Hareketi: Ulusçu Sol Bir Akım**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Türköne, Mümtaz’er (2003). **Siyaset**. Ankara: Lotus Yayınevi.

Türköne, Mümtaz’er (2006). **Türk Modernleşmesi**, Ankara: Lotus Yayınevi.

Vaeth, Werner (2003). “Ekonomik Gelişme ve Demokratik İstikrar”, (Çeviren: Faruk Turhan), **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 8 (1), ss.357-367.

van Dijk, Teun (1993). “Principles of Critical Discourse Analysis”, **Discourse & Society**, Volume 4 (2), pp. 249-283.

van Dijk, Teun (2001a). “Critical Discourse Analysis”, (Editors: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi Hamilton), **The Hand Book of Discourse Analysis**, pp. 352-371).

van Dijk, Teun (2001b). “Multidisciplinary Critical Discourse Analysis: A Plea for Diversity”, (Editors: Ruth Wodak and Michael Meyer), **Methods of Critical Discourse Analysis**, London: Sage Publication, pp. 95-120.

van Dijk, Teun (2008). **Discourse and Context: A Sociocognitive Approach**, Cambridge: Cambridge University Press.

van Dijk, Teun (2009). **Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk**, Cambridge: Cambridge University Press.

Vergin, Nur (1994) “Din ve Devlet İlişkileri: Düşüncenin Bitmeyen Senfonisi”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 29, ss. 5-23.

Vergin, Nur (2000). **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, İstanbul: bağlam Yayınları.

Vergin, Nur (2008). **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, İstanbul: Doğan Kitap.

Volmert, Katrin (2006). “The Mass Media and Dynamics of Political Communication”, (Editor: Katrin Volmert), **Mass Media and Political Communication in New Democracies**, New York: Routledge, pp. 1-17.

Yalman, Ahmet Emin (1997). **Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim Cilt II**, İstanbul: Pera Turizm Yayıncılık.

Yayla, Atilla (2001) **Demokrasiyi Koruma Kılavuzu**, Ankara: Liberte Yayınları.

Yayla, Atilla (2005). **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, Ankara: Adres Yayınları.

Yazıcı, Nesimi (1999). “Osmanlı Basınının Başlangıcı Üzerine Bazı Düşünceler”, **Osmanlı Basın Hayatı Sempozyumu Kitabı**, ss. 7-14.

Yerasimos, Stephanos (1977). **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Gözlem Yayınları.

Yerasimos, Stephanos (1998). “Tek Parti Dönemi”, (Derleyenler: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak), **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Belge Yayınları, ss.76-103.

Yeşil, Ahmet (1988). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yılmaz, Aytekin (2000). **Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yılmaz, Aytekin (2003). **Çağdaş Siyasal Akımlar: Modern Demokraside Yeni Arayışlar**, Ankara: Vadi Yayınları.

Zürcher, Eric Jan (2001). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çeviren: Yasemin Saner Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları.

Watson, James (2003). **Media Communication: An Introduction to Theory and Process**, New York: Palgrave Macmillan.

Wodak, Ruth (1996). **Disorders of Discourse**, London: Longman.

Wodak, Ruth (2001). "What Critical Discourse Analysis is about- A Summary of Its History, Important Concepts and Its Developments", (Editors: Ruth Wodak and Michael Meyer), **Methods of Critical Discourse Analysis**, London: Sage Publication, pp. 1-14.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Abdulkadir GÖLCÜ	İmza:		
Doğum Yeri:	Konya			
Doğum Tarihi:	01.07.1982			
Medeni Durumu:	Evli			
ÖĞRENİM DURUMU				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Mezuniyet Yılı
Lise	Açık Öğretim Lisesi	Genel Lise	Konya	1999
Lisans	Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi	Örgün	Ankara	2005
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Gazetecilik Anabilim Dalı	Konya	2010
İlgi Alanları:	Türk Siyasal Tarihi, Medya Çalışmaları, Haber Kuramları, Kültürel çalışmalar, Söylem,			
İş Deneyimi:	24.01.2008 tarihinden itibaren Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi			
Tel:	0 332 223 37 04; 0 505 433 58 90			
Mail:	kadirgolcu@yahoo.com			
Adres	Beyhekim Mahallesi, Gümüştarak Sokak, Toki Üniversite Konutları, CK 1-3 Daire: 14 Selçuklu/KONYA			